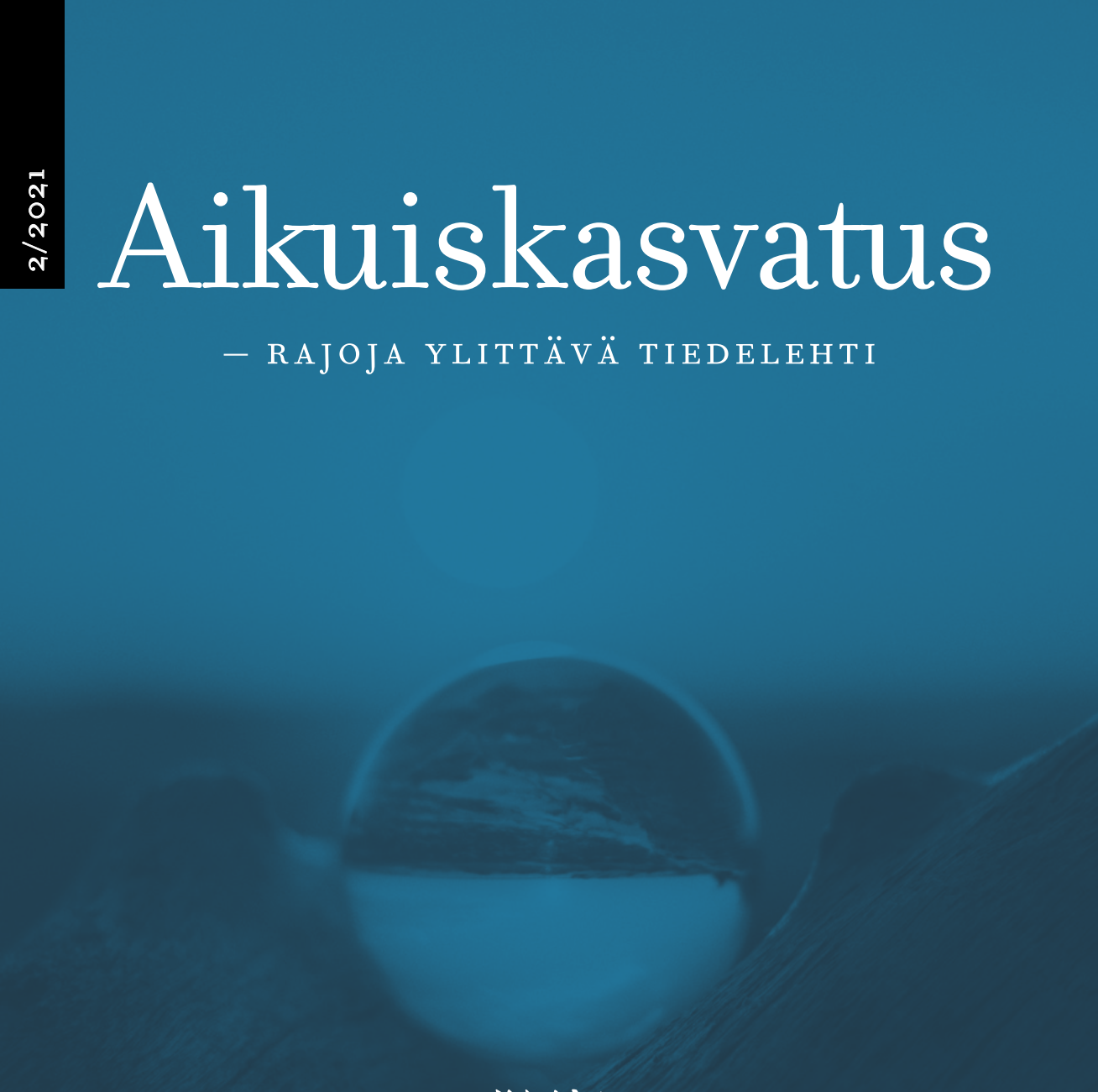
2/2021

Aikuiskasvatus

— RAJOJA YLITTÄVÄ TIEDELEHTI

Sivistystyö planetaaristen kriisien ajassa

Katsaus:
Kansalaistieteen kutsu
s. 170

Tiedeartikkeli: Ampiaisten valepesien virkkaus monilajisen yhteiselon tunnusteluna
s. 127

TUTKITUN TIEDON PUOLESTA, JO VUODESTA 1874

Tutkitun tiedon teemavuosi 2021

#TTTV21 #TUTKITUNTIEDONTEEMAVUOSI

- Etäopetuksen päivä 2021
- Aikuiskasvatus-tiedelehti
- Arkisivistyksen digikirjasto
- Elm magazine

Kvs Säätiö • Foundation

tutkittutieto.fi/tapahtumat

JULKAISIJAT Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura PÄÄTOIMITTAJA Ulpukka Isopahkala-Bouret, KT, professori, Turun yliopisto, 050 501 7306, ulpukka.isopahkala-bouret@utu.fi TOIMITUS Terhi Kouvo, 0400 396 437, terhi.kouvo@kvs.fi TOIMITUSKUNTA Ulpukka Isopahkala-Bouret, Nina Haltia, Severi Hämäri, Päivi Hökkä, Heikki Kinnari, Toni Kosonen, Terhi Kouvo, Arto O. Salonen, Piia Silvennoinen, Hanna Toiviainen, Liisa Vanhanen-Nuutinen ja Katja Vähäsantanen. GRAAFINEN SUUNNITTELU Johanna Hörkkö, Viisto Design ISSN 0358-6197 (painettu), 2490-0427 (verkkojulkaisu https://journal.fi/aikuiskasvatus) www.aikuiskasvatus.fi TIETOSUOJASELOSTE: https://kansanvalistusseura.fi/yhteystiedot/tietosuojaseloste.

Sisällys

2/2021

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

AIKUISKASVATUS-
TIETEELLINEN
AIKAKAUSLEHTI
2/2021, VOL. 41

Aikuiskasvatus ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Se julkaisee tieteellisiä artikkeleita, näkökulmia tutkimukseen, näkökulmia käytäntöön, näkökulmia politiikkaan sekä alan uutuuskirja-arvioita. Lehden tavoitteena on luoda edellytyksiä vuorovaikutukselle tutkimuksen ja käytännön välillä ja käytännön eri toimikenttien kesken. Lehti edistää humanistisia sivistysihanteita ja ekologisesti kestävää kehitystä. Lehti edistää aikuiskasvatuksen uudistumista keskustelemalla aikuiskasvatuksen arvoperusteista, tavoitteista ja toimintaperiaatteista. Aikuiskasvatus saa tiedelehtitukea Tieteellisten Seurain Valtuuskunnalta. Artikkeleissa on refereekäytäntö.

Kansikuva:
Matthew Fassnacht /
Unsplash.com

Pääkirjoitus

Satu Heimo, Annika Pastuhov, Björn Wallén ja Hanna Toiviainen: Ekososiaalinen sivistys on yhteisöllistä sivistymistä 100

Artikkelit

Jani Pulkki: Ekososiaalinen hyve-etiikka 102

Erja Laakkonen: Kohtuullinen kasvattaja – Kohtuus vaarassa -liike ekososiaalisen sivistyksen tuottajana 113

Minna Santaoja : Ampiaisten valepesien virkkaus monilajisen yhteiselon tunnusteluna 127

Näkökulmia tutkimukseen

Jyri Manninen & Riina Nokelainen: Ekososiaalinen sivistys haastaa vapaan sivistystyön 140

Kristiina Hannukainen & Marion Fields: Järjestökoulutus kestävän elämän tukijana 148

Näkökulmia käytäntöön

Jenni Mikkonen & Teija Skyttä: Koronapandemian vaikutukset matkailutoimijoiden osaamisen kehittämiseen 156

Minna Käyrä & Angelina Korsunova: Planetaarinen kriisi tekee vastuullisuusasiantuntijoista aikuiskouluttajia 164

Katsaus

Anja Heikkinen & Jenni Pätäri: Kansalaistieteen kutsu 170

Kommentti

Tarja Lang: Kansalaistieteellä viheliäisten ongelmien kimppuun 179

Klassikon paluu

Serja Turunen: Yhteisenä tehtävänä alkuperäisen maailman näkyviin saattaminen 183

Kirjaessee

Solnit, Rebecca (2020): Eksymisen kenttäopas 188
Pollan, Michael (2018): Toinen luonto – puutarhurin oppivuodet
Thoreau, Henry (2015): Kävelemisen taito (Johanna Kallio)

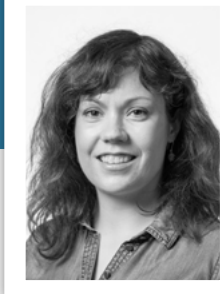
Kirja-arviot

Antti Saari (2021): Kasvatusteoria antiikista nykypäivään (Olli-Jukka Jokisaari) 191

Ilari Hetemäki, Anna-Kaisa Kuusisto, Maria Lähteenmäki & Esa Väliverronen (toim.) (2021): Hyvä ja paha tieto (Jussi Onnismaa) 193

Tutkija liikkeessä 196
Summaries 198
Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura tiedottaa 200

Pääkirjoitus

Ekososiaalinen sivistys on yhteisöllistä sivistymistä

Tässä teemanumerossa sivistys liitetään ekososiaalisiin kysymyksiin ja planetaarisiin haasteisiin. Onko näihin suuriin, viheliäisiin kysymyksiin (*wicked problems*, vrt. Rittel & Webber, 1973) mahdollista tarttua arjen pienin kestävin teoin, kehittämällä ja opettelemalla uusia toisin toimimisen taitoja? Aikuisten oppiminen ja sivistystyöhön osallistuminen voivat liittää pienet teot isoihin ratkaisupyrkimyksiin, avata näkökulmia elonyhteisöjen välisten suhteiden pohdintaan ja tarjota vaikuttamismahdollisuuksia.

AIKUISKASVATUKSEN TUTKIMUKSESSA JA TYÖSSÄ on herätty pohtimaan ekologisen ja sosiaalisen keskinäisriippuvuutta sekä käsitteellisen ymmärryksen että oppimiskäytäntöjen tasolla. Niin sanottu ekososiaalinen hyve-etiikka haastaa meitä luopumaan ihmiskeskeisyydestä ja kohdistamaan katseen ”enemmän-kuin-ihmisen maailmaan” kuten Jani Pulkki toteaa tiedeartikkelissaan.

Keskinäisriippuvuuden oppiminen voi käynnistyä monilajisen yhteiselon tunnusteluna ihmisen ja muiden lajien, esimerkiksi ”kiusalliseksi koettujen” ampiaisten, suhteissa. Valepesiä virkkaamalla ihminen – ainakin omasta perspektiivistään – neuvottelee ampiaisten kanssa yhteisestä elintilasta ja etäisyydestä, Minna Santaoja osoittaa omassa tiedeartikkelissaan.

Aikuiskasvatuksessa odotukset kohdistuvat kansalaisliikkeisiin ekososiaalisena sivistäjänä. Miten esimerkiksi Erja Laakkosen tarkastelema pohjoiskarjalainen Kohtuus vaarassa -ryhmä kiinnittää huomiomme kohtuullisiin elämäntapoihin ja kulutuskeskeisyyden ongelmallisuuteen?

Teemanumeron tekstit kuvastavat ekososiaaliseen sivistykseen sisältyviä jännitteitä. Kriittisyys arjen valinnoissa ja yksilön valintojen suhde rakenteelliseen muutokseen on haastava yhtälö: uutta tietoa saatetaan kyseenalaistaa, ja sitä voi olla vaikeaa omaksua tai muuntaa teoiksi. Globaalit kriisit pakottavat meidät valmistautumaan epävarmaan tulevaisuuteen radikaalein tai hienovaraisemmin toimin – esimerkistä käyvät omavaraistalous tai vastuullisuusasiantuntijat. Ekososiaalisen sivistyksen edistämispyrkimykset voivat paitsi ratkaista tulevaisuuden planetaarisia kriisejä myös synnyttää uusia, jos ne yhdistämisen sijaan erottavat ihmisiä. Jotkut tutkijat näkevät ai-

Yksilön valintojen suhde rakenteelliseen muutokseen on haasteellinen yhtälö.

noana vaihtoehtona systeemitason toimet, joissa yksilöllinen kytketään yhteisölliseen muutokseen (Rockström 2020).

Teemanumero juhlistaa Sivistystyön Vapaus ja Vastuu (SVV) -yhteistyöohjelman kymmenvuotisuutta. Se on tuotettu SVV-ohjelman ja *Aikuiskasvatuksen* toimituskunnan yhteistyönä. Ohjelma on pyrkinyt vahvistamaan vapaaseen sivistystyöhön kohdistuvaa tutkimusta tukemalla tutkijoiden, käytännön toimijoiden ja politiikantekijöiden vuoropuhelua (ks. Pätäri ym., 2019).

Teemanumero virittää tutkimuksellista keskustelua ajankohtaisista ja kiperistä sosiaalisista, taloudellisista ja ekologisista kysymyksistä. Vastaukset ovat kaikkea muuta kuin yksinkertaisia. Siksi vuoropuhelua eri sivistystyötahojen välillä tarvitaan tulevaisuudessakin.

Satu Heimo, Annika Pastuhov, Björn Wallén ja Hanna Toiviainen
teemanumeron päätoimittajat

LÄHTEET

Pätäri, J., Teräsahde, S., Harju, A., Manninen, J. & Heikkinen, A. (toim.) 2019. Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. *Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä*. Helsinki: Sivistystyön vapaus ja vastuu & Vapaa sivistystyö ry.

Rittel, H., & Webber, M. (1973). Dilemmas in a General Theory of Planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155–169.

Rockström, J. (2020): *Social tipping mechanism could spark societal change*. Stockholm Resilience Centre / Stockholm University. Blogikirjoitus 22.1.2020.

JANI PULKKI

Ekososiaalinen hyve-etiikka

Kestävä kehitys vaatii ekologian ja sosiaalisuuden yhdistävää eettistä ajattelua. Ekososiaalisen hyve-etiikan muotoilun avulla luodaan ymmärrystä siitä, mitä tulevaisuuden kasvatukselta tarvitaan. Kasvatuksella edistettäviä hyveitä on ajateltava maan elonyhteisön piirissä, monimutkaiset keskinäisriippuvuudet muistaen.

Aikamme ekologiset ongelmat, kuten ilmastonmuutos ja biodiversiteettikato, ovat monitahoisia ja hankalia (IPCC 2019). Ekokriisien ratkaisemista on vaikeuttanut länsimaissa vallalla oleva maailmankuva, jonka mukaan ihminen ja hänen kulttuurinsa ovat luonnosta erillisiä (Plumwood 2002). Ekososiaalisten keskinäisriippuvuuksien ymmärrys on jäänyt heikoksi, emmekä ole oppineet vastuullisiksi suhteessa muuhun maapallon elämään. Aikuiskasvatuksessa ja koulutuksessa toistuvat usein käsitys ihmisen ja luonnon erillisyydestä sekä ihmisen näkökulmaa ja etua painottava näkökulma eli antroposentrismi. Länsimaiseen kasvatukseen vaikuttaneessa humanismissa ihminen onkin kaiken mitta[1] ja itseisarvo.

Humanistisiin arvoihin kytkeytyy liberaalien yksilönvapausajatusten leviäminen uuden ajan vanavedessä. Ihminen otti käyttönsä oikeuden ja vapauden kaikkeen luonnosta saamaansa hyötyyn muiden eliöiden hyvinvoinnista piittaamatta. Teollistumisen myötä 1800–1900-luvuilla ihmisen valta luonnosta alkoi jo uhata elämää maapallolla.

Ihmisen vallan kasvaessa suhteessa muuhun luontoon tarvitaan lisääntyvää vastuullisuutta ja korkeatasoista eettisyyttä. Pelkkä ihmisen toiminnan eettisten ongelmien osoittaminen ja kritiikki eivät riitä ilman parempaa elämäntapaa rakentavia ajatuksia. Onkin pohdittava, miten kasvattaa sellaisia hyveitä, jotka suuntaavat elämäntapaamme kohti ekososiaalista kestävyyttä. Yksi tällainen pyrintö on ekososiaalinen hyve-etiikka, jota muotoilen tässä artikkelissa. Ekososiaalista hyve-etiikkaa ei tarvitse muotoilla tyhjästä, vaan hyve-etiikalla on antiikin filosofeihin Platoniin (427–347 eaa.) ja Aristoteleeseen (384–322 eaa.) juontuva vuosituhansien perinne.

Ympäristöhyve-etiikan (*environmental virtue ethics*[2]) tutkimuksessa on osoitettu tarve uudenlaisille elämää ylläpitäville hyveille (esim. Sandler 2013; Cafaro 2010; Jordan & Kristjánsson 2017; Rolston 2005). Sen keskeinen ihmiskeskeisyyttä kritisoiva

lähtökohta on hyveiden kohteiden ja kontekstin laajentaminen ihmisistä enemmän-kuin-ihmisen maailmaan[3]. Termit 'enemmän-kuin-ihmisen maailma' (Abram 1996) ja 'ekososiaalinen' viittaavat siihen, että ihmisten on opittava sosiaalisuutta kaikkien elävien olentojen keskuudessa luonnon osana eikä siitä erillään (Pulkki & Varpanen & Mullen 2020).

Uudenlaista luontosuhdetta hahmotteleva ekologinen sivistys (Värri 2011) ja ekososiaalinen sivistys (Salonen 2013) ovat kansainvälisestikin huomattavia avauksia[4] ekokriisien, kuten kuudennen sukupuuttoaallon, ylikulutuksen, saastumisen ja fossiilienergiariippuvuuden, ongelmiin. Ekososiaalinen sivistys lähtee siitä, että ekologiset ja sosiaaliset kysymykset ovat toisiinsa kietoutuneita (Salonen 2013, 42). Ekologiset huolet koskevat esimerkiksi luonnon monimuotoisuutta ja ihmisten epäsosiaalisia eli ekosysteemeille ja muille eliöille haitallisia toimia. Sosiaaliset huolet koskevat eriarvoisia sosiaalisia rakenteita ja epäoikeudenmukaisuuksia, jotka heijastuvat ei-inhimilliseen luontoon. (Salonen 2013, 41–43.) Ekososiaalinen sivistys on ihmisen ja yhteiskunnan vastuullisuutta ja avarakatseisuutta "maan elonyhteisön" (Taylor 1997, 236) keskuudessa.

Ekososiaalisen sivistyksen ja hyve-etiikan suhteen voi ajatella seuraavasti: Ekososiaalinen sivistys on ensinnäkin ajatus ihmisten ja yhteiskuntien kultivoinnista kohti ekologis-sosiaalista henkistä kehitystä ja ekososiaaliseen kestävyyteen suuntautuvaa elämäntapaa. Siihen kuuluu sivistysideaaleja, jotka voidaan luokitella antiikin kolmijaon avulla hyvyydeksi, totuudeksi ja kauneudeksi (ks. Wilenius 2002, 67–94; 1982, 22). Toiseksi ekososiaalinen hyve-etiikka tarkastelee hyvän ja onnellisen elämän ylläpitämiseen tarvittavia hyveitä moraalifilosofisesta näkökulmasta, mikä on avuksi 'ekososiaalisen sivistyksen' määrittelyssä. Yhtäältä ekososiaalinen hyve-etiikka auttaa ekososiaalisten sivistysideaalien muotoilussa, toisaalta se kuuluu hyve-etiikan perinteeseen ja keskittyy ekososiaalisessa muutoksessa tarvittavien luonteenhyveiden tutkimiseen.

Artikkelini on avaus ekososiaalisen hyve-etiikan suuntaan kasvatusfilosofisella otteella. Filosofista tarkastelua voidaan kutsua ekososiaalisen kasvatusfilosofian muotoiluksi, millä tässä tarkoitan perinteisen länsimaisen kasvatusfilosofian uudelleentulkitsemista ekososiaalisen ajattelun näkökulmasta (ks. Pulkki 2020; Pulkki & Varpanen & Mullen 2020).

Muotoilen ekososiaalista hyve-etiikkaa esittelemällä ekososiaalisen ajattelun historiaa, hyve-etiikan peruskysymyksiä sekä perustaa ja suhdetta kasvatukseen. Ympäristöhyve-etiikan yhteydessä esittelen esimerkillisyyshyve-etiikkaa (*exemplarist virtue ethics*[5]), joka painottaa hyveellisten ihmisten esimerkistä oppimista (Zagzebski 2010). Keskeiset vaikutteeni tulevat ympäristöhyve-etiikan ja ekososiaalisen ajattelun lisäksi ekofeminismistä.

EKOSOSIAALINEN AJATTELU

Ekososiaalisuus yhdistää kaksi käsitettä: ekologian ja sosiaalisen. Suomen kielessä 'sosiaalisuus' viittaa ihmisten välisiin ja yhteiskunnallisiin suhteisiin, ja siihen kuuluu ajatus heikompiosaisten aseman parantamisesta (Kielitoimiston sanakirja 2020). Tämä ulotetaan ekososiaalisessa ajattelussa ihmisten maailmasta kaikkiin eliöihin. Ekofeminismistä tunnettu naisten ja luonnon kaksoishallinnan (*twin domination*) käsite auttaa ymmärtämään, kuinka naisia, luontoa ja muita alistetussa asemassa olevia, kuten seksuaalivähemmistöjä ja uskonnollisesti tai etnisesti toisenlaisia, hallitaan saman tyyppisin, toisiinsa liittyvin mekanismein (esim. Warren & Cheney 1991).

Vaikken keskity sukupuolten tasa-arvon problematiikkaan, painotan ekofeministien avainoivallusta. Sen mukaan naisen ja luonnon hallinnan logiikalla (*logic of domination*, Warren 1990) on yhteys muuhun huonoon sosiaalisuuteen, kuten lajisortoon[6] eli spesisismiin, rasismiin ja jälkikolonialistiseen[7] eriarvoisuutta ylläpitävään globalisaatioon (esim. Hatten-Flisher & Martusewicz 2018).

Ekofeminismin yhteys ekososiaaliseen ajatteluun on ilmeinen: ekososiaalinen tuhoavuutemme vähenee irtautumalla sortavista vallankäytön muodoista ja niihin sisältyvistä ajattelumalleista (ks. Harvester & Blenkinsop 2010). Nähdäkseni ekososiaalisen ajattelun ydin on ekofeministinen, sillä hyvä sosiaalisuus ihmisten kesken mahdollistaa sosiaalisuutta maan elonyhteisön keskuudessa (ks. esim. Warren 1990; Harvester & Blenkinsop 2010).

Ekososiaalinen tuhoavuutemme vähenee, kun irtaudumme sortavista vallankäytön muodoista ja niihin sisältyvistä ajattelumalleista.

Ekologian käsite tulee kreikan sanoista *oikos* ja *logos*, joista edellinen tarkoittaa kotia, ja jälkimmäinen voidaan suomentaa järjeksi (esim. Väyrynen 2006, 114–115). Ekologia tieteenä tutkii organismien suhteita ja vuorovaikutuksia toisiinsa sekä näiden elollisiin eli bioottisiin ja elottomiin eli abioottisiin ympäristöihin (esim. Scheiner & Willig 2008; Crowley 2010). Ekologialla en tarkoita vain ekologia-tiedettä vaan myös arkkitehtuuria, humanistisia tieteitä, taloutta ja tuotantoa (Morton 2010, 4). Ekologia sisältää kaikki ne tavat, joilla elämme yhdessä ja vuorovaikutuksissa muiden elävien ja elottomien olioiden kanssa (Morton 2010, 1–5; Pulkki & Varpanen & Mullen 2020).

Ekososiaalisen ajattelun historiallisia lähtökohtia ovat systeemiajattelu ja ekokriittinen ajattelu (Matthies & Närhi & Ward, 2001, 20–21). Yleisessä systeemiajattelussa ihmisyhteisöjen toiminnan ja biologisten systeemien välillä voidaan nähdä analogisia toimintaperiaatteita. Systeemiajattelussa ekologiset, sosiaaliset ja fysikaaliset ulottuvuudet ovat vuorovaikutusverkostossa keskenään. Yleisessä systeemiteoriassa ihmisiä ei nähdä erillisinä yksilöinä vaan sosiaalisen järjestelmän osina. Ekokriittinen ajattelu sai vaikutteita 1970-luvun ja sen jälkeisistä ympäristöliikkeistä, kestävän kehityksen ideasta ja ympäristösosiologiasta. 1970-luvun jälkeen saksalaisessa sosiaalityössä ja sosiaalipolitiikassa tapahtui paradigman muutos sosiaalisesta kysymyksestä ekososiaaliseen problematiikkaan. Ekososiaalisuuden käsitteen otti käyttöön saksalainen sosiaalipolitiikan professori Michael Opielka (1956–) huomatessaan, ettei sosiaalisia kysymyksiä voinut tarkastella irrallaan ekologisista kysymyksistä. Opielkan ja saksalaisen sosiaalitieteen keskeinen huomio oli se, että ekologinen ymmärrys mahdollistaa ihmisten sosiaalisen hyvinvoinnin[8]. (Matthies & Närhi & Ward, 2001, 20–26.)

Suomeen ekososiaalista ajattelua ovat tuoneet ainakin sosiaalityön professorit Aila-Leena Matthies ja Kati Närhi (esim. Matthies & Närhi & Ward 2001). Kasvatuksen ja koulutuksen alalla Arto O. Salonen ja Marjatta Bardy (2015) ovat luoneet ekososiaalisen sivistyksen käsitteen monitieteisen ekososiaalisen lähestymistavan pohjalta. Ekososiaalisen hyve-etiikan sekä ekososiaalisen sivistyksen käsitteet ovat velkaa niitä edeltävälle ekologisen sivistyksen (Värri 2011; 2018) käsitteelle. Olennainen edistysaskel oli ekososiaalisen sivistyksen kirjaaminen peruskoulun opetussuunnitelman perusteisiin (POPS 2014).

'Ekososiaalisuus' on laaja sateenvarjokäsite, jossa painottuvat ekologisten ja sosiaalisten seikkojen keskinäisriippuvuus ja ihmisen sosiaalisuuden laatujen parantaminen ekologisten ongelmien ratkaisemisessa (Närhi & Matthies 2001, 30). Mutta ihmisten ja muiden eliöiden sosiaalisuus sekä ekologia ovat monimutkaisia, lukemattomista teemoista koostuvia asiakokonaisuuksia. Yleisen ekososiaalisen teorian kehittäminen ekologian ja ihmisyhteiskuntien suhteista ei ole näin ollen realistista (Haila 2009). Yhtä kaikki voimme puhua esimerkiksi ekososiaalisesta näkökulmasta, tutkimusstrategiasta ja ajattelusta (Haila 2009) ja katsoa myös hyve-etiikkaa ekososiaalisesta perspektiivistä.

HYVE-ETIIKKA

Hyve-etiikka on filosofisen etiikan tutkimusala, jossa pohditaan hyvän ja pahan sekä oikean ja väärän kysymyksiä siitä näkökulmasta, miten moraalisesti ihanteellinen eli hyveellinen ihminen toimii (esim. Friman 2004). Hyveitä koskeva teoretisointi liitetään yleensä Aristoteleen ajatteluun, ja hyve-etiikka ehdittiin välillä jo lähes unohtaa (Huttunen & Kakkori 2007).

1900-luvun etiikan teoriassa hallitsi hyve-etiikan sijaan kaksi teoriaa: utilitarismi ja deontologia. Utilitarismin mukaan moraalisen teon olennainen mittari on maksimaaliselle ihmismäärälle tuotettu suurin mahdollinen hyvä. Se on seurausetiikkaa, jonka ongelmana on kylmä hyötylaskelmointi, kun punnitaan vaikkapa kaivoksen tuomaa aineellista vaurautta

suhteessa vesistöjen saastumiseen ja uhanalaisten lajien tuhoutumiseen. Deontologiassa eli velvollisuusetiikassa puolestaan järki osoittaa meille yleispätevät periaatteet, joita tulee kaikissa tilanteissa noudattaa. Tunnetuin velvollisuusetiikan esitys on saksalaisfilosofi Immanuel Kantin (1724–1804) kategorinen imperatiivi: toimi aina siten, että toimintatapasi voitaisiin yleistää kaikkia koskevaksi säännöksi. (Vainio 2016; Cafaro 2010.)

Hyve-etiikka esitetään usein vaihtoehtona utilitarismille ja deontologialle (Vainio 2016), ja kysymys elämän suunnasta sekä tarvittavista hyveistä onkin kasvatusfilosofian ytimessä (esim. Wilenius 1987). Tunnetuimpiin hyve-etiikan tutkijoihin kuuluvan Alasdair MacIntyren (2002a, 190) mukaan Kantin universaaleissa moraalisäännöissä on pikemminkin kysymys siitä, mitä meidän ei tulisi tehdä kuin mihin elämässä pitäisi suuntautua. Yksi kritiikin kohde on ollut se, että myös moraalisääntöjä ja velvollisuuksia noudattava henkilö voi olla epähumaani ja julma (Vainio 2016; MacIntyre 2002b). Monet ovat arvostelleet etiikan tutkimusta siitä, että ihminen ei moraalisia päätöksiä tehdessään käytännössä pohdi asioita universaalien sääntöjen näkökulmasta järjellisesti vaan reagoi tilanteisiin ennalta oppimiensa asenteiden, tunteiden, arvojen ja toimintamallien pohjalta (esim. Varela 1999; ks. Friedman 2000).

Hyveellinen toiminta edellyttää muutakin kuin sääntöjen seuraamista (MacIntyre 2002b, 93). Hyve-etiikassa moraalisten sääntöjen ja velvollisuuksien taustalla on syvempi taso, josta moraaliset tai moraalittomat teot kumpuavat, nimittäin tekijän luonne (*character*). Toisin kuin utilitarismissa ajatellaan, teon oikeellisuus ei aina riipu sen hyvää tekevyydestä mahdollisimman monelle eikä deontologian mukaisesti universaalien moraaliperiaatteiden noudattamisesta. (Vainio 2016.)

Teko on oikea, jos se ilmentää hyvettä ja on motivoitunut hyveestä käsin (Vainio 2016). Opettajuudesta voidaan esimerkiksi sanoa kasvatustieteen professori Michael Fullanin (1993, 12) tavoin: "Hyvän opettajan pintaa raapaisemalla löytyy moraalinen tarkoitusperä[9]." Kasvattaja on aina hyve-eettinen toimija.

Hyveet ovat hyviä, tosia ja kauniita luonteenpiirteitä, mutta filosofi voisi kysyä mihin ne perustuvat. Esimerkiksi uskonto ja kansallisvaltioaate ovat perinteisiä hyveiden perustoja. Hyveitä on käytetty valtion ja uskonnon tarpeisiin toisinaan autoritäärisen kurittamisen merkeissä (Tessman 2005). Valtaosassa 1700–1800-lukujen suomalaisissa kasvatustekstejä puhuttiin vanhaluterilaisista hyveistä ja paheista perisyntiopin hengessä. Tällöin ihminen oli syntyessään turmeltunut, kykenemätön ja haluton hyvään sekä velvollisuuksiensa täyttämiseen. Ihmisen synnynnäinen paha oli kitkettävä ankaralla kasvatuksella pois. Kasvattajan tehtävä oli lisäksi juurruttaa kasvatettavaan hyvää, vaikka tämä usein tapahtui epäsuorasti paheita kitkemällä. (Launonen 2000, 87.) Nykyisin esimerkiksi ekorepublikaanit painottavat ympäristökansalaisuutta, joka mahdollistaa yhteisöllisen kansalaishyveiden uudelleenarvioinnin ja tähän perustuvia projekteja (Cannavo 2016).

2000-luvun akateeminen hyve-etiikka poikkeaa ratkaisevasti vanhaluterilaisesta kasvatuksesta. MacIntyre pitää *Hyveiden jäljillä* -teoksessaan (2004) hyveiden perustana yhteisöjä ja niiden käytäntöjä. Hyveet rakentuvat ihmisten keskuudessa monimutkaisissa sosiaalisissa prosesseissa jaetuiksi käsityksiksi toivottavasta ihmisyydestä. Nykyajattelussa hyveet perustetaan usein sosiaalisiin käytäntöihin ja ihmisten väliseen yhteistyöhön sekä yhteisöihin ja näissä opittuihin identiteetteihin. Rakennamme minuuttamme yhteisössä olevien kertomusten varaan. Myös traditiot kantavat käsityksiä ihmisten arvostetuista luonteenpiirteistä eli hyveistä. (Sihvola 2004, 11; Sihvola 2003, 21–22; MacIntyre 2004.) Aikuiskasvatuksen käytäntöjä ja traditioita olisi ekososiaalisen hyve-etiikan näkökulmasta kultivoitava sellaisiksi, että elämää ylläpitävä vuorovaikutus rakentuisi osaksi luonteenhyveitämme.

HYVEIDEN PERUSTA JA KASVATUS?

Ekososiaalista hyve-etiikkaa voidaan perustaa jossain määrin ekologian varaan (Pulkki 2017, 105). Koska ekologialla ei ole omaa ääntä, sitä ja ihmisen hyvää elämää on soviteltava yhteen ainutlaatuisissa ajoissa ja paikoissa (Pulkki & Varpanen & Mullen 2020). Ekologia ei ole ainoa hyveiden perusta[10], vaan demokraattinen yhteisö määrittelee hyveensä ekologisesti tai epäekologisesti[11]. Demokratia on ekososiaalisen

Hyveisiin suuntautuva kasvatus keskittyy luonteenhyveiden ja intellektuaalisten hyveiden omaksumiseen.

sivistyksen keskeinen arvo, mutta ei ole takeita siitä, että demokratia johtaa ekososiaalisesti kestävään elämään[12]. Demokraattinen valtio voi pitää esimerkiksi ilmastonmuutosta faktana (IPCC 2019) eikä mielipidekysymyksenä ja luoda toimenpideohjelmia ekokriisien voittamiseksi ja ympäristökansalaisuuden kehittämiseksi kasvatus- ja koulutusinstituutioiden avulla. Demokraattinen yhteiskunta voi ottaa oppia Platonin *Valtiossa* esittämästä ajatuksesta, että kansalaisia tulee kasvattaa hyveellisyyteen (1999). Tässä on kuitenkin oltava tarkkana, että ei ajauduta liian autoritäärisen yhteiskuntakehityksen tielle, vaan demokraattinen keskustelu ja moniäänisyys säilyvät keskeisinä arvoina (Pulkki 2017, 105). Hyve-etiikka perustuu näkemyksiin hyvästä ja onnellisesta elämästä, mutta hyvää elämää ei voi lopullisesti määritellä (Toiskallio 2016, 48; Värri 1994). Hyveistä ja paheista sekä hyvästä elämästä on keskusteltava aina uudelleen uusissa tilanteissa.

Kasvatuksen empiiris-analyyttisessa kielessä hyveen käsite voidaan kokea ongelmallisena. Hyveet ovat normatiivisia käsityksiä jonkin yhteisön arvostamista luonteenpiirteistä (esim. MacIntyre 2004; Bassham 2013), kun taas ankaraa tieteellisyyttä painottava tutkija suhtautuu arvoihin epäillen. Tieteen tulee toimia tosiasioiden, ei arvojen maailmassa. Kasvatuspäämäärät ovat arvoihin sidoksissa ja välttämätön osa kasvatusta. Kasvatus tähtää tulevaisuudessa hyvinä asioina pidettyjen tavoitteiden saavuttamiseen (esim. Wilenius 1987). Jos sivuutamme tämän perustavan ulottuvuuden, saatamme tuottaa kasvatusta, joka toimii puhtaan välinerationaalisesti ja keskittyy esimerkiksi vientiteollisuuden kilpailukyvyn tavoitteisiin. Näin voi unohtua kasvatettavan hyvän ja ekososiaalisen hyvän edistäminen kasvatuksen tärkeimpinä tavoitteina.

Aristoteleen (2005, 27) kahtiajakoa käyttäen hyveisiin suuntautuva kasvatus keskittyy luonteenhyveiden ja intellektuaalisten hyveiden omaksumiseen. Hyve-eettinen lähestymistapa kasvatuksen ja koulutuksen kysymyksiin keskittyy toisin sanoen inhimilliseen kasvuun ja ihmisen luonteen kehittymiseen (Bassham 2013, 11–12). Koulutuksen tuottamat muodolliset kvalifikaatiot ja kompetenssit sekä tutkinnot ovat kiinnostavia, mutta ”sydämen sivistys” (esim. Ojanen 2000) vieläkin tärkeämpää.

YMPÄRISTÖHYVE-ETIIKKA JA ESIMERKILLISYYSHYVE-ETIIKKA

Ympäristöhyve-etiikassa pohditaan ekologisesti kestävien käytäntöjen omaksumiselle olennaisia hyveitä (esim. Cafaro 2010; Sandler 2013; Wensveen 2000). Sen ydinkysymys on filosofian professori Ronald Sandlerin (2013) mukaan siinä, mikä tekee luonteenpiirteestä ekologisen hyveen tai paheen. Ympäristöä koskevat hyveet, esimerkiksi kasvissyönti, lihasvoimin liikkuminen ja luonnon kunnioitus, ovatkin yhä useammin keskustelun aiheena. (Wensveen 2000, 4–7.)

Ympäristöhyve-etiikkaa ja ekososiaalista hyve-etiikkaa voi lähestyä pedagogisesti rakentavalla tavalla tutustumalla luonnonsuojelun kannalta ansiokkaiden henkilöiden toimiin. Kansainvälisesti tunnetut ympäristöfilosofit, kuten Henry Thoreau, Aldo Leopold ja Rachel Carson, nousevat tällöin esiin (Sandler 2013). Keskustelu syväekologiasta ja esimerkiksi Pentti Linkolasta on suomalaisille kiinnostavaa (Vadén 2008; Takkinen & Takkinen 2015). Peräänantamattoman johdonmukaisuuden filosofi-kalastaja-ornitologi nousi vanhemmiten mediahuomioon demokratianvastaisista näkemyksistään. *Voisiko elämä voittaa* -kirjassaan (2004, 362) hän puhui demokratiasta ”kuoleman uskontona”, joka on ”kaikista tunnetuista onnettomin yhteiskuntajärjestelmä”. Linkolalle luonnon tuho oli toistuva henkilökohtainen tragedia ja trauma (ks. Kylänpää 2017), mikä vaikutti osaltaan siihen, että 1960-luvun pasifistista kuoriutui myöhemmin ekodiktatuurin kannattaja (ks. Vadén 2008). Linkolan synkentyneen ajattelun taustalla oli luonnontieteellisesti orientoituva, ihmistieteitä puutteellisesti tunteva ajatus väestönkasvusta päällimmäisenä ekologisena ongelmana. Esimerkiksi kasvatus ei ollut hänelle merkittävä toivon horisontti.

Hyveellisyydestään tunnetut ihmiset, kuten äiti Teresa ja Mahatma Gandhi, ovat olleet moraalisesti kohottavia esikuvia[13]. Niin uskonnollisissa kuin akateemisissakin yhteyksissä on pidetty viisaana hakeutua esikuvallisten gurujen ja maineikkaiden professoreiden vaikutuspiiriin. Hyveellisten ihmisten esimerkeistä kiinnostunutta esimerkillisyyshyve-etiikkaa voidaan ajatella sekä ympäristöhyve-etiikkana että eräänlaisena ikiaikaisen, perenniaalisen pedagogiikan (Wilenius 2002, 91–94) muotona. Kaikkina aikoina on kerrottu inspiroivia tarinoita sankareista ja ihailua ansaitsevista ihmisistä. 2000-luku tarvitsee omanlaisia ekososiaalisesti hedelmällisiä tarinoita, ja ruotsalainen ilmastoaktivisti Greta Thunberg onkin innoittava esimerkki monelle.

Esimerkillisyyshyve-etiikan ytimessä on moraalisesti esikuvallisten ihmisten ihailua seuraava jäljittely (Zagzebski 2010). Kasvatuksen kannalta on olennaista huomata, ettei kaikki ihailu kohdistu moraaliseen erinomaisuuteen. Kasvatus ei toimi millaisten tahansa tarinoiden ja ihmisten ihailun kautta (Platon 1999, 74–77[14]). Sen tärkeimpiin asioihin kuuluu hyveisiin johdattavien samaistuttavien tarinoiden kertominen. Valheellisia ja rumia tarinoita vaikkapa toisiaan vastaan juonivista ja taistelevista jumalista – tai nykyaikana tosi-tv-julkkiksista – tuleekin Platonin mukaan välttää. Huono kasvatus ja väärämieliset tarinat vievät valtiota ja sen kansalaisten kehitystä huonoon suuntaan. (Platon 1999, 74–77.)

Kun Linkolan myöhempää ajattelua leimaa ekologia ilman hyvää sosiaalisuutta, ekososiaalisen hyve-etiikan yksi pedagoginen lähtökohta on sosiaalisesti taitavat esikuvat, jollaisena voidaan pitää omavaraiselämäntapaa opettavaa ja tutkivaa Lasse Nordlundia (Vadén 2009). Hän on esimerkki ainakin monitahoisten omavaraisuustaitojensa ja ennakkoluulottoman kokeilumentaliteettinsa vuoksi (ks. Nordlund & Dorf 2014). Ekososiaalisen hyve-etiikan kannalta Nordlundissa on kiinnostavaa hänen kykynsä yhdistää sosiaalisuus ja ekologisuus. Hän ei ole yksinpärjäämisen eetosta edustava survivalistisankari tai ekososiaalisille muutospyrinnöille kintaalla viittaava uraohjus vaan Omavaraopiston opettajan, perheenisän, omavaraisuustaitojen tutkijan ja harrastajan rooleja yhdistävä esikuva.

EKOFEMINISMI

Ekofeminismi on ekososiaalisen hyve-etiikan tarpeellinen perusta, vaikka ekofeministit ovat arvostelleet perinteistä hyve-etiikkaa naisten yhteiskunnalliseen asemaan kuuluvien kysymysten sivuuttamisesta (ks. esim. Dillon 2017; Berges 2015; Tessman 2005). Alistavat valtasuhteet ovatkin vääristäneet ja haitanneet sekä alistajien että alistettujen moraalikehitystä (Tessman 2005, 4–6). Perinteisen mieskeskeisen, androsentrisen, hyve-etiikan ongelmista huolimatta on mahdollista muotoilla hyve-etiikkaa, joka ei etuoikeuta miesnäkökulmaa, ylläpidä eriarvoisia valta- ja yhteiskuntarakenteita eikä sivuuta ihmissuhteisiin liittyviä tunteita ja velvoituksia (esim. Berges 2015; Dillon 2017). Ekofeminististä hyve-etiikkaa voidaan myös ajatella mieskeskeistä hyve-etiikkaa tasapainottavana voimana[15] (ks. esim. Gomes & Kanner 1995).

Ekososiaalisen hyve-etiikan keskeinen ekofeminismistä tuleva ajatus on länsimaisen kulttuurin naisten ja luonnon alistaminen samanlaisilla ajattelumalleilla (esim. Warren & Cheney 1991). Kokeellisen menetelmän ensimmäisen teoreetikon Francis Baconin (1561–1626) mukaan luonto olikin nainen, joka tiedemiehen oli valloitettava: ”metodisesti ja systemaattisesti riisuttava äiti luonto, paljastettava hänen salaisuutensa, tunkeuduttava hänen syliinsä ja siten pakotettava hänet täydelliseen alistumiseen” (von Wright 1987, 49, 62). Hierarkkiset dualismit, kuten järki–tunne, mieli–ruumis, mies–nainen, kulttuuri–luonto, aktiivinen–passiivinen ja kehittynyt–primitiivinen, sisältävät ajatuksia miehisen, järjellisen, kulttuurisen ja aktiivisen ylemmyydestä suhteessa naiselliseen, tunteelliseen, luontoon kuuluvaan ja passiiviseen (Martusewicz, Lupinacci ja Edmundson 2015, 64).

Oletetusti järjellinen ja aktiivinen mies on ottanut pidäkkeettä ja armotta luonnon käyttöönsä modernin tieteen ja teknologian avustuksella. Suositussa kantilaisessa ajattelutavassa luonnolla ei ole itseisarvoa, koska vain ihmisellä on kyky autonomiseen järjenkäyttöön (Aaltola 2013, 18). Epäsosiaalista käyttäytymistä ei-inhimillistä luontoa kohtaan on oikeutettu ihmisen järjellisyyden ja mainittujen hierarkkisten dualismien avulla. Luonto on ymmärretty

Hyveitä voidaan pitää kasvatusideaaleina, joita on 2000-luvulla ajateltava ekososiaalisin painotuksin.

valistusajalta meidän päiviimme asti usein mekanistisena ja elottomana kokonaisuutena eikä niinkään orgaanisena kokonaisuutena, jonka hyvinvoinnista tai tunteista tulisi välittää (Merchant 1983; Donovan 2013, 191). Ei ihme, että muodollinen teknis-taloudellis-tieteellinen sivistys on monesti asetettu sydämen sivistyksen edelle.

Yhtäältä länsimainen autonomiaa painottava maailmankuva sekä ajatukset universaalista tieteestä ja vapaudesta ovat tähdänneet erilaisten riippuvuuksien ylittämiseen. Feministisen hyveiden ytimessä on toisaalta keskinäisriippuvuuksien, velvoittavien suhteiden, tunteiden, tasa-arvoisten ja ei-elitististen sosiaalisten rakenteiden painotus. (Mies & Shiva 2005, 18.) Feministit ovat kritisoineet universaalia kantilaista etiikkaa, joka toimisi kaikille kaikissa tilanteissa samalla tavalla (esim. Friedman 2000). Universaali etiikka kadottaa moraalisubjektien väliset erot, jotka juontuvat heidän erilaisista fyysis-psyykkis-sosiaalisista tilanteistaan aikansa kulttuurisesti ja historiallisesti rakentuneissa yhteiskunnallisissa järjestyksissä. Ekofeministien ekososiaaliseksi tulkittavissa oleva perusoivallus on siinä, että ekologiseen kestävyyteen on edellytykset vain yhteiskunnalla, jossa vältetään eriarvoisuutta, alistussuhteita, rasismia, seksismiä ja marginaaliryhmien huonoa kohtelua (Harvestern & Blenkinsop 2010; Hatten-Flisher & Martusewicz 2018).

EKOSOSIAALISET HYVEET

Ekofeministit ovat muotoilleet hyveitä, joita tarkastelen ekososiaalisina: uusi ekologisen herkkyyden kieli, koko elämän yhteisöön laajentuva solidaarisuus, uusi affektiivinen ja suhteita painottava ihmisälykkyys, epäjärjestelmällisiä suhteita korostavat käytännöt (koska ”järjestys” tarkoittaa hierarkkista hallintaa[16]) ja ympäristön kunnioitus. Maternaaliseen etiikkaan kuuluu kunnioitus elämän prosessia kohtaan ilman pyrkimystä hallita kaikkea. Huolenpito, tarkkaavainen rakkaus ja vastuullisuus ovat kiintoisia ekofeministisiä hyveitä. (Donovan 2013, 200–205; Gomes & Kanner 1995; Sewall 1995; Dillon 2017; Noddings 1986.) Ekososiaalisen hyveetiikan tunnuspiirre on siten rakentava vuorovaikutus yhteisöissä.

Valtaosaa ”maan elonyhteisön” (Taylor 1997, 236) jäsenistä emme voi rajallisilla aisteillamme havaita. Esimerkiksi ihmisen terveys ja immuniteetti riippuvat moninaisista suolistobakteereista. Tarvitaankin suunnanmuutos Francis Baconin ”äiti luonnon täydellisestä alistamisesta” kohti näkyvää ja näkymätöntä elämää kunnioittavia hyveitä sekä kenties lumouksen palauttamista elämään ja sen ylläpitämiseen (Mies & Shiva 2005, 18). Elon ja elollisuuden entistä tarkempi havainnointi, ”ekologisen herkkyyden kieli” ja ”suhteita painottava ihmisälykkyys” (Donovan 2013; ks. Sewall 1995) voivat osoittaa tietä kohti entistä laajempaa ymmärrystä elämästä ja sen ylläpitämiseen tarvittavista hyveistä. Ekososiaalisten hyveiden oppimisessa tarvitaan havaintokyvyn kultivointia sekä tuntevaa ja aistivaa ekologiaa (*sentient ecology*) (Ingold 2000, 22).

Ekososiaalisia hyveitä voidaan ekofeminismin ja ympäristöhyve-etiikan lisäksi muotoilla ainakin ekososiaalisen ajattelun, ekofenomenologian ja ekososiaalisen sivistyksen tuomin virikkein. Esimerkiksi ekososiaalisesti ajatteleva Thomas Crowley (2010) puhuu ekososiaalisesta kukoistuksesta, sosioekologisesti suuntautuneesta käytännöllisestä järjestä (*fronesis*), keskinäisriippuvuuksien tajusta, joustavasta ja dualismeja monitahoisemmasta ajattelusta sekä biofiliasta, rakkaudesta kaikkea elävää kohtaan. Ekologisen sivistyksen yhteydessä Arto O. Salonen (2012) on puhunut globalisoituneen todellisuuden hahmottamisesta, eettisen huolenpidon laajuudesta ja osallisuuden merkityksestä. Tärkeitä ovat lisäksi henkinen kehittyneisyys ja kypsyys sekä vapauden ja vastuun tasapaino, ekologinen eheys, ekologinen monimuotoisuus sekä myötätunto, demokratia ja rauha (Salonen 2012; Pulkki 2020).

POHDINTA

Ekososiaalisen hyve-etiikan muotoilu on ajankohtaista ekokriisien aikakaudella, jotta voimme kasvatuksella rakentaa nykyistä kestävämpää elämäntapaa ja nähdä tarkemmin kasvatuksella tavoiteltavia päämääriä. Hyveitä voidaankin pitää kasvatusideaaleina, joita 2000-luvulla on ajateltava ekososiaalisin painotuksin.

Määrittelen ekososiaalisen hyve-etiikan eettisen tutkimuksen alaksi, joka tarkastelee ekologisissa ja sosiaalisissa yhteyksissä tarvittavia hyveitä, kuten keskinäisriippuvuuksien tajua, huolenpitoa, monitahoista ajattelua ja käytännöllistä järkeä[17]. Sen kannalta hyveet voidaan määritellä eettisessä mielessä sosiaalisesti arvostetuiksi luonteenpiirteiksi (ks. MacIntyre 2004), mutta sosiaalisuus on tulkittava kaikkien eliöiden väliseksi. Ekososiaalisessa ajattelussa ihmisellä on erityinen vastuu koko maapallon elonkehään vaikuttavista toimistaan.

Ekososiaalisessa hyve-etiikassa on olennaista tarkastella ja ymmärtää niitä sosiaalisia käytäntöjä ja historiallisia kehityskulkuja, joissa ajatukset hyveellisestä ja paheellisesta toiminnasta muotoutuvat (esim. Dillon 2017; Tessman 2005). Sen tutkimustulosten avulla voidaan muotoilla ympäristökansalaisuutta ja siihen liittyvää kasvatusta, jotta tulevaisuuden demokraattiset toimijat voivat toimia ekososiaalisen kestävyyden hyväksi.

Esimerkillisyyshyve-etiikka on aikuiskasvatuksellisesti kiinnostava lähestymistapa ekososiaaliseen hyve-etiikkaan. Elävien esimerkkien puutteessa elokuvat, kuten Steven Soderberghin *Erin Brockovich* sekä Todd Haynesin *Peitelty totuus,* toimivat esimerkkeinä ja inspiraationa. Ne ovatositarinoita terveyttä uhkaavia suuryrityksiä vastaan taistelevista ihmisistä, jotka voivat innoittaa ekososiaalista hyveellisyyttä ilmentäviin toimiin ja herätellä ekososiaalista omaatuntoa (Pulkki 2020).

Ekososiaalisten hyveiden kultivoinnin kannalta onkin tärkeä luoda uudenlaisia, elämän yhä herkempään ymmärrykseen ja edistämiseen tähtääviä narratiiveja. Vanha sankariepiikka väkivallalla, nokkeluudella ja lujalla tahdolla nujerrettavasta vihollisesta ei toimi ekokriisien yhteydessä (Pulkki 2017). Keskeisiä hyveitä ekososiaalisessa hyve-etiikassa on taito herkkään elämän havainnointiin (Ingold 2000), jotta ekologisesti tuhoisiin hankkeisiin ei tarvitsisi lähteä.

Omavaraisuusopettaja Lasse Nordlundin esikuva on ekososiaalisten hyveiden oppimisen kannalta arvokas siksi, että se antaa omaan kulttuuriimme ja omiin biologisiin alueisiimme[18] sopivia esimerkkejä kestävästä elämäntavasta (ks. Nordlund & Dorf 2014; Vadén 2009). Useimmat ekologisesti tuhoavat toimet on tehty ”kehittyneen” teknologian ja tieteen avulla osana järjellisiä prosesseja. Nordlundin omavaratoiminta osoittaa, että meillä on jo käytäntöjä, joissa sosiaaliset ja ekologiset näkökohdat huomioidaan. Pentti Linkolan syväekologian sudenkuoppa oli ekologia, joka ei osannut vastata sosiaalisuuden vaatimuksiin. Ekososiaalinen hyve-etiikka suuntautuu sellaisen tasapainon tavoitteluun, jossa ihmiselle on oma paikkansa maan elonyhteisössä.

JANI PULKKI
KT, tutkija
Ekososiaalisen kasvatusfilosofian luonnos -hanke 2019–2022 (https://poisedresearch.com)
kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Tampereen yliopisto
https://orcid.org/0000-0001-7058-5364

LÄHTEET

Aaltola, E. (2013). Johdanto: Ihminen, eläin vai molemmat? Teoksessa E. Aaltola (toim.) *Johdatus eläinfilosofiaan*. Helsinki: Gaudeamus, 9–27.

Abram, D. (1996). *The Spell of the Sensuous: Perception and Language in a More-than-Human World*. New York: Pantheon.

Aristoteles (2005). *Nikomakhoksen etiikka*. Suom. S. Knuuttila. Helsinki: Gaudeamus

Bassham, G. (2013). Virtue-Centered Approaches to Education: Prospects and Pitfalls. Teoksessa M. W. Austin (toim.) *Virtues in Action. New Essays in Applied Virtue Ethics*. New York: Palgrave Macmillan, 11–22.

Berges, S. (2015). *A Feminist Perspective on Virtue Ethics*. New York: Palgrave Macmillan.

Cafaro, P. (2010). Environmental Virtue Ethics Special Issue: Introduction. *Journal of Agricultural and*

Environmental Ethics, 23(3), 3–7. DOI: https://doi.org/10.1007/s10806-009-9204-3

Cannavò, P. (2016). Environmental Political Theory and Republicanism. Teoksessa T. Gabrielson & C. Hall & J. M. Mayer & D. Schlosberg *The Oxford Handbook of Environmental Political Theory*. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199685271.013.20

Crowley, T. (2010). From "Natural" to "Ecosocial Flourishing": Evaluating Evaluative Frameworks. *Ethics and the Environment,* 15(1), 60–100.

Dillon, R. S. (2017). Feminist Approaches to Virtue Ethics. Teoksessa H. Snow (toim.) *The Oxford Handbook of Virtue*. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199385195.013.15

Donovan, J. (2013). Eläinten oikeudet ja feministinen teoria. Teoksessa E. Aaltola (toim.) *Johdatus eläinfilosofiaan*. Helsinki: Gaudeamus.

Friedman, M. (2000). Feminism in Ethics. Conceptions of Autonomy. Teoksessa M. Fricker & J. Hornsby (toim.) *The Cambridge Companion to Feminism in Philosophy.* Cambridge, UK: Cambridge University Press, 205–224.

Friman, M. (2004). Aikamme hyveet korostavat sopeutumista työelämään ja omaa menestymistä. Aikuiskasvatus, 24(2), 164–168. https://doi.org/10.33336/aik.93556

Fullan, M. 1993. Why Teachers Must Become Change Agents. *Educational leadership,* 50(6), 12–17.

Gomes, M. & Kanner, A. (1995). The Rape of the Well-Maidens: Feminist Psychology and the Environmental Crisis. Teoksessa T. Roszak & M. Gomes & A. Kanner (toim.) *Ecopsychology. Restoring the Earth, Healing the Mind*. San Francisco: Sierra Club Books, 111–121.

Haila, Y. (2009). Ekososiaalinen näkökulma. Teoksessa I. Massa (toim.) *Vihreä teoria*. Gaudeamus: Helsinki, 261–287.

Hatten-Flisher, J. & Martusewicz, R. A. (2018). Ecofeminism and education. *Oxford research encyclopedia: Education.* https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.136

Harvester, L. & Blenkinsop, S. (2010). Environmental Education and Ecofeminist Pedagogy: Bridging the Environmental and the Social. *Canadian Journal of Environmental Education* 15, 120–134.

Huttunen, R. & Kakkori, L. (2007). Aristoteles ja pedagoginen etiikka. https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn-2007-1.pdf. *Niin & Näin* 1, 87–94.

Ingold, Tim. (2002). *The Perception of Environment. Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.

IPCC (2019). *Global Warming of 1.5°C*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_High_Res.pdf

Jordan, K. & Kristjánsson, K. (2017). Sustainability, Virtue Ethics, and the Virtue of Harmony with Nature. *Environmental Education Research,* 23(9), 1205–1229.

Kylänpää, R. (2017). *Pentti Linkola – ihminen ja legenda*. Helsinki: Siltala

Launonen, L. (2000). *Eettinen kasvatusajattelu suomalaisen koulun pedagogisissa teksteissä 1860-luvulta 1990-luvulle.* https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/42028. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

MacIntyre, A. (2004). *Hyveiden jäljillä. Moraaliteoreettinen tutkimus*. Suom. N. Noponen. Helsinki: Gaudeamus.

MacIntyre, A. (2002a). *A Short History of Ethics*. London: Routledge

MacIntyre, A. (2002b). *Dependent Rational Animals. Why Human Beings Need the Virtues.* Chicago: Open court

Martusewicz, R. & Edmundson, J. & Lupinacci J. (2015). *EcoJustice Education. Toward diverse, democratic, and sustainable communities*. 2. painos. New York and London: Routledge

Mies, M. & Shiva, V. (2005). *Ecofeminism.* London: Zed books

Matthies, A.-L. & Närhi, K. & Ward, D. (2001). *The Eco-social Approach in Social Work*. Jyväskylä: Sophi.

Merchant, C. (1983). *The Death of Nature. Women, Ecology, and the Scientific Revolution*. San Francisco: Harper & Row publishers.

Morton, T. (2010). *The Ecological Thought*. Cambridge: Harvard University Press.

Noddings, N. (1986). *Caring. A Feminine Approach to Ethics & Moral Education*. Berkeley: University of California Press.

Nordström, L. & Dorf, M. (2014). *Elämämme perusteista*. Tampere: Palladium kirjat.

Ojanen, E. (2000). *Onko meillä malttia sivistykseen?* Helsinki: Kansanvalistusseura

Platon (1999). *Valtio.* Suom. M. Itkonen-Kaila. Helsinki: Otava.

Plumwood, V. (2002). *Environmental Culture: The Ecological Crisis of Reason.* London: Routledge.

Pulkki, J. (2020). Varsinainen minä ja henkisyys ekososiaalisen kasvatusfilosofian aspekteina. *Kasvatus,* 51(3), 302–316.

Pulkki, J. & Varpanen, J. & Mullen, J. (2020). Ecosocial Philosophy of Education: Ecologizing the Opinionated Self. *Studies in Philosophy and Education*. https://doi.org/10.1007/s11217-020-09748-3

Pulkki, J. (2017). *Kilpailun kasvatuksellisista ongelmista. Hyveitä 2000-luvulle*. Tampere: Tampere University Press.

Rolston III, H. (2005). Chapter 4. Environmental Virtue Ethics: Half the Truth but Dangerous as a Whole. Teoksessa R. Sandler & P. Cafaro (toim.) *Environmental Virtue Ethics*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 61–78.

Salonen, A. & Bardy, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus,* 35(1), 4–15. https://doi.org/10.33336/aik.94118

Salonen, A. (2013). Ekososiaalinen sivistys kulttuurin kulmakiveksi. Teoksessa M. Laine & P. Toivanen (toim.) *Kestävä kasvatus – kulttuuria etsimässä*. Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 6, 40–69.

Salonen, A. O. (2012). Sosiaalinen saneeraus – tie ekososiaaliseen sivistykseen. Teoksessa T. Helne & T. Silvasti *Yhteyksien kirja. Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 134–147.

Sandler, R. L. (2013). Environmental Virtue Ethics. Teoksessa H. Lafollette (toim.) International Encyclopedia of Ethics. https://doi.org/10.1002/9781444367072.wbiee090

Sewall, L. (1995). The Skill of Ecological Perception. Teoksessa T. Roszak & M. Gomes & A. Kanner *Ecopsychology. Restoring the Earth, Healing the Mind*. San Francisco: Sierra Club Books, 201–215.

Sihvola, J. (2004). Alasdair MacIntyre moraalifilosofina. Teoksessa A. MacIntyre *Hyveiden jäljillä. Moraaliteoreettinen tutkimus*. Suom. N. Noponen. Helsinki: Gaudeamus, 7–13.

Sihvola, J. (2003). Miksi talous jäi filosofian sokeaksi pisteeksi? Hyveen ja liiketoiminnan välisen kuilun historiallinen tausta. Teoksessa I. Haavisto (toim*.) Hyve ja markkinatalous*. Helsinki: Taloustieto Oy, 19–29.

Takkinen, K. & Takkinen, P. (toim.) (2015). *Elonkehän puolesta. Syväekologisen kulttuurilehden kaksi vuosikymmentä Linkolasta Vadéniin*. Vihreän elämänsuojelun liitto ry. Elonkehä kirjat.

Taylor, P. (1997). Luonnon kunnioittamisen etiikka. Teoksessa M. Oksanen & M. Rauhala-Hayes (toim.) *Ympäristöfilosofia. Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista*. Helsinki: Gaudeamus, 225–250.

Tessman, L. (2005). *Burdened Virtues. Virtue Ethics for Liberatory Struggles*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Toiskallio, J. (2016). Hyvä elämä, toimintakyky, sivistys. Teoksessa A. Mutanen, M. Kantola, H. Kotila & L. Vanhanen-Nuutinen (toim.) *Hyvä elämä, käytäntö, tutkimus ja ammattipedagogiikka*. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 44. Turku, 47–68.

Vainio, O. P. (2016). Hyve-etiikka. *Filosofia.fi*. https://filosofia.fi/node/7187

Varela, F. (1999). *Ethical Know-How: Action, Wisdom and Cognition*. Redwood City: Stanford University Press.

Vadén, T. (toim.) (2008). *Linkolan ajamana*. Helsinki: Into.

Vadén, T. (2009). "Ihmiskunta on luonut korkeakulttuureja ilman polttomoottoreita" – Yksi kokemusperäinen elämänfilosofia – Haastattelussa Lasse Nordlund. *Niin & Näin* 4, 6–12.

Värri, V.-M. (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella.* Tampere: Vastapaino.

Värri, V.-M. (2011). Vastuu ihmisen mittana. Kasvatusteoreettisia ja filosofisia näköaloja ekologiselle sivistysprojektille. *Tiedepolitiikka* 4, 27–35.

Värri, V.-M. (1994). Menonin paradoksi "neliulotteisessa" kasvatustodellisuudessa. *Niin & Näin* 2, 58–59.

Väyrynen, K. (2014). Hyveet ympäristöetiikassa. Teoksessa N. Hämäläinen & J. Lemetti & I. Niiniluoto (toim.) *Hyve*. Filosofisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta 1458.

Väyrynen, K. (2006). *Ympäristöfilosofian historia Maaäitimyytistä Marxiin*. Tampere: Niin & Näin.

Warren, K. & Cheney, J. (1991). Ecological Feminism and Ecosystem Ecology. *Hypatia,* 6(1), 179–197.

Warren, K. (1990). The Power and Promise of Ecological Feminism. *Environmental Ethics,* 12(3), 125–146.

Wensveen, van, L. (2000). *Dirty virtues. The emergence of ecological virtue ethics*. Amherst: Humanity Books.

Wilenius, R. (2002). *Miten käy lasten ja nuorten? Keskustelua ja filosofiaa kasvatuksesta*. Helsinki: Dialogia.

Wilenius, R. (1987). *Kasvatuksen ehdot. Kasvatusfilosofian luonnos*. Jyväskylä: Atena.

Wilenius, R. (1982). *Ihminen ja sivistys*. Jyväskylä: Gummerus.

von Wright, G. H. (1987). *Tiede ja ihmisjärki. Suunnistusyritys*. Helsinki: Otava.

Zagzebski, L. (2010). Exemplarist Virtue Theory. *Metaphilosophy. Special issue: Virtue and vice, moral and epistemic* 41(1/2), 41–57.

1 *Homo mensura* -ajatus eli "ihminen on kaiken mitta" tulee antiikin filosofi Protagorakselta.

2 Ympäristöhyve-etiikka on suomennos sanasta *environmental virtue-ethics*. Vakiintunutta käännöstä sanalle ei vielä ole, ja ympäristöhyve-etiikka on myös suomennettu ympäristölliseksi hyve-etiikaksi (Arto Naskali http://janka.fi/arkistot/807). Kari Väyrynen (2014) on puhunut ympäristöystävällisestä hyve-etiikasta ja ympäristötietoisesta hyve-etiikasta. Joskus puhutaan virtuismista. Latva-Mäenpää puhuu filosofian *pro gradu* -työssään (2020) esimerkiksi "Sandlerin hyve-eettisesti orientoituneesta etiikasta" (ks. Sandler 2013) sekä "ympäristö-hyve-etiikasta". https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/150380/opinn%c3%83%c2%a4tety%c3%83%c2%b6.pdf?sequence=1&isAllowed=y). Nähdäkseni ympäristöhyve-etiikan käsite, jonka kuulin vuonna 2019 yksityiskeskustelussa filosofi Lauri Lahikaiselta, on selkeä, konstailematon ja sujuvakielinen käännös, joten käytän sitä. Kiitänkin Lahikaista, *Aikuiskasvatuksen* toimituskuntaa sekä anonyymia vertaisarvioijaa käsitteen suomentamiseen liittyvistä huomioista.

3 Hyve-etiikka on siinä mielessä ihmiskeskeistä, että tarkastelun kohteena ovat ihmisten hyveet ja paheet. Mutta ekososiaalisen hyve-etiikan ja ympäristöhyve-etiikan perusajatus on sellaisten hyveiden pohtiminen, joissa ymmärretään muidenkin eliöiden kuin ihmisten tarpeet ja etu.

4 ECER-konferenssissa Hampurissa 2019 Arjen Wals piti keynote puheenvuoron: *"Should and Can Education Save the Planet"*. Tietämättä suomalaisista ekologisen ja ekososiaalisen sivistyksen käsitteistä hän puhui sellaisten tarpeesta. Esitelmästä jäi kuva, että suomalainen tutkimus kestää hyvin kansainvälisen vertailun: https://www.youtube.com/watch?v=D1daDlQaFmU

5 Suomennos omani.

6 Lajisorto eli spesisismi tarkoittaa olennon arvon ja merkityksen määrittelemistä sen perusteella, mihin lajiin tämä kuuluu. Spesisismistä puhutaan samaan tapaan kuin seksismistä ja rasismista ennakkoluulojen osoittamisen yhteydessä.

7 Jälkikoloniaalinen ajattelu eli postkolonialismi viittaa siirtomaajärjestelmän purkautumisen jälkeiseen aikaan, jossa nähdään jatkumo kolonialistisen järjestelmän sekä tämän jälkeisten taloudellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten suhteiden välillä.

8 Näkökulma on tietysti ihmiskeskeinen, eikä kaikki ihmiskeskeisyys ole paheellista. Paheelliseksi ihmiskeskeisyys voidaan lukea silloin, kun siitä seuraa muun elämän hyvinvoinnille piittaamattomia ajatuksia ja toimia.

9 Suomennos omani.

10 Pentti Linkolan ajattelussa olikin ekologisten tekijöiden ja ihmisen hyvän välinen ristiriita ja nähdäkseni liian pitkälle menevä ekologian painotus tai liian vähäinen ymmärrys ihmisen sosiaalisesta maailmasta.

11 Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) puhui valtion yleistahdosta *Yhteiskuntasopimus*-teoksessaan, ja käsite sopisi tähänkin.

12 Pentti Linkola on esimerkiksi kritisoinut demokratiaa sen ekologisesta tuhoavuudesta.

13 Kukaan ei toki ole kaikkien mielestä kaikilta osin hyveellinen, mutta tähän valitut kuuluvat kaikkein tunnetuimpiin ja ikonisiin hahmoihin, joihin hyveet esimerkiksi populaarikulttuurissa yleisesti yhdistetään.

14 Platonin *Valtio*-teoksen toisen kirjan Stephanus-numeroinnin mukaiset kohdat 376d–378d.

15 Sukupuolitettu hyveen ajatus on tietysti hankala ja moniselitteinen asia (esim. Dillon 2017). Mutta esimerkiksi huolenpidon etiikka (*ethics of care)* on tunnettu feministisen etiikan muoto, jota kasvatuksessa on tarkastellut esim. kasvatusfilosofi Nel Noddings (1986). Huolenpito ei perimmiltään ole sukupuolisidonnainen asia.

16 Suhtaudun systeemiajatteluun jokseenkin varauksellisesti, koska lineaariset rationaaliset käytännöt eivät aina tee oikeutta luonnon monimutkaisille orgaanisille vuorovaikutussuhteille. Järjestys, jota systeeminen ajattelu korostaa, tarkoittaa ekofeministien kritisoimaa hierarkkista hallintaa. Sen sijaan suhteita korostava paradigma ei yritä sovittaa ympäristöä kaiken ylitse käyvään paradigmaan, vaan kunnioittaa elämän orgaanista kiemuraisuutta ja monikerroksisuutta. (Ks. Donovan 2013, 201.) Systeemiajattelulla on varmasti etunsa, ja se sopinee monille. Toisaalta filosofinen ja kokonaisuuksien hahmottamiseen pyrkivä ajattelu on toinen tapa ja pyrkimys tarkastella luontoa kokonaisvaltaiseen ymmärrykseen tähtäävällä tavalla.

17 Markku Niinivirta väitteli kasvatustieteen alalta teemanaan fronesis: https://trepo.tuni.fi/handle/10024/102295

18 Biologinen alue, eli bioalue, tulee englannin sanasta *bioregion.* Se tarkoittaa eri periaattein ekologisesti ja maantieteellisesti rajattua aluetta sekä tämän monilajisia asukkaita. Bioalue liittyy bioregionalistiseen ajatteluun, jonka mukaan ihmisyhteisön tulisi tyydyttää tarpeitaan mahdollisimman paljon niistä resursseista, jotka sitä ympäröivällä bioalueella on tarjottavana. Esimerkiksi lähiruokatrendi liittyy bioregionalistiseen ajatteluun. (ks. https://www.elonkeha.com/2016/03/18/bioregionalismi-lyhyt-oppimaara)

ERJA LAAKKONEN

Kohtuullinen kasvattaja

Kohtuus vaarassa -liike ekososiaalisen sivistyksen tuottajana

Pohjoiskarjalainen Kohtuus vaarassa -kansalaisliike tavoittelee kulutuskeskeisen ajattelun ja elämäntavan muutosta. Ryhmä välittää ekososiaalisen sivistyksen sanomaa seminaareissa, luennoilla ja muissa yleisötapahtumissa. Tärkeä vaikuttamisen keino ovat myös arkiset kohtaamiset.

Kohtuusliike on yksi ilmastonmuutosaikakauden verkostomaisista liikkeistä. Se kyseenalaistaa vallitsevan talouskasvuideologian ja tavoittelee kulutuskeskeisen elämän- ja ajattelutavan muutosta. Tarkastelen tässä artikkelissa, kuinka valtakunnallisen liikehdinnän aloittanut pohjoiskarjalainen Kohtuus vaarassa -ryhmä välittää ekososiaalisen sivistyksen arvoja: vastuullisuutta, kohtuullisuutta ja ihmistenvälisyyttä (Salonen & Bardy 2015).

Ihmiskunta on muuttanut maapallon elinolosuhteita niin paljon, että nykyiselle geologiselle aikakaudelle on ehdotettu uutta nimeä. Elämme antroposeenia, ihmisen aikaa. Aikaamme luonnehtivat paitsi ilmastokriisi myös monet muut ekologiset katastrofit, niiden yhtäaikaisuus ja yhteisvaikutukset: muun muassa kuudes sukupuuttoaalto, typpi- ja fosforikiertojen häiriintyminen sekä ympäristön kemikalisoituminen. (Foster, Clark & York 2010a, 13–14, 18; Steffen ym. 2018, 8252.)

Kohtuus vaarassa -liikkeen ytimessä ovat jatkuvan kasvun kritiikki ja huoli ylikuluttavan elämäntavan vaikutuksista ihmisiin ja koko elonkehään. Ryhmä on valtakunnalliseksi kasvaneen kohtuusliikehdinnän aloittaja. Sille ovat ominaisia verkostomaisuus ja järjestöbyrokratian välttäminen, joita molempia pidetään niin kutsuttujen ”uusien liikkeiden” piirteinä (ks. Konttinen & Peltokoski 2010, 3–5).

Järjestökentällä on 2000-luvun alusta lähtien puhuttu heikentyvästä sitoutumisesta ja jopa niin kutsutusta kevytaktivismista, tempaus- tai tapahtumakohtaisesta osallistumisesta. Sosiaalisen median aktivismin muodot ovat nekin tulleet osaksi

kansalaisvaikuttajan keinovalikoimaa. (Ilmonen 1998, 31; Kristofferson, White & Peloza 2014; Stranius 2009; Stranius 2010, 97–99.) Silti suomalaisissa järjestöissä tehdään yhä pitkäjänteistä, sitoutunutta vapaaehtoistyötä. Sen rinnalle on tullut muitakin osallistumisen ja organisoitumisen tapoja.

Kansalaisten tapa osallistua yhteiskunnan toimintaan ja kehittämiseen vaihtelee historiallisen ajanhetken ja paikan mukaan. Aktiivisuus ottaa erilaisia muotoja eri aikoina, ja kansalaiset itse voivat määritellä osallistumistaan eri tavoin. (Bäcklund, Häkli & Schulman 2017, 5–7.) Perinteisen järjestökentän ulkopuolelle sijoittuvia ryhmittymiä voidaan kutsua esimerkiksi verkostoiksi ja liikkeiksi. Niitä on nimetty myös neljänneksi sektoriksi (Mäenpää & Faehnle 2021, 44). Niiden organisoituminen on tyypillisesti keveämpää ja ei-hierarkkista. Samaan luottamustoimeen vuosiksi sitoutumisen asemasta nykypäivän aktiivit hyväksyvät hetkellisyyden ja pitävät sitä jopa suotavana. (Mäenpää, Faehnle & Schulman 2017, 252–254.)

2000-luvulla kansalaisliikkeitä ja aktivistiverkostoja on muodostunut muun muassa ilmastotoiminnan ympärille. Tällä hetkellä näkyvimpiä ja tunnetuimpia ovat väkivallatonta kansalaistottelemattomuutta keinonaan käyttävä Elokapina (Extinction Rebellion, XR) ja erityisesti ruotsalaiseen Greta Thunbergiin liitetty koululaisten ilmastolakkoliike.

Tieteellistä debattia on käyty siitä, kuinka uusia ”uudet liikkeet” ja niiden toimintamuodot lopulta ovat. Myös menneinä vuosikymmeninä ja -satoina liikkeet ovat luoneet uusia merkityksiä, politisoineet ei-poliittisena pidettyä ja toimineet identiteettiliikkeinä. Lisäksi vanhatkin liikkeet uudistuvat. (Ilmonen & Siisiäinen 1998, 12–13; Ilmonen 1998, 28–30; vrt. Konttinen & Peltokoski 2010). Jakolinja ei ole yksiselitteinen (ks. Stranius 2010, 85), ja esimerkiksi Kohtuus vaarassa -ryhmä asettuu uuden ja vanhan liikkeen välimaastoon. Sen toimintatavat toisintavat suurelta osin perinteistä järjestötoimintaa mutta ovat osaksi nykyiselle kansalaisaktivismille ominaisia.

Tutkimuskysymykseni on, millainen ekososiaalinen sivistäjä Kohtuus vaarassa -ryhmä on. Tarkastelen, kuinka vastuullisuus, kohtuullisuus ja ihmistenvälisyys ilmenevät liikkeen aktiivien haastattelupuheissa, julkaisuissa ja toiminnassa. Lisäksi artikkeli kertoo, miten liike välittää planetaarisen sivistyksen sanomaa.

KOHTUUS JA KOHTUULLISUUS – LIIKE JA IDEOLOGIA

Kohtuusliike on kulutuskeskeistä ajattelun- ja elämäntapaa haastava kansalaisliike, joka syntyi vuosien 2008–2009 tienoilla Pohjois-Karjalan uraanikaivosten vastaisen kansalaisliikkeen luomalle pohjalle (Lehtinen 2019, 237). Sitä kutsuttiin pitkään Kohtuusliikkeeksi, mutta arkisessa kielenkäytössä sekoittuivat liikkeen ja sen joka toinen vuosi järjestämän seminaarin nimi, ”Kohtuus vaarassa”. Kun liike laajeni valtakunnalliseksi 2010-luvun puolivälin jälkeen, päätettiin selkeyden vuoksi ottaa Pohjois-Karjalassa käyttöön jo tutuksi tullut muoto ”Kohtuus vaarassa”. Kohtuusliike-muotoinen kirjoitusasu jätettiin yleisnimeksi, joka tosin on nyt muotoutumassa eteläsuomalaisten toimijoiden omaksi erisnimeksi Kohtuusliike-verkkosivuston vuoksi. Käytän tässä artikkelissa Kohtuus vaarassa -erisnimeä paikallisesta toiminnasta ja pienellä alkukirjaimella kirjoitettua ’kohtuusliikettä’ valtakunnallisesta kohtuusliikehdinnästä.

Kohtuus vaarassa -ryhmän ajama muutos on laaja-alainen. Ryhmä ei rajaudu ainoastaan ympäristöliikkeeksi tai talouskritiikin esittäjäksi, vaan ekologisesti ja sosiaalisesti kestävämpää elämäntapaa tarkastellaan liikkeen piirissä useista näkökulmista (Lehtinen 2014, 71). Ominaista sille on myös kulttuurin ja taiteen yhdistäminen liikkeelle tärkeisiin teemoihin.

Ryhmän historiaa on käsitelty ainakin kahdessa artikkelissa. Liikkeen perustajiin kuuluva Markku Aho laati vuonna 2015 julkaistuun *Onnen aikoja rajallisella planeetalla* -artikkelikokoelmaan lyhyen tekstin, jossa hän kävi läpi Kohtuus vaarassa -liikkeen varhaisvaiheita ja kirjoittamishetkellä ajankohtaista toimintaa (Aho 2015). Kirjoittaja, kansalaisaktivisti ja sosiologi Marko Ulvilan (2019) koonti *Elonkehässä* tarkastelee *degrowth*-liikkeen syntyä. Artikkelissaan Ulvila esittelee myös ”kohtuuden käsitteen ympärille” muotoutunutta liikettä. Hän paikantaa liikkeen alkuhetkeksi Ahon, teatteriohjaaja Hanna Kirjavaisen

Vauraus tulisi ymmärtää myös ei-materiaalisena elämän rikkautena.

ja pappi, kansalaisaktivisti Pauliina Kainulaisen laatiman mielipidetekstin *Helsingin Sanomissa* keväällä 2009. Kirjoittajat peräänkuuluttivat kohtuuden kulttuuria, jossa ”panostetaan tosissaan energiansäästöön, energiatehokkuuteen ja uusiutuvien energialähteiden kehittämiseen”. (Ulvila 2019, 24.)

Kohtuus vaarassa -ryhmän toiminnan varsinainen lähtölaukaus oli Kohtuus vaarassa -seminaari syksyllä 2009 (Aho 2015; Ulvila 2019). Tapahtuma oli vastatapahtuma Koli forum -tilaisuudelle, luonnonvara- ja ympäristöalan päättäjien ja asiantuntijoiden kokoontumiselle. Seminaareja on pidetty seitsemän, viimeisin lokakuussa 2019. Lisäksi on järjestetty lukuisia muita tilaisuuksia, kuten Kohtuus-klubeja, yleisöluentoja, retkiä ja tempauksia. Luennoijina ja työpajojen vetäjinä on ollut eri alojen tutkijoita, aktivisteja ja taiteilijoita, joita yhdistää liikkeen arvojen suunnassa toimiminen. Tapahtumat ovat tavoittaneet yli 500 henkilöä (Aho 2019, 168). Kohtuus vaarassa -ryhmää voi pitää tärkeänä ympäristökasvattajana jäsenilleen ja tapahtumien osallistujille (ks. Silva & Laird 2017, 176).

Eri paikkakuntien kohtuusryhmät aktiiveineen ovat kiinnostaneet tutkielmien tekijöitä ja tutkijoita. Teemu Kuosmasen (2010) sosiologian *pro gradu* -tutkielmassa haastateltiin kohtuullistajiksi nimettyjä henkilöitä, joiden joukossa oli myös yksi Kohtuus vaarassa -toimija. Tutkielmassa tarkasteltiin kohtuullistajien elämää kiirekulttuurin läpäisemässä yhteiskunnassa. Taina Linnan (2017) yhteiskuntapolitiikan *pro gradu* -tutkielma kartoitti suomalaista *degrowth*-liikehdintää ja *degrowth*-aktivistien kasvukriittistä ajattelua. Tässäkin yksi haastateltava oli pohjoiskarjalainen kohtuusaktiivi. Ryhmän kotisivujen julkaisuja on analysoitu sosiologi Satu Husson (2017) tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin talouskasvua ja kulutuskulttuuria kritisoivien liikkeiden näkemyksiä yhteiskunnallisista muutostapeista matkalla kohti kestävää kulttuuria. Tutkimuskirjallisuudessa Kohtuus vaarassa -ryhmä on ollut esillä myös kohtuustoimija, professori Ari Lehtisen (esim. 2014; 2019) julkaisuissa muun muassa ympäristötoimintatutkimuksen kenttänä.

'Kohtuuden' asemasta käytetään useimmiten kasvunpakosta luopumiseen ja vähentämiseen viittaavaa käsitettä *degrowth*, joka tuli tutuksi suuremmalle yleisölle 2000-luvun alussa. *Degrowth*-ajattelun nähdään yhdistävän monia kriittisiä näkökantoja. Sen lähteiksi on nimetty ekologinen huoli, edistys- ja kehityskritiikki, ylenpalttisen kuluttamisen ja hyvinvoinnin välisen yhteyden purkaminen, ekologisen taloustieteen opit sekä demokratian ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen. Muutosvaateiksi on mainittu ihmissuhteiden laajentaminen, syvempi demokratia, ekosysteemien suojelu ja varallisuuden tasaisempi jakautuminen globaalisti. (Demaria ym. 2013, 191–192, 195–196; Jarvis 2017; Trainer 2015, 58.)

Suomessa tunnetaan myös käsite 'kohtuutalous', jota voi pitää *degrowth*-termin suomennoksena (Latva-Pukkila 2015; Lehtinen 2019, 237; ks. myös Finto). 'Kohtuudelle' läheisiä käsitteitä ja elämäntapoja ovat lisäksi *downshifting* ja *simple living* (Alexander & Ussher 2012) sekä *slow living* (Ioncică & Petrescu 2016). Vaikka kohtuuden määrittely on avointa ja liikkuvaa, tärkeää on ensinnäkin eronteko teknologiavetoiseen, ”vihreää” tai ”kestävää” kasvua tavoittelevaan ajatteluun ja vaikuttamistyöhön (ks. Foster, Clark & York 2010b, 153; Martin, Maris & Simberloff 2016). Toiseksi, kuten Sanna Hussokin (2017, 170) toteaa, kohtuusliike ei rajaudu talouden kysymyksiin, vaan siinä tavoitellaan kohtuutta useammilla kentillä, ja kohtuuden kysymykset nähdään laajoina yhteiskunnallisina kysymyksinä.

Ekososiaalisen sivistyksen käsitettä on muotoillut erityisesti kestävyystutkija Arto O. Salonen. Kasvatustieteilijä Marjatta Bardy ja Salonen ovat ovat nimenneet ekososiaalisen sivistyksen ydinarvoiksi vastuullisuuden, kohtuullisuuden ja ihmistenvälisyyden (**taulukko 1**). Keskeistä on ymmärrys maapallon rajallisuudesta ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. (Salonen & Bardy 2015.)

Vastuullisuudella Salonen ja Bardy (2015) tarkoittavat maailmankansalaisuutta, vastuun kantamista omaa lähipiiriä laajemmasta joukosta. Globaali

Vastuullisuus	Kohtuullisuus	Ihmistenvälisyys
Eettinen huolenpito • globaali ulottuvuus • ajallinen ulottuvuus tuleviin sukupolviin saakka	Minkä verran on riittävästi -pohdinta • kuluttaminen tarpeen, ei halujen ohjaamana	Mahdollisuus liittyä yhteisöihin, ihmissuhteet
Muiden näkökulmasta katsominen	Luonnonvarojen kohtuullinen käyttö	Solidaarisuus
Huolenpito luonnosta	Ei-materiaalisen vaurauden tavoittelu	Yhdessä tekeminen
Sosiaalinen vastuu		

Taulukko 1. Ekososiaalisen sivistyksen keskeiset piirteet (Salonen & Bardy 2015, 8–10).

talous yhdistää maat, kansat ja ihmiset. Vastuullisuuden piiriin sopii luonnonvarojen käyttö, mutta samalla tulee huolehtia luonnosta ja siitä, että tulevilla sukupolvilla on samat tai paremmat toimintamahdollisuudet kuin meillä nyt. Kohtuullisuus, pidättäytyminen materiaalisesta ylivauraudesta, on tämän tavoitteen saavuttamisessa avainasemassa. Vauraus tulisi ymmärtää laajemmin, myös ei-materiaalisena elämän rikkautena. Luonnonvarojen hyödyntämisen pitää pysyä kohtuuden rajoissa, ja kulutuksen tulee perustua tarpeeseen, ei ainoastaan mielihyvän tavoitteluun. (Salonen & Bardy 2015, 8–9.)

Ihmistenvälisyys tarkoittaa solidaarisuutta, mahdollisuutta liittyä yhteisöihin ja tulla niissä hyväksytyksi. Ihmistenvälisyyteen liittyy ekologinen näkökulma: ”ystävyyden ja osallisuuden toteutuessa omistamisen merkitys vähenee”. (Salonen & Bardy 2015, 9–10.) Samoin sosiaalimaantieteilijä Helen Jarvis (2017, 270) näkee yhteenkuuluvuuden, jakamisen ja yhteishengen yksilökeskeisen (yli)kulutuksen haastajina.

Relationaalisen ihmiskäsityksen kehyksestä käsin tarkasteltuna ihminen ei ole erillinen yksilö vaan osa luontoa. Kiinnostuksen kohteena ovat laajat suhteiden verkostot, mukaan lukien kaukaiset luonnonoliot ja tulevat sukupolvet. (Hirvilammi 2015, 80.) Ekososiaalisen sivistyksen yhteydessä puhutaan hyvin samaan tapaan ’planetaarisesta sivistyksestä’: yksilö ymmärtää ja huomioi toimintansa seuraukset laajalla ajallisella jatkumolla paikallisesti ja globaalisti, jopa yli lajirajojen. Hän kantaa vastuuta planetaarisessa kehyksessä ja ymmärtää menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välisen ajallisen sillan sekä huomioi oman toimintansa globaalit seuraukset, paikallisia vaikutuksia unohtamatta. (Joutsenvirta & Salonen 2020, 108–109; Salonen 2020).

Monien samanaikaisten ekokriisien aikakaudella tarvitaan uudistavaa ajattelua ja oppimista sekä uudenlaisia kasvattajia, myös aikuiskasvattajia (ks. Heikkinen & Harju 2016; Sumner 2003). Muun muassa kasvatusfilosofi Veli-Matti Värrin (2011, 28, 32) mukaan kasvatuksessa tulee haastaa vallitseva talouskasvu- ja kilpailuideologia. Uudenlaisten arvojen omaksuminen edellyttää asenteiden muuttamista, mikä tarkoittaa yksilön syvällistä uudistumista. Ekososiaalinen sivistyminen vaatii transformatiivista, uudistavaa oppimista (ks. Mezirow 2009).

TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksen aineisto on yhdistelmä tuotettuja ja valmiita aineistoja: haastatteluja, painettuja julkaisuja ja havainnointia. Haastatteluaineisto on ensisijaisin. Haastattelin seitsemää pohjoiskarjalaista kohtuusaktiivia. Ensimmäisen haastattelun tein helmikuussa 2019 ja viisi muuta saman vuoden elo–lokakuussa. Ensimmäinen haastattelu oli parihaastattelu, muut yksilöhaastatteluja. Haastattelujen kestot vaihtelivat noin tunnista puoleentoista tuntiin. Niitä ohjasi teemoittainen haastattelurunko. Keskustelimme haastateltavan taustasta, syistä liittyä liikkeeseen ja oppimisen kokemuksista liikkeessä. Kysyin myös näkemyk-

Ryhmän ydintoimijoista monilla on pitkä kokemus kansalais- ja järjestötoiminnasta.

siä kohtuuden määrittelystä, kohtuullisemmasta elämäntavasta ja kohtuusliikkeen vaikuttavuudesta.

Toissijainen, painettu aineisto muodostuu julisteen tapaan jaetusta *10 kohtuullista vaatimusta* -julkilausumasta (2009), *Kohtuusmanifesti*-pienpainatteesta (2011) ja kahdesta liikkeen laatimasta artikkelikokoelmasta: *Onnen aikoja rajallisella planeetalla* (toim. Linjama & Kainulainen 2015) ja *Kohtuuspamfletti – elonkirjo edellä* (toim. Linjama, Aho, Kainulainen & Simola 2019).

Tukeudun tulkinnoissani myös havaintoihini ja kokemuksiini liikkeen jäsenenä. Havainnointiaineisto on tausta-aineistona. Havainnoin ryhmän tapahtumia ja kokouksia noin puolentoista vuoden ajan kokouksissa, tapahtumissa ja retkillä vuodenvaihteesta 2018–2019 kesään 2020 asti. Osallistuin luentotapahtumiin, Kohtuus vaarassa -seminaariin, luontoretkille ja suunnittelukokouksiin. Havainnointi oli osallistuvaa, ja tein lyhyitä muistiinpanoja laajojen kenttäpäiväkirjojen asemesta. Tutkimuseettisistä syistä muistiinpanoni eivät ole yksityiskohtaisia, enkä ole valokuvannut tiettyjä henkilöitä vaan esimerkiksi tapahtumapaikkaa tai laajemmin yleisöä. Tarkentavia tietoja muun muassa tapahtumista olen hakenut sähköisistä julkaisuista: Kohtuus vaarassa -sivulta yhteisöpalvelu Facebookista, liikkeen verkkosivulta (http://www.kohtuusvaarassa.com) sekä luento- ja tapahtumatallenteista ryhmän YouTube-kanavalta.

Kohtuus vaarassa -liikkeen ydin koostuu noin kymmenestä aktiivista, jotka osallistuvat säännöllisesti kokouksiin ja tapahtumiin. Heitä yhdistää kouluttautuneisuus, monia akateeminen tausta, ja karkeasti arvioiden noin puolet ydinryhmän aktiiveista on eläkeikää lähestyviä tai eläköityneitä. Seitsemän haastateltua edustavat tätä ydinjoukkoa. Osa heistä on ollut mukana liikkeessä alusta saakka, osa lyhyemmän aikaa.

Kysyin haastatteluissa motiiveja liikkeeseen liittymiselle, ja muutamat muistelivat heräämistään ympäristökysymyksiin huomattavan kauan aikaa sitten. Ryhmän ydintoimijoista monilla onkin pitkä kokemus kansalais- ja järjestötoiminnasta, ja heistä osa on ollut mukana suomalaisessa ympäristöliikkeessä vuosikymmeniä, niin vakiintuneissa järjestöissä (ks. Stranius 2010, 84) kuin ympäristökamppailuiden aktivisteina. Osallistujajoukon pienuuden vuoksi en kuvaa artikkelissa haastateltujen taustatietoja tarkemmin.

Ryhmän tiiviyden vuoksi kiinnitän muutoinkin erityistä huomiota haastattelujen anonymisointiin. En erottele haastateltavia edes tunnuksin, kuten H1 tai H2 vaan käytän kaikkien aineistonäytteiden kohdalla merkintää 'H' haastateltavan puheenvuoron edellä, jotta eri näytteitä ei voitaisi yhdistää samaan puhujaan. 'K' viittaa minuun haastattelijana: kysymys. Haastatteluaineiston sitaateista on poistettu murteellisuuksia, ja puhetta on tehty luettavammaksi poistamalla muun muassa äännähdyksiä ja toistoja. Tämä myös vaikeuttaa haastateltavan tunnistamista puheen piirteiden perusteella.

Erityinen eettinen kysymys koskee omaa paikkaani liikkeessä. Ryhmän jäsen olen ollut yli 10 vuotta, vuonna 2009 järjestetystä ensimmäisestä Kohtuus vaarassa -seminaarista alkaen. Olen tullut tutuksi ainakin jollakin tapaa kaikkien haastattelemieni henkilöiden kanssa, ja muutamien kanssa olemme tunteneet pitkään. Tuttuus ja asemani liikkeen jäsenenä auttoivat minua "pääsemään sisään" kentälle. Tiedän ja ymmärrän asioita, joita ulkopuolisen olisi vaikea oppia ja omaksua nopeasti. (Ks. Tolonen & Palmu 2008, 96–99; Tracy 2010, 843.)

Koin oloni tervetulleeksi pohjoiskarjalaisten kohtuusaktiivien tapahtumiin ja retkille myös tutkijan roolissa. Tämä ei tietenkään tarkoita, etteivätkö jotkut toimijat saattaneet kokea läsnäoloani ja roolini osittaista vaihtumista hankalana. Haastatteluissa esitettiin myös joitakin kriittisiä ajatuksia liikkeestä, mitä pidän luottamuksen osoituksena. Raportoinnissa olen pyrkinyt avoimuuteen, ja tuon esiin muun muassa kohtuustoiminnan muotoja koskevaa kritiikkiä.

Osallistuvana havainnoijana olen arvioinut rooliani: esimerkiksi tilaisuuksien tauoilla kanssani

käytyjä vapaamuotoisempia keskusteluja en ole tallentanut millään tavalla, mutta nekin vaikuttavat tulkintoihini, halusin tai en. Tiedostan myös sen mahdollisuuden, että olen herättänyt liikkeessä pohdintaa sen kasvattavasta tai sivistyksellisestä roolista, kun olen kertonut tutkimuksestani aktiiveille (ks. Metsola 2016, 197) ja vieläpä julkaissut aiheesta kirjoituksen (Laakkonen 2019). Kenties he havahtuivat näkemään itsensä uudessa valossa, ”ekosivistäjinä”, kun heidät näin määriteltiin?

Analyysini on teorialähtöistä laadullista sisällönanalyysia (Schreier 2014; Tuomi & Sarajärvi 2017). Toisin kuin teemoittelussa (Juhila 2020b), tässä analyysissa kategoriat olivat ennalta määritellyt. Salosen ja Bardyn (2015) kuvaus ekososiaalisen sivistyksen ydinarvoista (**taulukko 1**) on tutkimuksessani linssi, jonka läpi tarkastelen Kohtuus vaarassa -ryhmän toimintaa kasvatuksellisesta näkökulmasta. Teorialähtöisen analyysin valinnalle on kolme keskeistä syytä: Ensinnäkin pidän Salosen ja Bardyn artikkelia tärkeänä esityksenä ekososiaalisen sivistyksen olemuksesta. Toiseksi halusin kokeilla kyseisen, melko teoreettisen jaottelun selitysvoimaa empiirisellä aineistolla. Kiinnostukseni tarkempaan analyysiin heräsi laatiessani yleistajuista tekstiä (Laakkonen 2019), jossa totesin liikkeen olevan ekososiaalinen sivistäjä. Kolmanneksi teoreettisen työkalun käyttö ohjasi aineiston luentaa ja analyysia, mikä lisäsi tekemieni tulkintojen objektiivisuutta ja auttoi päätelmien kriittisessä tarkastelussa.

Haastatteluaineiston analyysi alkoi laadulliselle sisällönanalyysille tyypilliseen tapaan aineiston lukemisella ja koodaamisella (ks. Juhila 2020a; Vuori 2020), tässä tapauksessa ennalta tiedettyjen koodien avulla: merkitsin aineistoon katkelmat, joissa tulkintani mukaan kuvataan ekososiaalisen sivistyksen keskeisiä piirteitä. Käytännössä jaottelu ei ole selvärajaista, vaan eri piirteiden erotteleminen toisistaan on tarpeen vain analyysin kannalta. Koodaaminenkin oli jo analyyttista työskentelyä, ja tulkintojen tekeminen alkoi tässä vaiheessa. Toissijaista aineistoa eli liikkeen julkaisuja ja verkossa olevia tapahtumatallenteita en koodannut. Niiden lukeminen ja katseleminen vuorottelivat haastatteluaineiston analyysin kanssa: julkaisuja ja tallenteita käytin vahvistaakseni – ja myös horjuttaakseni – haastatteluista tekemiäni tulkintoja. Kolmas aineisto, havainnointiaineisto, on toiminut ymmärrystäni syventävänä tausta-aineistoina läpi koko analyysi- ja tulkintaprosessin.

TULOKSET

Etenen tulosluvuissa esitellen vastuullisuuden, kohtuullisuuden ja ihmistenvälisyyden kuvauksia aineistoissa. Näihin kokonaisuuksiin sisältyvät ekososiaalisen sivistyksen keskeiset piirteet (**taulukko 1**).

Vastuullisuus

Kohtuus vaarassa -ryhmässä pohditaan toistuvasti maapallon rajallisten resurssien epätasapuolista jakautumista sekä ylikulutuksen aiheuttamia globaaleja haittoja. Vastuunkanto ei siis rajoitu perinteiseen luonnonsuojeluun, vaan esillä ovat laajasti erilaiset näkökulmat (Laakkonen 2019, 190). Vuoden 2011 eduskuntavaalien alla laadittu *Kohtuusmanifesti* (2011) tarjoaa alaotsikkonsa mukaan ”aineksia vastuulliseen hallitusohjelmaan”. Käsittelyssä ovat muun muassa turpeenpoltto, muovijäte, ydinvoima ja eläinperäinen ruoka. Yhdistävänä teemana kulkee läpi koko manifestin talous, kasvun pakko.

Haastattelemani aktiivi sanoi, tosin mahdollisesti hieman humoristisesti, että liikkeen tavoitteena on koko länsimaisen elämäntavan muutos. Seminaareissa ja muissa tilaisuuksissa kerrotaan, kuinka kulutuskeskeinen elämäntapa nielee luonnonvaroja, ja tuotteet tuotetaan olosuhteissa, joista kuluttajan on vaikea saada tietoa. Yhteisöpalvelu Facebookin julkaisuissa otetaan kantaa aseteollisuuden ilmastojalanjälkeen ja kerrotaan näin rauhantyön ja kohtuuden linkittymisestä toisiinsa. Ympäristö-, ihmisoikeus- ja oikeudenmukaisuuskysymykset ja monet muut kysymykset liittyvät kaikki toisiinsa kompleksisiksi ongelmavyyhdeiksi.

Esimerkiksi huhtikuussa 2018 järjestetyssä ”Vähennetään vaatteita!” -tapahtumassa yhdistyivät monet teemat. Illan asiantuntijapuheenvuoroissa käsiteltiin Facebook-tapahtuman kuvauksen mukaan vaatetuotannon epäekologisuutta ja epäeettisyyttä;

Ryhmän jäsenet näkevät kohtuustoiminnan tavoitteet laajoina.

vaatteiden ylenmääräistä kuluttamista ja toisaalta kampanjoita, jotka pyrkivät korjaamaan näitä epäkohtia. Lopuksi osallistujat saivat neuvoja vaatteiden kierrätyksestä, ja työpajaosuudessa muun muassa korjattiin osanottajien tilaisuuteen tuomia vaatteita. Tapahtumassa sosiaalinen oikeudenmukaisuus linkitettiin ekologisiin ja taloudellisiin kysymyksiin.

Toisen esimerkin tarjoaa liikenteen sähköistämisestä käyty keskustelu. Sähköautojen pienet ajonaikaiset päästöt ovat toki Kohtuus vaarassa -toimijoiden mielestä merkittävä etu, mutta asiassa nähdään myös ongelmia. Kenties liikkeen taustan takia, Enon uraanikaivostaisteluista kummuten, aktiivit esittävät kriittisiä puheenvuoroja akkumetallien hankinnasta ja kierrätyksestä. Arvostelua herättää myös ekologisemman tai "ekologisemman" kuluttamisen tukeminen. Kuten haastattelemani aktiivi napautti, "polttomoottoriautot vaihtuu sähköautoiks" eli kulutusta ei tarvitsisi vähentää, vain suunnata uudelleen.

Kohtuus vaarassa -tapahtumissa monimutkaisten pulmien perimmäisiä syitä on haettu niin fossiilitaloudesta eli öljyyn perustuvan taloutemme rakenteista kuin ajattelutavastamme. Etenkin ryhmää koordinoiva Pauliina Kainulainen on tuonut liikkeeseen suomalaisugrilaiseksi nimettyä ajattelua. Tämä tarkoittaa muinaisen maailmankuvan ja ajattelutavan muistamista ja elvyttämistä, itämerensuomalaisen metsästäjä-keräilijäkulttuurin henkisen perinnön kunnioittamista ja siitä oppimista, kuten luontoyhteyden vaalimista. Hänen mukaansa luonnon ymmärtäminen pyhänä palauttaa rajan tajun, kohtuullisuuden. Ihminen ottaisi luonnosta tällöin vain tarpeen mukaan ja käyttäisi ottamansa "tarkasti ja viisaasti". (Kainulainen 2019, 100.)

Tiedon lähteitä ovat pohtineet muutkin puhujat Kohtuus-tilaisuuksissa, ja itämerensuomalainen näkökulma on tullut esiin myös filosofi Tere Vadénin esityksissä Kohtuus vaarassa -seminaareissa. Esimerkiksi vuoden 2019 seminaarissa etsittiin juurisyytä: Suomalaisessa uskomusperinteessä synty kuvaa jonkin asian alkuperän, ja parantavan henkilön tuli tietää taudin synty saadakseen sen karkotettua. Jos kohtuuttomuuden synty olisi tiedossa, voitaisiin kyseinen "tauti" hävittää.

Laajaa vastuullisuutta ilmentää Kohtuus vaarassa -liikkeessä syvä luontoyhteys: henkisempää tai hengellisempää näkökulmaa luonnosta huolehtimiseen ei sivuuteta, ja syväekologiset ajatukset ovat toistuvasti esillä. Luontoyhteyteen liittyviä teemoja ovat käsitelleet Kohtuus vaarassa -tapahtumissa Kainulaisen ohella muun muassa ekopsykologit, kuten Irma Heiskanen. Vuoden 2019 Kohtuus vaarassa -seminaarissa hänen vetämässään työpajassa kuviteltiin "biotopiaa". Työpajan alaotsikko oli "unelma eri lajien välisen syvällisen yhteisöllisyyden tiedostamisesta", ja menetelmänä oli elämyksellinen luontoretki. Työpajan anti purettiin perinteisen esityksen asemesta liikkeen ja runollisen ilmaisun avulla.

Kohtuullisuus

Haastattelemieni pitkään liikkeessä mukana olleiden kohtuusaktiivien mukaan Suomessa ei juuri puhuttukaan *degrowth*-ideologiasta, kun kohtuusliikettä perustettiin. Heidän näkemyksensä mukaan kohtuusliike ei siten ole *degrowth*-ideologian synnyttämä, vaan suomalaisesta liikehdinnästä voitaisiin ajatella jopa päinvastoin. Kaksi aktiivia muisteli kohdanneensa *degrowth*-käsitteen vasta sen jälkeen, kun kohtuustoiminta oli jo käynnistynyt ensimmäisen, vuoden 2009, Kohtuus vaarassa -seminaarin myötä. Suomalaisen *degrowth*-liikkeen historiaa kartoittanut yhteiskuntatieteilijä Antti Alaja (2011, 23) mainitsee kotimaisen keskustelun aloittajina Timo Järvensivun ja Paavo Järvensivun degrowth.fi-blogin perustamisen vuonna 2010, samana vuotena järjestetyt konferenssit ja *degrowth*-tapahtumat sekä Marko Ulvilan ja Jarna Pasasen teoksen *Vihreä uusjako*, sekin samalta vuodelta.

Tässä artikkelissa olen päätynyt pitämään pohjoiskarjalaista kohtuusryhmää laajana elämän- ja ajattelutavan muutosta hakevana liikkeenä, kuten haastatteluissakin linjattiin. Kohtuus vaarassa -ryhmässä ei käytetä *degrowth*-termiä yhtä paljon kuin

vaikkapa Kohtuusliikkeen verkkosivustolla (https://kohtuusliike.fi/), jossa 'kohtuutta' määritelläänkin kohtuutalouden kautta, mainiten 'kohtuutalous' ja '*degrowth*' synonyymeiksi. Myös Linna (2017) on tarkastellut Kohtuus vaarassa -ryhmää *pro gradussaan* osana *degrowth*-liikettä. Husso (2017, 169) puolestaan kirjoittaa kohtuusliikehdinnästä ja kohtuusdiskurssista ja muistuttaa, että kasvukritiikistä ei aina käytetä termiä *degrowth*, "vaan käytetään myös käsitteitä onnellisuustalous ja kohtuullistaminen".

Ryhmän jäsenet näkevät kohtuustoiminnan tavoitteet laajoina. "Maapallo pelastuu. Ihmisten olo helpottuu. Ihmiset löytää sisältöö elämään. Riittääkö nämä?" vastasi eräs haastateltava nauraen, kun kysyin ryhmän tavoitteista. Toista haastateltavaa pyysin selittämään, mitä kohtuullisuus on. Hän mainitsi paitsi luonnonvarojen kohtuullisen käytön, myös muiden ihmisten hyvinvoinnin huomioimisen. Vastausta voi lukea osuvana kuvauksena planetaarisesta sivistyksestä ja siitä, kuinka kohtuullisuus ja vastuullisuus kietoutuvat toisiinsa:

> H: "Kohtuullisuutta siinä että ei käytetä liikaa maapallon luonnonvaroja, resursseja, vaan yritetään elää sillä tavalla, että, että ei [painokkaasti] kohtuuttomasti rasiteta meidän maapalloa."
>
> K: "Eli se liittyy siihen luonnonvarojen –"
>
> H: "Joo, mulle se liittyy siihen hyvin paljon joo. Ja tota. Ehkä myöskin [--], et ei semmosta niinkun talouskasvun, kun mä kuitenkin liitän siihen semmosen kilpailun ja siihen että semmosen ajattelun, että minä, ja minun ego, minun hyvinvointini, muiden ihmisten hyvinvoinnin, se on niinku tärkeämpää. [--] mä käsitän sen, et kohtuullisuus myöski on sitä että verkostoidutaan, otetaan muitakin ihmisiä niinkun elämässä, että ei, ei pelkästään minä vaan myös, myös muut. Et semmonen ajattelu."

10 kohtuullista vaatimusta -teeseissä määritellään kohtuus tiiviisti: "Kohtuus arvoonsa. Se on vapautta kulutusriippuvuuksista." Laajemmin ja luovemmin kohtuuden olemusta on pohdittu muun muassa *Kohtuuden joulun julistuksissa*, kulutuskriittisissä joulun toivotuksissa. Niitä on luettu muun muassa Joensuun keskustassa joulun alla sekä julkaistu tallenteina YouTubessa. Kirjoittajiksi ja esittäjiksi on kutsuttu paikallisesti ja valtakunnallisesti tunnettuja henkilöitä. (Laakkonen 2019, 191.)

Kohtuuden olemusta ja myös siihen liitettyjä kielteisiä mielikuvia pohditaan liikkeen kokoontumisissa toistuvasti. Siitä on kirjoitettu, lausuttu ja laulettu koko toiminnan ajan. Kohtuudesta vitsaillaankin; esimerkiksi kohtuuden konnotaatioista kohtuulliseen alkoholinkäyttöön, mutta myös vakavammalla pohjavireellä, jolloin esiin tulevat oletettujen "toisten" oletetut ajatukset kohtuudesta niukkuutena. Sanaa niukkuus ei juuri käytetäkään Kohtuus vaarassa -liikkeen piirissä. Valinta on tietoinen. Päinvastoin liikkeen toimijat vakuuttavat, että kohtuullinen elämä sisältää aikaa nautiskelulle, kuten kulttuurielämyksille (ks. Joutsenvirta & Salonen 2020, 91–95). Yksi haastateltava mietti, kuinka lyhytaikaista on ilo uudesta vaatteesta tai matkasta "aurinkorannalle". Sitä vastoin pidempään kestää "tyytyväisyys ja ilo", joita saa "empatiakyvystä, toisten huomioimisesta ja, ja siitä että on mahollisuus päästä luontoon". Hän lisäsi listaan vielä musiikkiharrastukset: konserteissa käymisen ja yhdessä laulamisen.

Eräs aktiivi painotti, että meidän tulisi ostaa asioita tarpeiden mukaan. Hän sanoi mainostamisen olevan "ylikulutuksen mainostamista". Hän ei ole koskaan ostanut yhtäkään muovikassia; sellainen ei ole tullut hänelle mieleenkään, ovathan kestokassit olemassa. Kysyin, onko tämä asennoituminen jo aiemmin, "ennen kohtuusliikettä", omaksuttua. Haastateltava kuvasi lapsuudenkotinsa tarjonneen kaiken tarpeellisen, vaikka he elivät "pienellä rahalla". Hän myös valotti kulutuskritiikkinsä olemusta:

> K: " [--] Et sä tavallaan elit [hymyillen] semmosta kohtuullista elämää jo ennen kohtuusliikettä?"
>
> H: "Joo siis, [--] mä en oo niinku ymmärtäny sitä, että miks pitäs kuluttaa. Siis. Kuluu, kuluuhan, tavarat kuluu ja vaatteet kuluu ja sitten kun ne ei enää palvele sitä tehtävää, mitä [nauraen] ne on, niin sitten ostetaan uutta ja. [--] mä niinku, se on musta niin abstrakti käsite, et miks pitää kuluttaa. Ja sitten vedotaan että pitää kuluttaa ja [--] talouden kasvaa ja pyöriä, että. Että saatas hyvinvointia

> ja tämmöstä ja musta se kuluttaminen niinkun ei oo hyvinvointia [--] se on ihan minussa sisässä oleva juttu, [--] siis mä [todeten] tarvitaan tarpeitten mukaan."

Jatkuvan kasvun ideologian kritiikki on keskeistä Kohtuus vaarassa -liikkeessä: aihe toistuu aktiivien puheissa ja ryhmän julkaisuissa; vaihtoehtoisista talousmalleista on kuultu tilaisuuksissa asiantuntijaesityksiä. Vaikka kaikki ryhmän jäsenet eivät ole perehtyneitä talouskysymyksiin, he tuntuvat jakavan melko yhteneväisen käsityksen siitä, että talouden tulisi toimia toisin. Eräs haastateltava tiivisti näkemyksensä vallitsevan talousajattelun ja kohtuusideologian ristiriidasta huomauttamalla, että "meidän talous perustuu siihen, että ylikäytetään luonnonvaroja ja se ei ole kestävällä pohjalla ollenkaan".

Elämme kulutuskulttuurissa ja altistumme sen sanomalle väistämättä (Usher 2008, 32). Kohtuus vaarassa -liikkeen yksi vaatimus onkin mainonnan rajoittaminen. Se on yksi kymmenestä *Kohtuullisesta vaatimuksesta*, ja perusteluna esitetään, että mainonta "luo keinotekoisia tarpeita". Samaisissa vaatimuksissa esitetään "yhteisiä sitovia rajoituksia kulutukseen" ja todetaan, että "kulutusta on supistettava oikeudenmukaisesti ja hallitusti". *Kohtuusmanifestissa* käytetään termiä lööppisaaste ja perätään oikeutta "kävellä kadulla ilman mainoksia". Vihkosessa tuodaan esille huoli erityisesti lapsista, jotka altistuvat mainosviestinnälle.

Eräs haastateltava pohti, kuinka "kauheen surullista" on, että "ihan jo lapset on suojattomia" mainonnan edessä. Hän kokee, ettei hänen tehtävänsä voi olla kuluttaminen ja hyvinvointiyhteiskunnan ylläpito:

> H: "[--] ei musta mun tehtävä oo niinku kuluttaa sillä lailla että me saahaan oletettua hyvin-, hyvinvointia tai talouskasvua, [--]. Musta siinä ihminen myöskin objektivoidaan, [--] se ei oo mun tehtävä, [naurahtaen] se on ihan suuri taakka[?] jos mun pitäs niinku huolehtia siitä että, [--]yhteiskunta pysyy pystyssä tai [naurahdellen] hyvinvointivaltio pysyy pystyssä. Sii-, siihenhän vedotaan –"

Kestävyystutkijat Maria Joutsenvirta ja Arto O. Salonen (2020) kirjoittavat laajasti elämän rikkaudesta, uudenlaisesta vauraudesta. Heidän mukaansa hegemoninen näkemys hyvinvoinnin tavoittelusta on kytketty tiukasti rahaan ja rahatalouteen: "Tyytyväinen kansalainen, joka ei halua lisää materiaalista hyvää, muodostaa uhan jatkuvan talouskasvun varaan viritetylle hyvinvointiyhteiskunnalle." (Joutsenvirta & Salonen 2020, 122.) *Kohtuuspamfletin* takakannessa lukeekin suurin kirjaimin: "Kohtuus on vaarallista".

Ihmistenvälisyys

Kohtuus vaarassa -ryhmälle kasvokkaisten kohtaamisten merkitys on suuri, ja tapaamisten tärkeyttä on pohdittu monissa kokous- ja taukokeskusteluissa. Ryhmällä on tapana kokoustaa noin kerran kuukaudessa, parissa. Ydinryhmäläisten välillä vallitsee kokemukseni mukaan vahva yhteenkuuluvuus. Toki myös kriittisiä äänenpainoja kuuluu satunnaisesti, eivätkä mielipiteet aina ole täysin yhteneväisiä. Solidaarisuus on kuitenkin vahvaa, ja retkillä ja seminaareissa muodostuu yhteishenkeä. Esimerkiksi vuoden 2019 seminaarissa, yli 100 osallistujan tapahtumassa, huolehdittiin toisista kyselemällä kyydeistä ja majoituksista, sadevaatteista ja yöunten laadusta. Toisilleen ennalta vieraat henkilöt liittyivät yhteen, ja heidän välilleen rakentui havaintojeni mukaan yllättävän nopeasti hyvinkin mutkattomia suhteita.

Yhteyden tunne ryhmään on tärkeä Kohtuus vaarassa -ryhmän ytimessä ja sen liepeillä. Eräs aktiivi palasi omiin kokemuksiinsa ryhmän uutena jäsenenä. Hän oli tullut mukaan toimintaan myönteisten ryhmätyökokemusten kannustamana. Hän muisteli jännittäneensä, kuinka hänen ajatuksensa otetaan vastaan. Vastaanotto oli myönteinen, mutta viime aikoina pulmalliselta oli alkanut tuntua oma tietämättömyys: erilaisissa tilanteissa mainitaan henkilöitä, käsitteitä ja kirjoja, joita ryhmäläisten oletetaan tuntevan. Hän ei tunnista ja tiedä tätä kaikkea, minkä seurauksena hän on kokenut toisinaan ulkopuolisuutta.

Toinen haastateltava navigoi lähipiirin mielipiteiden muodostamassa karikossa. Aiemmin haastattelun aikana hän oli kertonut läheisistään, joista jotkut olivat myötämielisiä hänen ajatuksilleen, jotkut eivät. Kun myöhemmin kysyin ulkoapäin tulevista

Yhteyden tunne ryhmään on tärkeä.

paineista, hän kertoi ”lietsovansa” itsessään rohkeutta ja ”ympärilleen vilkuilemattomuutta”. Vastakkaisten kantojen ilmaiseminen on kuitenkin tehtävä varoen, vaikka omasta kannastaan pitääkin kiinni:

> H: ”Minussa on kuitenkin se vaikuttamisen tarve. Kun minusta se on välittämistä, potkia eteenpäin. Niin kuin näitäkin läheisiä. Koitan mutta niinkun. Mutta niin. Se on perusongelma on justiin, että ei halua, jos väärin toimii, niin aiheuttaa hallaa vaan. Että milloin on hyvä avata suu ja miten. Tää on se [naurahtaen] elämän suurimpia kysymyksiä! Jos itelle on, vakuuttunut, jostakin ja jotakin on oivaltanut; joku sano, että jos on jotakin oivaltanut, niin on vaikea päästä enää siihen viattomuuden tilaan. [--] Minusta se on kyynistä, jos vaan jää siihen, mielessäni koko ajan kritisoin, enkä suutani avaa. Ja tässä tullaan justiin siihen kansalaisvaikuttamiseen. [--] Jeesuskin kehotti jättämään perheensä. Minusta voi Raamatusta asti löytää tukea sille, että jos on oivaltanut jotakin, mikä ei ole hyväksi vain minulle, [hieman huudahtaen] vaan koko ihmiskunnalle [--]”

Erään haastateltavan mukaan sen, joka ”hoksaa” ja alkaa tiedostaa asioita, pitää ”uskaltautua sitte, ruveta keräämään porukkaa tai sanoa ääneen”. Hän kertoikin ottavansa puheeksi ystäviensä kanssa, sopivissa hetkissä, kohtuustapahtumissa kuulemaansa ja oppimaansa. Hän kuvasi sen olevan ”tämmöstä niinku ihan minitason vuorovaikutusta”.

Kymmenvuotisseminaarissa kohtuusliikkeen tapaa vaikuttaa lähdettiin sanoittamaan postilaatikkokokohtaamisten avulla. Idea virisi kasvunjälkeistä taloutta tutkivan Eeva Houtbeckersin puheenvuorosta paneelikeskustelussa. Hän oli osallistunut seminaariin, jossa professori Philomena Essed oli kertonut, kuinka rasistisiin puheisiin tulisi arjessa puuttua: jos naapuri aamulla postilaatikolla jutustellessa sanoo jotakin rasistista, antirasistisen toimijan tulee todeta olevansa eri mieltä (ks. Houtbeckers 2020). Toimintatapa muistui seminaariosallistujien mieliin pitkin tapahtumaa, ja havaintojeni mukaan se tuntui monista osallistujista mielekkäältä tavalta toimia; kohtuuden viestiä tulisi jakaa samalla tavalla, nimenomaan arjen kohtaamisissa.

Haastatteluissa taas pohdittiin toiminnan luonnetta jopa kriittisessä sävyssä: miksemme pyri vaikuttamaan voimakkaammin? Eräs napautti:

> H: ”Tällaisena se on jutustelukerho. Tarpeellinen pohtimisfoorumi.”
>
> K: ”Tarpeellinen kenelle? Niille itselle, toimijoille?”
> K: ”Meille itselle.”

Kohtuus vaarassa -toimijoista monet ovat akateemisesti koulutettuja, ja ydinjoukossa on eläkeiässä olevia tai sitä lähestyviä aktiiveja. Muutama haastateltu toikin esille ikänsä ja viittasi taustaansa, kun otin puheeksi liikkeen toimintatavat. He laittavat toivonsa nuoriin, kuten Elokapina-ryhmään ja kouluikäisiin ilmastolakkoilijoihin. Itseään he pitivät sopimattomina radikaaliin toimintaan. Haastateltavat siis olettavat, että radikaalit aktiot ovat tehokas tapa vaikuttaa. Kokoustaminen, retket ja seminaarit eivät vaikuta täysin täyttävän kaikkien osallistujien toiveita – mutta itse ei olla halukkaita kiipeämään ”piipun päälle protestoimaan”, kuten haastateltava lausahti.

Kokoontumisia kritisoitiin muutamissa haastatteluissa samanmielisten kokoontumisiksi: kohtuuden idean jo omaksuneet ihmiset keskustelevat keskenään, mikä on muutoksen kannalta hedelmätöntä. Toisille ja osin samoillekin aktiiveille tapaamiset näyttäytyivät kuitenkin myös keitaana. Kokouksista haetaan ja saadaan kontakteja, tunnetaan kuulumista ryhmään ja päästään osaksi yhteisöä. Solidaarisuus kuuluu aineistossa esimerkiksi siinä, kuinka lohduttavaa on tietää, että on samalla tavalla ajattelevia ihmisiä. Yksi haastateltu viittasi kulutusta korostaviin, vastakkaisiin mielipiteisiin:

> H: ”[--] tätähän rekisteröi koko ajan, koko ajan kuulen ja näen. Jatkuvasti. Sen kanssa on elettävä, mutta sitten siihen just helpottaa, kun on tämmösiä keitaita, niinkun kohtuusporukka.”

Myös aikuisten, ei ainoastaan lasten ja nuorten, on voitava löytää tapoja purkaa ympäristöahdistustaan

(Pihkala 2017; Pihkala 2018). Kohtuusryhmässä tähän avautuu mahdollisuus. Lisäksi kohtuullisemmin eläminen jo itsessään lievittää ympäristöahdistusta.

> H: ”Se lievittää ympäristöahdistusta myös, että -- elämäntapa enemmän sopusoinnussa sen kanssa, mitkä on omat ihanteet. Että tietää, ettei kuluta ihan maksimimäärässä sitten luonnonvaroja. Jostain vapaaehtoisesti vähentää. Plus että, jos sitten hakeutuu samanhenkisten ihmisten kanssa yhteistyöhön, niin sehän on oikein mukavaa [naurahtaa].”

”Keitaalta” saa tietoa, ja se tarjoaa myös hengähdyspaikan. Kokoontumisten jälkeen liikkeen aktiivit ovat virkistyneitä ja valmiimpia viemään eteenpäin kohtuullisen elämäntavan sanomaa. Tulkintani mukaan juuri tämä – solumainen toiminta – on ryhmän tärkein vaikuttamiskeino. Yksin toimiminen voidaan täten nähdä lopulta yhdessä tekemisenä.

KOHTUUSLIIKE KASVATTAJANA

Olen tarkastellut pohjoiskarjalaista Kohtuus vaarassa -ryhmää ekososiaalisena sivistäjänä vastuullisuuden, kohtuullisuuden ja ihmistenvälisyyden näkökulmista. Pidän jaottelua keskeisenä teoreettisena jäsennyksenä ekososiaalisen sivistyksen olemuksesta, mitä ”testaaminen” empiirisellä aineistolla vahvisti (ks. Schreier 2014, 5).

Kohtuus vaarassa -liikkeessä monien nykyisten ongelmien nähdään kytkeytyvän toisiinsa kasvunpakon linkittäminä. Yksittäisten ongelmien atomistisen käsittelyn sijaan pöydälle voidaan nostaa kimppu toisiinsa kietoutuvia kysymyksiä; ekologiset haitat kietoutuvat muun muassa sosiaalisen epäoikeudenmukaisuuden haasteisiin (ks. Kallis 2011). Ryhmälle on ominaista tavoitella laajan kokonaisuuden hahmottamista, ja ratkaisun avaimena nähdään kohtuullisuus. Sille – tai lyhyemmin ilmaistuna ’kohtuudelle’ – haetaan ryhmässä jatkuvasti määrittelyjä. ’Kohtuudella’ viitataan havaintojeni mukaan laajasti kokonaiseen tapaan olla ja elää. Samansuuntaisia päätelmiä on tehnyt kohtuullistajia haastatellut Kuosmanen (2010) *pro gradu* -tutkielmassaan. Ylenpalttisen kulutuksen, materiaalisen yltäkylläisyyden ja uuvuttavan työelämän tilalle toivotaan hyviä sosiaalisia suhteita ja mielekästä vähään tyytymistä.

Pohjoiskarjalaiset kohtuustoimijat arvostavat kasvokkaisia kohtaamisia. He hakevat ryhmästä vertaista seuraa ja tietoa. Lisäksi yhdessä toimiminen lienyttää negatiivisia ympäristötunteita, kuten muun muassa Pihkalakin (2017, 239–240) on todennut. Useat haastateltavat toivat esille, kuinka hyvältä tuntuu olla samoin ajattelevien seurassa ja päästä keskustelemaan itselle tärkeistä aiheista. Ryhmässä koettiin olevan paljon tietämystä, ja jopa ne, joilla on paljon tietoa monista kohtuusliikkeessä puhutuista aiheista, pitivät muiden kanssa juttelemista arvokkaana.

Kansalaisaktivismia tutkineet Teppo Eskelinen, Tiina Seppälä ja Sanna Ryynänen (2019, 76) esittävät, että kaikki kansalaisosallistuminen ei ole rohkeaa eikä radikaalia, vaan rohkeus ilmenee niissä hetkissä, kun totuttua rikotaan. Kohtuus vaarassa -ryhmä toimii tavallaan juuri näin: se kyseenalaistaa valtavirta-ajattelua ja esittää hyvinkin radikaaleja vaatimuksia, kuten rajoituksia mainontaan. Ryhmän tapa toimia ei kuitenkaan koettele lain rajoja kansalaistottelemattomuuden hengessä. Sen toimintamuodot, luennot ja seminaarit, ovat perinteisiä ja tuttuja, mutta sen esittämät vaatimukset radikaaleja, ja ne koskevat koko ylikuluttavaa länsimaista elämäntapaa. Liike asettuu näin sekä maltillisen että rohkean kansalaistoiminnan kentille.

Keskeinen päätelmäni on, että liike toimii solumaisesti: jokainen jäsen vie kohtuuden sanomaa eteenpäin omissa verkostoissaan. Vaikka toimintaa on kritisoitu samanmielisten kokoontumisiksi, seminaarien suuret osallistujamäärät ja toiminnan laajeneminen muille paikkakunnille kertovat liikkeen kasvusta.

On mahdotonta liioitella ekologista uhkaa, joka leijuu ihmiskunnan yllä (Foster, Clark ja York 2010b, 151). Uhka on konkretisoitunut tai ainakin konkretisoitumassa, ja tutkijat ovat esittäneet huolensa järjestäytyneiden yhteiskuntien säilymisestä, mikäli ilmasto jatkaa lämpenemistään (ks. esim. Steffen ym. 2018, 8257–8258). Myös monet kansalaisliikkeet vaativat tehokkaampia ilmastotoimia ja pyrkivät muuttamaan vallitsevaa talousajattelua.

Globaalien ekokriisien aikakaudella on tarpeen uudistaa sekä sivistyskäsitys että näkemys kasvatuksesta. Kasvatuksen on aiemmin ajateltu pikemminkin

toisintavan ja ylläpitävän hegemoniaa, siirtävän tiettyjä ajattelumalleja sukupolvelta toiselle. Nyt sen tulee toimia juuri toisin: kannustaa kyseenalaistamaan ja haastamaan aiempia toimintatapoja. (Salonen & Joutsenvirta 2018, 89; Sivenius, Värri & Pulkki 2018, 102–103; Värri 2018, 28, 37–39.)

Kansalaisliike voi tarjota uudistavalle oppimiselle hyvän ympäristön. Hallitsevia rakenteita kyseenalaistava toiminta, jossa pyritään keksimään uutta (ks. Bäcklund, Häkli & Schulman 2017, 254), haastaa toimijoiden ajattelua ja kehittää heidän taitojaan osallistua esimerkiksi kunnalliseen päätöksentekoon. Emansipatorisen ympäristökasvatuksen hengessä toimitaan ja opitaan yhteisöllisesti, tavoitellen muutosta havaittuihin epäkohtiin (Silva & Laird 2017, 180–182).

Muun muassa kaupunkiaktivismia on tutkittu aikuiskasvatustieteellisestä näkökulmasta, mutta kansalaistoiminnan kentällä on monia muitakin toimintamuotoja ja -konteksteja, joita tulisi tutkia ekososiaalisen tai planetaarisen sivistyksen mahdollistajina ja tuottajina. Kulutuskriittiset kansalaisliikkeet, kuten Kohtuus vaarassa -ryhmä, voivat toimia uudistavina aikuiskasvattajina.

ERJA LAAKKONEN
KT, FM, vapaa tutkija, tuntiopettaja
Itä-Suomen yliopisto
https://orcid.org/0000-0003-0194-4014

LÄHTEET

Aho, M. (2015). Miten kaikki alkoikaan. Teoksessa T. Linjama & P. Kainulainen (toim.) *Kohtuus vaarassa: onnen aikoja rajallisella planeetalla?* Joensuu: Kirjokansi, 11–12.

Aho, M. (2019). Vaarallista kohtuutta. Teoksessa T. Linjama, M. Aho, P. Kainulainen & R. Simola (toim.) *Kohtuuspamfletti. Elonkirjo edellä*. Helsinki: Into, 168–169.

Alaja, A. (2011). *Mikä ihmeen degrowth? Johdatus kasvukritiikin uuteen aaltoon.* Kalevi Sorsa säätiön julkaisuja 4/2011. Helsinki: Kalevi Sorsa säätiö.

Alexander, U. & Ussher, S. (2012). The Voluntary Simplicity Movement: A multi-national survey analysis in theoretical context. *Journal of Consumer Culture*, 12(1), 66–86. https://doi.org/10.1177/1469540512444019

Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (2017). Lukijalle: kansalaisosallistumisen muuttuva kenttä. Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli & H. Schulman (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*. Tampere: Tampere University Press, 5–14.

Demaria, F., Schneider, F., Sekulova & F., Martinez-Alier, J. (2013). What is Degrowth? From an Activist Slogan to a Social Movement. *Environmental Values,* 22(2), 191–215. https://doi.org/10.3197/096327113x13581561725194

Eskelinen, T., Seppälä, T. & Ryynänen, S. (2019). Kansalaisrohkeus: Tottelemattomia yksilöitä, yhteisöjä, tutkijoita. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja,* 20, 73–84.

Finto. Sanasto- ja ontologiapalvelu. Kohtuutalous: http://www.yso.fi/onto/keko/p197

Foster, J., Clark, B., & York, R. (2010a). Introduction. A rift in earth and time. Teoksessa J. B. Foster, B. Clark & R. York (toim.) *The Ecological Rift: Capitalism's War on the Earth*. New York: NYU Press, 13–49.

Foster, J., Clark, B., & York, R. (2010b). The planetary moment of truth. Teoksessa J. B. Foster, B. Clark & R. York (toim.) *The Ecological Rift: Capitalism's War on the Earth*. New York: NYU Press, 151–166.

Heikkinen, A. & Harju, A. (2016). Introduction: Why adult education and planetary condition? Teoksessa A. Heikkinen & A. Harju (toim.) *Adult Education and the Planetary Condition*. Helsinki: Finnish Adult Education Association, 6–13.

Hirvilammi, T. (2015). *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Houtbeckers, E. (2020). *Degrowth, it's time to get real – Reflections on the importance of everyday encounters*. https://eevahoutbeckers.fi/2020/06/08/degrwoth-its-time-to-get-real (10.9.2020).

Husso, S. (2017). Kohtuullinen utopia. Eettisen itsen luominen kasvukriittisen yhteiskunnallisen liikkeen teksteissä. *Sosiologia*, 54(2), 167–182.

Ilmonen, K. (1998). *Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet*. Teoksessa K. Ilmonen & M. Siisiäinen (toim.) Uudet ja vanhat liikkeet. Tampere: Vastapaino, 15–42.

Ilmonen, K. & Siisiäinen, M. (1998). Johdanto. Teoksessa K. Ilmonen & M. Siisiäinen (toim.) Uudet ja vanhat liikkeet. Tampere: Vastapaino, 7–14.

Ioncică, D.-E. & Petrescu, E.-C. (2016). Slow living and the green economy. *The Journal of Philosophical Economics,* IX(2), 85–104.

Jarvis, H. (2017). Sharing, togetherness and intentional degrowth. *Progress in Human Geography,* 43(2), 256–275. https://doi.org/10.1177/0309132517746519

Joutsenvirta, M. & Salonen, A. O. (2020). *Sivistys vaurautena. Radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestävää yhteiskuntaa*. Helsinki: Basam Books.

Juhila, K. (2020a). Koodaaminen. Teoksessa J. Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/menetelmaopetus (11.2.2021).

Juhila, K. (2020b). Teemoittelu. Teoksessa J. Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/menetelmaopetus (30.3.2021).

Kallis, G. (2011). In defence of degrowth. *Ecological Economics,* 70(5), 873–880. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.12.007

Kohtuusliike.fi: https://www.kohtuusliike.fi/tietoa-kohtuusliikkeesta.

Konttinen, E. & Peltokoski, J. (2010). Liikkeet liikkeessä. Teoksessa E. Konttinen & J. Peltokoski (toim.) *Verkostojen liikettä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2–23.

Kristofferson, K., White, K. & Peloza J. (2014). The Nature of Slacktivism: How the Social Observability of an Initial Act of Token Support Affects Subsequent Prosocial Action. *The Journal of Consumer Research*, 40(6), 1149–1166. https://doi.org/10.1086/674137

Kuosmanen, T. (2010). *Kiire ja kohtuus. Kohtuuden kysymykset runsauden yhteiskunnassa.* Pro gradu -tutkielma. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Laakkonen, E. (2019). Kohtuusliike kasvattaa ekososiaalisesti sivistyneitä aktiivisia kansalaisia. Teoksessa T. Linjama, M. Aho, P. Kainulainen & R. Simola (toim.) *Kohtuuspamfletti. Elonkirjo edellä.* Helsinki: Into, 184–196.

Latva-Pukkila, A. (2015). *Kasvunvara on käytetty. Kohtuutalouden ratkaisut.* Helsinki: Suomen luonnonsuojeluliitto ry. https://www.sll.fi/app/uploads/2018/10/Kohtuutalous_webversio.pdf

Lehtinen, A. A. (2019). Tahtomattaan radikaali: Talouden supistumisen maantiede. *Terra: maantieteellinen aikakauskirja,* 131(4), 235–246.

Lehtinen, A. A. (2014). Ympäristötoimintatutkimus. Teoksessa I. Massa (toim.) *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 64–76.

Linna, T. (2017). *Yhteiskunnallinen liike verkostona. Degrowth-liikkeen verkostomainen toiminta Suomessa.* Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Martin, J., Maris, V. & Simberloff, D. (2016). The need to respect nature and its limits challenges society and conservation science. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 113(22), 6105–6112.

Mezirow, J. (2009). An overview on transformative learning. In K. Illeris (ed.) *Contemporary Theories of Learning: Learning Theorists in Their Own Words*. London: Routledge, 90–105.

Metsola, L. (2016). Pelkoa, valtaa ja vapautta: entisten taistelijoiden parissa Namibiassa. Teoksessa J. Gould & K. Uusihakala (toim.) *Tutkija peilin edessä: Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*. Helsinki: Gaudeamus.

Mäenpää, P., Faehnle, M. & Schulman, H. (2017). Kaupunkiaktivismi, jakamistalous ja neljäs sektori. Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli & H. Schulman (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*. Tampere: Tampere University Press, 239–259.

Mäenpää, P. & Faehnle, M. (2021). Neljäs sektori — Kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa. Tampere: Vastapaino.

Pihkala, P. (2017). *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.

Pihkala, P. (2018). Johdatus ympäristöahdistukseen. Ympäristöongelmien psyykkiset vaikutukset. *Tieteessä tapahtuu,* (36)6, 31–38.

Salonen, A. O. (2020). *Planetaarinen sivistys on vastaus aikamme ongelmiin*. UEF Puheenvuoroja. https://blogs.uef.fi/puheenvuoroja/2020/01/30/planetaarinen-sivistys-on-vastaus-aikamme-ongelmiin (7.9.2020).

Salonen, A. O. & Bardy, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus,* 35(1), 4–15. https://doi.org/10.33336/aik.94118

Salonen, A. O. & Joutsenvirta, M. (2018). Vauraus ja sivistys yltäkylläisyyden ajan jälkeen. *Aikuiskasvatus,* 38(2), 84–101. https://doi.org/10.33336/aik.88331

Schreier, M. (2014). Qualitative content analysis. Teoksessa U. Flick (toim.) *The SAGE handbook of qualitative data analysis*. London: SAGE, 170–183. https://www.doi.org/10.4135/9781446282243

Silva, P. & Laird, S. G. (2017). Adult education. Teoksessa A. Kudryavtsev & M. E. Krasny (toim.) *Urban Environmental Education Review*. Cornell University Press: Ithaca, NY, 175–184.

Sivenius, A., Värri, V.-M. & Pulkki, J. (2018). Ekologisemman sivistysajattelun haasteita aikamme teollistuneessa arvoympäristössä. Teoksessa H. Silvennoinen, M. Kalalahti & J. Varjo (toim.) *Koulutuksen lupaus ja koulutususko. Kasvatussosiologian vuosikirja II*. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura, 101–125.

Steffen, W., Rockström, J., Richardson, K., Lenton, T., Folke, C., Liverman, D., Summerhayes, C., Barnosky, A., Cornell, S., Crucifix, M., Donges, J., Fetzer, I., Lade, S., Scheffer, M., Winkelmann, R., & Schellnhuber, H. (2018). Trajectories of the Earth system in the Anthropocene. *Proceedings of the National Academy of Sciences – PNAS*, 115(33), 8252–8259. https://doi.org/10.1073/pnas.1810141115

Stranius, L. (2009). Epämuodollinen kansalaistoiminta – järjestötoiminnasta kevytaktivismiin. Teoksessa T. Kankainen, H. Pessala, M. Siisiäinen, L. Stranius, H. Wass & N. Wilhelmsson. *Suomalaiset osallistujina: katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen*. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:5. Helsinki: Oikeusministeriö, 138–169.

Stranius, L. (2010). Ympäristöliikkeen uudet haasteet. Teoksessa E. Konttinen & J. Peltokoski (toim.) *Verkostojen liikettä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 80–101.

Sumner, J. (2003). *New Directions for Adult and Continuing Education*, (99), 39–45. https://doi.org/10.1002/ace.108

Tolonen, T. & Palmu, T. (2007). Etnografia, haastattelu ja (valta)positiot. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 89–112.

Tracy S. J. (2010). Qualitative Quality: Eight "Big-Tent" Criteria for Excellent Qualitative Research. *Qualitative Inquiry,* 16(10), 837–851. https://www.doi.org/10.1177/1077800410383121

Trainer, T. (2015). The Degrowth Movement from the Perspective of the Simpler Way. *Capitalism, Nature, Socialism,* 26(2), 58–75. https://doi.org/10.1080/10455752.2014.987150

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2017). *Sisällönanalyysi.* Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Ulvila, Marko. (2018). Kohtuusliikkeen lyhyt historia. *Elonkehä* (4), 20–26.

Usher, R. (2008). Consuming Learning. *Convergence,* 21(1), 29–45.

Vuori, J. (2020). Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa J. Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/menetelmaopetus (11.2.2021).

Värri, V.-M. (2011). Vastuu ihmisen mittana. Kasvatusteoreettisia ja filosofisia näköaloja ekologiselle sivistysprojektille. *Tiedepolitiikka*, (4), 27–38.

Värri, V.-M. (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

PAINETUT JA SÄHKÖISET AINEISTOLÄHTEET

10 kohtuullista vaatimusta. Hyväksytty Kolilla 24.10.2009. http://www.kohtuusvaarassa.com/about

Kohtuusmanifesti. Aineksia vastuulliseen hallitusohjelmaan. (2011). Useita kirjoittajia.

Kohtuuspamfletti. Elonkirjo edellä. (2019). T. Linjama, M. Aho, P. Kainulainen & R. Simola (toim.). Helsinki: Into.

Kainulainen, P. (2019). Luonnonsuojelu tarvitsee mystiikkaa. Teoksessa T. Linjama, M. Aho, P. & R. Simola (toim.) *Kohtuuspamfletti. Elonkirjo edellä.* Helsinki: Into, 98–105.

Kohtuus vaarassa: onnen aikoja rajallisella planeetalla? 2015. Toimittaneet Topi Linjama & Pauliina Kainulainen. Joensuu: Kirjokansi.

Kohtuus vaarassa -kanava yhteisöpalvelu YouTubessa. http://youtube.com/kohtuusvaarassa

Vadén, T. (2019.) Ylikulutuksen synnyt ja taudin parantaminen. Luentotallenne. https://www.youtube.com/watch?v=I9oL0yAvU2s

Kohtuus vaarassa -sivusto. http://www.kohtuusvaarassa.com

Kohtuus vaarassa -sivu yhteisöpalvelu Facebookissa. https://www.facebook.com/KOHTUUS-VAARASSA-142527782686

MINNA SANTAOJA

Ampiaisten valepesien virkkaus monilajisen yhteiselon tunnusteluna

Ekologisessa hätätilassa on tarve tulla toimeen myös kiusallisina koettujen lajien kanssa. Valepesiä virkkaamalla ampiaiset voidaan tuoda eettisen harkinnan piiriin. Pesien ripustaminen on sopivan etäisyyden tunnustelua ampiaisiin.

VIRKATUT AMPIAISTEN VALEPESÄT nousivat ilmiöksi vuonna 2016. Valepesän ripustamisella on tarkoitus estää ampiaisia rakentamasta pesää ei-toivottuun paikkaan viestimällä, että paikka on jo varattu. Tarkastelen tässä artikkelissa ampiaisten valepesien virkkaamista monilajista ymmärrystä ja etiikkaa luovana tietämisen käytäntönä ja monilajisen yhteiselon tunnusteluna. Virkkaaminen on tapa tunnustella yhteiseloa ampiaisten kanssa ilman lajienvälistä fyysistä kontaktia. Artikkeli tuo keskusteluun sen, miten esimerkiksi vapaassa sivistystyössä voidaan käsityötä tekemällä avata tilaa monilajiselle tietämiselle, joka ottaa näkökulmaksi ihmiskeskeisyyden sijaan lajien yhteen kietoutumisen ja kokoaa sitä varten erilaisia tilanteisia, osittaisia ja paikallisia tietämisen tapoja (*situated knowledge*, Haraway 1988).

Käsityön tutkija Seija Kojonkoski-Rännäli (2014) on kuvannut käsityötä huolehtivana, maailmallisena olemisen tapana ja ruumiillisena ajatteluna. Fenomenologi Maurice Merleau-Pontyyn viitaten hän ajattelee käsityön olevan aistimusten kautta tapahtuvaa vitaalista kommunikaatiota maailman kanssa. Käsityö on tapa synnyttää yhteyksiä ja kaltaisuuksia (*kinship*, Roosth 2012). Virkatut valepesät saavat erilaisia merkityksiä sen mukaan, tarkastellaanko niitä käsityön lopputuloksen vai tekemisen näkökulmasta. Käsityöllä voidaan tarkoittaa myös taidetta ja aktivismia, craftivismia. Tarkastelen ampiaisten valepesien virkkausilmiötä tietämisen käytäntönä näiden käsityön eri merkitysten avulla.

Käsityötuotteena ja mediailmiönä miellän ampiaisten valepesät rajaobjektiksi (Star & Griesemer 1989), joka kokoaa yhteen monia toimijoita, intressejä, erilaisia tietämisen tapoja, asiantuntijuuksia ja merkityksiä. Tarkastelen valepesiä rajakohteena media-aineiston avulla. Tekemisen prosessina ajattelen käsityön voivan toimia yhtenä antropologi Anna Tsingin (2015) peräänkuuluttamana huomaamisen taitona (*art of noticing / attentiveness*).

Huomaamisen taidot perustuvat uteliaisuuteen ja auttavat paikantamaan todellisuuksia, jotka jäävät antroposeenin kaltaisilta suurilta kielteisesti värittyneiltä kertomuksilta huomaamatta (Alhojärvi 2017). Autoetnografisella työskentelyllä tunnustelen, minkälaista monilajista tietoa käsityötä tekemällä on mahdollista saavuttaa. Monilajisen yhteiselon tunnustelu ampiaisten valepesiä virkkaamalla on siis sekä tutkimukseni kohde että menetelmä. Käsityötä tehden pohdin käsityön mahdollisuuksia monilajisen etiikan hahmottelussa ja osana ekologista sivistystä tavoittelevaa aikuiskasvatusta.

Ekososiaalinen sivistyskäsitys (Salonen & Bardy 2015) tunnistaa ihmisen ja luonnon keskinäisriippuvuuden ja tarpeen laajentaa huolenpidon piiriä omasta lähiyhteisöstä toislajisiin. Siirryttäessä nykyistä aineettomampiin elämäntapoihin oman elämän tekijäksi tuleminen on olennaista. Tässä käsityö voi olla merkityksellistä.

AMPIAISET JA MONILAJINEN TUTKIMUS

Elämä on monilajinen kudelma. Feministifilosofi Donna Harawayn (2008) tunnettu, havainnollistava esimerkki monilajisuudesta koskee ihmiskehon koostumusta. Vain kymmenisen prosenttia kehosta koostuu soluista, jotka sisältävät ihmisgeenejä. Loppu koostuu bakteereista ja muista pikkuotuksista. Tulemme ihmisiksi erottamattomassa vuorovaikutuksessa muihin lajeihin (*becoming with*, Haraway 2008). Eri lajit ovat monilajisessa yhdessä muotoutumisen prosessissa kuitenkin eriarvoisessa asemassa.

Monilajisen yhteiselämän haurautta ja keskinäisriippuvuuksia korostaa tämänhetkinen ekologinen hätätila, jonka kehystyksiä ovat esimerkiksi ilmastonmuutos ja kuudes sukupuuttoaalto (Heikkurinen 2017). Ihmisen aikaansaama hätätila ei koske ainoastaan ihmisen elinehtoja vaan elämää ylipäätään. Prekaariudesta, yleistyneestä epävarmuudesta, on tullut koko maapalloa koskevaa (Tsing 2015). Tämän vuoksi tarvitaan uudenlaisia eettisiä, monilajisia tietämisen tapoja; huomaamisen taitoja (*arts of noticing*, Tsing 2015), joiden avulla voidaan rakentaa mahdollisuuksia paitsi monilajiselle selviytymiselle myös kukoistukselle (Alhojärvi 2017; Haraway 2008).

Ampiaiset ovat kudelmassa kumppanuuslajeja, joiden elämä ja kuolema kietoutuvat monin tavoin omaamme. Ne eivät ole kumppanuuslajeja samassa mielessä kuin vaikkapa koirat (Haraway 2008) tai mehiläiset (Hyvärinen 2019), joiden kanssa jaamme elämämme tietoisesti ja tavoitteellisesti. Ampiaiset kuitenkin elävät yleisesti puutarhoissa ja niiden läheisissä metsissä (Komonen ym. 2020); kaupunki on monilajinen kudelma (van Dooren & Rose 2012). Maankäyttö ja kaupungistuminen paitsi hävittävät ampiaisten elinympäristöjä, voivat myös tarjota niille soveltuvia uusia ympäristöjä. Ympäristömuutosten myötä ampiaisten levinneisyys ja esiintyminen ovat muutoksessa, minkä vuoksi kohtaamisemme niiden kanssa ovat muutoksessa.

Suomessa on tavattu 43 ampiaislajia. Näistä 29 on erakkoampiaisia, 12 yhteiskunta-ampiaisia, yksi kaivuriampiaislaji ja yksi paperiampiainen (laji.fi). Erakkoampiaiset eivät nimensä mukaisesti muodosta yhteiskuntia, ja ne jäävät ihmisiltä usein huomaamatta. Yleisin puutarhoissa tavattava yhteiskunta-ampiaislaji on piha-ampiainen (*Vespula vulgaris*). Ihmisten rakennelmista löytyvä pallomainen ampiaispesä on luultavasti piha-ampiaisen tai räystäsampiaisen (*Dolichovespula saxonica*) tekemä. Ampiaiset ovat moniruokaisia: aikuiset keräävät toukille liharavintoa, mutta syövät itse sokeripitoista ravintoa, kuten mettä (Komonen ym. 2020). Hajuaistin perusteella suunnistaessaan ampiaiset saattavat tulla etsimään ravintoa myös terasseilta ja grillijuhlista.

Ampiaisten ja ihmisten kohtaamiset ovat yllätyksellisiä, ja ne saattavat olla sitä jommallekummalle osapuolelle ikävällä tavalla. Ampiaisia esiintyi runsaasti viimeksi kesällä 2018, ja ne olivat laajasti esillä mediassa otsikoina, kuten "Aggressiiviset ampiaiset piinaavat nyt lomalaisia" (*Iltalehti* 26.7.2018).

Varovainen suhtautuminen ampiaisiin on järkevää, sillä ampiaisen pisto on kivulias ja etenkin allergisille jopa vaarallinen. Ihmiset ovatkin osoittaneet kekseliäisyyttä tullakseen toimeen ampiaisten kanssa. Ampiaisia kutsutaan haluttuihin paikkoihin hyönteishotelleilla ja -baareilla, karkotetaan valepesillä ja vesipusseilla, ja niistä hankkiudutaan lopullisesti eroon ansoilla, myrkyillä tai kutsumalla tuholaistorjujat paikalle. Internet ja sosiaalinen media ovat tar-

Netnografia on verkossa tehtävää etnografiaa.

jonneet alustan ideoiden leviämiseen ja ohjeiden jakamiseen muun muassa käsityöharrastajien virtuaalisissa yhteisöissä (Haveri 2013). Ratkaisut nostavat esiin hyönteis- ja ampiaissuhteiden ristiriitaisuutta. Hapuilua kuvaa osuvasti lause Marttajärjestön verkkosivuilla: ”Houkuttele pörriäiset hotelleilla ja karkota valepesällä.”

Monilajisessa maailmassa ihmisenkaltaisella tavalla karismaattiset lajit kiinnittävät helposti huomiomme ja päätyvät todennäköisemmin suojelun kohteiksi (Lorimer 2007). Kun nekin silti ovat vaarassa kadota, monilajisuuden tutkijat Deborah Bird Rose ja Thom van Dooren (2011) kysyvät, mitä mahdollisuuksia on vähemmän pidetyillä lajeilla (*unloved others*). Ampiaiset mielletään ihmisnäkökulmasta yleisesti vähemmän pidettyjen lajien joukkoon. Kansantaruissa ampiainen on usein huijari ja julma peto (mm. Frankum & Cruikshank 1861). Sosiaalisen median meemeissä mehiläinen on söpö ja hyödyllinen, mutta ampiainen kuvataan kiusallaan pistävänä hyödyttömänä ilkimyksenä. Vaikka ampiainen ei olekaan karvaisen mehiläisen veroinen pölyttäjä, siitäkin on ihmiselle hyötyä paitsi siementen levittäjänä ja hyötykasvien tuholaisten torjujana, myös pölyttäjänä. Ampiaisen merkityksestä pölytyksessä tai niiden kasvilajin valinnasta on kuitenkin vain vähän tutkimustietoa (mm. Fateryga 2010).

Maantieteilijä Franklin Ginn ja tutkijakumppanit (2014) ovat kirjoittaneet kiusallisten toislajisten (*awkward creatures*) kanssa toimeen tulemisesta. Heidän mukaansa monilajiset yhteenkietoutumat ovat usein epämukavia, eikä niiden käsittelemiseksi ole olemassa valmista monilajista etiikkaa. Ginn tutkijakumppaneineen huomauttaa myös haavoittuvuuden, väkivallan ja kuoleman kuuluvan monilajisiin suhteisiin. Luontomatkailun tutkija Anu Valtonen kumppaneineen on tarkastellut yhteiseloa toisen kiusalliseksi mielletyn hyönteisen, hyttysen kanssa. Hyttysten tappaminen on lähes kyseenalaistamaton käytäntö, mutta samalla hyttyset osallistuvat tiiviisti esimerkiksi retkeilykokemusten muodostumiseen ja kertomuksiin niistä. Materiaalisen feministisen tutkimuksen lähestymistavoin arkisia, kehollisia hyttysten ja ihmisten kohtaamisia tarkastelemalla Valtonen ja tutkijakumppanit (2020) rakentavat monimuotoisempaa monilajista etiikkaa. Tämän artikkelin tavoitteena on samaan tapaan osallistua monilajisen etiikan hahmotteluun tuomalla ampiaissuhteemme tarkastelun kohteeksi.

AINEISTO JA MENETELMÄT

Monilajinen tutkimus on herättänyt yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden parissa paljon kiinnostusta (van Dooren ym. 2016). Sen tekemisen ja kirjoittamisen tavaksi on muodostunut monilajinen etnografia (Kirksey & Helmreich 2010, Tallberg ym. 2020), jonka kysymyksenasettelut sijoittuvat ympäristöhuolen kehykseen. Monilajisen etnografisen työskentelyn tavat riippuvat muun muassa tarkasteltavista lajeista. Lähestyn ampiaisten valepesien virkkausilmiötä etnografisesti jäljittäen sitä eri esiintymiskonteksteihin niin tietoverkoissa kuin materiaalisessa maailmassa.

Ampiaisten ja ihmisten yhteiselon dynamiikkojen tarkastelemiseksi keräsin systemaattisesti kaikki *Helsingin Sanomien* ja *Ilta-Sanomien* ampiaisiin liittyvät kirjoitukset vuosilta 2016–2019. Tätä artikkelia varten poimin media-aineistosta ampiaisten valepesien virkkaukseen liittyvät kirjoitukset, joita kertyi kuusi. Keräsin aineiston lehtien sähköisistä arkistoista, mutta jutut ovat ilmestyneet myös painetuissa lehdissä, mikä laajentaa mahdollista lukijakuntaa.

Netnografia on verkossa tehtävää etnografiaa, jossa tutkijan kenttänä on internet. Etnografian periaatteiden mukaisesti tutkijan on tunnettava kenttä ymmärtääkseen tutkimuskohdetta kontekstissaan (Kozinets 2010). Jäljitin ampiaisten valepesien virkkausilmiötä Google-haulla, muun muassa hakusanoilla ”virkattu ampiaisen valepesä”, jonka myötä aineistoon kertyi analysoitavaksi yhteensä 15 artikkelia, *Helsingin Sanomien* ja *Ilta-Sanomien* lisäksi Ylen sivuilta, Marttojen verkkosivuilta ja blogista, *Iltalehden* sivuilta, *Aamulehdestä* ja *Ihana*-askartelulehden sivuilta.

Lähestyin muutamia suomalaisissa valepesän ohjeissa mainittuja tekijöitä sähköpostitse jäljittäessäni ilmiön saapumista Suomeen. Virkatut ampiaisten valepesät löytyvät myös sosiaalisesta mediasta. Muodostin kuvaa ilmiöstä tekemällä hakuja, kuten "valepesä" ja "ampiaispesä", Facebook-, Twitter- ja Instagram-yhteisöpalveluissa. Eniten sisältöä ampiaisten valepesistä löytyi Instagramista. En kerännyt aineistoa talteen, mutta tein muistiinpanoja siitä, millä tavoilla valepesät olivat esillä. Ampiaiskeskustelun kannalta on kiinnostavaa, että valepesät näyttäytyvät "Instagram-kelpoisina" (*instagrammable*), esteettisinä käsitöinä.

Monilajisessa tutkimuksessa autoetnografinen tutkimusote on luonteva tuottaessaan ensikäden tietoa monilajisesta yhteiselosta. Valtonen ja kumppanit (2020) hyödynsivät autoetnografista muistelua tutkiessaan hyttysten kanssa elämistä. Autoetnografiaa on hyödynnetty myös käsityön tutkimuksessa. Käsityön tutkija Anna Rauhala (2019) on tehnyt taidon etnografiaa ja tavoitellut neulomiseen sisältyvää hiljaista tietoa tuottamalla kopioita Kansallismuseon kokoelmissa olevista lapasista. Käsityöhön sisältyy paljon kokemusperäistä tietoa, joka tulee esiin tekemisen prosessissa. Uusmaterialistisessa käsityön tutkimuksessa huomio kiinnitetään monilajiseen tarkasteluun sopivasti tekijän ja materiaalin kohtaamisiin ja niissä tapahtuviin liikahduksiin, jolloin tutkijan osallistuminen on tarpeen (Kihlman & Kontturi 2016; Pérez-Bustos 2018; Roosth 2012).

Osa tutkimusaineistostani syntyi autoetnografisen työskentelyn tuloksena. Valmistin erilaisia ampiaisten valepesiä ja sanallistin tekemisen herättämiä ajatuksia tutkimuspäiväkirjaan. Käytän tekstissä otteita autoetnografiasta merkiten ne lyhenteellä [AE]. Työskentelyn tavoitteena oli Rauhalan (2019) tapaan kokea valepesän valmistamisen prosessi ja virkkaamiseen eläytyen tuottaa etnografista tietoa siitä, minkälaisia tietoja virkkaaminen edellyttää ja synnyttää.

Virkkaamalla syntyvä tieto on tilanteista (Haraway 1988). Autoetnografia ei ole toistettavissa, sillä toisen valepesiä virkkaavan lähtökohdat eroavat omistani. En ryhtynyt valepesän valmistukseen niistä lähtökohdista, joita mediassa olleet ohjeet tarjosivat, sillä tarkoitukseni ei ollut karkottaa ampiaisia vaan tarkastella ilmiötä monilajisen ymmärryksen kannalta. Vaikka mielessäni risteili monenlaisia käsitteellistyksiä virkkaamaan ryhtyessäni, tekemisessä syntyvän tiedon erityinen luonne tuli näkyviin. Virkkaamalla syntynyt etnografinen tieto yllätti.

VALEPESÄT TIETÄMISEN TAPOJEN RAJAKOHTEENA

Ampiaisten valepesät ovat toimineet mediakeskustelussa rajakohteena (Star & Griesemer 1989), jonka ympärille on ollut mahdollista koota monenlaista ampiaistietoa ja käydä keskustelua ampiaisten ja ihmisten yhteiselosta. Tieteentutkijoiden Susan Leigh Starin ja James Griesemerin kehittämä 'rajakohteen' käsite kuvaa yhteisiä nimittäjiä, joiden varaan eri sosiaalisista maailmoista tulevien toimijoiden yhteistyön käytännöt voivat rakentua. Rajakohteen taustalla on ajatus tiedon tilanteisuudesta, ja rajakohteet voivat toimia yhteistyön välineenä. Virkatut valepesät eivät ole yksi; rajakohteen ympärillä käytävä keskustelu ja valepesien valmistaminen mahdollistavat erilaisten merkitysten esiin nostamisen ja siirtymisen kontekstista toiseen. Käsityön lopputuotteena ja rajakohteena tarkasteltuna valepesät tarjoavat mahdollisuuden monilajiselle pohdinnalle ja etiikan muodostamiselle.

Aamulehdessä (Otsamo 2016) haastateltu käsityöharrastaja kertoi löytäneensä idean ampiaisten valepesään "useilta puutarha-aiheisilta keskustelupalstoilta ja blogeista netistä". Vanhimman englanninkielisen virkatun ampiaispesän (*crocheted wasp nest*) ohjeen löysin vuodelta 2008. Suomessa ilmiö kasvatti suosiotaan parissa vuodessa siten, että 9.6.2018 *Me Naiset* otsikoi ampiaisten valepesän olevan "kesän ykköshitti". Ohjeita ja kuvia valmistetuista valepesistä jaettiin mediassa aktiivisesti yhä kesällä 2020.

Valepesien idea nojaa oletukseen ampiaisten reviiritietoisuudesta. Kuningattaren ei arvella rakentavan pesää paikkaan, jonka se tulkitsee varatuksi. Ajatus reviiritietoisuudesta esitettiin varmana monissa englanninkielisissä ohjeissa. Mediassa on voitu

Luonnontieteellinen asiantuntemus näyttäytyy huokoisena, toisenlaisille tietämisen tavoille avoimena.

otsikoida napakasti ”Valepesä karkottaa ampiaiset” (Huotari 2018), mutta kotimaisissa ohjeissa ei esitetä vahvoja tiedollisia väitteitä vaan kannustetaan kokeilemaan itse, toimisiko valepesä ampiaisten karkottimena. Esimerkiksi Marttojen verkkosivuilla olevassa valepesän ohjeessa kehotetaan kokeilevuuteen: ”kokeile tehdä valepesä hienoine ampiaisineen ja testaa, toimiiko tämä käytännössä.”

Käsityöblogeissa monet valepesiä kokeilleet kertovat vakuuttuneensa niiden toimivuudesta. Tosin *Helsingin Sanomien* lukijakuvassa 31.5.2019 ampiaiset olivat rakentaneet pesänsä kiinni suodatinpussista tehtyyn tekopesään. Valepesät pyrkivät vaihtelevassa määrin jäljittelemään oikeaa pesää. Eri ohjeissa virkattu ampiaispesä kehotetaan täyttämään polyesterivanulla, rutistetulla muovipussilla tai massapallolla. *Ihana*-askartelulehden (2/2016) ohjeessa vinkattiin valepesän täyttämisestä sanomalehdellä. Sen tuoksu saattaisi muistuttaa selluloosaa, josta ampiaiset oikeasti pesänsä rakentavat.

Mediassa valepesiä on arvioitu lähinnä kysyen, toimivatko valitut materiaalit ja menetelmät ampiaisten karkotuksessa. Kommentoimaan kutsutuille hyönteisasiantuntijoille on tarjoutunut myytinmurtajan rooli. *Helsingin Sanomien* haastattelema pistiäisasiantuntija arveli, että suodatinpussista valmistettu karkotin voisi toimia villalangasta virkattua valepesää todennäköisemmin, sillä se muistuttaa enemmän oikeaa ampiaispesää (Huotari 2018). Pistiäisasiantuntija totesi, että monissa valepesäohjeissa näkyvä pitkä ripustuslenkki saattaisi vähentää valepesän tehoa, sillä oikeat ampiaispesät ovat kiinteästi paikoillaan alustassaan, eivätkä heilu tuulen mukana. Toinen ampiaistutkija tyrmäsi valepesien toimivuuden *Helsingin Sanomien* haastattelussa (Juupaluoma 2019):

> ”Ampiaiset kyllä tunnistavat toisen ampiaispesän. Eihän ihminenkään luule kalliota kerrostaloksi. Tässä on kyse vähintään yhtä suuresta erosta. Ampiaisilla on myös hirveän hyvä hajuaisti. Ne tunnistavat, onko pesä tehty suodatinpaperista tai villasta vai onko se aito.”

Ampiaistutkija rinnasti ihmisten ja ampiaisten kyvyn havainnoida ympäristöään painottaen, etteivät ampiaisetkaan olisi noin vain höynäytettävissä. Hän arveli valepesän mahdollisen karkotusvaikutuksen perustuvan pesän liikkeeseen ja villan tuoksuun. Tutkija piti sattumana, mikäli ampiaiset eivät pesää valepesän läheisyyteen rakentaisi, koska ne eivät pesäpaikkaa valitessaan vältä edellisen vuoden oikeitakaan ampiaispesiä.

Media-aineistosta olisi mahdollista lukea vastakkainasettelua, jossa pääosin miespuoliset asiantuntijat arvostelevat naistapaista käsityötä epärationaalisuudesta. Erilaisten tietämisen tapojen välille ei kuitenkaan rakennu jyrkkää ristiriitaa, vaan luonnontieteellinen asiantuntemuskin näyttäytyy huokoisena, toisenlaisille tietämisen tavoille avoimena. Vaikka hyönteistutkijat epäilevät valepesien toimivuutta, he eivät kiistä ilmiön muita arvoja. *Aamulehden* jutussa (Otsamo 2016) ampiaistutkija totesi, että ”on kuitenkin hyvä, että ihmiset tekevät muutakin, kuin suihkuttelevat myrkkyjä”. *Iltalehden* jutussa (Knuuttila 2019) tutkija näki myös valepesien arvon käsityönä:

> ”[Tutkija] ei kuitenkaan tyrmää valepesiä askartelumielessä. Harmaasta villalangasta virkatut valepesät ampiaisineen voivat näyttää oikein hauskoilta. – Jos valepesät ovat hienon näköisiä, niin mikäs siinä.”

Monissa sanomalehdissä on vuosittain ilmestynyt artikkeli siitä, miksi ampiaiset vaikuttavat loppukesällä ”aggressiivisilta”. *Helsingin Sanomien* haastatteleman hyönteistutkijan mukaan ampiaisten loppukesän ”käytöshäiriöt” johtuvat eksistentiaalisesta kriisistä (Sjöholm 2016). Jutussa kerrottiin, kuinka ampiaisyhdyskunnan uudet kuningattaret lähtevät syksyn tullen etsimään talvehtimispaikkaa, ja vanhat kuningattaret kuolevat. Uusia toukkia ei enää synny, ja työläisampiaiset, joiden tehtävänä on ollut pesän

rakentaminen ja puolustaminen sekä ruoan etsiminen toukille, menettävät elämänsä tarkoituksen. Työläiset jatkavat edelleen ruoan etsimistä ja saattavat tulla saaliinjaolle terasseille.

Ampiaisten eksistentiaalinen kriisi on mediassa esitetty todennäköisesti ainakin osittain vitsinä. Ampiaiset ovat perustavasti käsittämättömiä toisia (vrt. Hyvärinen 2019), jolloin antropomorfinen eksistentiaalisen kriisin kokemus näyttää niihin liitettynä absurdilta. Ekologisen hätätilan ja yleisen tulevaisuuteen liittyvän epävarmuuden kehyksessä puhe ampiaisten eksistentiaalisesta kriisistä voi vakavasti otettuna auttaa suhtautumaan ampiaisiin myötätuntoisesti ja lisätä ymmärrystä ylilajisista elämän ja kuolevaisuuden reunaehdoista (Haraway 2008).

Ampiaisten valepesät toimivat rajakohteena parhaimmillaan erilaisia tietämisen tapoja yhdistellen. Valepesäjuttujen yhteyteen toimittajat ovat koonneet tietoa ampiaisten elintavoista, ja valepesistä kertovat jutut ovat voineet lisätä vastuullisen toiminnan valmiuksia (*response-ability*, Haraway 2016) ampiaisia kohdattaessa. Mediassa esiintynyt kritiikki valepesien toimimattomuudesta karkottimina ei ole tukahduttanut ilmiön suosiota. Valepesäilmiössä ei ole kyse ainoastaan funktionaalisuudesta, vaan myös tekemisestä ja estetiikasta.

Vastapainona hyönteistutkijoiden skeptisyydelle valepesien valmistamiselle on tuonut vakavasti otettavaa leimaa se, että Marttajärjestö neuvoo ampiaisten valepesien teossa. Martat on luotettavaksi koettu vapaan sivistystyön järjestö, joka nojaa neuvontatyössään tutkittuun tietoon ja yhdistää sitä kokemustietoon (Vehviläinen 2013). Marttojen keskeisiä arvoja ovat vastuullisuus ja ekologisuus. Siten on luontevaa, että Martat edistävät monilajista etiikkaa ja sellaista käsityötä, joka kutsuu pohtimaan monilajisia suhteita. Ampiaisten valepesiä on virkattu Marttojen ja muiden vapaan sivistystyön toimijoiden kursseilla.

Ampiaisten valepesien suosioon on vaikuttanut myös se, että toinen suuri toimija, lankavalmistaja Novita tarttui ilmiöön. Suomalaiseksi ampiaisen valepesän malliksi vakiintui nopeasti Novitan harmaalla villasekoitelangalla virkattu, säännöllisen muotoinen, pallomainen pesä. Ohje tämän kaltaisen pesän valmistamiseen on muun muassa Novitaknits-ohjesivuilla ja Marttojen verkkosivuilla. Lehdissä julkaistut valepesän ohjeet noudattelivat samaa mallia. Englanninkielisen kuvahaun perusteella virkattujen ampiaispesien väreissä ja muodoissa näyttää olevan muualla enemmän variaatiota. Novitan 7 veljestä -lanka on Suomessa myydyin neulelanka, ja *Aamulehden* haastatteleman käsityöharrastajan mukaan ampiaisen valepesät on helppo toteuttaa Novitan langalla, koska ”sitä saa joka marketista ja harmaan sävyjä on paljon” (Otsamo 2016). Lankojen ostaminen varta vasten valepesän tekemiseen on ristiriidassa sen ajatuksen kanssa, että valepesän virkkaus olisi ekologinen jämälankaprojekti, jollaisena se monesti esitetään.

Martat on tärkeä toimija käsityöperinteen ylläpitämisessä, elvyttämisessä ja uudistamisessa. Martat ja Novita ovat tehneet käsityöteeman ympärillä runsaasti yhteistyötä. Uuden sukupolven innostamiseksi käsityön pariin toimijat järjestivät vuonna 2010 Sukkarekka-kiertueen, joka palkittiin vuoden parhaana yhteiskunnallisena viestintätekona. Novita on murtanut sukupuolittuneen käsityön perinnettä nostamalla esiin pipoja virkkaavia lumilautailijapoikia (Stavén 2013). Yritys korostaa viestinnässään vastuullisuutta ja kestävyyttä, vaikka yrityksenä noudattaa neljännesvuositalouden kasvulogiikkaa. Sitä vasten tarkasteltuna ampiaisten valepesien virkkaus näyttää pikemminkin kvartaalikäsityöltä ja Novitan lankojen myynnin edistämiseltä. Käsityön tekijä ei ole omaehtoinen taitaja vaan muodin mukaisten mallien toistaja.

Mediassa jaetut ohjeet voi ajatella suunnatuksi uusille käsityön tekijöille, keinona innostaa uusia harrastajia käsityön pariin. Ampiaisten valepesän sanotaan olevan ”kiva kesäkäsityö” tai ”söpö mökkituliainen” – sisustuksellinen koriste, johon ei välttämättä sisälly eettistä pohdintaa tai halua ampiaisen näkökulman ymmärtämiseen. Kun ampiaisia ryhdytään karkottamaan käsityön keinoin, on kuitenkin nähtävä vaivaa, ja virkkaamiseen käytetty aika saattaa tarjota tilaisuuden monilajiseen havainnointiin. Verrattuna yleiseen kulttuuriseen kehystykseen ampiaisista pistävinä ilkimyksinä niiden assosioituminen ”söpöihin kesäkäsitöihin” vaikuttaa jo sinänsä merkittävältä muutokselta monilajisen yhteiselon suuntaan.

Valepesää ei ole välttämätöntä valmistaa itse, sillä kädentaitajat myyvät virkattuja valepesiä markkinoil-

la ja verkossa. Paperista valmistettuja, lyhtyä muistuttavia valepesiä on saatavana puutarhamyymälöistä, ja myyntiin on tullut myös savesta dreijattuja keraamisia valepesiä. Valepesäilmiö toimii osana globaalia kapitalismia, jolloin monilajisuuden näkökulma hukkuu taloudellisen hyödyn tavoitteluun. Valmiinakin ostettu valepesä voi viestiä halusta monilajiseen kukoistukseen, mutta itse tekemällä syntyvä monilajisen ymmärryksen mahdollisuus jää silloin toteutumatta.

Kaikenlaista käsityötä voidaan pitää itsessään aktivismina, kapitalismin ja teollisen massatuotannon vastavoimana (Perttula 2018; myös Haveri 2013; Kojonkoski-Rännäli 2014). Myös Harawaylle (2016) virkkaaminen on globaalin teollisen talouden tuhoavia ja ahneita käytäntöjä vastustavaa työtä ja materiaalista leikkiä, joka synnyttää välittäviä yhteisöjä. Yhteisöllisyys ja hyvän tekeminen ovat uudessa käsityökulttuurissa tärkeitä ulottuvuuksia. Vaikka valepesiä virkkaisi yksin sohvannurkassa, käsityöllä voi halutessaan osallistua virtuaaliseen tai fyysiseen käsityöharrastajien yhteisöön esimerkiksi kursseilla, neulekahviloissa tai tekemällä blogipostauksen valmiista käsityöstään. Käsityöaktivismi pyrkii yhteiskunnallisen keskustelun aktivoimiseen, säröjen synnyttämiseen ja perinteisten toimintamallien kyseenalaistamiseen (Perttula 2018). *Aamulehden* haastattelema käsityöharrastaja kertoi antaneensa ampiaisten valepesiä lahjaksi mökkinaapurille ja vieneensä niitä luonnonsuojelualueen huussiin ja grillipaikalle ampiaisia karkottamaan (Otsamo 2016). Valepesien virkkaus voi olla käsityöaktivismia, joka herättää keskustelua ampiaisten ja ihmisten yhteiselosta.

Käsityöhön sisältyvät olennaisesti ilo ja leikki (Haveri 2013). Ekologisessa hätätilassa leikillisyys ja huumori voivat olla tärkeitä voimavaroja monilajisten suhteiden uudelleen järjestelyssä (Lyytimäki 2018). Esimerkki leikillisyydestä ampiaisten valepesien tekemisessä sisältyy Marttojen blogiin: ”Voit myös pujottaa mustan langan neulalla ampparin pepusta ulos, niin saat ampparille piikin. Eihän se ampparі siihen kiinnitä huomiota, mutta onpahan kiva hassutella” (Karvonen 2018). Ampiaisten valepesän valmistaminen voi olla leikillinen elämän tutkailemisen tapahtuma, jossa ampiaisen pistin ei ole vain uhkaava, vaan siitä voi hassutella. Ekologisen hätätilan puristuksessa leikillisyys voi auttaa ylläpitämään elinvoimaisuutta ja löytämään monilajisen kukoistuksen mahdollisuuksia.

Ampiaisten valepesät kokoavat rajakohteena kirjavan joukon toimijoita yhteenliittymäksi (*assemblage*, Tsing 2015), jolla on pesien valmistukselle monenlaisia tavoitteita. Mukaan tulevat ampiaiset, valepesiin käytettävät materiaalit ja niiden alkuperä, käsityötä edistävät vapaan sivistystyön toimijat, yrittäjät, käsityöbloggarit, puutarhurit, toimittajat ja luonnontutkijat. Valepesien virkkauksen taustalla voi olla yhtä lailla ampiaisinho kuin halu elää ampiaisten kanssa sopuisasti rinnakkain. Virkkaus voi olla kivan käsityön tekemistä harrastuksena ja ajanvietteenä tai lisätienestien hankkimista. Kun valepesät esittävät ampiaiset söpöinä sisustustuotteina, ne voivat vieraannuttaa luonnosta sen sijaan, että auttaisivat löytämään yhteyksiä. Kootessaan yhteen monenlaisia tietoja valepesien virkkauksessa on potentiaalia monilajisen etiikan rakentamiseen, mutta monilajinen tunnustelu ei ole läsnä automaattisesti. Huomioimisen taitoja on kultivoitava aktiivisesti (van Dooren ym. 2016).

VIRKKAAMALLA SYNTYVÄ MONILAJINEN TIETO

Käsityöhön toimintana kuuluvat tiedot, taidot, arvot ja asenteet (Väänänen 2020). Olennaisena osana käsityötoimintaan kuuluu materiaalitietous, joka Kojonkoski-Rännälin (2014) mukaan on jäänyt käsityön opetuksessa liian vähälle. Rauhala (2020) toteaa neulontaprosessin olevan paitsi ihmisten, myös tekijän ja materiaalin välistä vuorovaikutusta. Käsityön tuloksena syntyvät esineet kertovat yhteydestä luontoon ja suhteesta raaka-aineena käytettäviin kasveihin ja eläimiin. Uudessa käsityössä ja käsityöaktivismissa pidetään tärkeänä ekologisuutta, kierrätystä ja esimerkiksi jämälankojen ja -materiaalien hyötykäyttöä (Haveri 2013).

Kestävässä käsityössä pohditaan niin ekologisia, taloudellisia ja sosiaalisia kuin kulttuurisiakin kysymyksiä. Kokonaisvaltaisena systeeminä siihen kuuluvat käsityö toimintana, tuotteena ja aineettomana käsityönä (Väänänen ym. 2017); se on toiminnan ja arvojen välistä pohdiskelua ja yhteensovittamista.

Käsityön harrastajille tekemisen iloon kytkeytyy huoli luonnonvarojen liikakulutuksesta.

Kestävyyden näkökulmasta käsityön tutkija Niina Väänänen ja kumppanit pitävät merkittävimpinä käsityön aineettomia ulottuvuuksia: filosofisia, sosiaalisia, yhteiskunnallisia, taloudellisia ja muita kysymyksiä. Autoetnografisella työskentelyllä kohdennan nyt tutkijan katseeni käsityöhön tekemisenä ja toimintana sekä niiden esiin nostamiin kysymyksiin. Lähdin liikkeelle helpoimmasta päästä ja kokeilin tehdä valepesän suodatinpussista.

> ”Ohjeiden mukaan otin talouspaperiarkin ja myttäsin sen suodatinpussin sisään. Rypytin pussin suun suppuun, kiepautin pätkän villalankaa ripustuslenkiksi ja nidoin koko komeuden kiinni. Aikaa meni alle minuutti. Juuri minkäänlaista tekemisen iloa en tästä saanut, lopputulos oli ruma ruttu. Jos olisin liikkeellä oikeasti ampiaisten karkotustarkoituksessa, tämä saattaisi olla se ratkaisu jota ensimmäisenä kokeilisin.” [AE]

Suodatinpussimöykky ei vaadi suurta vaivannäköä tai taitoa. Valmistamisen prosessi oli niin nopea, ettei se ehtinyt virittämään monilajista mielikuvitusta. Suodatinpussipesän materiaalit ovat varsin ekologisia, ja valepesän voi hävittää biojätteenä. Valepesien valmistaminen virkkaamalla viritti enemmän ekologisia ja eettisiä kysymyksiä materiaalista. Ensimmäisen valepesäni virkkasin tummanharmaasta Novitan 7 Veljestä -langasta, koska minulla sattui olemaan sitä pieni kerä. Päätin tehdä mediassa esiintyneen mallin mukaisen, noin nyrkin kokoisen pallon, mutta koska olen kokenut virkkaaja, en malttanut seurata ohjetta vaan virkkasin vapaasti. Valepesäni syntyi jämälangasta, joten sitä voi siltä osin pitää ekologisena. Valmiin mallin seuraaminen ei sekään tuonut erityistä mielihyvää tai ruokkinut monilajista mielikuvitusta. Autoetnografinen työskentelyni lähti kokeilevampaan suuntaan.

> ”Toiseen valepesään päätän käyttää luonnonvalkoista, hiukan paksumpaa villalankaa, jonka ostin suoraan tuottajalta Nauvosta pari vuotta sitten kesälomareissulla. [--] On väliä, millä sanoilla puhumme asioista. On myös väliä, mistä langoista valeampiaispesät virkkaamme. Eri langat kytkevät osaksi erilaisia verkostoja. [--] Sataprosenttinen villalanka tuoksuu edelleen lampaalta ja siinä on lampaanvillan oman rasvan tuntu. Yhtäkkiä tajuan, että valepesäprojektini ei olekaan kahden lajin neuvottelua, vaan mukana on ainakin kolmas laji – lammas. Alkaa tuntua hölmöltä; miksi ihmeessä ampiaisen valepesä pitäisi tehdä villalangasta, eläinperäisestä materiaalista, kun ampiaiset itse käyttävät rakennusaineena kasviperäistä selluloosaa.” [AE]

Villa on yleisesti käytetty käsityömateriaali, jonka käyttöön käsityössä tuntuu liittyvän kyseenalaistamaton ekologisuuden oletus. Käsityön harrastajille tekemisen iloon kytkeytyy huoli luonnonvarojen liikakulutuksesta, ja Rauhalan (2020) mukaan empatia muita lajeja kohtaan on saanut neulojat vaatimaan eettisesti tuotettuja villalankoja. Mikäli ampiaisten valepesien ideana pidetään ekologista autenttisuutta, ei villa materiaalina tunnu loogiselta valinnalta, ellei karkotusvaikutusta perusteta juuri villan tuoksuun. Materiaalin tarkemmalla pohdinnalla on mahdollista kyseenalaistaa, onko virkattu valepesä ylipäätään ekologista käsityötä. Samalla kun valepesän virkkauksella rakennetaan rauhanomaista rinnakkaiseloa ampiaisten kanssa, tekemiseen kytkeytyvät, muita toislajisia kaltoin kohtelevat talouden rakenteet saattavat jäädä huomiotta.

Suoraan tilalta ostetussa langassa lammas tuntuu eläimenä olevan enemmän läsnä kuin teollisissa langoissa. Mikäli olisin vegaani, olisin eettisistä syistä valmistanut valepesän ilman muuta ei-eläinperäisestä materiaalista. Villalangan moniaistinen tunnustelu herätti havaitsemaan, että ampiaisten valepesän virkkaus ei ole vain kahden lajin, ampiaisen ja ihmisen, välistä yhteiselon neuvottelua vaan se kytkeytyy osaksi laajempia monilajisia vallankäytön ja vuorovaikutuksen verkostoja. Ruokavalion eläinperäisyys on noussut keskusteluun yhtenä suurena kestävyyskysymyksenä myös monilajisen eettisen kasvatuksen näkökulmasta (Rosenberg 2020). Monilajista eettistä ajattelua on syytä laajentaa muillekin elämän alueille, käsityö mukaan lukien.

Käsityötä on käytetty ympäristöongelmista viestimiseen. Esimerkistä käy Australiasta liikkeelle lähtenyt koralliriuttojen virkkaus (*Hyperbolic Crochet Coral Reef*), joka muistuttaa ilmastonmuutoksen vaikutuksista herkille merenalaisille ekosysteemeille (East 2014; Haraway 2016; Roosth 2012). Koralliriutat ovat syntyneet yhteisöllisesti, tuhansien tekijöiden käsissä, ja ne ovat kiertäneet esillä monissa museoissa. Virkatussa korallissa yhdistyvät tiede, taide, käsityö ja aktivismi. Virkkaus perustuu matemaattiseen algoritmiin korallien rakenteesta, mutta elävyyttä tavoitellessaan projektiin osallistuneet käsityön tekijät ovat poikenneet geometrisesta tarkkuudesta ja toisteisuudesta (Roosth 2012).

Kulttuurintutkija Scott East (2014) kirjoittaa, että evolutiivisen elävyyden tavoittelu virkkauksessa on elämän mahdollisten muotojen leikittelevää tunnustelua. Samalla se on affektiivis-kognitiivista mahdollisuuksien ekologiaa, joka tarjoaa uusia mielikuvituksellisia kehystyksiä ja tulkintoja. Harawaylle (2016) korallin virkkaus on huolenpidon käytäntö ja intiimiyttä ilman läheisyyttä – virkkauksessa materialisoituvaa todellista läsnäoloa ja siteiden solmimista. Ampiaisten valepesien virkkaus voi toimia samanlaisena tunnusteluna ja siteiden solmimisena.

> ”Tajusin, että valepesä neuvotaan ohjeissa virkkaamaan väärin päin, alhaalta ylös. Tämä on kätevää, koska aloituslangan voi jättää pesän sisälle, ja lopetuslangasta saa tehdyksi ripustuslenkin. Mutta ampiaiset tietenkin aloittavat roikkuvan pesän rakentamisen ylhäältä, kohdasta josta pesä kiinnittyy räystääseen, tai minne sen nyt rakentavatkaan. Siksi virkkasin toisen valepesän ylhäältä aloittaen. [--] Koin tarvetta tehdä ampiaisten näkökulmasta oikein. Toiseen villalankapesään virkkasin muutaman epätasaisen, kohollaan olevan kohdan. Näin hain valepesään tekstuuria ja elävyyttä, kuten

Kuva 1. Autoetnografiseen työskentelyyn kuului valepesien virkkaaminen kokeilevalla otteella.

joissain netin kuvissa näin. Mutta samalla mietin tekeväni ampiaisten näkökulmasta väärin, vähätteleväni niiden rakennustaitoja. Sillä ei ampiaispesissä ole epätasaisuutta ja virheitä, ne ovat pinnaltaan sileitä, ja vaikka ne rakentuvat kerroksista, on kuviossa aina säännöllisyys, ei sellaisia epäsäännönmukaisia virheitä mitä valepesään tein." [AE]

Huomasin suhteuttavani käsityön tekemistäni ekologiseen tietoon ampiaisista. Pyrin tekemään toisen pesän kuten ampiaiset tekisivät sen: ylhäältä alkaen. Elävyyden tavoittelussa työskentelyni erkani ekologisesta autenttisuudesta. Monissa mediassa jaetuissa valepesän ohjeissa elävyyttä on tavoiteltu kiinnittämällä pesään tekoampiaisia. Ohjeissa on vaihtelua siinä, millä tavoin ampiaiset on valmistettu. Joissain malleissa ne on kirjottu langalla suoraan pesään, toisissa ne on valmistettu kieputtamalla mustaa ja keltaista lankaa cocktailtikun ympärille, huovuttamalla tai neulomalla. Osassa ampiaisille on taivutettu langasta tai ohuesta metallilangasta siivet. Novitan ohjeessa ampiaiset on kiinnitetty langalla roikkumaan pesästä, pörräämään sen ympärillä.

En tehnyt omiin valepesiini tekoampiaisia – osin laiskuuttani, koska tavoitteeni ei ollut valepesien söpöys. Jollakin tavalla lanka-ampiaiset vaikuttivat pilkkaavan oikeita ampiaisia. Sen sijaan että ne olisivat tuoneet elävyyttä, ne tuntuivat pitävän oikeita ampiaisia höynäytettävinä. En usko, että tekoampiainen olisi lisännyt kaipaamaani ymmärrystä ampiaisten elämismaailmasta.

"Koetan hetken katsoa maailmaa ampiaisen aistein, olla lennossa, lähestyä räystästä, havaita siellä jonkin pyöreän, riippuvan muodon [--] Joka olisi kuitenkin kuollut, josta puuttuisi elävään pesään kuuluva ääni ja elämän vire, josta lähtisi vääränlainen tuoksu [--] Ehkä paikka ei olisi muusta syystä mieleeni, se olisi liian tuulinen, tai liian varjossa, ja jatkaisin pesäpaikan etsintää muualla." [AE]

Kun olin virkannut ensimmäisen valepesän autoetnografiani erkani valmiista malleista ja pesän ihmisnäkökulmasta toiminnallisista tai esteettisistä arvoista. Huomasin virkatessani pyrkiväni ymmärtämään ampiaisen tapaa olla maailmassa ja haluavani tehdä oikeutta sen taidokkuudelle pesänrakennuksessa. Tavoittelin ei-antropomorfista kaltaisuutta (*kin*, Haraway 2016). Oudosta kaltaisuudesta (Värri 2018) avautuu näköaloja uudenlaiseen vastuusuhteeseen ja sille välttämättömän kuvittelukyvyn kehittämiseen.

Sanallistin autoetnografisia virkkaamisessa syntyneitä havaintoja kirjoittamalla (Tallberg ym. 2020). Kirjoittaminen tuntui minulle sopivalta tavalta yhteyksien tunnusteluun, ja vasta tekstiksi puettuna virkatessa syntyneet tuntemukset saivat muotonsa ja tulivat tietoisen tarkastelun kohteeksi. Mielikuvituksellinen eläytymiseni ampiaisen kokemusmaailmaan ei saanut minua vakuuttuneeksi valepesän toimivuudesta ampiaisten karkottamisessa.

Työskentelyn myötä kysymys toimivuudesta tuntui entistä merkityksettömämmältä, ja koin uteliaisuuteni ja empatiani ampiaisia kohtaan kasvaneen. En aikaisemminkaan erityisesti pelännyt tai karttanut ampiaisia, mutta niiden elämismaailmaan virkaten eläydyttyäni koen, että ampiaisten maailma koskettaa omaani enemmän kuin ennen. Youtubesta katsoin videota, jossa joku syötti ampiaisille hunajaa kämmeneltään ja mietin, uskaltaisinko. Luonnontutkija-kollegan työhuoneen pöydällä näin ison, halkaistun ampiaispesän. Toistaiseksi viimeisenä valepesäprojektinani ryhdyin virkkaamaan ruskeasta bambulangasta ampiaispesän poikkileikkausta kennorakenteineen. Taitoni ja kärsivällisyyteni eivät riittäneet sen loppuun saattamiseen.

Autoetnografiset havaintoni eivät ole yleistettävissä kaikkeen ampiaisten valepesien valmistamiseen. Niitä virkataan monenlaisista lähtökohdista, eikä tekeminen automaattisesti viritä monilajiseen pohdintaan. Valmista valepesän mallia seuraamalla en päässyt kiinni elävyyteen. Mikäli muutkin virkkaajat toistavat mallia sen enempää pohtimatta, valepesien valmistamisen mahdollisuudet monilajisen etiikan rakentamisessa jäävät toteutumatta.

LOPUKSI

Ampiaisten valepesät ovat paradoksi. Vaikka niiden tarkoitus on estää ampiaisten pesintä, virkkaus on samalla huolenpitoa ampiaisista. Ne sekä ylläpitävät

Monilajinen etiikka ja huolenpito kuuluvat ekologiseen sivistykseen.

että haastavat jakoa meidän ja niiden tiloihin, mutta yhtä kaikki valepesien virkkauksessa tunnustetaan ampiaisten kanssa jaettu maailma (Weldemariam 2020). Toisaalta paradoksia ei ole, sillä monilajinen etiikka ja huolenpito ei ole joko-tai tai harmonista vaan sotkuista ja kontekstuaalista.

Huolenpito voi olla myös sopivasta etäisyydestä huolehtimista (Valtonen ym. 2020). Ampiaisten valepesien ripustaminen on sopivan etäisyyden neuvottelua. Virkkaamisen virittämä monilajinen mielikuvitus saattaa auttaa kehittämään vastuullista huomioon ottamista (*response-ability*, Haraway 2016) jaetussa maailmassa. Valepesien virkkaus voi olla huolenpitoa paitsi toisesta myös itsestä – yhteyksien korjaamista.

Ampiaisten valepesien tarkastelu rajakohteena toi näkyviin monet toimijat ja tietämisen tavat, joita valepesäilmiö kokoaa yhteen. Rajakohteena valepesät liikkuvat erilaisissa maailmoissa ja asettuvat esimerkiksi käsityöaktivismin välineeksi. Tällöin niihin sisältyy mahdollisuus merkitysten siirtymiseen kontekstista toiseen ja monilajisen pohdinnan viemiseen esimerkiksi mökkituliaisena, virkatun valepesän materiaalisuuteen kiinnittyneenä.

Samalla valepesien erilaiset merkitykset tekevät näkyväksi monilajisen yhteiselon sotkuisuutta ja tempoilevuutta. Virkkaamalla ei synny siistiä, valmista monilajista etiikkaa. Virkkaus voi kuitenkin vinksauttaa näkökulmaa sivuun ihmiskeskeisyydestä ja kyseenalaistaa normalisoituja väkivallan käytäntöjä, kuten hyönteismyrkkyjen käyttöä (vrt. Valtonen ym. 2020). Virkkaamalla syntyvä monilajinen tieto paikantaa haavoittuvuuksia ja maailman ymmärtämisessä vähälle huomiolle jääneitä asioita (Pérez-Bustos 2018).

Autoetnografinen työskentelyni nosti esiin käsityön mahdollisuuksia monilajisen yhteiselon tunnustelussa, kun se yhdistyi toisenlaisiin tietämisen tapoihin, kuten ekologiseen ja materiaalitietoon. Käsityötä ja virkkaamista voisi yhdistää muihin työstämisen tapoihin, kuten kirjoittamiseen tai draamalliseen eläytymiseen (ks. Weldemariam 2020) monilajisen etiikan hahmottelussa.

Käsityötä monilajisen yhteiselon tarkasteluna voisi soveltaa muidenkin monilajisten suhteiden kuin ihmisten ja ampiaisten jaettujen maailmojen tarkasteluun. Erilaiset käsityötekniikat ja materiaalit soveltuvat luultavasti eri tavoin monilajisen tunnustelun välineiksi ja nostavat esiin eri puolia monilajisesta yhteiselosta. Minkälainen käsityön tekeminen voisi avata hedelmällisesti monilajista etiikkaa muihin vähemmän pidettyihin lajeihin, kuten käärmeisiin, liittyen? Jaettu haavoittuvuus vaatii erilaisia kontekstuaalisia huolenpidon käytänteitä, joista voi syntyä yllättäviä toimijuuksia.

Monilajinen etiikka ja huolenpito kuuluvat ekologiseen sivistykseen, jonka edistäminen on yksi aikuiskasvatuksen tehtävistä. Vapaan sivistystyön toimijat ylläpitävät käsin tekemisen kulttuuria osana ekologista sivistystä. Monilajinen mielikuvitus ei käynnisty käsityössä automaattisesti vaan vaatii monilajisuuteen herkistymistä ja monenlaisten tiedollisten ainesten yhteen tuomista eettisen huolenpidon rakennusaineiksi. Monilajinen käsityö voi tarjota sivistystyölle mahdollisuuksia kyseenalaistaa antroposeenin kaltaisia, epätoivoa herättäviä suuria kertomuksia ja tuoda rinnalle paikantuneita tarinoita monilajisesta kukoistuksesta.

MINNA SANTAOJA
HT, apurahatutkija
Tulevaisuuden tutkimuskeskus
Turun yliopisto
https://orcid.org/0000-0003-4289-5191

Artikkeli on kirjoitettu osana Koneen Säätiön rahoittamaa hanketta "Amppari pamppari, mene pois! Ampiaisten ja ihmisten yhteiselon dynamiikat" (2019–2021, ampase.fi). Lämmin kiitos kahdelle anonyymille arvioijalle ja *Aikuiskasvatuksen* toimituskunnalle arvokkaista, käsikirjoitusta eteenpäin vieneistä kommenteista.

LÄHTEET

Alhojärvi, T. (2017). Yllättymisiä: antroposkenen paranoia ja tiedon tilanteinen ongelma. *Tiede & Edistys,* 42(1), 36–56.

Dooren, van, T. & Rose, D.B. (2012). Storied-places in a multispecies city. *Humanimalia: a journal of human/animal interface studies,* 3(2), 1–27.

Dooren, van T., Kirksey, E. & Münster, U. (2016). Multispecies studies. Cultivating arts of attentiveness. *Environmental Humanities*, 8(1), 1–23. https://doi.org/10.1215/22011919-3527695

East, S. (2014). Crocheted Coral, Children's Stories and Possibilities in Queer Time. Teoksessa F. Cameron & B. Neilson (toim.) *Climate Change and Museum Futures.* London: Routledge.

Fateryga, A.V. (2010) Trophic Relations between Vespid Wasps (Hymenoptera, Vespidae) and Flowering Plants in the Crimea. *Entomological Review,* 90(6), 698–705.

Frankum, R. & Cruikshank, G. (1861). *The bee and the wasp: a fable in verse*. London: Basil Montagu Pickering.

Ginn, F., Beisel, U. & Barua, M. (2014). Flourishing with Awkward Creatures: Togetherness, Vulnerability, Killing. *Environmental Humanities,* 4, 113–123.

Haraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies,* 14(3), 575–599. https://doi.org/10.2307/3178066

Haraway, D. (2008). *When species meet.* Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Haraway, D. (2016). *Staying with the trouble. Making kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press.

Haveri, M. (2013). Urban Knitting – the Soft Side of Street Art. Full paper presented at the Cumulus Northern World Mandate –conference, Helsinki 2012. *Synnyt / Origins* 2/2013.

Heikkurinen, P. (2017). On the emergence of peaceful coexistence. Teoksessa Heikkurinen, P. (toim.) *Sustainability and Peaceful Coexistence for the Anthropocene*. London: Routledge.

Huotari, P. (2018). Valepesä karkottaa ampiaiset – näin se tehdään kahvinsuodattimesta minuutissa tai virkkaamalla vartissa. *Helsingin Sanomat* 9.5.2018. https://www.hs.fi/koti/art-2000005673140.html

Hyvärinen, P. (2019). Beekeeping Expertise as Situated Knowing in Precarious Multispecies Livelihoods. *Sosiologia,* 56(4), 365–381.

Juupaluoma, J. (2019). Soile Heikkinen askarteli ampiaiskarkottimen suodatinpussista, ampiaiset riensivät oitis paikalle – Hyönteistutkija tyrmää valepesät. *Helsingin Sanomat* 31.5.2019. https://www.hs.fi/kaupunki/espoo/art-2000006126698.html (9.5.2021).

Karvonen, T. (2018). Valepesä ampiaisten karkoittamiseen (ohje). *Ruusu-unelmia ja villasukkia* 18.5.2018. https://www.martat.fi/blogit/valepesa-ampiaisten-karkoittamiseen-ohje/

Kihlman, A. & Kontturi, K.-K. (2016). Craftivismi feministisenä aktivismina ja uusmaterialistisen tutkimuksen kohteena. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning,* 29(3), 46–51.

Kirksey S.E. & Helmreich, S. (2010). The Emergence of Multispecies Ethnography. *Cultural Anthropology,* 25(4), 545–576. https://doi.org/10.1111/j.1548-1360.2010.01069.x

Knuuttila, M. (2019). Sorruitko sinäkin valepesään? Asiantuntijalta suorat sanat suositusta ampiaisniksistä. *Iltalehti* 28.4.2019. https://www.iltalehti.fi/piha/a/5280fe61-47c7-4682-9160-ae832074bd9c (9.5.2021).

Kojonkoski-Rännäli, S. (2014). *Käsin tekemisen filosofiaa.* Turun yliopiston opettajakoulutuslaitos, Rauman yksikkö.

Komonen, A., Nirhamo, A. & Torniainen, J. (2020). Social wasps (Vespinae) in urban gardens and woods. *Annales Zoologici Fennici*, 57, 41–46.

Kozinets, R. V. (2010). *Netnography: Doing ethnographic research online.* London: Sage.

Laji.fi. Ampiaiset – Vespidae. https://laji.fi/taxon/MX.204051

Lorimer, J. (2007). Nonhuman charisma. *Environment & Planning D: Society & Space,* 25(5), 911–932. https://doi.org/10.1068/d71j

Lyytimäki, J. (2018). *Huumori ympäristönsuojelussa*. SYKEn julkaisuja 3. Helsinki: Suomen ympäristökeskus. https://helda.helsinki.fi/handle/10138/234633

Otsamo, K. (2016). Testaa, häätääkö villainen valepesä ampiaiset puutarhasta. *Aamulehti* 11.8.2016. https://www.aamulehti.fi/kotimaa/art-2000007367636.html

Pérez-Bustos, T. (2018). "Let me show you": A caring ethnography of embodied knowledge in weaving and engineering. Teoksessa Åsberg, C. & Braidotti, R. (toim.) A feminist companion to the posthumanities. Cham: Springer, 175–187.

Perttula, J. (2018). Käsityöaktivismi osallistaa ja aktivoi ajattelemaan. *Aikuiskasvatus* 38(2), 140–147. https://doi.org/10.33336/aik.88335

Rauhala, A. (2019). Neulonnan taito. Kansatieteellinen Arkisto 59. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.

Rauhala, A. (2020). Neulonta – kestävää kehitystä. Lectio praecursoria Helsingin yliopistossa 20.12.2019. *Elore*, 27(1), 113–118. https://doi.org/10.30666/elore.90514

Roosth, S. (2012). Evolutionary Yarns in Seahorse Valley: Living Tissues, Wooly Textiles, Theoretical Biologies. *d i f f e r e n c e s: A Journal of Feminist Cultural Studies,* 25(3), 9–41. DOI: 10.1215/10407391-1892889

Rose, D.B. & van Dooren, T. (2011). Unloved Others: Death of the Disregarded in the Time of Extinctions. Introduction. *Australian Humanities Review* 50, 1–4. http://doi.org/10.22459/AHR.50.2011

Rosenberg, M. (2020). Kasvatus monilajiseen empatiaan. *Aikuiskasvatus,* 40(3), 176–186. https://doi.org/10.33336/aik.98363

Salonen, A.O. & Bardy, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus*, 35(1), 4–15. https://doi.org/10.33336/aik.94118

Sjöholm, J. (2016). Ampiaiset kärttävät makeaa loppukesällä. *Helsingin Sanomat* 28.7.2016. https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002751245.html

Star, S.L. & Griesemer, J.R. (1989). Institutional Ecology, 'Translations' and Boundary Objects: Amateurs and Professionals in Berkeley's Museum of Vertebrate Zoology, 1907–39. *Social Studies of Science*, 19(3), 387–420. https://doi.org/10.1177%2F030631289019003001

Stavén, A. (2013). Äijät ja lumilautailijat löysivät virkkaamisen. *Yle Areena* 20.5.2013. https://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/05/20/aijat-ja-lumilautailijat-loysivat-virkkaamisen

Tallberg, L., Huopalainen, A. & Hamilton, L. (2020). Can Methods Do Good? Ethnology and Multi-species Research as a Response to Covid-19. *Ethnologia Fennica,* 47(2), 103–112. https://doi.org/10.23991/ef.v47i2.97592

Tsing, A.L. (2015). *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins.* Princeton University Press, Princeton.

Valtonen, A., Salmela, T. & Rantala, O. (2020) Living with mosquitoes. *Annals of Tourism Research* 83, 102945. https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102945

Vehviläinen, M. (2013). Environmental councelling in a women's organization. An analysis of practices in the tension between diffusion and dialogue. Teoksessa L. Phillips, M. Kristiansen, M. Vehviläinen & E. Gunnarson (toim.) *Knowledge and power in collaborative research. A reflexive approach.* New York: Routledge.

Värri, V.-M. (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella.* Tampere: Vastapaino.

Väänänen, N., Pöllänen, S., Kaipainen, M. and Vartiainen, L. (2017). Sustainable craft in practice. From practice to theory. *Craft Research,* 8(2), 257–84, doi: 10.1386/crre.8.2.257_1

Väänänen, N. (2020). Kestävä käsityö auki purettuna ja yhteen koottuna. *Aikuiskasvatus*, 40(3), 239–246. https://doi.org/10.33336/aik.98370

Weldemariam, K. (2020). 'Becoming-with bees': generating affect and response-abilities with the dying bees in early childhood education. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education,* 41(3), 391–406, https://doi.org/10.1080/01596306.2019.1607402

JYRI MANNINEN & RIINA NOKELAINEN

Ekososiaalinen sivistys haastaa vapaan sivistystyön

'Ekososiaalinen sivistys' yhdistää kestävästä kehityksestä huolehtimisen yhteisölliseen vastuuseen, joka vaatii tietojen ja taitojen omaksumisen lisäksi asenteiden ja ajattelutapojen muutosta, sivistymistä. Aihetta käsittelevissä teksteissä ratkaisuksi tarjotaan transformatiivista oppimista. Vaarana on, että ekososiaalisen sivistyksen huumassa unohdetaan perinteinen aikuisten ympäristökasvatus ja muut didaktiset lähestymistavat. Etenkin vapaan sivistystyön on uudistuttava vastatakseen sivistyshaasteisiin.

EKOSOSIAALISEN SIVISTYKSEN käsite on nopeasti yleistynyt aikuiskasvatuksen alueella. Etsimme käsiteparin sisältäviä aikuiskasvatukseen ja -koulutukseen liittyviä suomenkielisiä tekstejä esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston Primolla, Journal.fi-alustalla ja Google Scholar -hakukoneella. Lisäksi kävimme läpi *Aikuiskasvatus*-lehdessä käytyä, laajemmin kestävään kehitykseen ja aikuisten ympäristökasvatukseen kytkeytyvää keskustelua.

Kirjallisuushakujen pohjalta näyttää siltä, että käsitteen 'ekososiaalinen sivistys' on ottanut ensimmäisenä käyttöön kestävyystutkija Arto O. Salonen vuonna 2012 julkaistussa artikkelissa (Salonen 2012a; sittemmin myös Salonen 2013 ja Salonen & Bardy 2015) ja samana vuonna yhteisöpalvelu YouTuben videolla (Salonen 2012b). 'Ekososiaalinen' on vanhempaa perua ja vakiintunut monenlaisten käsitteiden etuliitteeksi. Esimerkistä käy 'ekososiaalinen näkökulma' (esim. Järvelä 1999; ks. myös Helne & Silvasti 2012), mutta Salonen näyttäisi olevan ensimmäinen, joka on yhdistänyt siihen 'sivistyksen'.

Arvioimme lisäksi käsitteen yleistymistä Google-hauilla. Vaikka hakutapa ei olekaan aukoton, se kertoo, minkä tyyppistä materiaalia aiheesta löytyy eri vuosilta. Ennen vuotta 2015 ei löydy mitään; vanhin käsitteen mainitseva materiaali on vuonna 2015 julkaistu kestävän kehityksen kasvatuksen käsitteistön kehittämishankkeen (https://finto.fi/keko/fi/) julkaisema "KEKO – Kestävän kehityksen kasvatuksen ontologia" (KEKO 2015). Vuoden 2018 jälkeen

käsite alkaa yleistyä, ja vuoden 2021 tammikuussa Google-haku tuottaa 9 120 tulosta: pääosin hankesivuja, opetussuunnitelmia ja blogeja. Ensimmäinen *pro gradu* -tutkielma näyttäisi Google Scholarin mukaan valmistuneen vuonna 2017. 'Ekososiaalinen sivistys' on siten vuonna 2012 ensimmäisen kerran mainittu ja vuodesta 2018 alkaen nopeasti suosiota saanut käsite.

Etymologisesti 'ekon' taustalla on kreikan *oikos*, joka tarkoittaa kotia tai taloutta. Se on laajentunut käsittämään myös luonnon toimintaa sekä kestävää elämäntapaa ja kestävää kehitystä. 'Sosiaalinen' viittaa ihmisten ja ihmisyhteisöjen toimintaan. Veli Matti Mathlin (2020) tiivistää käsitteiden keskinäisen yhteyden: "Ekososiaalisuus tarkoittaa ekologisten ja sosiaalisten asioiden ymmärtämistä erottamattomaksi kokonaisuudeksi. Ekologinen maailma ympärillämme on osa sosiaalista maailmaamme, halusimme tai emme." 'Sivistys' on näistä kolmesta moniulotteisin käsite, jolle ei ole yhtä määritelmää. Tieteen termipankki (2020) määrittelee sen "kasvatuksen kautta omaksutuksi viisaudeksi, avarakatseisuudeksi ja henkiseksi kehittyneisyydeksi". 'Ekososiaalinen sivistys' sisältää siis luonnon ja ihmisyhteisöjen toiminnan moninaiset yhteydet ja asettaa yksilöille ja yhteisöille näihin liittyviä uudenlaisia sivistyshaasteita. Tai kuten kestävyystutkijat Arto O. Salonen ja Marjatta Bardy (2015, 4) kirjoittavat, ekososiaalisesti sivistynyt ihminen "tunnistaa keskinäisriippuvuuksia ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen todellisuuden välillä". Selkein ekososiaaliselle sivistykselle löytämämme määritelmä on KEKO-sanastossa (KEKO 2015, 32):

> "Sivistys, johon liittyy inhimillisen kasvun kautta saavutettu ymmärrys ihmisen vapauksista ja vastuista, jotka perustuvat riippuvuuteen luonnosta ja toisista ihmisistä. Ekososiaalinen sivistys auttaa ottamaan ekologiset ja sosiaaliset kysymykset huomioon jokapäiväisessä toiminnassa sekä rakentamaan kestävää tulevaisuutta. Ekososiaaliseen sivistykseen kuuluvat kriittisyys, ajattelun taidot ja kyky asettua muiden asemaan."

Englannin kielellä vastaavaa keskustelua on käyty kahden termin pohjalta: *sustainability* (esim. Moyer & Sinclair 2020) viittaa kestävään kehitykseen, *eco-justice* ihmisten riippuvuuteen ekosysteemeistä. Jälkimmäisessä myös tunnistetaan marginaaliryhmiä ja luontoa sortavat valtajärjestelmät ja ylikulutuksen tuottamat haitat syy-seuraussuhteineen.

Päätöksenteossa ja koulutuksessa on otettava huomioon ihmisoikeudet, kulttuuri ja luontoympäristöjen kestävä käyttö. Ekologinen oikeudenmukaisuusajattelu on ulotettu koskemaan erityisesti pedagogiikkaa. (Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015, 12–13, 95–134; Washington, Chapron, Kopnina, Curry, Gray & Piccolo 2018, 372; Foster, Mäkelä, Martusewicz & Akulukjuk 2019.) Siinä nähdään, ettei luonto voi toimia välinearvona ihmiselle. Luontoympäristöjä tulisi käyttää siten, että siitä ei aiheudu niille kohtuutonta haittaa. Ihmisten itselleen suomia etuoikeuksia tulisi käyttää niin, että ne pohjautuvat ekosysteemien kestävyydelle. (Washington ym. 2018.)

EKOSOSIAALISEN SIVISTYKSEN EDELLÄKÄVIJÖITÄ

Ennen ekososiaalisen sivistyksen käsitteen käyttöönottoa puhuttiin aikuisten ympäristökasvatuksesta, jolla on pitkät, joskin marginaaliset perinteet. Aiheesta on kuitenkin julkaistu yksi aikuiskasvatuksen vuosikirja, *Aikuisten ympäristökasvatus* (Kajanto 1992).

Yksi aikuisten ympäristökasvatuksesta huolta kantanut keskeinen vaikuttaja ja ajattelija oli professori Urpo Harva (1910–1994). Hän puhui 1980-luvulta alkaen esimerkiksi ekologisesta humanismista ja "kasvatuksesta vihreään ajatteluun", joita hän piti tärkeinä luonnon turmelemisesta ja rajallisten resurssien tuhlaamisesta syntyvän ekokatastrofin torjunnassa. (Alanen 1994.) Samoihin aikoihin tutkija ja yhteiskuntapoliitikko Pekka Kuusi toi *Tämä ihmisen maailma* -teoksessaan (1982) esille tarpeen uudelle sivistyskäsitykselle ja elämäntavalle. Hän painotti, että syvällisesti ja maailmaa laajasti näkevät ihmiset voivat käsittää oman roolinsa maailmassa ja nähdä omien toimien merkityksen ympäristölle.

Samanlaisia huolia oli monilla muillakin, mutta ilman selkeää aikuiskasvatuspainotusta. Esimerkiksi kalastaja Pentti Linkola toi esille näkemyksensä teollistumisen haitallisista vaikutuksista yhteiskuntaan,

Sivistystä uhkaavat kulttuurimme sokeat pisteet.

kulttuuriin ja ympäristöön. Linkolan mukaan teollistumisen myötä yhteiskunta yksipuolistuisi, kaupungistuisi ja keskittyisi kuluttamiseen, jonka lieveilmiöinä olivat epäviihtyvyys, tyytymättömyys, katkeruus ja kadehtiminen. Länsimaalainen elämäntapa rappeuttaisi itse itsensä. (Linkola 1960, 23–27.)

Mitä kestävää kehitystä tukeva sivistys on?

Kestävää kehitystä tukevasta sivistyksestä on käyty paljon keskustelua *Aikuiskasvatus*-lehdessä. Pitkän uran sivistystyössä tehnyt Seppo Niemelä (1991) erotti sivistystiedon ja hallitsemistiedon, joista hallitsemistieto pyrkii tekniikan kehittämiseen ja luonnon valjastamiseen, kun taas sivistystieto tähtää ihmisen sisäiseen kehittämiseen. Niemelän mukaan keskeinen rooli sivistämisessä on sivistystyöllä ja kasvatustieteillä, joiden hän kritisoi erkaantuneen sivistyksen perimmäisestä käsityksestä.

Sivistymisprosessissa on kolme vaihetta: Ensimmäiseksi ihminen syventää tietoja, tunnetaitoja, esteettistä ajattelua, käytöstä sekä etiikkaa ja itsenäistyy. Toisessa vaiheessa ihminen tulee tietoiseksi ympäristöstään ja omasta paikastaan siinä. Hän oppii ymmärtämään luontoa ja ekosysteemejä, kulttuureja niin paikallisesti kuin globaalistikin sekä vallitsevia arvoja. Kolmanneksi hän ymmärtää, mistä tähän on tultu, ja näin hänelle avautuvat nykyhetki ja historia sekä luonnon ja lajien tietämys. Ihmiselle aukeaa oma paikkansa maailmassa, ja syntyy ymmärrys tärkeinä pidettävistä asioista. Sivistys antaa työkalut omaan kriittiseen ajatteluun, jolloin ”sivistymisessä heikkenee perinteen, yleisen mielipiteen ja muodin ihmistä tiedottomasti ohjaava vaikutus” (mt., 205).

Filosofi Heikki Mäki-Kulmalan (1999, 336–337) mukaan sivistystasomme riippuu kyvystämme asettautua tarkastelemaan itseämme myös kriittisin silmin. Näin voimme huomata, ettei omahyväisyytemme oikeuta ihmisoikeuksien tai luonnon riistoa. Vastaavalla tavalla Arto O. Salonen (2013, 41) kirjoittaa, että ”sivistys ilmenee ihmisen käyttäytymisessä avarakatseisuutena, vastuuna ja kykynä muodostaa kokonaiskäsitys käytettävissä olevan tiedon perusteella. Sivistyksen uhkana ovat sellaiset kulttuurissamme olevat sokeat pisteet, joita emme havaitse niiden tavanomaisuuden tai esimerkiksi kiireen kaventaman havainnointikykymme vuoksi”. Huolestuttavaa on, että yhteiskunnan toimintaa luonnehtii jatkuva kiirehtiminen eteenpäin, varmistamatta kuitenkaan suuntaa, johon kannattaa edetä (Joutsenvirta & Salonen 2020, 12–13).

Tuomas Rantasen (1999) mukaan sivistys antaa eri mielipiteille ja toimille tilaa, ja juuri kilpaileva arvomaailma tekee valituista arvoista vieläkin tärkeämmät. Sivistynyt on tietoinen omista valinnoistaan ja siitä vastuusta, johon omat valinnat tulevaisuudessa kantavat. Professori emeritus Reijo Miettinen (2017, 93) viittaa filosofi J. V. Snellmanin sivistyneen yksilön määritelmään, ”että hän perheenjäsenenä, ammatissaan, kunnassaan, kansakunnassaan, ihmiskunnan suurissa kysymyksissä ymmärtää aikansa vaatimukset”. Miettisen mukaan 2010-luvulla tällaisia suuria kysymyksiä ovat muun muassa ilmastonmuutos ja luonnon tuhoutuminen.

Filosofi Eero Ojanen (2018) korostaa sivistyksen inhimillisyyttä, yksilöllisyyttä ja monipuolisuutta. Sivistykseen kuuluvat suvaitsevaisuus ja kyky arvioida omaa toimintaa. Sivistys on teoissamme ja sanoissamme.

Minkälaisia luontoa ja ihmiskuntaa uhkaavia ilmiöitä teksteissä tunnistetaan

Suomessa ilmastonmuutoksen yhteiskunnalle, yksilöille ja luontoympäristöille aiheuttamista haitoista on tiedetty jo teollistumisen alkuvaiheista, 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Tietoisuus riskeistä ei ole saanut aikaan toivottavaa muutosta, sillä suomalaiset ovat Pohjoismaiden kärkeä kuluttamisesta aiheutuvissa hiilidioksidipäästöjen muodostamisessa. Yleisemminkin kansakuntia vaivaa sosiaalinen ja ekologinen sivistymättömyys. (Salonen 2013, 45–46.) Myös OKKA-säätiön suunnittelupäällikkö Erkka Lainisen (2018, 18) mukaan suurin syyllinen ilmas-

tonmuutoksen jatkuvaan etenemiseen on jatkuva talouskasvun tavoittelu ja sen luoma kulutuskeskeinen hyvinvointikäsitys.

Ekososiaalista sivistystä käsittelevien tekstien analyysimme osoittaa, että ajattelun taustalla ovat eri kirjoittajien varsin samankaltaiset huolet lisääntyvistä ekososiaalisista ongelmista, joiden pääsyynä pidetään ihmisten haitallista toimintaa yksilö- ja yhteiskuntatasolla. Huolet on alun perin kuvattu pääosin jo Salosen ensimmäisissä artikkeleissa (Salonen 2012a, 2013; Salonen & Bardy 2015). Huoliksi on määritelty ilmastonmuutosta ja luonnon tuhoutumista vauhdittavat ilmiöt: individualismi, vaurauden ja talouskasvun tavoittelun pohjalle rakentuva kulutuskulttuuri ja siitä seuraava ylikulutus.

Haitallista toimintaa ja ilmiöitä selittävä ajattelumalli on nimetty teksteissä antroposeismiksi eli ihmiskeskeisyydeksi, joka korostaa ihmisen ylivertaisuutta muuhun luontoon nähden (esim. Pulkki, Pulkki & Vadén 2019, 77.; Salonen 2018; Siirilä, Salonen, Laininen, Pantsar, Tikkanen & 2018; Värri 2018). Ihmisen tarpeet menevät kaiken muun edelle, ja ihmistä pidetään kaikin puolin parempana kuin muita eliöitä.

Antroposeismi nähdään voimakkaimpana käyttäytymisemme ohjaajana. Sen mukanaan tuomia ongelmia on muun muassa individualismi, joka murentaa yhteisöllisyyttä ympäristön ja solidaarisuuden kustannuksella. Individualismiin kuuluu jatkuva yhä paremman elintason tavoittelu, joka pohjautuu kulutuskulttuuriin. Työ vie yhä suuremman osan elämästämme, ja työstä saamamme raha käytetään kestämättömään kuluttamiseen. Todellisuudessa perustarpeiden tyydyttämisen ylittävä kulutus tiputtaa pohjan elämältämme, eikä tuota onnea. Jatkuvasti pidentyvät työpäivät vie aikaa siltä, mikä todellisuudessa voisi luoda meille onnea ja sisältöä elämään. Lisäksi työelämän lisääntyneet paineet ovat luoneet kilpailua työstä ja työuupumusta, jotka syövät kansakuntamme hyvinvointia. (Salonen & Åhlberg 2013, 2; Joutsenvirta & Salonen 2020.)

Nykyisen ylikulutuksen syyt ovat moninaiset. Niemelä piti yhtenä osatekijänä sitä, että kasvatus korostaa hallitsemistietoa, joka jättää varjoonsa sivistyksen uudistavaan luonteeseen kuuluvan luovuuden, ennakoimattomuuden ja yksilöllisen ainutkertaisuuden. Ilmastonmuutospuheessa tuodaan esille myös teknologia, joka näyttäytyy vaarallisena joutuessaan sivistymättömiin käsiin. (Niemelä 1991.) Niemelän lisäksi professori Veli-Matti Värri (2018, 85 ja 107) on tuonut esille huolen teknologian vaikutuksista ihmisiin ja kestämättömään kuluttamiseen. Samoin Jani Pulkki (2020, 311) on todennut, että teknologiset laitteet ja niiden jatkuva käyttäminen häiritsee ihmisen ”rauhaantumista”, joka on tärkeää varsinaisen minuuden löytämiseksi ja siten välttämätöntä ekososiaalisen sivistyksen omaksumiseksi.

MITÄ RATKAISUJA ONGELMIIN TARJOTAAN?

Ongelmien ratkaisuiksi kirjoittajat tarjoavat hyvinvointikäsityksen muutosta, kestävyystietoista elämänorientaatiota, systeemiajattelua, vastuullisuutta, kohtuullisuutta, ihmistenvälisyyttä ja eettistä luontosuhdetta. Salosen (2013, 59) mukaan hyvinvointikäsityksen tulisi uudistua niin, ettei se rakennu talouskasvun tavoittelulle vaan niin, että ymmärretään vaurauden tavoittelun tuhoisat seuraukset nykyisille ja tuleville sukupolville. Ekososiaalisesti sivistynyt ymmärtää oman onnellisuutensa rakentuvan ihmistenvälisyydelle, jolloin elämän mielekkyys perustuu toimiviin ihmissuhteisiin. Ihmistenvälisyys näyttäytyy yhteiskunnallisena osallisuutena, jossa kaikilla on tilaa osallistua erilaisten yhteisöjen toimintaan ja tulla nähdyksi ja hyväksytyksi niissä, toisistamme välittäen ja tiedostaen toimintamme vaikutukset toisen ihmisen hyvinvointiin (Salonen 2013, 60). Yhteisöön kuulumisen tunne ja merkittävät ihmissuhteet vähentävät tarvetta materian omistamiseen. Ihminen kasvaa täyteen mittaansa kanssakäymisissä muiden ihmisten kanssa. Luottamus ja yhdessä toimiminen vähentävät kilpailun ja ahneuden tarvetta. (Salonen & Bardy 2015, 9–10; myös Laininen 2018, 30; Värri 2018.)

Vastuullisuus on ekososiaalisen sivistyksen yksi peruspilari. Ekososiaalisesti sivistynyt ihminen tavoittelee vastuullisuutta luonnosta ja muista ihmisistä, sillä hän ymmärtää oman toimintansa vaikutukset luontoon ja yhteiskuntaan. Suhteemme luontoon on kiinteä ja olemme siitä riippuvaisia – emme voi tuhota ympäristöä ja olettaa, että siitä riittäisi riistettävää

Kohtuullisuuden omaksunut ihminen tavoittelee materiaalisen vaurauden sijasta henkistä kasvua.

ikuisesti. Kun luontoympäristöt rapautuvat, rapaudumme itsekin, samoin ihmistoiminnasta riippuvainen talouselämä. (Salonen & Bardy 2015; Salonen 2013, 44.)

Ekososiaalisesti sivistynyt ymmärtää, että vastuu on globaalia, sillä arkiset valintamme vaikuttavat monesti toiselle puolelle maailmaa, kun teollisuus siirtyy kehittyviin maihin. Vastuullisuutta on tiedostaa, mistä ostettu tuote on peräisin, kuinka se on valmistettu ja kuka sen on valmistanut. Vastuullisuutta on myös elämän tarkastelu tulevien sukupolvien näkökulmasta – niille on turvattava samanlaiset tai paremmat mahdollisuudet hyvään elämään planeetallamme. Vastuullisessa maailmasuhteessa luonnonvarojen käyttöä ohjaavat kierrätys, kestävyys ja paikallistalouden tukeminen.

Kohtuullisuudessa ymmärretään se, mikä on riittävästi. Kuluttamisessa omia haluja on tarkasteltava kriittisesti: tarvitsenko tosiaan tätä asiaa vai pärjäisinkö ilman? Kohtuullisuuden omaksunut ihminen on ymmärtänyt ylikuluttamisen aiheuttamat psyykkiset ja ekologiset haittatekijät ja tavoittelee materiaalisen vaurauden sijasta henkistä kasvua, aineettomia palveluita ja sosiaalisia suhteita. (Salonen & Bardy 2015, 9; Salonen 2013, 59–60.) Lisäksi Värri (2018) tuo esiin eettisen luontosuhteen, jolle koko yhteiskunnan tulisi rakentua. Ihmisellä on kyky tietoiseen olemiseen ja ajatteluun, jolloin hänellä on avaimet oman toimintansa pohdintaan – tulemme luonnosta ja elämme luonnosta.

Raisa Foster, Arto O. Salonen ja Sami Keto (2019, 123 ja 135) puhuvat ekososiaaliseen sivistykseen rinnastuvasta kestävyystietoisesta elämänorientaatiosta, johon sisältyy pedagoginen malli. "Kestävyystietoinen ihminen on ekososiaalisesti sivistynyt ihminen, jolla on toimintatahtoa ratkaista omanäköisesti niitä ekososiaalisia jokapäiväisen elämän ja tulevaisuuden ongelmia, joista on tullut tietoiseksi". He määrittelevät kolme ydinelementtiä, jotka kuuluvat kestävyystietoiseen elämänorientaatioon kasvattamiseen. Ensimmäinen on tietoisuus ekososiaalisten ongelmien taustalla olevista syistä. Toiseksi tarvitaan tunteiden ja subjektiivisten kokemusten tunnistamista ja käsittelyä sekä kolmanneksi täyteen ihmisyyteen kasvamista.

Ekososiaalinen sivistys vaatii myös systeemiajattelua, jossa ymmärretään elämän osa-alueiden keskinäisriippuvuudet (Laininen 2018, 20) ja tarkastellaan asioiden syy-seuraussuhteita laajemmassa mittakaavassa. Systeemisen ymmärtämisen kautta ajattelumme ristiriitaisuudet paljastuvat, ja ymmärrämme ihmisen roolin ekokriisin luojana ja ratkaisijana (Foster ym. 2019, 135). Vakaan talousjärjestelmän mahdollistavat kestävään luonnonvarojen käyttöön pohjautuva ekosysteemi ja sosiaalinen järjestelmä, joka toteuttaa ihmisyhteisöjen tinkimättömät tarpeet. Näihin kuuluvat esimerkiksi oikeudenmukaisuus, ihmisarvojen toteutuminen ja mahdollisuus elää arvokasta elämää. (Salonen 2014, 7–8). Ekologiset ja sosiaaliset ongelmat kulkevat käsi kädessä, minkä vuoksi niitä tulee tarkastella yhdessä (Salonen & Bardy 2015, 7–8).

Miten kasvattaa ekososiaalisesti sivistyneitä aikuisia?

Suomessa kestävään kehitykseen pyrkivä politiikka näyttää rakentuvan pääosin kuluttajien käyttäytymistä ohjaavien lakien, esimerkiksi jätevesilain, ja veropolitiikan, kuten polttoaineveron tai sähköautojen hankintatuen, varaan. Varsin vähän on huomioitu luontoa vähemmän tuhoavien kansalaisten kasvattaminen. Ympäristöministeriön, valtiovarainministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön yhteistyölle olisi siis tarvetta. Ekososiaalisen sivistyksen tavoitteet on toki kirjattu varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja lukioiden opetussuunnitelmiin (OPS 2014, OPS 2016, LOPS 2016), mutta muutokseen tarvitaan lisäksi valveutuneita opettajia ja kouluttajia. Värri (2018) ehdottaa ympäristökasvatuksen foorumiksi erityisesti opettajankoulutusta, sillä ilman ekologises-

ti viisaita kouluttajia opit eivät voi siirtyä peruskouluihin tai toisen asteen koulutukseen. Hän ehdottaa myös, että yliopistojen tulee pohtia perimmäistä tarkoitustaan, joka on ”maailmantilan tiedostaminen ja kriittisen ajattelun ja toimintavalmiuksien luominen”. (Mt., 127, 134.).

Erityisesti tarvittaisiin kuitenkin aikuiskoulutusta ja ekososiaalisesti sivistyneitä aikuisia. Heidän kulutuskäyttäytymisellään on suurin ja välitön vaikutus, ja heitä on huomattavasti enemmän – nelisen miljoonaa – kuin lapsia ja nuoria, joita on miljoona. Koulunsa käyneiden aikuisten ekososiaaliseen sivistämiseen tulisi panostaa huomattavasti nykyistä enemmän. Aikuisten ympäristökasvatusta on Suomessa toteutettu vähän, ja sen pariin hakeutuminen vaatii itseohjautuvuutta. Suomen ympäristöopisto SYKLI tarjoaa tutkintoon johtavaa koulutusta, mutta muilta osin aikuisten ympäristökasvatusta pidetään järjestöjen, esimerkiksi ympäristöjärjestö WWF:n, Suomen luonnonsuojeluliiton ja Greenpeacen sekä yhdistysten tehtävänä.

Vapaassa sivistystyössä varsinaisia ekososiaalisesti sivistäviä kursseja on tarjolla aikuisille ainakin kansalaisopistoissa niukasti, ja nekin ovat lähinnä kierrätys- ja puutarhakursseja (Markkanen ym. 2012, 33; Manninen ym. 2019, 45). Vapaan sivistystyön lakiin vuonna 2010 kirjattu kestävä kehitys on siis muutamien aihetta sivuavien kurssien lisäksi näkynyt lähinnä strategiateksteissä oppilaitosten toimintaa ohjaavana periaatteena ja joinakin kehittämishankkeina. Vapaan sivistystyön kurssitarjontaa ja toteutustapoja tulisi ajatella uudella tavalla, jos ekososiaalista sivistystä halutaan edistää.

Onko koulutustavoitetta kuvaava uusi ekososiaalisen sivistyksen käsite tehnyt karhunpalveluksen perinteiselle koulutusmenetelmälle, jolla tavoitetta, aikuisten ympäristökasvatusta, on tähän asti yritetty – tosin ponnettomasti – saavuttaa? Ekososiaalisen sivistyksen teksteissä ekososiaalisen sivistymisen ainoaksi didaktiseksi lähestymistavaksi tarjotaan transformatiivista oppimista, jolla viitataan lähinnä Jack Mezirowin teoriaan (esim. Lainінen 2018; Salonen & Siirilä 2019; Moyer & Sinclair 2020). Jotain muutokseen pyrkivää lähestymistapaa toki tarvitaan, koska kestävän tulevaisuuden rakentaminen vaatii oppimista, joka muuttaa ajattelu- ja toimintatapoja. Mezirowin transformatiivisen oppimisen haasteena on kuitenkin pidetty sitä, miten yksilön tiedostaminen saadaan näkymään myös kestävänä käyttäytymisenä (Koskela 2019), erityisesti yhteisössä (esim. Moyer & Sinclair 2020, 349). Lisäksi Mezirowin malli on vain yksi monia radikaalin lähestymistavan sovelluksia, sillä muitakin muutosorientoituneita – myös yhteisökasvatukseen soveltuvia – menetelmiä on olemassa. Esimerkistä käy Paulo Freiren vapauttava kasvatus, jossa on Mezirowin lähestymistapaa vahvempi yhteisöpainotus (ks. Manninen, Jetsu & Sgier 2019).

Radikaali aikuisdidaktinen lähestymistapa on kuitenkin vain yksi monista, ja yksipuolinen rajaus siihen unohtaa neljä muuta aikuisten ympäristökasvatuksen lähestymistapaa: liberaalin, progressiivisen, behavioristisen ja humanistisen (Walter 2009; vrt. Manninen ym. 2007, 110–117). Kriittistä lähestymistapaa myös käytetään suomalaisessa vapaassa sivistystyössä vähän, jos lainkaan (Manninen 2017), joten kynnys ottaa se käyttöön on korkeampi kuin muiden.

LOPUKSI

Analysoimamme kirjallisuuden perusteella ekososiaalinen sivistys on ihmisten täyteen mittaansa kasvamista ja sivistymiseen pohjautuvaa ymmärrystä omasta riippuvuudesta luontoympäristöihin. Tämä vaatii tiedostavaa muutosta sekä toiminnallista ja yhteisöllistä vastuuta tuottavaa koulutusta ja oppimista. Koulutuksen tulisi tuottaa laaja-alaista ymmärrystä luonnon kiertokulusta, ihmisen kiinteästä suhteesta toisiin ihmisiin, ekosysteemeihin ja yhteiskuntaan, joka laajentaa ihmisen kykyä ajatella syy- ja seuraussuhteita laaja-alaisesti. Arvomaailmassa etusijalla on ekosysteemien suojelu ja arvostus. Asioiden arvoa ei mitata rahalla vaan sillä, tuottavatko ne hyvinvointia ekosysteemille ja kanssaihmisille. Ekososiaalisesti sivistynyt ymmärtää, ettei talouskasvu tarkoita hyvinvointia, vaan hyvinvointi rakentuu aineettomille asioille ja merkityksellisille ihmissuhteille. Talouden tehtävänä on tyydyttää ihmisten perustarpeet luontoa ja ihmisiä kunnioittaen. Kestävän

kehityksen haasteiden ja ratkaisujen kuvauksissa näyttäisi korostuvan länsimainen talousjärjestelmä ja kuluttaminen. Pitäisikö siis puhua 'ekososioekonomisesta' sivistyksestä?

Ekososiaalisen sivistyksen lisääminen on haastava tehtävä, sillä se vaatii suuria muutoksia yksilöiden ja yhteisöjen nykyisiin ajattelu- ja toimintatapoihin. Aikuiskoulutuksen ja vapaan sivistystyön panostus aikuisten ekososiaaliseen sivistämiseen ei ole läheskään riittävällä tasolla. Uudenlaisen koulutustarjonnan ja didaktisten lähestymistapojen kehittämiseen tulisi siis panostaa. Lisähaasteena on tiedon saamisen ('oppimisen') ja kestävän käyttäytymisen (Koskela 2019) välisen kuilun ylittäminen.

JYRI MANNINEN

KT, professori
kasvatustieteiden ja psykologian osasto
Itä-Suomen yliopisto
aikuiskasvatustieteen dosentti
Helsingin yliopisto

https://orcid0000.org/-0003-0289-3175

RIINA NOKELAINEN

KK, aikuiskasvatustieteen opiskelija
kasvatustieteen ja aikuiskasvatustieteen asiantuntijakoulutus
Itä-Suomen yliopisto

LÄHTEET

Alanen, A. (1994). Urpo Harva, aikuiskasvatuksen humanistinen filosofi. *Aikuiskasvatus*, *14*(4), 296–299. https://doi.org/10.33336/aik.96978

Eskola, K. (1995). Kulttuurinen muutos, elämäntapa ja vapaatavoitteinen sivistys. *Aikuiskasvatus*, 15(3), 176–179, 229. https://doi.org/10.33336/aik.92330

Foster, R., Mäkelä, J., Martusewicz, R., & Akulukjuk, T. (2019). *Art, Ecojustice, and Education: Intersecting Theories and Practices*. London: Routledge.

Foster, R., Salonen, A.-O. & Keto, S. (2019). Kestävyystietoinen elämänorientaatio pedagogisena päämääränä. Teoksessa T. Autio, L. Hakala & T. Kujala (toim.) 2019. *Siirtymiä ja ajan merkkejä koulutuksessa. Opetussuunnitelmatutkimuksen näkökulmia.* Tampere: Tampere University Press, 121–143.

Järvelä, M. (1999). Globalisaatio, hyvinvointi ja kestävä kehitys –hyvinvointi ekososiaalisesta näkökulmasta. Teoksessa P. & J. Simpura (toim.) *Sosiaalipolitiikka globalisoituvassa maailmassa*. Helsinki: Gaudeamus, 114–140.

Kajanto, A. (1992). *Ympäristökasvatus. Vapaan sivistystyön vuosikirja 33.* Helsinki: Kansanvalistusseura.

KEKO (2015). KEKO – Kestävän kehityksen kasvatuksen ontologia. Helsinki: Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus. https://finto.fi/keko/fi

Koskela, I.-M. (2019). Learning and sustainable development – A conceptual review of international literature on education for sustainable development. *Reports of the Finnish Environment Institute* 32/2019. Helsinki: Finnish Environment Institute.

Kuusi, P. (1982). *Tämä ihmisen maailma*. Helsinki: WSOY.

Laininen, E. (2018). Transformatiivinen oppiminen ekososiaalisen sivistymisen mahdollistajana. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja,* 20(5), 16–38. https://akakk.fi/ammattikasvatuksen-aikakauskirja-05-2018-digitaalinen-erikoisnumero

Lampinen, O. (1998). Kokonaisvaltaista sivistyspolitiikkaa. *Aikuiskasvatus*, 18(3), 246–247. https://doi.org/10.33336/aik.92516

Linkola, P. (1971). Unelmat paremmasta maailmasta. Helsinki: Into.

LOPS (2015). *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Määräykset ja ohjeet 2015:48.* Helsinki: Opetushallitus.

Manninen, J. (2017). Empirical and Genealogical Analysis of Non-vocational Adult Education in Europe. *International Review of Education*, 63(3), 319–340.

Manninen, J., Burman, A., Koivunen, A., Kuittinen, E., Luukannel, S., Passi, S. & Särkkä, H. (2007). *Oppimista tukevat ympäristöt – Johdatus oppimisympäristöajatteluun*. Helsinki: Opetushallitus.

Manninen, J., Karttunen, A., Meriläinen, M., Jetsu, A. & Vartiainen, A.-K. (2019). *Hyvinvointia ja sosiaalista pääomaa – kansalaisopiston hyödyt osallistujille, kaupungille ja alueelle.* Kunnallisalan kehittämissäätiön Julkaisu 23.

Markkanen, M., Lang, T., Lillas, A., Lovio, M., Manninen, J., Takatalo, E., Kamppi, P., Knubb-Manninen, G. & Pietiläinen, V. (2012). *Kansalaisopistojen oppilaitos- ja ylläpitäjärakenteen arviointi. Osaraportti 1: Laatu- ja*

kehittämisavustukset ja ylläpitämisluvat. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 58.

Martusewicz, R., Edmundson, J., & Lupinacci, J. (2011). *Ecojustice Education: Toward Diverse, Democratic, and Sustainable Communities.* London: Routledge.

Mathlin, V. M. (2020). Ekososiaalinen sivistys auttaa meitä kasvamaan empaattisemmiksi ja poispäin materialismista. *Kaleva* 8.2.2020. https://www.kaleva.fi/ekososiaalinen-sivistys-auttaa-meita-kasvamaan-emp/1653592 (28.1.2021).

Miettinen, R. (2017). Aikuiskasvatus, sivistys ja työn tulevaisuus. *Aikuiskasvatus*, *37*(2), 84–95. https://doi.org/10.33336/aik.88409

Moyer, J. M., & Sinclair, A. J. (2020). Learning for Sustainability: Considering Pathways to Transformation. *Adult Education Quarterly*, 70(4), 340–359.

Mäki-Kulmala, H. (1999). Mitä on sivistys? *Aikuiskasvatus*, 19(4), 336–338. https://doi.org/10.33336/aik.93250

Niemelä, S. (1991). Sivistys ja suoritus. *Aikuiskasvatus*, 11(4), 204–206. https://doi.org/10.33336/aik.96766

Niemelä, S. (2011). *Sivistyminen. Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa.* Helsinki: Kansanvalistusseura & Snellman-instituutti.

Ojanen, E. (2018). Miten sivistyksestä puhutaan. *Aikuiskasvatus*, 38(2), 164–165. https://doi.org/10.33336/aik.88341

OPS (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96.* Helsinki: Opetushallitus.

OPS (2016). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2016:17.* Helsinki: Opetushallitus

Pulkki, J. (2020). Varsinainen minä ja henkisyys ekososiaalisen kasvatusfilosofian aspekteina. *Kasvatus, 51(*3), 302–316.

Pulkki, J., Pulkki, J., & Vadén, T. (2019). Ekoterveyskasvatuksen luonnos. *Alue ja Ympäristö*, 48(2), 69–82. https://doi.org/10.30663/ay.83089

Rantanen, T. (1999). Suomalaiset sivistysnousukkaat ja junttiuden häpeä. *Aikuiskasvatus*, 19(4), 342–346. https://doi.org/10.33336/aik.93252

Salonen, A. (2012a). Sosiaalinen saneeraus – tie ekososiaaliseen sivistykseen. Kirjassa T. Helne & T. Silvasti (toim.) *Yhteyksien kirja. Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla.* Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 134–147.

Salonen, A. O. (2012b). Ekososiaalinen sivistys. YouTube-video. https://www.youtube.com/watch?v=BX3oZ2M7igU

Salonen, A. O. (2013). Ekososiaalinen sivistys kulttuurin kulmakiveksi. Teoksessa M. Laine & P. Toivanen (toim.) *Kestävä kasvatus – kulttuuria etsimässä.* Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 6, 40–69.

Salonen, A. O. (2014). Ekososiaalinen hyvinvointiparadigma – yhteiskunnallisen ajattelun ja toiminnan uusi suunta täyttyvällä maapallolla. Teoksessa J. Hämäläinen (toim.) *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja 2014*. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura, 32–62.

Salonen, A. O. (2018). Kohti avartuvaa oikeudenmukaisuuskäsitystä: Foster, Raisa, Mäkelä, Jussi & Martusewicz, Rebecca, A. (toim.) (2018). Art, Ecojustice, and Education. Intersecting Theories and Practices. Routledge. 186 sivua. *Aikuiskasvatus*, *38*(4), 336–337. https://doi.org/10.33336/aik.88379

Salonen, A. O., & Bardy, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus*, *35*(1), 4–15. https://doi.org/10.33336/aik.94118

Salonen, A. O. & Joutsenvirta, M. (2020). *Sivistys vaurautena. Radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestävää yhteiskuntaa.* Helsinki: Basam Books.

Salonen, A. O. & Siirilä, J. (2019). Transformative Pedagogies for Sustainable Development. Teoksessa W. Leal Filho (toim.) *Encyclopedia of Sustainability in Higher Education*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-63951-2_369-1

Siirilä, J., Salonen, A. O., Laininen, E., Pantsar, T., Tikkanen, J. (2018). Transformatiivinen oppiminen antroposeenin ajassa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 20(5), 39–56. https://akakk.fi/ammattikasvatuksen-aikakauskirja-05-2018-digitaalinen-erikoisnumero/

Tieteen termipankki (2020). Sivistys I yleissivistys. http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:sivistys (27.10.2020).

Walter, P. (2009). Philosophies of Adult Environmental Education. Adult Education Quarterly: *A Journal of Research and Theory*, 60(1), 3–25.

Washington, H., Chapron, G., Kopnina, H., Curry, P., Gray, J., & Piccolo, J. (2018). Foregrounding ecojustice in conservation. *Biological Conservation*, 228(228), 367–374. https://doi.org/10.1016/j.biocon.2018.09.011

Värri, V.-M. (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

KRISTIINA HANNUKAINEN & MARION FIELDS

Järjestökoulutus kestävän elämän tukijana

Kestävyyskysymykset ovat kansalaisjärjestöille yhä tärkeämpiä. Sivistyminen kestävään elämään on niille ennen kaikkea tiedon asia. Näin osoittaa analyysi Opintokeskus Siviksen jäsenjärjestöjen koulutuksesta. Tiedon rinnalle tarvitaan toimintaa.

EUROOPAN AIKUISKOULUTUSJÄRJESTÖ (EAEA) nimesi vuonna 2015 julistuksessaan aikuiskoulutuksen yhdeksi tehtäväksi ympäristöajattelun vahvistamisen ja kestävän kehityksen periaatteiden toteutumisen. Vuonna 2016 Euroopan unionin yhteisessä näkemyksessä kestävästä kehityksestä kansalaisjärjestöille haluttiin aiempaa paremmat mahdollisuudet osallistua kestävän kehityksen prosessiin poliittisissa, yhteiskunnallisissa ja taloudellisissa vuoropuheluissa. (Euroopan komissio 2016; EAEA 2016.)

Covid-19-pandemia on nostanut kestävän kehityksen välittömän tarpeellisuuden esille ja osoittanut, kuinka haavoittuvainen maapallon ekosysteemi on. Nostetta ovat saaneet niin tietoisuus hyvinvoinnista ja terveydestä kuin tahtotila kestävään elämänmuutokseen. Esimerkiksi käsitöiden ja leipomisen merkityksellisyys kokemuksellisena oppimisena on lisääntynyt, samoin lähimmäisten tuen arvostus, oman hyvinvoinnin merkitys ja kaipuu luontoon.

Kansalaisjärjestöt ovat yhteisöjä, joissa merkityksellisyyden kokemuksen voi jakaa. Muutkin kuin ympäristöjärjestöt auttavat kestävän kehityksen tietouden levittämisessä, taitojen opettamisessa ja ajattelutapojen muokkaamisessa. Ne rakentavat kestävää elämää edistävää sivistystä, joka on hyväntahtoisuutta ja avarakatseisuutta ja jolla rakennetaan luottamusta ja ylitetään olemassa olevaa (Joutsenvirta & Salonen 2020). Kansalaisjärjestöjen rooli demokratian edistäjinä, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ihmisoikeuksien puolustajina (Euroopan komissio 2016) tekee niistä tärkeitä kestävän elämän lähettiläitä.

Minkälaista kestävän kehityksen koulutusta ja oppimista kansalaisjärjestöt sitten tuottavat? Opintokeskus Sivis tarkasteli jäsenjärjestöjensä vuonna 2018 toteuttamaa yli 5 000 opintojaksoa ja etsi niistä vastauksia kestävän kehityksen näkyvyyteen järjestökoulutuksissa. Lisäksi se keräsi kesällä 2020

yhdessä Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran Sivistys+-ohjelman kanssa järjestöiltä kysely- ja ryhmähaastatteluaineiston.

Ryhmähaastattelulla täsmennettiin ja syvennettiin kyselyn teemoja. Siihen osallistuivat Siviksen neljän jäsenjärjestön koulutuksesta vastaavat henkilöt. Haastateltavat valittiin järjestöistä, joissa oli Sivisverkon kestävää elämää koskevaa koulutusta, mutta joiden oma toimiala oli muu kuin ympäristöala. Sivis kartoittaa järjestöiden kestävää elämää lisäksi kahden – kolmen vuoden välein osaamistarvekyselyssä, joista tuorein on vuodelta 2020.

Tekstimme syntyi tarpeesta ymmärtää, mitä kestävä kehitys on järjestökoulutuksissa sekä millaisia tietoja ja taitoja oman toiminnan kautta omaksutaan. Keskeiseksi kysymykseksi nousi tiedon, oppimisen ja toiminnan välinen yhteys, jota pohdimme hyödyntäen transformatiivisen oppimisen (esim. Mezirow 1997) teoriaa.

TARVETTA SIVISTYSKÄSITYKSEN UUDISTAMISELLE

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) jäsenmaiden vuonna 2015 sopima kestävän kehityksen *Agenda 2030* -toimintaohjelma antaa muutostavoitteita kohti kestävää kehitystä. Se sisältää 17 tavoitetta ja 169 alatavoitetta sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, ympäristön tilan ja talouden kestävyyden parantamiseksi. Kuluvana vuonna 2021, kun määräaikaan on kymmenisen vuotta, toimintaohjelman on todettu etenevän kohti tavoitteitaan liian hitaasti, ja tarvitaan toimien kiihdyttämistä ja yhä kokonaisvaltaisempia muutoksia (Global Sustainable Development Report 2019; Dufva 2020; Kestävyyspaneeli 2020). YK:n asettaman itsenäisen kansainvälisen tutkimusryhmän *Global Sustainable Development Report* -raportissa todetaan, että toimintaohjelman tavoitteiden toteutuminen on vaarassa erityisesti, koska niitä tarkastellaan toisistaan irrallisina.

Kestävän kehityksen ja ilmastotyön kiireellisyys haastaa käsityksemme sivistyksestä ja oppimisesta. Sivistyskäsitykseen on tullut aiempaa vahvemmin ekologisuuden ja sosiaalisuuden yhdistävä ulottuvuus, joka rakentuu yksilön inhimillisestä kasvusta, luonnon ja toisten ihmisten ymmärtämisestä sekä kaiken elämän arvokkaana pitämisestä. Sivistymisessä tunnistetaan ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen todellisuuden välisiä keskinäisriippuvuuksia. (Foster, Salonen & Keto 2019; Joutsenvirta & Salonen 2020.) Koska asia on monitahoinen ja vaikeasti hahmotettava, käytämme 'kestävän elämän' käsitettä, jonka avulla tarkastelemme sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävää yhteiskuntaa, hyvinvointia ja sivistymistä.

Kun kestävä elämä yhdistetään aikuisoppimiseen, nostetaan usein esiin transformatiivinen oppiminen. Siinä yksilö kyseenalaistaa kriittisen ajattelun avulla omaa toimintaansa sekä oppii muuttamaan ennakko-oletuksiaan ja tulkintaansa maailmasta. Sosiologi Jack Mezirovin (1997) teoriaan perustuvassa oppimiskäsityksessä itsenäinen ajattelu nähdään olennaisena, jotta yksilö voi elää demokratiassa ja tehdä muuttuvassa maailmassa moraalisesti oikeita päätöksiä. Transformaatio ei välttämättä suuntaudu tiettyyn kohteeseen ja muutu toiminnaksi, joten sitä ei koeta kestävän elämän opetuksen ja oppimisen näkökulmasta riittäväksi. Sen rinnalle on nostettu muun muassa yhteiskuntafilosofi Paolo Freiren ajatteluun nojaava sosio-emansipatorinen oppiminen, joka sisältää myös voimaantumisen ja toiminnan ulottuvuuden (Lainiinen 2018; Taylor 2008).

Järjestöissä oppiminen tähtää usein yhteisölliseen toimintaan. Silti kestävän elämäntavan omaksuminen saattaa jäädä järjestötoiminnassa vaillinaiseksi. Ympäristötutkijat Nina Lansbury Hall ja Ros Taplin (2007) ovat havainneet, että australialaisten ympäristöjärjestöjen kampanjoinnissa koulutuksellisuus on enemmän viestintää ja tietoisuuden herättämistä kuin varsinaista oppimista tukevaa toimintaa. Kansalaisjärjestöt pyrkivät ilmastoaiheilla usein siihen, että tietoisuus kasvaa, jolloin kansalaiset osaavat vaatia päättäjiltä ilmastotoimia. Tietoisuudesta ei välttämättä kuitenkaan seuraa toimintaa. (Hall & Taplin 2007.)

AINEISTONA OPINTOKESKUKSEN JÄRJESTÖKOULUTUS

Ensisijainen aineistomme on tiedot Opintokeskus Siviksen tukemista opintojaksoista vuonna 2018. Sivis on yksi Suomen 12 opintokeskuksesta, jotka järjestävät opintoja vapaan sivistystyön oppilaitoksina

Järjestökoulutusten edistämä kestävä elämä toteutui etenkin kursseina ruokatalouden ekologisuudesta.

yhdessä jäsenjärjestöjensä kanssa. Kestävän kehityksen edistäminen sekä aktiivinen kansalaisuus ja hyvinvointi sisältyvät vapaan sivistystyön lakiin (632/1998). Vuonna 2018 Siviksellä oli 71 jäsenjärjestöä, jotka lukeutuivat kansanterveys- ja vammaisjärjestöihin, kasvatus- ja kulttuurijärjestöihin, erityisjärjestöihin sekä neuvonta-, luonto ja ympäristöjärjestöihin. Ne toteuttivat kursseja yhteiskunnasta, järjestötoiminnasta, kulttuurista, luonnosta ja ympäristöstä, matkailusta, ravitsemuksesta ja taloudesta, kasvatuksesta, pelastuksesta ja turvallisuudesta sekä tekniikasta ja liikenteestä.

Kullakin kurssilla oli vastuullinen toteuttajansa, kouluttajansa ja oppimistavoitteensa. Aineistona olevat opintojaksot eli kurssit on tuotettu analysoitavaksi Siviksen sähköisestä koulutuksen ohjausjärjestelmästä, Sivisverkosta. Aineisto sisältää tiedot jokaisesta vuonna 2018 toteutuneesta kurssisuunnitelmasta, johon oli kirjattu toteuttaja, kurssin esittely, oppimistavoitteet, aiheluokka, aihe sekä ohjelma. Analysoitavia opintojaksoja oli 5 272. Lisäksi pohdintoja täydennettiin havainnoilla keräämästämme kysely- ja ryhmähaastatteluaineistosta ja vuoden 2020 osaamistarvekyselyn tuloksilla.

Lähestyimme Sivisverkon kurssiaineistoa laadullisesti pohtimalla, minkälaisista aiheista kansalaisjärjestöt kouluttavat sekä miten sisällöt ja aiheet kytkeytyvät kestävään kehitykseen. Aineistosta etsittiin luennan avulla kursseja, jotka sisälsivät *Agenda 2030* -toimintaohjelman mukaisia tavoitteita. Tarkastelu rajattiin tietoisesti agendan tavoitteisiin, sillä laajasti ajateltuna mikä tahansa järjestökoulutus voidaan lukea kestävään kehitykseen.

Analysointi alkoi luennalla, josta syvennettiin koulutusten sisältöihin, aiheisiin, ohjelmiin ja vielä lähemmin osaamistavoitteisiin. Merkitsimme aineistoon kaikki koulutukset, joiden sisällöissä esiintyi agendan mukaisia tavoitteita: 71 jäsenjärjestöstä niitä oli 33 jäsenjärjestöllä ja 349 koulutuksessa. Seuraavaksi keräsimme merkityt koulutukset yhteen ja luokittelimme ne sisältöjen mukaisiksi kokonaisuuksiksi. Tämän jälkeen jaottelimme aiemman luokittelun pohjalta syntyneet kokonaisuudet agendan mukaisiin tavoitteisiin. Merkitseminen helpotti aineiston käsiteltävyyttä, ja luokittelu jäsensi sitä yhä analysoitavampaan muotoon (ks. Eskola & Suoranta 2000).

Agenda 2030 -tavoitteita aineistossa olivat
1) ei köyhyyttä
3) terveyttä ja hyvinvointia
4) hyvä koulutus
7) edullinen ja puhdas energia
10) eriarvoisuuden vähentäminen
12) vastuullinen kuluttaminen
13) ilmastotekoja
14) vedenalainen elämä
15) maanpäällinen elämä
16) rauha ja oikeudenmukaisuus.

Parhaiten järjestökoulutusten edistämä kestävä elämä vastasi agendan tavoitteeseen vastuullisesta kuluttamisesta ruokatalouden ekologisuutena, josta oli 79 kurssia, sekä kiertotaloutena, josta kursseja oli 41. Köyhyyden poistaminen oli esillä sosiaaliturvan muodossa 58 kurssilla. Terveyden ja hyvinvoinnin lisääminen näkyi ehkäisevänä päihdetyönä 28 kurssilla. Tavoite hyvästä koulutuksesta sisältyi 64 perustaitokurssiin. Eriarvoisuuden vähentämisen tavoitetta tuettiin ystävätoiminnan muodossa 43 kurssilla. Jäljelle jääviä viittä tavoitetta opetettiin jokaista keskimäärin alle 10 kurssin sisällöissä.

Ekologinen ajattelu uudistuu

Minkälaista oppimista kestävään elämään kasvattava järjestökoulutus tuottaa erityisesti transformaation näkökulmasta? Toimintaohjelman tavoite vastuullisesta kuluttamisesta tavoittelee luonnonvarojen kestävää käyttöä, ruokahävikin ja jätteiden syntymisen vähentämistä sekä tietoutta kestävästä kehityksestä ja luontoa suosivista elämäntavoista (UNSD 2017).

Koska ruokahävikin vähentäminen on helpoin ja nopein tapa parantaa ravinnon tuotannon ja kulutuksen kestävyyttä (Kestävyyspaneeli 2020), vastuullista kuluttamista kuvattiin osaamistavoitteissa ”tietouden kasvattamiseksi ruoan ympäristövaikutuksista” ja ruokahävikin poistamiseksi. Osallistujan kuvattiin esimerkiksi ymmärtävän kasvisten merkitys osana terveellistä ja monipuolista ruokavaliota, tuntevan lihan korvikkeena käytettäviä proteiinipitoisia ruoka-aineita ja oppivan tekemään hyvää kasvisruokaa. Tavoitteet olivat tiedollisia, kuten osallistujien ohjaamista kohti kestävämpiä kulutusvalintoja, sekä tiedon lisäämistä ruoan ympäristövaikutuksista, ruokajärjestelmän haavoittuvuudesta ja omavaraisuudesta. Aineistosta erottui myös ilmastotekojen tavoite yksittäisillä kursseilla proteiinikorvikkeista ja ruokaturvasta.

Kansalaisjärjestöt tekevät aineiston perusteella osansa tavoitteesta opastaessaan osallistujia vastuulliseen ruoan kuluttamiseen ja luodessaan heille mahdollisuuksia ymmärtää yhä paremmin ruoantuotantoa sekä kehittyä yhä vastuullisemmiksi kuluttajiksi. Toiminnallisuutta kursseille tuo esimerkiksi ruoanlaitto: opittuaan valmistamaan maistuvaa kasvisruokaa opiskelijat oletetusti valitsevat ruokaostoksilla ilmastoystävällisiä kasvistuotteita, kun heidän mahdolliset ennakkokäsityksensä kasvisruoasta on haastettu. Kuluttajina he osaavat pyytää kasvisvaihtoehtoja kauppojen hyllyille. Jos oppiminen olisi näin suoraviivaista, se noudattaisi käsitystä transformaatiosta ja emansipaatiosta, mutta kurssikuvauksista muutosta ei voi päätellä.

Yhteisöt ja yksilöt voivat vaikuttaa kestävyyden saavuttamiseen myös siirtymällä kiertotalouteen (Kestävyyspaneeli 2020). Kursseilla esimerkiksi koulutettiin kiertotaloudesta kertovia vierailijoita kouluihin. Osaamistavoitteena oli ”ymmärtää kestävän kehityksen ja kiertotalouden perusperiaatteita sekä osata soveltaa niitä arjen valintoihin”. Entisöinti- ja korukursseilla annettiin puolestaan mahdollisuus kunnostaa ja käyttää uudestaan esineitä. Samalla oli mahdollista oppia hyödyntämään kierrätysmateriaaleja monipuolisesti, kuten ”oppimalla kunnostamaan ja entisöimään huonekaluja erilaisilla pintakäsittelyillä, liimauksilla ja puu- ja viilupinnan korjaustavoilla”.

Agendan tavoitteita merien, vesistöjen ja maaekosysteemien suojelusta, maaperän köyhtymisen pysäyttämisestä ja luonnon monimuotoisuuden häviämisestä edistettiin kursseilla, joilla harjoiteltiin ympäristöonnettomuuksien torjuntaa. Vesistöjen hoito, suoekologia, metsien suojelu ja luomuviljely huomioitiin yksittäisillä kursseilla.

Sivisverkon aineistossa oli lisäksi kursseja, joiden oppimistavoite keskittyi ekologiseen energian ja veden kulutukseen, asumisen ja liikkumisen ympäristövaikutuksiin, jätehuoltoon, uusiin energiamuotoihin ja energiatehokkaisiin ruoanvalmistusmenetelmiin. Esimerkit energiankäytöstä kuvastavat järjestöjen tapaa tehdä riippuvuussuhteita näkyviksi, avartaa ajattelutapaamme ja kannustaa osallisuuteen. Joillakin kursseilla kuitenkin opiskellaan muunlaista aihetta, kuten pelastustoimintaa, jolloin kestävään elämään liittyvä transformaatio tapahtuu vaivihkaa.

YHTEINEN HYVINVOINTI

Kansanterveys- ja vammaisjärjestöjen tuottamat kurssit sosiaaliturvajärjestelmästä sijoittuvat agendan tavoitteisiin köyhyyden torjunnasta, terveydestä ja hyvinvoinnista sekä eriarvoisuuden vähentämisestä. Kestävän elämän sosiaalinen ulottuvuus painottui aineistoissa osittain siksi, että mukana oli runsaasti sosiaali- ja terveysjärjestöjä. Koulutuksilla tuettiin esimerkiksi omaishoitajia, sairastuneita, vammautuneita perheineen hakemaan tietoa oikeuksista, sosiaaliturvajärjestelmästä ja yhteiskunnan tukimuodoista sekä asumisen ja liikkumisen tukipalveluista. Tavoitteina olivat toimintakyvyn ylläpito, kuntoutus, tietous ja ymmärrys sairaudesta ja sen ennaltaehkäisystä sekä vertaistuen mahdollistaminen. Ilmastonmuutoksen vaikutusten onkin todettu kohdistuvan erityisesti terveyteen ja hyvinvointiin, sillä köyhät ja esimerkiksi pitkäaikaissairaat, iäkkäät ja lapset ovat niiden suhteen haavoittuvaisia (ks. Peltosalmi ym. 2020). Hyvinvoinnin ja terveyden tavoite sisältää myös päihteiden väärinkäytön ehkäisemisen ja hoidon (UNSD 2017). Aihetta käsiteltiin kursseilla puheeksi ottamisena ja huolen ilmaisuna sekä varhaisena puuttumisena ja vaikutusten arviointina.

Eriarvoisuuden vähentäminen edistää samalla rauhaa ja oikeudenmukaisuutta.

Hyvinvointia kannattelee lisäksi agendan tavoite hyvästä koulutuksesta. Se luo arvoja ja käytäntöjä, jotka tukevat kestävää kehitystä sekä tarttuvat eriarvoisuuden ehkäisemiseen vahvistamalla perustaitoja sekä kestävän kehityksen edistämisessä tarvittavia tietoja ja taitoja. Aineistoon sisältyi muutamia kerho- ja luontoleiriohjaajakursseja, joiden tavoitteena oli, että osallistujat oppisivat ympäristökasvatusta sekä ympäristöongelmista puhumista lapsille.

Perustaitopuutteet toiminnallisessa lukutaidossa ovat merkityksellisiä, kun informaatiosta tulisi osata tunnistaa väärä tieto ja oppia lisää kestävän elämän ilmiöstä. Eniten perustaitojen koulutusta annettiin digitaidoista, joita opetettiin järjestötoimijoille ja esimerkiksi iäkkäille tarjoamalla käytännön harjoitusta älylaitteiden käyttöön. Tuki järjestötyöntekijöille oli työssä tarvittavien sovellusten harjoittelua. Digitaitojen on ajateltu takaavan osallistumisen yhteiskunnassa, ja niiden kouluttaminen onkin tärkeää, jotta kukaan ei olisi taidonpuutteen takia syrjäytymisvaarassa (EAEA 2016).

Useat kurssisisällöt tukevat aktiivista kansalaisuutta, jonka edellytys transformaatio on (Mezirow 1997). Transformaation lisäksi emansipaatio ja muutos vaativat minäpystyvyyttä eli myönteistä käsitystä omista kyvyistä. Sitä rakentaa esimerkiksi vertaistuki. Voimaantuminen kollektiiviseen yhteiskunnalliseen toimintaan kuuluu olennaisena järjestökoulutuksen tavoittelemaan emansipaatioon. Vapaaehtoisia kouluttavat järjestöt myös usein odottavat, että saatuja taitoja hyödynnetään yhteiseksi hyväksi. Elinikäistä oppimista tukevissa yhdistyksissä ja järjestöissä oppimista ja sen avulla voimaantumista tukevat muun muassa yhteisöllisyys ja ihmissuhteet, aatteellisuus sekä vaikuttamisen mahdollisuus niin omaan organisaatioon kuin ulkoiseen maailmaankin (Hughey, Peterson, Lowe & Oprescu 2007; Fields 2005).

UUDISTUVA OPPIMINEN HAASTAA OPPIJAA

Agendan tavoite eriarvoisuuden vähentämiseksi kattaa niin sosiaalisia, poliittisia kuin taloudellisia ulottuvuuksia. Se esiintyi kurssien sisällöissä esteettömän toimintaympäristön kaupunkisuunnitteluna ja palveluiden saatavuutena, kuten esteettöminä kuunteluolosuhteina, akustiikkana sekä tekstitys- ja tekstiviestipalveluiden saavutettavuutena. Tavoitteeseen kytkeytyivät myös pakolaisten haavoittuva asema ja maahanmuuttajien kotouttamista tukevat ystävätoiminnan kurssit, jotka tavoittelivat kuvauksissaan sosiaalisten suhteiden ylläpitoa ja tähtäsivät kokemukselliseen toimintaan. Ystävätoiminnan kurssien tavoite oli antaa taitoja kulttuurisensitiiviseen kohtaamiseen sekä kannustaa maahanmuuttajaperheitä osallistumaan ja viettämään aikaa muiden perheiden kanssa. Yhdessäolon toivottiin lisäävän osallistujien hyvinvointia ja toimijuutta esimerkiksi vahvistamalla heidän suomen kielen taitoaan sekä antavan paikan dialogille ja yhteistyölle. Osallistujille tämä tarkoittaisi toteutuessaan vuorovaikutuksellista ja transformatiivista oppimista kulttuureista, kielestä, perinteistä ja luonnosta.

Eriarvoisuuden vähentäminen edistää samalla agendan tavoitetta rauhan ja oikeudenmukaisuuden ylläpitämisestä. Tavoite näkyi aineistossa muutamina kursseina, joiden suunnitelmissa keskityttiin esimerkiksi ilmiöoppimisen kautta globaaleihin ongelmiin ja valtarakenteisiin, jotka koettelevat kestävän kehityksen tavoitteiden toteutumista. Osaamistavoitteissa keskityttiin oppimaan ”perustietoja ja käsitteitä luonnonvarojen riittävyydestä sekä ns. viheliäisistä ongelmista” ja ”hahmottamaan näihin kysymyksiin erilaisia näkökulmia ja ratkaisuja”.

Kurssit, joilla tunnistetaan ja tehdään näkyviksi monimuotoisia jännitteitä, kertovat osallistujille siitä, että tulevaisuuteen voi vaikuttaa (Dufva 2020). Ne auttavat löytämään asioiden ja ilmiöiden välisiä riippuvuussuhteita, kun kestävyysajattelua tuetaan laajemmassa kontekstissa. Samalla kurssit vahvistavat transformaatiota ja mahdollisesti muutokseen tähtäävää voimaannuttavaa emansipaatiota, kun järjestön ja yhdistyksen mahdollistama yhteisöllisyys ja yhteinen vaikuttaminen nousevat esiin (mm. Hughey ym. 2007).

KANSALAISJÄRJESTÖT KESTÄVÄÄ SIVISTYSTYÖTÄ EDISTÄMÄSSÄ

Kansalaisjärjestöt toimivat tavoitteellisesti aktiivisen kansalaisen osallistajina, toimijuuden vahvistajina, hyvän ekologisen elämän havainnollistajina ja elinikäisen oppimisen paikkoina. Ne haluavat edistää kestävää elämää, sillä esimerkiksi ympäristökuormituksen vähentäminen näyttäytyy tulevaisuudessa kasvavana osana niiden toimintaa ja osaamistarpeita. Vuoden 2018 osaamistarvekyselyssä viidennes vastaajista nimesi kestävän elämän yhdistyksen lähitulevaisuuden osaamistarpeeksi, kun vuonna 2020 näin ajatteli jo reilu kolmannes vastaajista (Osaamistarvekysely 2020). Ekososiaalisen sivistyksen kaltaiset käsitteet ovat kuitenkin aineistomme mukaan järjestöissä vieraita. Järjestöjen edustajat kokevat sivistyksen olevan ”osaamisen yläpuolella” ja asiana liian suuri järjestökoulutuksen arkeen. Järjestötoiminnan aatteellisuus on kuitenkin oppimista tukeva ja sen merkityksellisyyttä lisäävä tekijä. Se on lähteenä myös järjestötoiminnassa sivistymiselle, kyvylle ja tahdolle käyttää opittua yhteiseksi hyväksi. Sivistyminen on vahvasti läsnä järjestöjen arjessa, ja se on myös vaivihkaista, kun toiminnan piirissä olevia halutaan osallistaa ja heidän solidaarisuudentajuaan ja vaikuttamistaitojaan vahvistaa (vrt. Niemelä 2011).

Tiedon jakamisen, oppimisen ja toiminnan keskinäisen suhteen haasteellisuus nousi esille kysely- ja ryhmähaastatteluaineistossamme. Kun vastaajia pyydettiin arvioimaan, missä järjestyksessä koulutuksessa painotetaan tietoja ja taitoja, eettisiä valintoja ja yhteiskunnallista osallistumista, yli kaksi kolmannesta valitsi ensisijaiseksi painopisteeksi tiedot ja taidot. Lyhytkursseilla korostuu erityisesti tietoisuuden kasvattaminen. Niillä annetaan usein mukaan koulutusmateriaalia, jonka avulla osallistuja voi jatkaa opiskelua kurssin jälkeen. Tiedon jakamisessa ollaan kuitenkin varovaisia. Esimerkiksi ympäristövalintoja koskevaa tietoa saatetaan jakaa useasta näkökulmasta, koska kaihdetaan leimautumista ympäristöaktivisteiksi. Yksilö on tällöin vapaa tekemään eettisiä valintoja arjessaan, mutta häntä ei suoraan ohjata tähän.

Vasta toissijainen suunnitelmiin kirjattu tavoite oli oppiminen aineistoon ja havaintoihin perustuen. Osallistujat oppivat järjestötoimijoiden mielestä enemmän silloin, jos kestävyys on läpileikkaava teema järjestön arvoissa ja jäsenet pääsevät soveltamaan oppimaansa käytännössä – eli jos järjestö mahdollistaa voimauttavan emansipaation. Aineiston kurssien tavoitteissa näkyikin oppimista, joka rakentaa kestävää elämää ja siihen liittyvää transformaatiota. Erityisen hyvin analysoimamme kurssit vastasivat esimerkiksi ymmärrykseen luonnon kantokyvystä ja hiilijalanjäljen pienentämisestä vahvistamalla tietoutta kestävästä kulutuksesta ja tukemalla ruokatalouden kestäviä valintoja. Vahvana hyvinvointia lisäävänä asiana esiintyi sosiaaliturvatietouden jakaminen.

Tuloksia tarkasteltaessa on toki huomioitava, että käytettävissämme ollut Sivisverkon aineisto rajoittui saatavilla olleisiin suunnitelmakuvauksiin. Siksi sen merkitsemisen ja luokittelun avulla ei esimerkiksi päästy kiinni siihen, miten kurssit todellisuudessa toteutuivat tai siihen, tapahtuiko kurssitilanteissa kestävään elämään liittyvää oppimista, jota opintoihin ei ollut suunniteltu.

Vuonna 2018 Opintokeskus Siviksen yli 5 000 opintojaksojen kurssiohjelmista vain noin seitsemään prosenttiin oli kirjattu kestävää kehitystä. Tulostemme perusteella vapaaseen sivistystyöhön tarvitaankin lisää kestävän kehityksen opetusta. Tilanne on kuitenkin oletettavasti parantunut vuodesta 2018. Suomen sosiaali ja terveys ry (SOSTE) toteutti vuonna 2020 järjestöbarometrin, jonka mukaan hieman yli kaksi kolmesta sosiaali- ja terveysjärjestöistä ilmoitti tehneensä tai toteuttavansa kuluvan vuoden aikana ilmastonmuutoksen torjumiseen tähtäävää toimintaa. Harva toimi kuitenkaan kohdentuu suoraan jäsenistön tietoisuuden lisäämiseen tai seurauksiin sopeutumiseen, vaan muutokset näkyvät järjestöjen toimintakäytännöissä, kuten digitaalisen postituksen ja tiedottamisen käyttöön ottamisena. (Peltosalmi ym. 2020.) Tämä ilmeni myös ryhmähaastatteluaineistossamme. Kestävistä valinnoista järjestökoulutuksen arjessa ”tehdään harvoin numeroa” jäsenille.

Aiemmassa tutkimuksessa on osoitettu, että järjestöt käyttävät opetuksessaan *Agenda 2030* -toimenpideohjelman tapaisia kansainvälisiä hankkeita kehittääkseen ja linkittääkseen toimintaansa suurempiin kokonaisuuksiin (Henriksson 2017). Järjestötoiminnassa pystytään avaamaan kestävän elämän monitahoisuutta: osallistujat huomaavat asioiden, tekojen ja tapahtumien väliset yhteydet, niiden muodostamat laajemmat kokonaisuudet ja omat mahdollisuutensa vaikuttaa ympäristöön.

Aineistomme perusteella kursseihin suunnitellut tavoitteet näyttivät tukevan kestävän elämän oivaltamista ja valintojen vaikuttavuuden hahmottamista eli transformaatiota. Havaintojemme pohjalta järjestöjen on kuitenkin vaikeaa tarttua siihen, kantaako ajattelussa tapahtunut muutos toimintaan. Haastatteluissa syiksi mainittiin seurannan ja ohjaamisen työkalujen puute sekä tiukasti käytäntöön sidotun koulutuksen ohut yhteys käsitykseen sivistyksestä ”osaamista suurempana asiana” ja sen yhteydestä kestävään elämään. Onkin syytä pohtia, missä sivistyminen näkyy: ajatuksissa, valinnoissa vai teoissa? Entä miten merkityksellisiä oppimisprosesseja järjestöt pystyvät tulevaisuudessa mahdollistamaan, kun kurssit lyhenevät lyhenemistään? Osallistumisen tulee tarjota sellaisia kokemuksia voimaantumisesta ja solidaarisuudesta, jotka mahdollistavat sivistymisen.

Ne kansalaisjärjestöt, joiden toimintaa ja koulutuksia ohjaa kestävä elämä, näyttävät esimerkkiä siinä, mitä kestävän kehityksen edistäminen järjestötoiminnassa ja koulutussisällöissä merkitsee. Se vaatii tavoitteiden ja arvojen auki kirjoittamista sekä niiden näkymistä niin koulutuksessa kuin muussa toiminnassa. Ne vahvistavat myös yksilön transformaatiota ja emansipaatiota, siis oppimista kestävään elämään.

Vapaan sivistystyön toimijoiden tulisi hahmottaa paikkansa kestävän elämän edistäjinä, jolloin toiminta ja koulutus pedagogisine ratkaisuineen sitoutetaan siihen esimerkiksi sertifioinnilla. Käytännössä järjestöt tarvitsevat monipuolisia lähestymistapoja voidakseen koulutuksillaan tukea kestävän elämän tavoitteita sekä keskustelua siitä, mikä kaikki niissä edistää kestävää sivistystä. Tietoa on tarjottava ja siitä on viestittävä niin, että se mahdollistaa laajentuvan oppimisen ja kestävyyttä koskevien ajattelutapojen muutoksen.

KRISTIINA HANNUKAINEN
FT, asiantuntija
Opintokeskus Sivis
https:// orcid.org/0000-0003-0994-5126

MARION FIELDS
VTT, asiantuntija
Opintokeskus Sivis
https:// orcid.org/0000-0003-1790-8173

LÄHTEET

Dufva, M. (2020). *Megatrendit 2020*. Sitran selvityksiä 162. Helsinki: Sitra.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2000). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Euroopan komissio. (2016). *Ehdotus uudeksi kehityspolitiikkaa koskevaksi eurooppalaiseksi konsensukseksi. Meidän maailmamme, meidän ihmisarvomme, meidän tulevaisuutemme*. Strasbourg, 22.11.2016 COM (2016) 740 final.

Euroopan aikuiskoulutusjärjestö EAEA. (2016). *Aikuiskoulutuksella tulevaisuuteen. Manifesti*. Euroopan aikuiskoulutusjärjestö, Kansanvalistusseura & Vapaa sivistystyö ry.

Fields, M. (2005). *To Educate, Empower or Economise? Lifelong Learning in Civil Society Organisations*. Turku: Koulutussosiologian tutkimuskeskus. Turun yliopisto.

Foster, R., Salonen, A. & Keto, S. (2019). Kestävyystietoinen elämänorientaatio pedagogisena päämääränä. Teoksessa T. Autio, L. Hakala & T. Kujala (toim.) *Siirtymiä ja ajan merkkejä koulutuksessa: Opetussuunnitelmatutkimuksen näkökulmia*. Tampere: Tampere University Press, 121–143.

Henriksson, H. (2017). Kansalaisjärjestöt ja valtavirtaistuvan globaalikasvatuksen episteeminen hallinta. *Kasvatus,* 48(5), 429–440.

Hughey, J., Peterson, N. A., Lowe, J. B. & Oprescu, F. (2007). Empowerment and Sense of Community: Clarifying Their Relationship in Community Organizations. *Health Education & Behavior,* 35(5), 651–663.

Global Sustainable Development Report. (2019). The Future is Now – Science for Achieving Sustainable Development. New York: United Nations. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/24797GSDR_report_2019.pdf (18.11.2020).

Joutsenvirta, M. & Salonen, A. O. (2020). *Sivistys vaurautena. Radikaalisti mutta lempeästi kohti kestävää yhteiskuntaa.* Helsinki: Basam Books.

Kestävyyspaneeli. (2020). *Kuusi polkua kestävyyteen. Evästykset systeemisen kestävyysmurroksen edistämiseksi Suomessa*. Kestävyyspaneelin julkaisuja 1/2020.

Laininen, E. (2018). Transformatiivinen oppiminen ekososiaalisen sivistymisen näkökulmasta. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja,* 20(5), 16–38.

Laki vapaasta sivistystyöstä. 632/1998.

Lansbury Hall, N. & Taplin, R. (2007). Revolution or inch-by inch? Campaign approaches on climate change by environmental groups. *Environmentalist* 27, 95–107.

Mezirow, J. (1997). Transformative Learning: Theory to Practice. *New Directions for Adult and Continuing Education,* 27, 5–12.

Niemelä, S. (2011). *Sivistyminen. Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa.* Helsinki: Kansanvalistusseura & Snellman-instituutti.

Osaamistarvekysely 2020. Järjestöjen osaamistarpeet ja koulutuksen trendit. Opintokeskus Sivis.

Peltosalmi J., Eronen A., Haikari J., Laukkarinen M., Litmanen T., Londén P. & Ruuskanen P. (2020). *Järjestöbarometri 2020.* SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry. Helsinki.

Taylor, E. W. (2008). Transformative Learning. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 119, 5–15. https://doi. org/10.1002/ace.301 (16.11.2020).

The United Nations Statistics Division (UNSD). (2017). Revised list of global Sustainable Development Goal indicators. https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Official%20Revised%20List%20of%20global%20SDG%20indicators.pdf (10.11.2020).

JENNI MIKKONEN & TEIJA SKYTTÄ

Koronapandemian vaikutukset matkailutoimijoiden osaamisen kehittämiseen

Koronapandemiaan ajoittunut eteläsavolainen matkailualan osaamisen kehittämishanke muutti alan toimijoiden prioriteetteja. Digitaalinen myynti, vastuullisuus ja verkostoituminen nousivat kehittämisen kärjiksi. Pandemia vahvisti matkailualan toimijoiden yhteisöllisyyttä ja toi esiin alueellisten verkostojen merkityksen osaamisen jakamisessa ja rakenteiden kehittämisessä.

JULKISELLA TUELLA toteutettavat kehittämishankkeet ovat merkittävä keino kehittää matkailuelinkeinoa ja toimijoiden osaamista Itä- ja Pohjois-Suomessa. Euroopan sosiaalirahaston (ESR) osarahoittamassa ”Eteläsavolaisen matkailun osaamisloikka” -hankkeessa osaamista kehitettiin matkailualalla yleisesti havaittujen tarpeiden pohjalta. Osaamisen ja valmiuksien tunnistamiseksi hankkeessa luotiin ”Osaamisen portaat” -malli, minkä jälkeen toimijoiden oli aiempaa helpompaa asettaa tavoitteitaan osaamisensa kehittämiseksi. Matkailualan yrittäjät ja toimijat ilmaisivat selkeästi haluavansa täsmäkoulutusta, nopeita ratkaisuja ongelmiinsa sekä uusia taitoja työtä tehden ja vertaisoppien.

Kun koronapandemia keväällä 2020 iski erityisen voimakkaasti matkailualaan ja toi mukanaan suuria muutoksia liiketoimintaan, koko ala ja hanke olivat uuden edessä. Varsinaisia uusia osaamistarpeita ei noussut, pandemia vain priorisoi ne. Aiemmin oli ponnisteltu tuotteistamis- ja kansainvälisyysosaamisen lisäämiseksi, ja hankeresursseja oli käytetty runsaasti matkailualueen markkinointiin, kun taas digitaalisen myynnin kehittäminen oli jäänyt taka-alalle. Pandemia kuitenkin osoitti, että sen kehittäminen oli menestymisen edellytys. Myynnin rinnalle osaamisen kehittämisessä nousi vastuullisuus.

Tietyn yksittäisen matkailualueen kehittäminen ei voi olla vain alueen markkinointia ja erilli-

sissä hankkeissa toteutettavia toimia. Alueen johtamisen ja kehittämisen tulee tulevaisuudessa olla ennen kaikkea sen toimijoiden osaamisen kehittämistä, jota matkailun asiantuntijaorganisaatiot vievät eteenpäin yhdessä. Oppilaitosten, rahoittajien, tutkimus- ja kehittämisorganisaatioiden sekä matkailun alueorganisaatioiden tulisi selventää rooleja ja tehtäviään sekä rakentaa toimintamalli yhteisiin tavoitteisiin pääsemiseksi. Yhteistyö on keskeistä, jotta uusia matkailutuotteita luodaan myös digitaalisina.

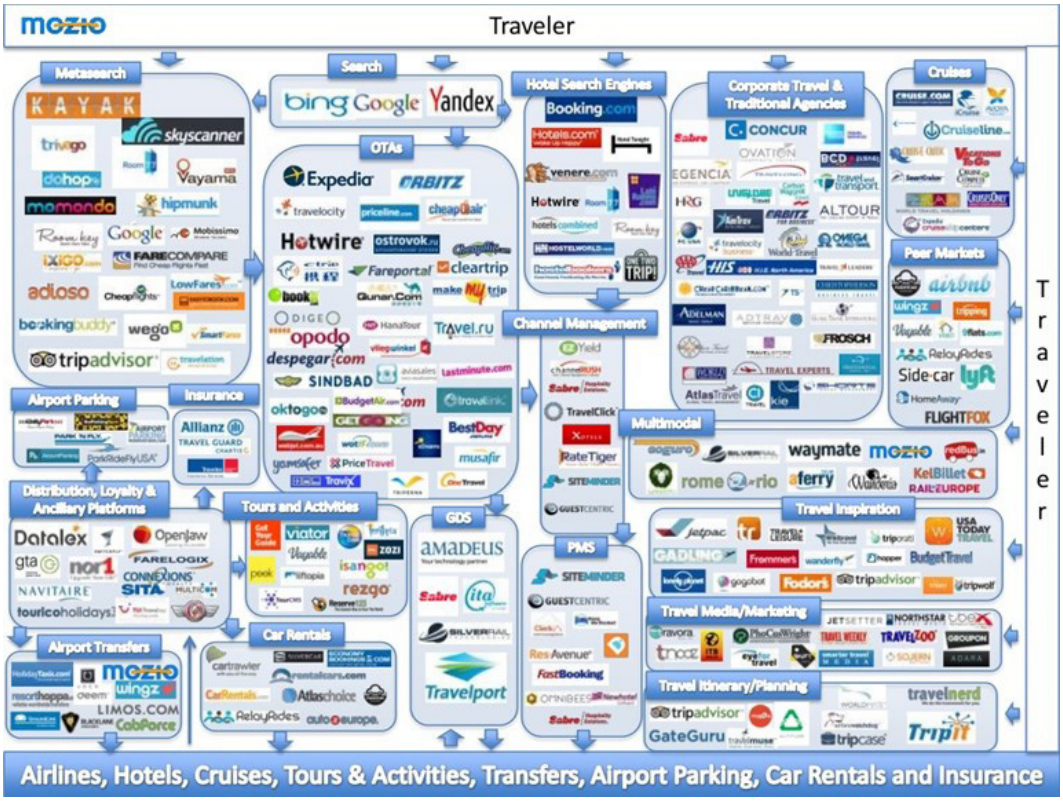
OSAAMISTARPEET JA OSAAMISEN KEHITTÄMINEN SAIMAAN ALUEEN MATKAILUSSA

Osaamisen kehittäminen, elinikäinen oppiminen tai jatkuva oppiminen ovat puhuttaneet viime vuosina alalla kuin alalla ja myös valtio on panostanut paljon niihin (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020).

Osaaminen sekä yksilön että organisaation voimavarana auttaa vastaamaan paitsi muuttuvan työelämän myös muuttuvien markkinatilanteiden haasteisiin (esim. Opetushallitus 2019).

2020-luvulla matkailualalla on havaittu osaamistarpeita erityisesti elämys- ja ohjelmapalveluiden tuotteistamisessa, kansainvälistymisessä ja digitalisaation hyödyntämisessä (esim. Renfors 2017). ”Etelä-savolaisen matkailun osaamisloikka” -hankkeen yksi lähtökohta oli havainto, että Saimaan-alueella Etelä-Savossa on mahdollisuuksia matkailutulojen kasvattamiseen, jos palveluosaamista kehitetään myös kansainväliselle tasolle.

Matkailualan digitalisaatio edellyttää matkailuyrittäjiltä halua oppia uutta ja uudistaa liiketoimintaansa, mutta valitettavasti yritysten osaaminen ei ole pysynyt tässä mukana. Aiemmissa hankkeissa on useasti tullut ilmi, että esimerkiksi asiakaskokemusta tai sen kehittämisen edellytyksiä ei tunneta.

Kuvio 1. Digitaalisten varausjärjestelmien ja myynti- ja jakelukanavat (Litwak 2014).

Matkailualan toimijoilla ei ollut riittävästi tietoa eikä osaamista vastuullisuudesta.

Toimijoilla ei myöskään ole ollut riittävää osaamista tai tietämystä vastuullisuudesta, joka on alan kehittämiselle tärkeä teema.

Koska digitalisaatio on muuttanut matkailualan toimintaympäristöä, työkaluja, verkostoja ja asiakkaiden käyttäytymistä, alan toimijoiden osaamistarpeetkin ovat muuttuneet. Digitaaliset myynnin ja markkinoinnin, jopa tuotteistuksen ratkaisut ovat vallanneet alaa ja ovat asiakkaiden merkittävin ostokanava. (Visit Finland 2019) Matkailutuotteet ovat siirtyneet verkkoon (**kuvio 1**), ja yhä useammin matkailija etsii, löytää, varaa ja maksaa lomamatkansa omalta kotisohvalta käsin, vieläpä puhelimella.

Matkailualan osaamista kehitetään paljon hankkeissa. Siihen kohdennetaan julkista tukea eri rahastoista ja ohjelmista, ja kehittämistä tehdään paljon muun muassa Euroopan unionin hankkeissa. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY) myöntävät kehittämistukia yritystoiminnan ja toimintaympäristön kehittämiseen, koulutukseen ja tutkimukseen sekä yrityksille investointeihin. Maakuntien liitot puolestaan kohdentavat rahoitusta matkailun yleismarkkinointiin, kehittämishankkeisiin, neuvontaan, koulutukseen ja tutkimukseen (esim. Työ- ja elinkeinoministeriö 2021). Rahoittajat ovat siten tärkeitä siinä, miten ja mihin suuntaan matkailua ja matkailutoimijoiden osaamista kehitetään.

”Eteläsavolaisen matkailun osaamisloikka” syntyi havaittujen osaamisvajeiden pohjalta. Sen tärkein tavoite oli kehittää matkailualan toimijoiden osaamista ja sitä kautta seutua yhä vetovoimaisemmaksi matkakohteeksi. Vuosina 2019–2020 toteutetussa, ESR:n osarahoittamassa hankkeessa oli mukana 25 matkailualan organisaatiota eri puolelta Etelä-Savoa: ravitsemis- ja majoituspalveluja tuottavia yrityksiä ja tapahtumatuotantoon keskittynyt yritys sekä museoita ja liikunta- ja kulttuuripalvelujen tuottajia. Johtoajatus oli kehittää osaamista, joka edistäisi matkailualan yritystoiminnan kannattavuutta, jatkuvuutta ja alueen matkailutulon kasvua pitkällä aikavälillä. Pääteemoiksi oli jo ennen hankkeen käynnistämistä määritelty digitaalisuus, kansainvälistyminen, verkostoituminen ja elämyksellinen tuotekehitys, sillä niissä oli havaittu yleisemminkin osaamistarpeita (esim. Renfors 2017). Vastuullisuus nousi muiden teemojen rinnalle omana kokonaisuutenaan, koska sen painoarvo matkailun kehittämisessä kasvaa jatkuvasti.

Osaamisen portaat kehittämistyön apuvälineenä

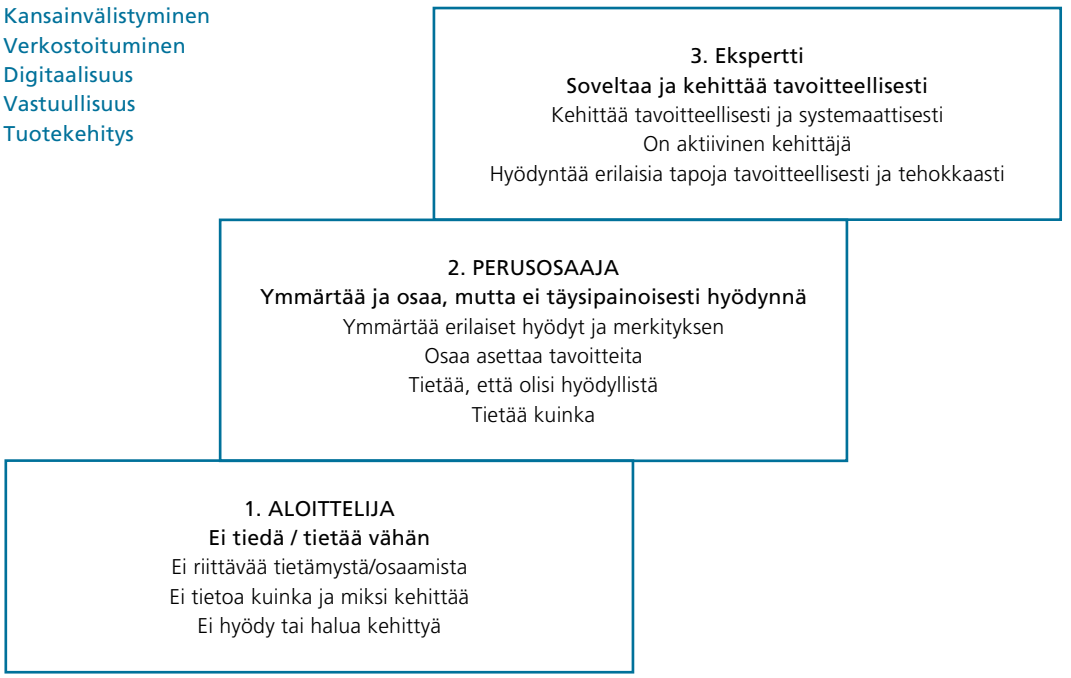
Hankkeen aluksi kartoitettiin yrityskohtaisilla haastatteluilla osallistujien osaamistarpeet, minkä jälkeen ne täsmennettiin vastaamaan käytännön tarpeita. Osallistujille kehitettiin apuvälineeksi oman osaamisen arviointiin ja osaamistavoitteiden asettamiseen niin sanottu ”Osaamisen portaat” -malli, jossa huomioidaan osaamisen taso kaikilla viidellä hankkeen osaamisen teema-alueella (**kuvio 2**).

Osaamistasojen pohjana oli henkilöstöjohtamisen asiantuntijan Pentti Sydänmaanlakan (2012) viisiportainen malli. Koska arvioitavana oli viisi teemaa, viisiportaisen mallin ajateltiin olevan yritysten itsearvioinneissa liian raskas, joten se pelkistettiin kolmiportaiseksi. Osaamisen tasot kuvattiin sanallisesti itsearviointiin soveltuviksi, ja kuvauksia testattiin osallistujien kanssa ennen mallin käyttöönottoa.

Keskiössä oli koko hankkeen ajan niin sanottu kehittämisosaaminen: tavoite oli saada osallistujat ymmärtämään, millaista osaamistarvetta heillä oli nyt ja tulevaisuudessa ja kuinka osaamisen kehittämisen tuli olla jatkuva prosessi.

Osallistujien lähtökohdat, osaamistarpeet ja tavoitteet ovat hyvin erilaisia, kahta samanlaista osaamispolkua ei ole. Oman osaamisen tunnistaminen on sekä oman uran että työpaikan osaamisen näkökulmasta edellytys osaamisen kehittämiseen.

Osaamisen kehittämisen keskeiset kysymykset ovat 1) miksi haluan kehittää osaamista, 2) mitä osaamista haluan kehittää ja 3) miten kehitän osaamista. Kysymyksiä voisi verrata esimerkiksi yrityksen tai organisaation missioon, visioon ja strategiaan. Samalla kun

Kuvio 2. Osaamisen portaat.

osallistujia pyydettiin määrittelemään tarkemmin osaamistarpeitaan, keskusteltiin erilaisista tavoista oppia ja tukea osaamisen kehittämistä. Puolisen vuotta ennen koronapandemiaa osallistujat kertoivat haluavansa kehittää osaamistaan erityisesti vertaisoppimalla ja yhdessä muiden kanssa tekemällä. Jotkut painottivat, että koulutusten annin oli oltava hyvin käytännönläheistä ja sovellettavissa suoraan omaan toimintaan. Etäopiskelu ja videot kiinnostivat oppimisen muotoina, vaikka monella ei mielestään ollut kovin hyviä digitaitoja.

Itsearvioinnin jälkeen hankkeen toimia vielä täsmennettiin. Sen edetessä toimijat arvioivat osaamistaan sekä asettivat tavoitteita ja keinoja sen kehittämiseksi. Tavoite oli löytää portaiden avulla itsen ja oman työn kannalta keskeiset kehittämistarpeet. Osaamisen portaista muodostui osaamiskartta, jonka avulla osallistujat pystyivät hahmottamaan tarpeensa sekä asettamaan tavoitteet ja toimet osaamisen kehittämiselle.

Hankkeen lopuksi, noin vuoden kuluttua ensimmäisestä osaamisen itsearvioinnista, osallistujat pääsivät uudelleen arvioimaan osaamisensa kehittymistä ja asettamaan uusia tavoitteita. Tällöin oli koettu pandemian alkuvaiheen vaikutuksia.

KORONAPANDEMIA PRIORISOI OSAAMISEN KEHITTÄMISEN

Maailman terveysjärjestö WHO julisti koronavirusepidemian pandemiaksi maaliskuussa 2020 (WHO 2020). Etelä-Savon yrityksissä pandemia ei varsinaisesti nostanut uusia osaamistarpeita esiin, se vain priorisoi ne ja kiihdytti kehittämisen aikataulua. Ulkomaalaisten osuus matkailijoista ja alueen matkailukulutuksesta on perinteisesti ollut alueella pieni (Etelä-Savo ennakoi 2021; Nurkka 2020), joten kansainvälisen matkailun halvauttaneen koronapandemian vaikutukset eivät olleet Etelä-Savossa yhtä voimakkaita kuin monella muulla alueella Suomessa. Kesällä 2020 kysyntä oli käytännössä kotimaisen matkailun varassa, mutta matkailijoiden määrä lisääntyi kesä–heinäkuussa viitisen prosenttia (Kontti 2020).

Päiväkäynnit ja yöpymiset pienissä matkailuyrityksissä, esimerkiksi vuokramökeillä, jäävät virallisen tilastoinnin ulkopuolelle. Niissä yrityksissä, joissa ulkomaalaisten asiakkaiden osuus oli ollut suuri, sesongiksi suunnitellut toimet menivät uusiksi, ja toiminnan jatkuminen oli epävarmaa, kun pandemian

aiheuttama taloudellinen kriisi pitkittyi. Kansainvälistymistä koskevat kehittämistarpeet jäivät odottamaan näkymiä ulkomaalaisten asiakkaiden paluusta.

Osaaminen kehittyi hankkeen aikana monella tapaa, ja pandemia edesauttoi uuden syntymistä esimerkiksi tuotekehityksessä. Hankkeen alkaessa lähes kaikki toimijat ilmoittivat verkostoitumisen yhdeksi osallistumisensa tärkeimmäksi tavoitteeksi. Yritysten asettamat tavoitteet verkostoitumiselle kuitenkin vaihtelivat: Jotkin tavoittelivat esimerkiksi yhteismarkkinointia, yhteisesti paketoituja tuotteita tai uusia asiakkaita sopivien kumppaneiden kanssa. Toiset hakivat tutustumista toisten matkailuyritysten toimintaan oppimisen näkökulmasta. Lähes aina verkostoitumisen motiivina ovat sen tuomat hyödyt. Yritysten verkostoitumiselle voi olla erilaisia motivaatiotekijöitä, kuten strategiset, taloudelliset, oppimiseen liittyvät ja sosiaaliset syyt (Storhammar 2018, 14–15).

Pandemian aiheuttama epävarmuus loi samalla tietynlaista yhteisöllisyyttä ja sai monet pohtimaan, kuinka kriisistä voisi yhdessä selvitä. Konkreettinen koronapandemian edesauttama tuotekehityksen ja verkostoitumisen tulos olivat minituotemanuaalit. Kansainväliset matkanjärjestäjät haluavat yleensä koota asiakkailleen paketteja ja teemakohtaisia reittejä. Yhdessä alueen matkailun veturiyrityksessä oli huomattu, että muista matkailukohteista ei ollut riittävästi ajantasaista perustietoa, jonka avulla markkinoida palveluja matkanjärjestäjille. Hankkeen tuella muutama kansainvälisiä asiakkaita tavoitteleva yritys laati omat minituotemanuaalinsa, joita matkailun veturiyritys nyt käyttää markkinoidessaan kansainvälisille matkanjärjestäjille sekä omia palveluitaan että Saimaan-aluetta laajemminkin.

Toinen esimerkki korona-ajan tuotekehityksestä oli tuotevalikoiman mukauttaminen koronarajoituksiin sopivaksi: esimerkiksi ravintolat kehittivät ruokaannosten kotiinkuljetusta tai juhlapäivien ateriabokseja. Monella tällaiset toimet olivat tekohengitystä, jonka avulla selvittiin pahimman yli. Niistä kannatti kuitenkin viestiä, sillä asiakkaat oppivat käyttämään palveluita uudella tavalla.

Jos matkailuyritys ei aiemmin ollut juurikaan pohtinut vastuullisuusasioita, viimeistään pandemia herätti siihen. Se korosti vastuullisen matkailun merkitystä (Garcia-Rosell 2020), ja erityisesti Suomessa luontokohteet saavuttivat suosiota. Vastuullinen matkailu ja etenkin siitä viestiminen olivat ensimmäisiä konkreettisia asioita, joihin koronapandemia vaikutti. Ennen kuin asiakkaita uskalsi houkutella matkustamaan, yrityksen oli pystyttävä vakuuttamaan heidät, että kohteeseen oli turvallista saapua, se oli puhdas ja hygieeninen, ja ympärillä oli tilaa sekä puhdasta luontoa. Pandemian jatkuessa matkailuyrittäjien toivotaan kiinnittävän huomiota terveysturvallisuuteen ja viestivän siitä asiakkailleen.

Usein vastuullisuuden ajatellaan tarkoittavan pelkästään ekologista vastuullisuutta, mutta taloudellinen tai sosiaalinen vastuullisuus, esimerkiksi paikallisten tuotteiden ja palveluiden käyttö, paikallinen työllistäminen ja kulttuuriperinnön vaaliminen, ovat yhtä lailla tärkeitä ja korostuvat pandemiankin aikana. Matkailijat arvostavat yhä enemmän vastuullista toimintaa ja sitä, että siitä myös viestitään (Business Finland 2020). Moni hankeyrittäjä osallistui sekä vastuullisen matkailun koulutukseen että turvallisuuskoulutuksiin. Käytännössä pandemia vähensi lentomatkailua ja lisäsi lähimatkojen suosiota. Vielä ei tiedetä, kuinka pysyviä matkustuskäyttäytymisen muutokset ovat, mutta vastuullisuusasiat korostuvat tulevaisuudessa yhä enemmän sekä viestinnässä että tuotekehityksessä.

Osallistujien digitaalisuustaidot kehittyivät hankkeessa. Sen alkaessa useimmat osallistujat olivat arvioineet, että omat digitaidot olivat hyvää perustasoa mutta silti he olivat nostaneet ne yhdeksi keskeiseksi kehittämiskohteeksi. Pandemia kuitenkin edisti digitalisaatiota monessa yrityksessä, sillä esimerkiksi hankkeiden järjestämät koulutukset, kokoukset ja seminaarit siirtyivät verkkoon. Lisäksi ilmaisia webinaareja ja verkkokursseja oli runsain mitoin tarjolla.

Suurimmat osaamisvajeet havaittiin lopulta digitaalisessa myynnissä, tai pikemminkin sen osaaminen puuttui kokonaan. Digitaalinen myynti ei toteudu edes alueen matkailun veturiyrityksissä. Asiantuntijat ja matkailun kehittäjät yleensä yliarvioivat matkailuyrittäjien digitaidot, jolloin digitaalisuutta koskevat haasteet aliarvioidaan. Hankkeissa kehittämisponnistelut on kohdennettu erityisesti tuotteistamis- ja kansainvälistymisosaamiseen lisäämiseen, ja resursseja käytetään edelleen runsaasti matkailualueen markkinointiin, vaikka digitaaliset myyntikanavat ovat kaikkien saatavilla. Yritykset eivät ole riittävästi onnistuneet saamaan

Pahimmillaan hankkeet maksavat konsulteille siitä, että he kauppaavat osallistujille heidän omia tuotteitaan ja palveluitaan.

tuotteitaan ja palveluitaan niihin, jolloin kehittämispanostukset eivät näy yritysten liikevaihdon kasvuna. Koska matkailijat viettävät aikaansa matkan joka vaiheessa yhä enemmän verkossa ja ostavat tuotteensa ja palvelunsa verkosta, digitaalisen myynnin osaaminen on matkailuyrityksille kriittinen kysymys.

Yksi haaste on digitaalisen kehityksen nopeus. Markkinointi-, näkyvyys- ja myyntialustoja kehitetään ja markkinoidaan aktiivisesti. Niiden ominaisuudet, hinnoittelu ja yhteensopivuudet muuttuvat. Matkailuyrityksiltä puuttuu digitaalisia sovelluksia ja kanavia koskevaa ajantasaista ja syvällistä osaamista, eikä sitä välttämättä ole edes matkailun alueorganisaatioissa tai oppilaitoksissa.

Koska asiantuntijuus on nykyisin pääosin konsulteilla, joista monet kehittävät alustoja ja sovelluksia, kouluttavat niiden käyttöön ja myyvät niitä, matkailuyrittäjien on vaikea saada puolueetonta tietoa. Pahimmillaan hankkeet maksavat konsulteille siitä, että he esittelevät ja myyvät hankkeessa mukana oleville yrittäjille niiden omia tuotteita ja palveluita.

Matkailuyrityksissä on pandemian aikana tehty vain välttämätön hengissä pysymiseksi. Kriisi herätteli toimijoita ja kehittäjiä huomaamaan uudenlaisia osaamisvajeita ja kehittämiskohteita mutta myös olemassa olevia osaamisalueita. Etelä-Savossa toimii joukko matkailuyrittäjiä, joiden palvelutarjonta, kielitaito ja asiakasymmärrys eivät riitä palvelujen markkinoimiseksi, myymiseksi ja tarjoamiseksi kansainvälisille asiakkaille. Kotimaisten asiakkaiden palveleminen sen sijaan onnistuu, eivätkä kaikki kansainvälisiä asiakkaita tavoittelekaan. Moni kansainvälisiin asiakkaisiin keskittynyt yritys taas on joutunut muuttamaan tuotteitaan ja markkinointiaan, jotta ne vastaisivat kotimaisen matkailun kysyntään. Kotimaanmatkailu on ainakin ympäristönäkökulmasta kansainvälistä vastuullisempaa. Onkin syytä pohtia, tulisiko tuotekehitys, palvelutarjonnan laajentaminen ja markkinoinnin tehostaminen kotimaisille asiakkaille nostaa yhä vahvemmin esille kansainvälisen matkailun kehittämisen rinnalle.

MITEN VASTATA OSAAMISTARPEISIIN?

Koronapandemia osoitti, että äkillisesti muuttuviin ja vaikeasti ennustettaviin tilanteisiin on pystyttävä reagoimaan nopeasti ja joustavasti. Kehittämishankkeet, oppilaitokset ja muut koulutustoimijat ovat tässä merkittäviä, mutta yrittäjän tai työntekijän on ensin itse ymmärrettävä, millaista osaamista hän tarvitsee ja mistä sen löytää. Hankkeessa kehitetty ”Osaamisen portaat” -työkalu toimii lähtökohtana osaamisen kehittämiselle ja sisältää keskeisimmät osaamiskriteerit.

Pandemia pakotti matkailualan toimijoita sopeutumaan, uudistumaan ja kehittämään osaamistaan nopeutetulla aikataululla. Kehittämishankkeisiin osallistuneilla yrityksillä oli tukea osaamisen kehittämiseen ja uudistumiseen sekä tiedon etsimiseen. Kehittämisprojekteissa on aiemminkin havaittu syntyvän paljon hyviä käytänteitä, mutta useinkaan niitä ei ole kyetty mittaamaan ja siten todentamaan (Henttonen 2002). Pandemiaa seurannut kriisi auttoi huomaamaan, että mikä tahansa voi muuttua silmänräpäyksessä. Moni matkailualan toimija saattaa jatkaa kriisistä eteenpäin mukanaan vaihtoehtoisia toimintasuunnitelmia.

Verkostoituminen ja yhdessä oppimisen tavat tulivat esiin useaan otteeseen hankkeen edetessä. Samalla ne tulivat esiin asiana, jota tulisi tulevaisuudessa kehittää ja edistää. Hankkeissa mukana olevilla yrityksillä on valtavasti osaamista, jolloin vertaisoppiminen ja yritysten välinen tiedon jakaminen on oleellista. Verkostoitumalla saataisiin tietoa ja taitoa muilta yrittäjiltä, mikä hyödyttäisi koko aluetta. Yksilön osaaminen hyödyttää yritystä, ja yhteistyöverkostoissa ja tietoa jakamalla se pääsee leviämään toisiin yrityksiin. Hyvien käytäntöjen leviämisen myötä uudet käyttäjäryhmät tai yhteistyökumppanit hyötyvät toimintamalleista ja pääsevät kehittämään osaamistaan. (ks. myös Henttonen 2002, 28.) Erityisesti poikkeusoloissa yrittäjillä on halua ja tarvetta saada vertaistukea ja toimia yhdessä.

Kokemuksemme hankkeen aikana tukee monia aikaisempia havaintoja osaamisen kehittämisestä: yrittäjät haluavat oppia tekemällä yhdessä muiden kanssa sen sijaan, että he esimerkiksi opiskelisivat yksin verkossa. Vaikka tarjolla oli ilmaisia, ajasta ja paikasta riippumattomia webinaareja ja muita itseopiskelumateriaaleja, niiden suosio ei ainakaan pandemian aikana ollut kovinkaan suuri.

Osaamista on voitava kehittää joustavasti työn ohella, sillä monella yrittäjällä ei ole mahdollisuutta irrottaa työaikaa pois operatiivisesta toiminnasta. Koulutusorganisaatioidenkin olisi tulevaisuudessa pystyttävä reagoimaan nykyistä nopeammin muuttuviin tilanteisiin ja tehtävä enemmän kokeiluja yhdessä yritysten kanssa. Tarjonnan on vastattava yrittäjien täsmätarpeisiin, mikä edellyttää tarkasti rajattuja ja kohdennettuja hankkeita, joissa yrityskohtainen konsultointi on mahdollista. Kun oppiminen työpaikoilla lisääntyy, moni palveluntarjoaja on siirtynyt työskentelemään asiakkaansa luona yrityksessä (Otala 2019). Voisiko tässä olla yksi tulevaisuudessa lisääntyvä osaamisen kehittämisen malli matkailuyrityksiin?

Aiemmin matkailualalla on paikoin kärsitty työvoimapulasta työn kausiluonteisuuden takia, ja yrityksissä on turvauduttu kansainväliseen työvoimaan. Yksi suurimpia huolenaiheita koronapandemian jälkeen on matkailualan osaajien mahdollinen hakeutuminen tai kouluttautuminen muille aloille, kun matkailualan työttömyys on lisääntynyt. Olisi pystyttävä varmistamaan, ettei alalla ajauduta entistä suurempaan osaajapulaan. Työntekijöiltä vaaditaan entistä enemmän moniosaamista ja kykyä mukautua vaihteleviin tilanteisiin, mutta myös alan imagoa ja houkuttelevuutta työpaikkana tulee parantaa ja matkailun ympärivuotisuutta edistää, jotta osaajat saadaan pidettyä alalla. (Marski 2021, 27–30.)

Yritys-oppilaitosyhteistyön ja ennakoinnin kehittäminen parantaisi tilannetta, vaikka koronakriisi onkin hämärtänyt mahdollisuuksiamme ennakoida tulevia tapahtumia. Eteläsavolaisen matkailun osaamisloikassa aloitettiin kehittämään maakunnallista osaamisverkostoa, johon kuuluisi oppilaitosten ja yritysten lisäksi muita kehittämisorganisaatioita. Verkoston tärkeimpiä tavoitteita olisi juuri kysynnän ja tarjonnan kohtaaminen ja tiedonkulun parantaminen, joissa kummassakin on haasteita. Etelä-Savossa on paljon koulutusta tarjolla, mutta yrittäjät eivät löydä niistä tietoa, sillä se on hajallaan. Samalla voi kysyä, vastaako tarjonta kysyntää. Yrityksissä toivotaan lyhyitä täsmäkoulutuksia, ja niiden ohessa yrityskohtaista konsultointia.

Osaamisen kehittämisen tulisi lähteä matkailualueen johtamisesta ja kehittämisestä strategian pohjalta. Matkailualueen kehittäminen ei voi olla vain hanketoimintaa. Oppilaitosten, rahoittajien, tutkimus- ja kehitysorganisaatioiden ja matkailun alueorganisaatioiden tulisi aidosti yhdessä selventää roolejaan ja tehtäviään sekä rakentaa yhteinen toimintamalli yhteisiin tavoitteisiin pääsemiseksi. Alueen matkailuyritysten uusien, yhteisten matkailutuotteiden ja tuotepakettien kehittäminen ja vieminen asiakkaiden ostettaviksi digitaalisiin myyntikanaviin vaatii myös rahoittaja-, asiantuntija- ja kehittäjäorganisaatioiden välistä yhteistyötä.

Matkailun alueorganisaation asiantuntijoineen tulisi määritellä suositellut digitaaliset myynti- ja jakelukanavat ja tarjota alueen yrityksille perehdytys ja koulutuksellinen tuki niihin. Jotta yritykset saisivat mahdollisimman puolueetonta tietoa esimerkiksi jakelukanavista, olisi välttämätöntä ensin lisätä asiantuntijoiden ja kehittäjien digitaalisten ekosysteemien, kanavien ja alustojen osaamista. Asiantuntijoiden osaaminen ei nykyisellään ole riittävää. Kun kriteerit ja tavoitteet määritellään ylhäältä käsin, yrittäjien ja muiden toimijoiden on helpompi kehittää osaamistaan niiden mukaisesti.

Kriisit poikivat jotain hyvääkin. Parhaimmillaan kriisi auttaa niin yrityksiä kuin muitakin matkailun toimijoita ja kehittäjäorganisaatioita tunnistamaan omia vahvuuksia, luomaan uusia toimintamalleja, kehittämään suhteita ja huomaamaan tuoreita mahdollisuuksia. Ne toimijat, jotka ovat nämä asiat sisäistäneet ja joilla on mahdollisuus ja uskallusta kehittää toimintaansa, selviytyvät kriisistä ja kriisin jälkeen.

Tulevaisuudessa osaavaa työvoimaa koskevat haasteet, ilmastonmuutoksen mukanaan tuomat ongelmat ja digitaalisuuden lisäämät mahdollisuudet ovat esimerkkejä teemoista, joita tarkastellaan tutkimus-, koulutus- ja innovaatiotoiminnassa. Lisäksi toimijoiden tuntemus, käytännön kehittämismenetelmien hallinta ja verkostoituminen auttavat kehittämään alaa yhä leveämmin hartein.

JENNI MIKKONEN
FM, KTM, suunnittelija
Itä-Suomen yliopisto
https://orcid.org/0000-0002-9207-6656

TEIJA SKYTTÄ
HM, projektipäällikkö
Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu
https://orcid.org/0000-0002-1838-4730

LÄHTEET

Business Finland (2020). *Kestävyys matkailuvalttina*. https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/matkailun-edistaminen/vastuullisuus/kestava-matkailu-lyhyesti (13.11.2020).

Etelä-Savon maakuntaliitto (2021). *Matkailu, vapaa-aika, maatilamatkailu*. https://www.esavoennakoi.fi/matkailu-vapaa-aika-maatilamatkailu (4.1.2021).

García-Rosell, J. (2020). *Five reasons why supporting the tourism industry in times of COVID-19 is an act of responsibility*. https://www.jcgarciarosell.com/post/five-reasons-why-supporting-the-tourism-industry-in-time-of-covid-19-is-an-act-of-responsibility (18.11.2020).

Henttonen, E. (2002). *Osaamisen kehittäminen pk-yrityksissä. ESR-projektien hyvät käytännöt.* http://www.rakennerahastot.fi/vanhat_sivut/rakennerahastot/tiedostot/esr_julkaisut_2000_2006/07_osaamisen_kehittaminen_pk-yrityksissa_esr-projektien_hyvat_kaytannot.pdf. Helsinki: Edita Publishing Oy

Kontti, M. (2020). Kotimaan matkailijoiden määrä Mikkelin seudulla kasvoi kesällä 7,5 prosenttia, majoitustulot kuitenkaan eivät – Ulkomaalaiset matkailijat olivat lähes tyystin poissa. *Länsi-Savo* 4.1.2021. https://lansi-savo.fi/uutiset/talous/189cd896-2701-4421-be2b-7b1b50482915

Litwak, D. (2014). *Navigating the Online Travel Landscape – a Guide for Startups.* https://www.mozio.com/move/navigating-the-online-travel-landscape-a-guide-for-startups/ (13.11.2020).

Nurkka, P. (2020). *Matkailun vaikuttavuus Saimaan alueella*. https://www.xamk.fi/wp-content/uploads/2020/11/nurkka_matkailun-vaikuttavuus-saimaan-alueella-esitys-30102020.pdf Esitys Saimaan ruoka- ja matkailufoorumissa 29.–30.10.2020. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (17.11.2020).

Opetushallitus (2019). *Osaaminen 2035. Osaamisen ennakointifoorumin ensimmäisiä ennakointituloksia*. Raportit ja selvitykset 2019(3). https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/osaaminen-2035

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2020). *Jatkuva oppiminen*. https://minedu.fi/jatkuva-oppiminen (13.11.2020).

Otala, L. (2019). Ketterä oppiminen on keskeinen osa jatkuvaa oppimista. *Työn tuuli*, 2019(1), 25–35. https://www.henry.fi/ajankohtaista/tyon-tuuli/2019/tyon-tuuli-12019.html

Renfors, S. M. (2017). *Skills Needed in International Tourism Business Development. Study of Higher Tourism Education in Finland.* Pori: Satakunta University of Applied Sciences.

Storhammar, E. (2018). *Verkostoituminen on mahdollisuus maaseutumatkailulle. Matkalla menestykseen.* Matkailuyrittäjien yhteistyö tuo tulosta, 14–15. (13.11.2020).

https://issuu.com/paprico/docs/jamk_samk_matkalla_menestykseen

Sydänmaanlakka, P. (2012). *Älykäs organisaatio*. Vantaa: Talentum Media.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2021). *Julkista tukea matkailun kehittämiseen.* Työ- ja elinkeinoministeriö. https://tem.fi/julkista-tukea-matkailun-kehittamiseen. (4.1.2021).

Marski, L. (2021). *Matkailun suuntana kestävä ja turvallinen tulevaisuus*. TEM toimialaraportit 2021(1). Työ- ja elinkeinoministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162841/TEM_2021_01_t.pdf?sequence=1

Visit Finland (2019). *Suomen matkailun digitiekartta*. Raportti. https://www.businessfinland.fi/492e08/globalassets/julkaisut/visit-finland/tutkimukset/2019/suomen_matkailun_digitiekartta_2019.pdf

WHO (2020). *WHO announces COVID-19 outbreak a pandemic*. https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/3/who-announces-covid-19-outbreak-a-pandemic (21.3.2021).

MINNA KÄYRÄ & ANGELINA KORSUNOVA

Planetaarinen kriisi tekee vastuullisuusasiantuntijoista aikuiskouluttajia

Kun yhteiskunta siirtyy vähähiilisempään tulevaisuuteen, vastuullisuudesta tulee osa useaa työnkuvaa. Muutokset päästöjen vähentämiseksi yhteiskunnassa vaativat toimia kaikilla aloilla. Muutokset ovat niin laajoja, että jokaisen on otettava vastuullisuusasiat huomioon työssään.

KESTÄVÄN KEHITYKSEN tutkimuksen mukaan useiden läntisten maiden tulee vähentää kasvihuonekaasupäästöjään 80–98 prosentilla nykytasosta vuoteen 2050 mennessä (Committee on Climate change 2019; Työ- ja elinkeinoministeriö 2014; Wiehe ym. 2020), jotta maapallon keskilämpötila ei nouse yli kahta astetta. Vain näin voidaan estää planeettamme elinolojen muuttuminen kohtalokkaiksi maanpäälliselle elämälle. Globaaliin ilmastokriisin luomaan haasteeseen vastataan muun muassa pitkän aikavälin ilmastotavoitteilla, jotka toimivat strategisen tason ohjeina. Tavoitteiden saavuttamiseen osallistuvat kaikki yhteiskunnan toimijat: julkinen ja yksityinen sektori sekä kansalaisyhteiskunta ja kuluttajat. Suomi on sitoutunut hiilineutraaliuteen vuoteen 2035 mennessä. Mitä se tarkoittaa käytännössä?

Vastuullisuusalan ammattilaiset työskentelevät muun muassa julkisen ja yksityisen sektorin organisaatioissa ympäristövastuun ja kestävän kehityksen tehtävissä. Vastuullisuuskäsite mukautuu usein toimialan mukaan, mutta esimerkiksi 'yritysvastuulla' tarkoitetaan yleensä vapaaehtoisia toimia, joilla yritys toteuttaa yhteiskuntavastuutaan sidosryhmien odotusten mukaisesti (Harmaala & Jallinoja 2012). Vastuullisuusala tarkoittaa siten suunnittelua, kehittämistä ja viestimistä organisaation vastuullisesta toiminnasta. Kestävä kehitys ja yritysvastuu ohjaavat organisaatioita kehityssuuntaan, jossa liiketoiminnassa pyritään taloudellisten argumenttien lisäksi ottamaan huomioon ympäristövaikutukset ja sosiaaliset vaikutukset.

Vastuullisuusalan ammattilaisten tehtäviin kuuluu usein organisaation toiminnasta, tuotteista ja

Kaikista ammattilaisista ei tule vastuullisuus-ammattilaisia.

palveluiden tuottamisesta johtuvien sosiaalisten ja ympäristövaikutusten pienentäminen. Esimerkiksi sosiaalisen vastuun näkökulmasta yritys voi pyrkiä ostamaan tuotteita alihankkijoilta, jotka jatkuvasti kehittävät ja valvovat tuotteidensa valmistusoloja lähtömaassa. Esimerkkejä ympäristövastuusta ovat päästöjen vähentäminen, energiatehokkuustoimenpiteet ja YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden huomioon ottaminen. Vastuullisuustyötä tehdään organisaatiotasolla. Se rakentuu osaksi eri toimialojen päästöjen vähennystä ja sitä kautta edelleen osaksi Suomen yhteiskunnan matkaa hiilineutraaliuteen. Monialaisen ja laajan työnkuvan lisäksi vastuullisuusalan ammattilaiset pyrkivät tuomaan esiin vastuullisuusteemoja työyhteisössään. Yksi jatkuva työtehtävä on aikuisten ympäristötietoisuuden lisääminen.

Tällaiset työtehtävät vaativat viestintä- ja neuvottelutaitoja, joita ei valitettavasti opeteta riittävästi vastuullisuusalan yliopistokoulutuksessa. Siksi opetusta pitäisi päivittää työelämän haasteita vastaavaksi. Lisäksi olisi suositeltavaa lisätä työelämässä oleville muiden alojen ammattilaisille polkuja vastuullisuusteemoja koskevan osaamisen kehittämiseen. Onkin tärkeää tunnistaa aikuiskoulutuksen tarpeet ja vastaanottajat työelämässä ja suunnitella heille sopivia koulutusmahdollisuuksia.

KESTÄVÄN KEHITYKSEN LÄPIMURTO TYÖPAIKOILLA

Pohjoismaiden yritysvastuuverkosto FIBS toteutti vuonna 2019 ensimmäisen laajan yritysvastuuammattilaisuutta koskevan kyselytutkimuksen jäsenilleen, Suomessa toimiville kestävän kehityksen asiantuntijoille. Sen mukaan sisäinen viestintä ja koulutus ovat merkittäviä ja aikaa vieviä tehtäviä (FIBS 2020a). Näillä tehtävillä viitataan työelämässä olevien koulutukseen eli ympäristötietoisuuden lisäämiseen. Ylimääräiset ympäristökasvatuksen tehtävät saattavat kuormittaa asiantuntijoita. Jotta vastuullisuusalan tehtäviä voidaan viedä eteenpäin organisaatiossa, on saatava hyväksyntä päätöksentekijöiltä. Ympäristökasvatus alkaakin usein johtoportaasta, minkä jälkeen voidaan siirtyä muille organisaatiotasoille.

Työelämässä olevien ympäristökasvatus voi tarkoittaa sen selostamista, miten ilmastonmuutos etenee, tai yksityiskohtaisen katsauksen luomista tietyn tuotteen valmistuksesta syntyviin ympäristövaikutuksiin. Vastuullisuusteemoista tuleekin kertoa yleistajuisesti ja vaihtuvan kuulijakunnan tarpeiden pohjalta. Kun työntekijät ymmärtävät perusasiat, on helpompi perustella esimerkiksi organisaation huomion kiinnittämistä henkilöstön liikkumistapoihin. Sekin käy ymmärrettäväksi, mihin sisäisiin toimintoihin ja osastoihin käsiteltävä aihe on sidoksissa. Muutokset henkilöstön liikkumistavoissa vähentävät organisaation ympäristökuormitusta tai hiilijalanjälkeä, parantavat paikallista ilmanlaatua ja jopa lisäävät työntekijöiden hyvinvointia, mikäli he kulkevat työmatkan lihasvoimin. Työpaikalla tapahtuvan koulutuksen ja tiedotuksen vaikutukset laajenevat organisaation ulkopuolelle, kun työntekijät tekevät vapaa-ajallaan ostopäätöksiä kuluttajina.

FIBSin kyselytutkimuksessa nousivat esille vastuullisuusalan ammattilaisten työssään kokema muutosvastarinta ja ennakkoluulot. Monialaisen ja laajan substanssiosaamisen lisäksi vastuullisuustyötä täytyy pystyä perustelemaan ja oikeuttamaan jatkuvasti, ja pahimmillaan on kyettävä sietämään kyseenalaistamista ja vähättelyä. (FIBS 2020a.)

FIBSin ympäristövastuun koordinaattori Angelina Kuokkanen kommentoi kyselytutkimuksen esiin nostamia vastuullisuustyön kääntöpuolia: ”Tämän hetken yritysvastuun ammattilaiset ovatkin uraauurtavia muutoksen tekijöitä, jotka joutuvat laaja-alaisen työnsä ohessa tekemään myös paljon sisäistä pr-työtä vastuullisuuden läpi lyömiseksi.” Argumentointi-, neuvottelu- ja vaikuttamistaidot ovat tärkeitä kestävän kehityksen asiantuntijoille. Kyselytutkimuksen tuloksista kuvastuu suhteellisen uusi ammattiala, joka etsii paikkaansa suomalaisten organisaatioiden arvohierarkiassa. (FIBS 2020b.) Viestinnän ja vuorovaikutustaitojen tarpeellisuus korostuvat.

VASTUULLISUUS INTEGROITUU USEAAN TYÖTEHTÄVÄÄN

Usein kestävään kehitykseen liittyvät toiminnot ovat erillisiä organisaation muista toiminnoista. Kun yhteiskunta siirtyy vähähiilisempään tulevaisuuteen, vastuullisuudesta tulee osa useaa työnkuvaa. Oman työkokemuksemme pohjalta organisaatioiden johdon, henkilöstöosaston, myynnin, tuotteiden ja palveluiden kehityksen, osto- ja laatuosaston, markkinoinnin ja viestinnän ammattilaisten työtehtävät sisältävät suoraan tai välillisesti vastuullisuusteemojen käsittelyä. Tällä tavoin vastuullisuus integroituu osastojen arkeen. Kaikista ammattilaisista ei kuitenkaan tule vastuullisuusammattilaisia, vaan tarvittavat muutokset päästöjen vähentämiseksi yhteiskunnassamme vaativat kaikilla aloilla toimia, jotka eivät saisi jäädä erillisiksi muusta toiminnasta. Muuten ilmastotekojen vaikutukset saattavat jäädä pinnallisiksi, eikä henkilöstö välttämättä edes tiedä niistä. Tämä on aikuiskasvatuksen paikka: meidän täytyisi tukea ihmisiä vielä enemmän kestävän tulevaisuuden rakentajina ja vaikuttajina. (Laakkonen & Kosonen 2018.)

Yleisesti on ajateltu, että aiemman koulutuksen kautta hankitut valmiudet kantavat läpi työuran. Oletuksen mukaan työntekijöiden osaaminen vahvistuu ja uudistuu osana työkokemusta, ja he hakevat itsenäisesti päivitystä osaamiseen, mikäli kokevat sen tarpeelliseksi. (Lehtinen, 2012). Itsestään selvänä pidetään sitä, että työntekijöillä on voimavaroja ja etsiä puuttuvia palasia osaamiseensa itsenäisesti oman työnsä ohessa. Kasvatustieteen professori Erno Lehtinen (2012) on tutkinut korkeasti koulutettujen osaamisen päivittämistä. Hän huomauttaa, että asiantuntijuustutkimuksen löydökset osoittavat oletuksen vääräksi. Muutosten hallitseminen ja vaadittavan asiantuntijuuden uudistaminen itsenäisesti päivätyön rinnalla on liian vaativaa yksittäiselle työntekijälle (Ericsson ym. 2006; Lehtinen 2012).

Vastuullisuusteemojen yhteydessä haetaan ymmärrystä ympäristökysymysten perusteista ja siitä, miten ne voidaan ottaa huomioon omassa työssä: miten esimerkiksi henkilöstöosasto nostaa esille vastuullisuusasiat työhaastatteluissa, mikäli ne muodostuvat osaksi organisaation arvoja. Aiheet ovat monialaisia ja laajoja ja saattavat tuntua abstrakteilta ja kaukaisilta, eivätkä työntekijät aina osaa sanoittaa puuttuvaa osaamista riittävän yksityiskohtaisesti.

VIESTINTÄ- JA NEUVOTTELUTAIDOT KUULUVAT VASTUULLISUUSALAN ASIANTUNTIJAN KOULUTUKSEEN

Suomen yliopistojen rehtorineuvoston (UNIFI) mukaan yliopistot ovat keskeisiä toimijoita ilmastokriisin torjunnassa ja ratkaisussa. Erityisen tärkeitä ne ovat tarvittavan asiantuntemuksen luomisessa ja turvallisen, vakaan yhteiskunnan vaalimisessa. Yliopistot tuottavat uutta tietoa ja kouluttavat tulevaisuuden osaajia ja tiedostavia kansalaisia (UNIFI 2020). Marraskuussa 2020 UNIFI julkaisi yliopistojen yhteiset kestävän kehityksen ja vastuullisuuden teesit. 12 teesin tavoite on korostaa kestävää kehitystä korkeakoulujen tutkimuksessa ja opiskelijoiden kasvatuksessa sekä edistää konkreettisia muutoksia. Neljäs teesi tähdentää, että akateemisten asiantuntijataitojen opetuksessa pitäisi huomioida vastuullisuuden valmiudet, kuten kriittinen ja eettinen ajattelu, yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot, muutosjohtaminen ja oman asiantuntijuuden tunnistaminen. Kestävää kehitystä ja yritysvastuuta opetetaan useassa suomalaisessa yliopistossa maisteritasolla.

Nykyisellään vastuullisuusalan korkeakoulutus ei välttämättä valmista opiskelijoita työelämän realiteetteihin (MacDonald ym. 2016). Vastuullisuusalan aiheet, kuten ilmastonmuutoksen hillintä tai luonnon monimuotoisuuden muutokset, ovat moniulotteisia ja toisinaan vaikeita ymmärtää (Brundiers & Wiek 2017). Kestävän kehityksen koulutus keskittyykin usein oppiaineen sisältöosaamiseen, esimerkiksi ympäristön hallintajärjestelmiin, kestävään kehitykseen prosessina, YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin, innovaatioihin, energian- ja vedenkulutukseen, kierrättämiseen ja jätehuoltoon. Jotta opittua voidaan hyödyntää työelämässä, täytyy lisäksi hallita yleiset työelämätaidot (Wiek ym. 2011). Tutkimusten mukaan vastuullisuusalan koulutus kuitenkin harvoin sisältää tehokkaan ja myötätuntoisen viestinnän opetusta (Allen ym. 2014; MacDonald ym. 2016;

Viestintä- ja vuorovaikutustaidot ovat tärkeä osa vastuullisuusalan ammattilaisen työtä.

Willard ym. 2010). Liian harvoin maisteriohjelmien opintojaksoihin on integroitu viestintä-, väittely- tai neuvottelusisältöjä. Sen sijaan opiskelijoiden odotetaan oppivan viestintä- ja vuorovaikutustaitoja muissa opinnoissa ja työelämässä.

Yliopistokoulutuksessa viestintätaitoja voi harjoitella vain harvoilla kursseilla, kuten projektityön kursseilla, jotka toteutetaan yhdessä yritysten kanssa (Jääskelä ym. 2018; Ainiala ym. 2020). Todellisuudessa opiskelijat tapaavat yritysten edustajien kanssa vain muutaman kerran. Lisäksi opintojakson aikataulu on usein tiukka ja lopputulokset esitellään luennoilla, joilla vain harvoin on mahdollisuutta syvälliseen keskusteluun ja perusteellisen palautteen antamiseen. Aika ajoin tämä epäkohta nousee esille opiskelijoiden kurssipalautteissa, ja opiskelijat toivovatkin enemmän vuorovaikutusta yritysten edustajien kanssa ymmärtääkseen, olivatko heidän töidensä tulokset vakuuttavia ja siten merkityksellisiä.

Viestintä- ja vuorovaikutustaidot, kuten neuvottelu ja eri osapuolten vakuuttaminen, ovat tärkeä osa vastuullisuusalan ammattilaisen työtä. Opintojen aikana opiskelijoiden on helppo jäädä ”omaan kuplaan”, jossa kaikille on selvää huomioida vastuullisuus liiketoiminnassa. Työelämässä he kuitenkin huomaavat, että talous hallitsee keskustelua, ja juuri silloin viestintä- ja neuvottelutaidot ovat tärkeitä. Vastuullisuusalan ammattilaisten työ sisältää nykyisten toimintatapojen ja ajatusmallien kriittistä arviointia ja niiden jatkuvaa uudistamista. Usein joudutaankin nousemaan vallitsevaa tilaa ja toimintatapaa, *status quota,* vastaan, sillä muutokset eivät miellytä kaikkia.

Tutkimus osoittaa, että vastavalmistuneet, jotka suorittivat tutkintonsa suomalaisessa yliopistossa eivät muodostaneet riittävää kompetenssia viestintä- ja yhteistyötaidoista. (Tuononen ym. 2019.) Oppimista voitaisiin tukea myös maisteriopinnoissa tarjoamalla lisää mahdollisuuksia taitojen harjoitteluun turvallisessa ja ystävällisessä ilmapiirissä. Suomalaisessa opetuskulttuurissa harva opiskelija uskaltaa haastaa opettajaa luennoilla pohdiskelevilla kysymyksillä, vaikka kestävän kehityksen alalle onkin ominaista tasapainottelu eri tahojen intressien kanssa.

Yksi vaihtoehto on lisätä pakollisia viestintä-, väittely- tai neuvottelukursseja maisteriohjelmiin. Ne vain ovat yhä joustamattomampia kokonaisuuksia, ja opiskelijoilla on aiempaa vähemmän valinnaisia opintoja. Toinen vaihtoehto on integroida väittelyä omana opetusmenetelmänään opintojaksoihin. Muiden hyvien opetusmenetelmien, kuten ryhmätöiden, lisäksi yhden luennon voisi korvata väittelytunnilla, jolle opiskelijat valmistelevat omia argumenttejaan käsiteltävästä aiheesta. He voisivat esimerkiksi miettiä argumentteja uusiutuvaan energiaan siirtymisen puolesta tai vastaan, mikä syventäisi heidän ymmärrystään siitä, miksi uusiutuvaa energiaa vastustetaan yhteiskunnassamme ja miten eri tahojen kanssa voisi käydä dialogia. Väittely- ja neuvottelutaitojen kehittämiseen sopisivat lisäksi virtuaalityökalut, esimerkiksi pelit ja simulaatiot sidosryhmävuorovaikutustilanteista. Maisteriohjelmien opetussuunnitelmien kuvauksiin ja oppimistavoitteisiin pitäisikin sisällyttää olennaiset viestintä- ja vuorovaikutustaidot. Se valmentaisi kestävän kehityksen opiskelijoita nykyistä paremmin työelämän haasteisiin.

VASTUULLISUUSOPINNOT AVOIMESSA YLIOPISTOSSA ANTAVAT TUKEA TYÖHÖN

Vastuullisuusalan ammattilaisten työtehtäviin kuuluu usein jatkuva ympäristötietoisuuden lisääminen. Aikuisten kestävän kehityksen kasvatus ei voi kuitenkaan olla vain asiantuntijoiden harteilla, joten on tärkeää pohtia, miten työelämässä olevien osaamista voidaan päivittää. Vastuullisuusteemat läpäisevät yhä useammin kaiken tekemisen organisaatioissa. Emme silti voi olettaa, että työntekijät oman työnsä ohessa päivittävät aktiivisesti vastuullisuusosaamistaan, vaan on tärkeää tunnistaa aikuiskoulutuksen tarpeet ja vastaanottajat työelämässä.

Avoimen yliopiston kestävän kehityksen opinnot ovat hyvä ja luotettava keino päivittää työelämässä olevien osaamista ja tietoisuutta. Suomen UNIFIn kestävän kehityksen teeseissä todetaan, että ”jatkuvan oppimisen periaatteen mukaisesti yliopistot kehittävät ja tarjoavat kestävyyskoulutusta yhdenvertaisuuden ja aktiivisen kansalaisuuden tukemiseksi” (teesi 4, UNIFI 2020). Opetustarjonnan, kuten tarvelähtöisten opintojaksojen, suunnittelussa on tärkeää huomioida aikuisopiskelijoiden ja organisaatioiden näkökulmia ja kokemuksia. Avoimen yliopiston kestävyystyön resursointi on keskeinen keino luoda lisää kohtaamispaikkoja, joissa tuetaan työelämässä olevien vastuullisuusosaamista.

Kestävää kehitystä on mahdollista opiskella usean palveluntarjoajan kautta. Avoimen yliopiston tarjontaa tulisi lisätä, ja kotimaisia opintokokonaisuuksia kohdentaa ja räätälöidä esimerkiksi toimialoittain tai työtehtävittäin. Näin osallistujan olisi vaivatonta löytää oikea, kulloisia tarpeita vastaava kokonaisuus. Erikoistumisen mahdollisuus motivoisi työntekijöitä päivittämään osaamistaan ja vaikuttaa uudistumiskykyyn ja oman alan osaamisen tason parantamiseen. Yliopistojen ja yritysten välistä dialogia lisäämällä on mahdollista parantaa avoimen yliopiston opintotarjontaa vastaamaan yhä paremmin työssä olevien tarpeita.

POHDINTA

Vastuullisuusalan ammattilaiset toimivat usein organisaatioiden muutosagentteina, ja heillä on keskeinen tehtävä työelämässä olevien aikuisten ympäristökasvatuksessa. Kun vastavalmistunut vastuullisuusalan ammattilainen siirtyy opinnoista työelämään, hänelle saattaa tulla yllätyksenä työntekijöiden ympäristötietoisuuden jatkuva lisääminen. Yllätyksenä saattaa tulla myös se, miten talouden kysymykset hallitsevat päätöksentekoa. Jotta vastuullisuusteemat saavat jalansijaa organisaatiossa, alan ammattilaiselta vaaditaan neuvottelu- ja väittelytaitoja. Kestävän kehityksen korkeakouluopetusta tulisikin päivittää viestintä- ja vuorovaikutustaidoilla, jotta vastavalmistuneet voisivat nykyistä paremmin viedä kestävyysagendaa eteenpäin.

UNIFIn mukaan yliopistot ovat keskeisiä toimijoita ilmastokriisin torjunnassa ja ratkaisussa korkeakoulutuksella ja tutkimuksella. Työelämässä olevat eri alojen ammattilaiset taas tarvitsevat erilaisia polkuja vastuullisuusteemoihin liittyvän osaamisensa kehittämiseen. Avoin yliopisto voi toimia yhtenä tärkeänä kouluttajana ympäristövastuuta ja sosiaalista vastuuta koskevassa osaamisessa.

Vastuullisuus liittyy yhä enemmän kaikkeen toimintaan alaan katsomatta. Näin kaikki yhteiskuntamme toimijat siirtyvät asteittain ja radikaalein muutoksin nykyistä vähähiilisempään tulevaisuuteen. Olisikin tärkeää suunnitella aikuiskoulutuksen kursseja yhdessä eri toimijoiden kanssa, jotta ne palvelisivat hyvin yhteiskuntamme tarpeita.

MINNA KÄYRÄ
KTM, väitöskirjatutkija
Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu
https://orcid.org/0000-0001-9718-1706.

ANGELINA KORSUNOVA
KTT, tohtoritutkija
Kestävyystieteen instituutti
maatalous- ja metsätieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
https://orcid.org/0000-0001-8424-2426.

LÄHTEET

Ainiala, T., Olsson, P., Mattila, H., Vesalainen, M. (2020). Työelämätaidot korkeakouluopetuksessa: Opiskelijoiden kokemuksia asiantuntijuuden ja taitojen kehittymisestä monialaisella kaupunkitutkimuksen projektikurssilla. Aikuiskasvatus, 40(2), 96-111. https://doi.org/10.33336/aik.95449

Allen, J. H., Beaudoin, F., Lloyd-pool, E., Sherman, J. (2014). Pathways to Sustainability

Careers: Building Capacity to Solve Complex Problems. *Sustainability,* 7(1), 7–53.

Committee on climate change (2019). Net Zero: The UK's contribution to stopping global warming. [online]. https://www.theccc.org.uk/wp-content/uploads/2019/05/Net-Zero-The-UKs-contribution-to-stopping-global-warming.pdf.

Ericsson, K. A., Charness, P. J., Feltovich, P. J. & Hoffmann, R. R. (2006). *The*

Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance. Cambridge: Cambridge University Press.

FIBS (2020a). *Muutoksentekijät. Yritysvastuuammattilaiset Suomessa* -tutkimusraportti. Helsinki: FIBS ry.

FIBS (2020b). FIBS-tutkimus: Yritysvastuu on kutsumusammatti – työn suurimpia haasteita ovat monialaisuus, muutosvastarinta ja liian vähäiset resurssit. [online]. https://www.fibsry.fi/ajankohtaista/tutkimus-yritysvastuu-on-kutsumusammatti-tyon-suurimpia-haasteita-ovat-monialaisuus-muutosvastarinta-ja-liian-vahaiset-resurssit

Harmaala, M.-M. & Jallinoja, N. (2012). *Yritysvastuu ja menestyvä liiketoiminta*. Helsinki: SanomaPro.

Jääskelä, P., Nykänen, S. & Tynjälä, P. (2018). Models for the development of generic skills in Finnish higher education. *Journal of Further and Higher Education,* 42(1), 130–142.

Laakkonen, E. & Kosonen, T. (2018). Kuinka tukea aikuisia kestävän tulevaisuuden rakentajina? *Aikuiskasvatus*, 38(4), 348–349. https://doi.org/10.33336/aik.88386

Lehtinen, E. (2012). Korkeakoulutuksen rakenteiden pitäisi tukea aikuiskoulutusta. *Aikuiskasvatus,* 32(4), 298–302. https://doi.org/10.33336/aik.94008

MacDonald, L. & Shriberg, M. (2016). Sustainability leadership programs in higher education: Alumni outcomes and impacts. *Journal of Environmental Studies and Sciences,* 6(2), 360–370.

Tuononen, T., Parpala, A. & Lindblom-Ylänne, S. (2019) Graduates' evaluations of usefulness of university education, and early career success – a longitudinal study of the transition to working life. *Assessment & Evaluation in Higher Education,* 44(4), 581–595, DOI: 10.1080/02602938.2018.1524000

Työ- ja elinkeinoministeriö (2014). Energia- ja ilmastotiekartta 2050. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Energia ja ilmasto 31/2014. https://tem.fi/documents/1410877/2628105/Energia+ja+ilmastotiekartta+2050.pdf/1584025f-c5c7-456c-a912-aba0ee3e5052 (22.10.2020).

UNIFI (2020). Kestävän kehityksen ja vastuullisuuden teesit. https://www.unifi.fi/viestit/kestavan-kehityksen-ja-vastuullisuuden-teesit (luettu 22.10.2020).

Wiek, A., Withycombe, L., Redman, C. & Mills, S. (2011). Moving Forward on Competence in Sustainability Research and Problem Solving. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development,* 53(2), 3–13.

Willard, M., Wiedmeyer, C., Flint, W., R., Weedon, J., S., Woodward, R., Feldman, I. & Edwards, M. (2010). The sustainability professional: 2010 Competency survey report. *Environmental Quality Management,* 20(1), 49–83.

ANJA HEIKKINEN & JENNI PÄTÄRI

Kansalaistieteen kutsu

Millaiseen keskusteluun kansalaistiede tiedepoliittisena iskusanana tai historiallistavan tarkastelun kohteena kutsuu? Voisivatko juhlavuottaan viettävät Sivistystyön Vapaus ja Vastuu (SVV) -yhteistyöohjelma ja Aikuiskasvatus toimia kansalaistamista koskevan julkisen keskustelun ja toiminnan foorumeina?

KANSALAISTIEDE ON EUROOPAN tutkimusalueen ja suomalaisen tiedepolitiikan höttöinen iskusana. Perinteisesti on puhuttu luonnontieteellisiin tutkimuksiin havaintoja keräävistä harrastajista, mutta taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n (2015) ja Euroopan unionin (2020) lanseeraamien avoimen tieteen ohjelmien tavoite on lisätä kansalaisten luottamusta tieteeseen, teknologiaan ja innovaatioihin sekä halua niiden tulosten omaksumiseen.

Pääministeri Sanna Marinin (sd.) hallituksen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan (TKI) tiekartassa kansalaistieteen tarkoitus on edistää muuttuvassa työ- ja elinkeinoelämässä tarvittavaa tiedon tuotantoa, innovaatioita ja korkeaa osaamista sekä mahdollistaa yhteiskunnan voimavarojen ja osaamisen laajapohjainen hyödyntäminen (VNK 2020). Ohjelmissa mainitaan tieteen demokratisointi, kansalaisvaikuttaminen ja tiedevalistus, joita kaikkien on helppo kannattaa, vaikka kansalaisuuden ja tieteen käsitteet leijuisivatkin ilmassa.

Kansalaistieteen kutsu kuuluu myös aikuiskasvatustieteessä, joten pohdimme itsekriittisesti, tarjoaisivatko Sivistystyön Vapaus ja Vastuu -ohjelman (SVV) kokemukset vastauksia. SVV on vapaan sivistystyön yhteistyöohjelma, joka pyrkii alan tutkimuksen ja yliopistoyhteistyön sekä toimijoiden vuorovaikutuksen vahvistamiseen. Onko ohjelmalla yhtymäkohtia kansansivistysopin kehitykseen ja löytyisikö vertailusta vaihtoehtoja? Soveltuuko kansalaistiedepuhe tieteenaloihin, joiden kohteena ovat kansalaisuus ja kansalaiseksi määrittely? Voisivatko juhlavuottaan viettävät SVV ja *Aikuiskasvatus* toimia kansalaistamista koskevan julkisen keskustelun ja toiminnan foorumeina?

YHTEISKUNNALLISTAMINEN JA KANSALAISUUS

Vapaasta sivistystyöstä tuli Suomessa tieteenomaisen kiinnostuksen kohde, kun kansansivistysoppi kehkeytyi yhtenä kansalaistietoja syventävistä yhteiskuntatieteistä Kansalaiskorkeakoulun, vuodesta 1930 Yhteiskunnallisen Korkeakoulun (YKK) oppiaineeksi vuonna 1928. Perustajat pitivät sitä kansansivistyslaitosten korkeampana portaana, erityisesti kansanopiston käyneitä varten.[1] Kansalaiskorkeakoulua

Kansaisuuden ja maahenkisyyden käsitteet jätettiin sivistysteoreettisen keskustelun ulkopuolelle.

tarvittiin kansanvaltaisen yhteiskunnan – kunnallishallinnon, sosiaalihuollon, lehdistön, osuuskuntien ja järjestöjen – toimihenkilöiden kasvattamiseen. Se tarjosi vaihtoehdon harvainvaltaa ylläpitävälle opilliselle kasvatukselle sekä virkamiehiä ja kansallista eliittiä kouluttavalle yliopistolle. (Harmaja 1917.) Kansan ja ”vanhan” valtion sijasta haettiin ja jaettiin tietoa ”yhteiskunnasta”, jonka hallintaan kaikki kansalaiset olivat saaneet oikeuden ja velvollisuuden. Kansansivistysopin isäksi asemoitu Zachris Castrén katsoi, että harvainvaltaisuuden ohella yhteiskunnallistamista uhkasi sisällissodan vastakkainasettelujen toistuminen. Kansakunnan terveys edellytti yhteisiä tosiarvoja kannattavaa kansalaiselämää ja yhteiskunnallisten elämänehtojen omakohtaiseen ymmärtämiseen ja arvostelukykyyn pystyviä kansalaisia. (Castrén 1919.)

Castrén arveli vapaan kansansivistystyön ja eri tieteenalojen hyötyvän vastavuoroisesta yhteistyöstä. Tieteellisen tutkimuksen ja korkeamman opetuksen tuli asettua johtamaan kansansivistäjien työtä sivistyksellisen yhteiskunnan luomisessa. Se integroisi erikoistuneita ja hajaantuneita tieteitä ja rakentaisi niissä kokonaisnäkemystä. (Castrén 1924.) Kansansivistysopin tuli yhdistää kansansivistystyötä edistävien tieteenalojen tuloksia ja ottaa niiden lähestymistapoja käyttöön. Tavoitteena ei ollut osoittaa kansansivistyksen hyödyllisyyttä vaan sen yhteyttä yhteiskuntaelämän kokonaisuuteen. Kansalaisten osallisuuden perusta oli opettajien ja opiskelijoiden yhteys kansansivistystyöhön. Yhdessä he kehittivät tulkintoja kansansivistäjän figuurista ja kansansivistystyön menetelmistä. YKK:n kanslerin ja Työväen Sivistysliiton (TSL) perustajan Väinö Voionmaan (1939) mukaan niissä tavoiteltiin eri työmuotoja – sivistysarvoja – yhdistävää kansansivistyksen olemusta. Kun koulutus ja valtiolliset elimet edustivat yksipuolisesti porvarillista sivistystä, oli tarpeen edistää muiden kansanryhmien elämänpiiriin ja arvoihin perustuvaa sivistystä. Sen pohjalta voisi rakentua yhteiskunnallinen, kansallinen sivistys. (Mt.)

Castrén, Voionmaa ja T. I. Wuorenrinne kansansivistysopin kehittäjinä edustivat sosiaalidemokraattista työväensivistys- ja työväenopistoliikettä, joten talonpoikainen ja kristillinen sivistys saivat niukasti huomiota osakseen. Niinpä kansaisuuden ja maahenkisyyden käsitteet jätettiin sivistysteoreettisen keskustelun ulkopuolelle, eikä äärivasemmiston ja -oikeiston elämänpiiriin ja arvoihin pohjautuva toiminta sopinut yhteiskunnallistavan sivistyksen ohjelmaan. Silti kehittäjät torjuivat aikakauden polttavien kysymysten, kuten politiikkaa ja uskontoa koskevien kysymysten, syrjäyttämisen kansansivistystyöstä. Yhteiskunnallisesti ja valtiollisesti viattomiin asioihin rajoittuminen tekisi työstä tyhjänaikaista ajanvietettä ja kuolettaisi sen sivistyksellisen arvosisällön. (Castrén 1924.)

SIVISTYSTYÖN TIETEENOMAISUUS

Sosiaalidemokraattinen sivistysliike korosti yhteiskunnallistavan sivistyksen tiedeperustaisuutta, jonka toteutuminen edellytti eri tieteenaloilla pätevöityneitä ohjaajia sekä kansansivistystyön ja yliopiston yhteistyötä. Yhteistä kansalaisuutta tuli etsiä tieteenomaisesti koettelemalla aikakauden polttavia kysymyksiä eri näkökulmista sekä pyrkimällä ymmärtämään erilaisia arvolähtökohtia ja ongelmanasetteluja tasa-arvoisessa hengessä (Castrén 1924; Vuorenrinne 1942; Harva 1943). Kun aatteelliset erot tuli tuoda sivistystyön piiriin tieteenomaisuuden suodattamana, käsitys kuitenkin epäpolitisoitui (Heikkinen ym. 2019).

Sivistystyön tieteenomaistaminen edellytti myös sen itsensä tieteellistämistä. Yhtenä YKK:n yhteiskunnallistavista oppiaineista kansansivistysopin erityistehtävä oli kasvattaa kansansivistystyön tekijöitä ja johtajia. Kansansivistystyön tarkastajana Castrén asetti tieteellisen pätevyyden sivistystyön valtiollisen tunnustamisen kriteeriksi. (Tuomisto 2002; Kantasalmi 2015.) Se tarkoitti yhteiskunnallisten aineiden opintoja seuraavaa kansansivistykseen syventymistä. Kansansivistäjän tuli hallita tietty erityisaihe, mutta

yhteinen tietopohja edellytti ehyttä yhteiskunnallistavaa kokonaisnäkemystä (Voionmaa 1942). Alan eri työmuotoja yhdisti tietämys kansansivistystyön osa-alueista ja kokonaisuudesta sekä yhteys muihin yhteiskuntatieteisiin. Voionmaa piti kansansivistysopin sisällöllisenä ja metodisena ytimenä historiaa, jonka avulla yhteiskunnallista muutosta voitiin selittää ja ymmärtää. Historian ohella tuli perehtyä valtiotietoon, kunnallis- ja yhteiskuntatietoon, kansanliikkeisiin, sisäpolitiikan ja kulttuurielämän haaroihin sekä niitä koskeviin teorioihin ja muiden maiden tilanteisiin. (Voionmaa 1942; Castrén 1924.)

Vaikka kansansivistyksen käsitteistä ja olemuksesta keskusteltiin aikakauslehdissä ja sivistysjärjestöjen tapaamisissa, kansansivistysoppia alkoi tieteellistää vuonna 1940 perustettu Kansansivistysopillinen yhdistys (Aaltonen 2010; Pätäri 2019; Ikonen 2021). Sen avulla kansansivistystyön opillinen, hallinnollinen ja eri työmuotojen vaikuttajaverkosto pyrki keskittämään ja kontrolloimaan hajanaisena pidettyä keskustelua, oikeutuksenaan kansallisen yhtenäisyyden rakentaminen talvisodan oloissa. Yhdistyksen perustajiin kuulunut Wuorenrinne korosti kansansivistyksen tehtävää yksilöiden ja yhteiskuntapiirien yhteis- ja vastuuntunnon rakentajana ja kansansivistysoppia sen syväluotaavana perustana (Vuorenrinne 1942). Yhdistyksen tuli pohtia kansansivistysteoreettisia kysymyksiä, jättää ulkopuolelle puhtaasti poliittiset kysymykset, levittää kansansivistysopillisia tietoja sekä edistää alan tieteellistä tutkimustyötä, keskustelua ja julkaisutoimintaa. Kun jäseneksi hyväksyminen edellytti johtokunnan ja yleiskokouksen päätöstä, yhdistyksestä tuli tosiasiassa sisäänpäin lämpiävä ja eksklusiivinen.

Kansansivistysoppia yhdistäväksi julkisuusfoorumiksi yhdistys perusti *Kansansivistys*-aikakauskirjan (1948–54), jonka palstoilla kansansivistyksestä käytiin teoreettista, käytännöllistä ja poliittista keskustelua. Lehdessä julkaistiin esitelmiä, joita toimituskunta – professori Urpo Harva sekä keskusjärjestöjen ja kouluhallinnon johtajat – olivat pitäneet yhdistyksen kokouksissa. Kirjoitukset puolustivat sivistystyön asemaa ja arvostusta yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä.

Valtakeskittymän reunalta tilastotutkija Judit Kauppinen muistutti, että kansansivistys ja kansalaisuus tarkoittivat myös sivistyneistöä ja että niitä koskevan opin tuli perustua todellisuuden tieteelliseen tuntemukseen. Käsiteriitoja seuratessaan Kauppinen totesi, ettei ”voi olla panematta merkille sitä tuhoisaa noidanympyrää, johon ajaudutaan, kun vuosikymmenen ajan arvovaltaisessa yhdistyksessä askaroidaan mahdollisten käsite-erojen parissa, sen sijaan että hakeuduttaisiin kenttätutkimusten raikkaiden tuulten pariin ja tehtäisiin kaikki, mitä tehtävissä on nuorten tutkijain tieteellisen työn tukemiseksi” (Kauppinen 1953).

Kansalaisjulkisuutta ovat vapaan sivistystyön tutkimuksessa edustaneet etenkin opinnäytetutkimukset, joita YKK:ssa ohjasi professori Harva. Hän linjasi myös muuta tutkimusta vuonna 1945 käynnistämässään Yhteiskunnallisessa tutkimuslaitoksessa. Tutkimuksen tuli tieteenomaistaa kansansivistystyötä, jotta se juurruttaisi kansaan sivistysarvoja ja todella älyllisen elämän viljelyä. Sen avulla tuotettaisiin kansansivistystyöhön kokonaisnäkemystä sekä tehostettaisiin niukkojen varojen tehokasta käyttöä ja kansansivistäjien valmistusta. (Harva 1943.)

Käytännössä tutkimuslaitos pohjusti vapaan sivistystyön tutkimukseen levinnyttä toimeksiantotutkimusta, jossa kansalaisista tuli eri työmuotojen käyttäjiä ja joita seurattiin ja rekisteröitiin osallistumiskartoituksilla. Harvan 1970-luvulle kontrolloima tutkimus alkoi paljolti toistaa vapaan sivistystyön kaanonia. Muissa oppiaineissa Voionmaan hengessä tehdyt opinnäytteet puolestaan pitivät historiaa ja yhteiskunnallisia aineita vapaan sivistystyön lähtökohtina. (Heikkinen ym. 2019.)

Porvarillisen koulutusjärjestelmän uudistaminen ”yhteiskunnallisen sivistyksen” suuntaan avautui, kun vasemmistopuolueet ja ammattiyhdistysliike saivat vaikutusvaltaa toisen maailmansodan jälkeen. Peruskoulu ja universaalit hyvinvointipalvelut näyttivät toteuttavan työväen sivistysliikkeen pyrkimyksen yhteiseen yhteiskuntaan. Vaikka kansansivistysopin ihanteena oli kansalaislähtöisyys, kansalaiset eivät osallistuneet sen muotoiluun. Yhteys kansalaisiin toteutui kansansivistäjien välityksellä. Kansansivistysopillisen yhdistyksen nimi muutettiin vuonna 1971 Aikuiskasvatuksen Tutkimusseuraksi (ATS). Oppiainetta profiloitiin osaksi kasvatustieteitä, jotka olivat vahvistuneet opettajien kouluttajina ja aseman vakiinnuttajina. (Kantasalmi 2015; Heikkinen ym. 2019.)

Yhteiskunnallistava sivistystyö kävi 1980-luvulla mahdollisuuksien tasa-arvoon nojaavassa koulutusjärjestelmässä tarpeettomaksi.

Siirto kasvatustieteiden tiedekuntaan ajoi aikuiskasvatuksen identiteettikamppailuun yleisen kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen kanssa (ks. Tuomisto 2002). Samalla vasemmiston ja ammattiyhdistysliikkeen asemat koulutushallinnossa ja -politiikassa tarjosivat alan tutkijoille tilaisuuden aikuiskoulutusreformeja palvelevaan tutkimukseen. Vaikka henkilöyhteydet Tampereen yliopiston, kouluhallinnon virkamiesten, ATS:n ja ammattiyhdistysliikkeen kesken olivat tiiviit, tieteenalan "yhteiskunnallistava" uudistaminen jäi yliopiston valtakamppailujen jalkoihin (Tuomisto 2002; 2014).

Opetus, opinnäytteet ja muu tutkimus keskittyivät aikuiskasvatuskentän luokituksiin sekä aikuisten oppimisen ja aikuiskasvattajien jäsennyksiin. Tieteen, politiikan ja käytännön edustajien välinen keskustelu kutistui. Koulutussuunnitteluun keskittyneet aikuiskasvatustieteilijät suosivat käytännön toimijoiden kanssa tehtävän tutkimuksen sijasta yhteiskuntatieteellistä lähestymistapaa: "Silloin kun aikuiskasvatus pyrkii todellistamaan humanistisia arvoja, se tarvitsee avukseen nimenomaan yhteiskuntakriittistä tutkimusta, joka asettaa kysymyksenalaisiksi myös sivistyskäytännön omat ajattelutavat ja vakiintuneet merkitykset" (Alanen 1981).

Aikuiskasvatustieteilijöiden visiitti vallankäytön keskuksissa jäi lyhyeksi. Vastaisuudessa ammatillista ja tutkintotavoitteista aikuiskoulutusta sekä vapaata sivistystyötä hallinnoitiin arvioinneilla, koulutuspoliittisilla ohjelmilla, tarkoitusta ja rahoitusta määrittelevällä lainsäädännöllä ja koulutuksen järjestäjien kanssa käydyillä tulosneuvotteluilla.

Kun aikuiskasvatus levisi 1980-luvulla muiden yliopistojen kasvatustieteiden tiedekunnissa ja laitoksissa, se painottui koulutuspolitiikkaan, opetukseen ja ohjaukseen sekä henkilöstön ja organisaation kehittämiseen (Tuomisto 2002). "Yhteiskunnallistava" sivistystyö näytti mahdollisuuksien tasa-arvoon nojaavassa koulutusjärjestelmässä käyvän tarpeettomaksi. Vähäinen vapaan sivistystyön tutkimus kapeni ammattilaisten omien organisaatioiden ja työn kehittämiseen, muu keskustelu siirtyi eri työmuotojen omille foorumeille.

2000-luvulla suomalaisesta kansallisvaltioyhteiskunnasta oli osana Euroopan unionia tullut itsestäänselvyys, asiakkainaan veronmaksajakansalaiset, jotka vastasivat sen kilpailukyvystä ja omasta työllistyvyydestään. Hallitusohjelmissa, koulutushallinnossa ja yliopistoissa aikuiskasvatus ja -koulutus väistyivät elinikäisen oppimisen, osaamisen kehittämisen, työssä oppimisen ja ammattikorkeakoulujen vahvistamisen tieltä. Aikuiskasvatustiede ei enää tarjonnut työkaluja vapaan sivistystyön edunvalvontaan.

Politiikantekijät ja hallinto kuuntelivat sen sijasta taloustieteitä ja keskittyivät valvomaan toiminnan tehokkuutta ja tuloksellisuutta. Vapaassa sivistystyössä yhteiskunnallistamisen ja kansalaistamisen ohjelmat muuntuivat laitostuneeksi retoriikaksi, jossa tutkijoita kaivattiin niiden kuosittamiseen, kun ala pyrki säilyttämään asemansa koulutusjärjestelmässä.

VAPAAN SIVISTYSTYÖN PUOLUSTUS

Yliopistojen ulkopuolelle ajautunutta keskustelua vapaan sivistystyön tarkoituksista ja toteutuksesta sekä tieteellisen koulutuksen ja tutkimuksen tarpeesta aktivoivat 1990-luvun lopulla erityisesti Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön (VSY) aktiivit Timo Toiviainen ja Seppo Niemelä sekä opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) aikuiskoulutusosaston johtaja Marita Savola (Mikkilä 2012). Toiviainen ja Niemelä artikuloivat kasvanutta huolta vapaan sivistystyön tarkoituksen katoamisesta analysoimalla ja visioimalla sen ideologista ja toiminnallista erityisyyttä.

Pyrkimykset eri toimintamuotojen yhteiseen missioon kävivät toteen ministeriön johtamassa "Vapaan sivistystyön kehittämisohjelmassa" (2000–09)

sekä sen rahoittamassa ja VSY:n organisoimassa ”Vapaan sivistystyön osaaminen ja pätevyys” – eli VSOP-ohjelmassa (2000–11). Molempiin sisältyi vapaan sivistystyön yliopistoyhteistyön rakentaminen. VSOP-ohjelmassa syntyi organisaatiorajat ohittavia yhteistyön muotoja, joiden toivottiin vakiintuvan. Myös ATS:n koordinoima tutkijoiden, vapaan sivistystyön, ammatillisen aikuiskoulutuksen ja Opetushallituksen välinen ”Aikuiskasvatuksen tutkimusyhteistyön rakenteelliset innovaatiot” -hanke kartoitti tieteen, aikuiskasvatuksen toimintakenttien ja politiikan yhteistoiminnan mahdollisuuksia. Vaikka vapaan sivistystyön tiedeyhteyksiä hahmotettiin siinä osana aikuiskasvatuksen kokonaisuutta, kenttien eriytyminen vain vahvistui. (Heikkinen & Teräsahde 2011.)

Aloitteista huolimatta vapaan sivistystyön tieteellisen tutkimuksen ja koulutuksen vahvistaminen ei saanut pysyvää tukea hallinnosta, sillä Savola eläköityi ja aikuiskoulutusosasto lakkautettiin. Ei sitä juuri löytynyt yliopistoista tai tutkimusseuroista, eikä laajalti vapaan sivistystyön organisaatioiltakaan.

Vuonna 2011 VSOP-hankkeeseen sitoutuneet toimijat päättivät kuitenkin jatkaa sopimuksellista yhteistyötä SVV-yhteistyöohjelmana. Osapuolina olivat VSY ja kolmen yliopiston tutkijat. Jotta VSY saisi ministeriöltä avustuksen ohjelman koordinointiin ja jäsenjärjestöt pitäisivät sitä edunvalvonnalleen tarpeellisena, perustamisasiakirjassa korostettiin ajankohtaiseen koulutuspolitiikkaan tarttumista (SVV 2011).

Huoli vapaan sivistystyön aseman ja arvostuksen tutkimusperustaisesta puolustamisesta oli yhteinen, mutta toimijoiden odotukset yhteistyöohjelmalta olivat ristiriitaisia, mikä vaikutti sen toteutukseen. Sopimukseen SVV-yhteistyön tarkoitukseksi kirjattiin ensinnäkin vapaan sivistystyön toiminta-ajatuksen, -menetelmien ja merkityksen kirkastaminen muuttuvassa historiallis-yhteiskunnallisessa kontekstissa. Toiseksi siinä oli tarkoitus analysoida alan hallinnon, tutkimuksen ja käytännön toimijoiden suhteita ja kolmanneksi luoda tutkimuksen ja tieteellisen koulutuksen toimintamalleja. Toimeen haluttiin tarttua yliopiston, käytännön ja politiikan toimijoiden yhteistutkimuksella, teorian ja käytännön vuoropuheluna sekä tutkijoiden ja niin sanottujen maallikoiden kykyjä yhdistävänä tiedon rakentamisena. Osallistujat pohtisivat yhdessä asiakirjojen, ohjelmien, käytänteiden ja kokemusten ilmentämiä toiminta-ajatuksen, menetelmien ja toimijuuksien merkityksiä sekä niiden seurauksia. (Mt.)

Yliopistotoimijoiden missio SVV-ohjelmassa oli vastustaa aikuiskasvatustutkimuksen ja -koulutuksen välineellistämistä kilpailukyky-yliopiston palvelukseen. Tähän pyrittiin kansansivistysopin hengessä rakentamalla alueellista ja kansallista yhteistutkimusta. Se koostui osapuolten toimintaan integroidusta opinnäytetutkimuksesta, harjoitteluista, tutkivasta kehittämisestä ja tutkimustyöpajoista. Yhteistyövisio oli idealistinen. Sen osapuoliksi odotettiin vapaan sivistystyön organisaatioita sekä yliopistojen aikuiskasvatukseen ja vapaaseen sivistystyöhön erikoistuneita laitoksia henkilöstöineen ja opiskelijoineen kuten myös tutkimusseurojen, opetushallinnon ja median edustajia. Kun kansansivistysopissa tieteellisen ajattelun ja tutkimustiedon levittäminen tarkoitti polttavien kysymysten kannalta perustavia tieteenaloja, SVV-ohjelmassa luvattiin tehdä näkyväksi vapaan sivistystyön hyötyjä sekä välittää ja yleistajuistaa sitä koskevaa tutkimusta. (Mt.)

SVV-ohjelmassa jatkuivat vuosina 2015–16 rinnan osallistavan ja omaehtoisen tutkimusyhteistyön sekä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävät strategiat. Kunnianhimoisesti ehdotettiin, että vapaan sivistystyön tutkijat, toimijat ja päättäjät muotoilisivat yhdessä tutkimusaiheita ja -ongelmia, toteuttaisivat tutkimuksia, levittäisivät tutkimustietoa ja kehittäisivät yhteistyöhön sitoutuvien pilottiorganisaatioiden alueellisen ja kansallisen verkoston. Ohjelmalta odotettiin, että se vakiinnuttaisi yhteistyöyliopistoihin tutkijoiden ohjaus- ja vertaistukijärjestelmän ja loisi alan koulutuksen ja tutkimuksen keskittymän. Lisäksi toivottiin, että toimijoiden yhteydenpito säännöllistyisi ja vapaan sivistystyön vaikuttavuutta tutkiva hanke saisi OKM:n tai Euroopan unionin rahoituksen. (SVV-TOSU 2015–16.)

Ohjelma eteni yhteistyössä toteutettujen opinnäytetutkimusten, opintojen sekä alueellisten, kansallisten ja kansainvälisten tapahtumien ja kansalaiskeskustelujen merkeissä lähes ilman ulkoista rahoitusta. Vaikka syötteitä annettiin vapaan sivistystyön ja tutkimuksen tapahtumiin, kuten Vapaan sivistys-

SVV-ohjelmassa luvattiin tehdä näkyväksi vapaan sivistystyön hyötyjä sekä välittää ja yleistajuistaa sitä koskevaa tutkimusta.

työn päiville, Aikuiskasvatuksen tutkimuspäiville ja pohjoismaisiin aikuiskasvatuskonferensseihin, ohjelman yhteistyöllistä ideaa ei päästy työstämään yliopistojen, vapaan sivistystyön organisaatioiden ja politiikantekijöiden kesken eikä yliopistoissakaan. Niin tutkijoiden kuin vapaan sivistystyön toimijoiden huomio keskittyi erillisiin, kulloinkin tarjolla oleviin hankerahoituksiin.

Samalla kun yhteistyöohjelman teemat – rakennemuutos ja muuttuva kansalaisuus, tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus, vapaan sivistystyön bunkkerit ylittävä yhteistyö, digitalisaation uhat ja mahdollisuudet – terävöityvät, yliopistojen ja vapaan sivistystyön hallinta- ja rahoituslogiikka sabotoi niiden toteutumista. Yhteistutkimuksen ja tutkimusperustaisen kehittämisen korvasivat yhteistyöyliopistojen ja vapaan sivistystyön keskusjärjestöjen välinen ”ohjelmatoiminta”. VSY:lle se tarjoiltiin TKI-, vaikuttavuus-, kumppanuus-, arviointi- sekä viestintä- ja julkaisutuotannon sanastolla. (SVV-TOSU 2017–19.) Alueellinen opinnäyte- ja opintoyhteistyö jatkui, mutta yhteinen keskustelu ohjelman ideasta ja suunnitelmien toteuttamisesta jatkoi hiipumistaan.

Vuosien 2020–22 toimintasuunnitelma lähtee siitä, että SVV-ohjelma edistää Vapaan Sivistystyö ry:n (VST) strategiaa keskeisinä teemoinaan ekososiaalinen sivistys ja uusi työelämänarratiivi. Yhteistyöyliopistojen tehtävä on tukea vapaan sivistystyön uudelleen sanoittamista sekä kestävän, vaikuttavan ja uudistuvan sivistystyön rakentamista. Strategia nojaa pitkälti Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran projekteihin ja toimintamalleihin. Niinpä SVV-ohjelman tulee tarjota vapaan sivistystyön toimijoille ja kansalaisryhmille keskustelufoorumi, jossa tutkijat voivat kohdata muita toimijoita ja käyttää tutkimusperustaisia puheenvuoroja. Aiempi opinnäyteyhteistyö, tutkimustyöpajat ja alan asiantuntijakoulutus yliopistoissa mainitaan, mutta ne jäävät VST:n strategian varjoon. (SVV-TOSU 2020–22.)

SIVISTYSTYÖN VAPAUS JA VASTUU -OHJELMAN JULKISUUSFOORUMIT

Kansansivistysopin kehittäjät vastuuttivat sivistystyön johtajia ja tieteen edustajia etsimään vapaan sivistystyön yhteistä olemusta *Kansansivistys*-lehden palstoilla. Lainsäädäntö ja valtionosuudet kuitenkin eriyttivät vapaan sivistystyön työmuotoja, jotka vahvistivat profiilejaan järjestölehdillä. Yliopistossa aikuiskasvatukseksi muuttunut tieteenala ei Urpo Harvan suojeluksessa enää tarvinnut puolustajaa.

Lehdelle ei löytynyt yleisöä yhdistyksen ulkopuolelta, ja se lopetettiin vuonna 1954. ATS käynnisti *Aikuiskasvatus*-tiedelehden yhdessä Kansanvalistusseuran kanssa uudelleen vuonna 1981. Alkuvuosina lehden toimituskunta koostui yliopistojen, politiikan ja hallinnon sekä käytännön edustajista. Vapaan sivistystyön tematiikka oli vielä keskeinen, vaikka lehden tarkoitus olikin avartaa aikuiskasvatuksen tulkinta ammatilliseen ja työelämän aikuiskoulutukseen ja henkilöstön kehittämiseen. Ote oli keskusteleva, kun tutkijoilla ei ollut painetta vertaisarvioitujen artikkelien julkaisemiseen Jufo-foorumeilla.

SVV-ohjelmaa kehiteltäessä suomalaisiin yliopistoihin vyöryi kilpailu- ja indikaattoripolitiikka. Visiot aikuiskasvatuksen tutkimuksen ja tieteellisen koulutuksen poikkitieteellistämisestä ja yhteistyöstä käytännön ja politiikan kanssa sopivat siihen huonosti. *Aikuiskasvatus*-lehden toimituskunnat täyttyivät yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tutkijoista ja opettajista. Julkaisupolitiikka taipui korkeakoulujen hallinnan ja tutkijoiden pätevöitymisen ja meritoitumisen ohjelmille, joissa keskustelemista ja osallistamista ei arvostettu. ATS ja *Aikuiskasvatus* osoittivat kunnioitusta vapaalle sivistystyölle aikuiskasvatuksen ja aikuiskasvatustieteen esihistoriallisena edeltäjänä, mutta sen ”yhteiskunnallistavaa” potentiaalia ei tunnistettu. SVV-ohjelma puolestaan marginalisoi itseään keskittämällä niukat resurssinsa yliopiston ja vapaan sivistystyön toimijoiden yhteistyötä tukeviin julkisuusfoorumeihin.

Aikuiskasvatuksessa SVV näkyi tutkijoiden henkilökohtaisina tuotoksina, vaikka ne ilmensivätkin ohjelman kansalaisia osallistavia pyrkimyksiä. Vuosina 2011–20 lehdessä käydyssä keskustelussa oppiaineen tilasta ja tulevaisuudesta SVV jäi katveeseen. Kuitenkin professori Petri Salo (2011) kritisoi perinteistä osallistumistutkimusta ja toivoi tutkimusta osallistumisen merkityksistä ja kokemuksista:

> ”[--] vapaa sivistystyö on kuin musta laatikko. En ole alan tutkimusta Suomessa seuranneena tutustunut yhteenkään tutkimukseen, jossa olisi tarkasteltu lähietäisyydeltä mitä tuhansilla ja taas tuhansilla kursseilla tehdään ja tapahtuu[--] Tutkimus ja/tai kehittämistoiminta kohdistuvat liian usein sivistyksen kovan ytimen sijaan sen etäisiin institutionaalisiin reunaehtoihin”.

Professori Anja Heikkinen (2012) totesi, että

> ”(a)ikuiskasvatuksen ääriviivoja, rajoja ja omia paikkoja voisi etsiä yhdistämällä tutkijoiden ja käytännön toimijoiden kyvyt tiedon tuottamisessa ja rakentamisessa. Kyseessä ei olisi muodikas yhteinen tiedonrakentelu, jaettu asiantuntijuus tms. ’tilanteinen, tilauksiin ja odotuksiin vastaava ja kulloistakin tarvetta tyydyttävä tieto ja tiede’, vaan niin tieteen kuin todellisuuden konkreettisesti haastama tutkimus. Aikuiskasvatustieteen identiteetin kriteerinä voisi olla kyky yhdistää paikallinen ja alueellinen, naiivi ja käytäntöihin ankkuroitunut tieto tieteelliseen – eri tieteenaloihin perustuvaan – tietoon tuomalla yhteiseen tilaan niin sanotut tutkijat ja kokeneet käytännön asiantuntijat”.

SVV-ohjelma tavoittelee yliopistojen, käytännön ja politiikan toimijoiden yhteistyöhön perustuvaa julkisuutta. Opinnäytteitä ja muuta tutkimusta on pyritty syntetisoimaan kokoamalla tutkimustietokantoja sekä tiedottamalla ja yleistajuistamalla tutkimustuloksia. Yhteisjulkaisuina on tuotettu muun muassa *Vapaa, vallaton ja vangittu sivistystyö* -pamfletti sekä *Adult Education and the Planetary Condition* - ja *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna* -teokset. Yhteistyölliset viestintämuodot, sivustot ja julkaisut eivät ole kuitenkaan saavuttaneet aikuiskasvatustieteen ja yliopistojen tai vapaan sivistystyön valtavirtajulkisuuksia. Yhteisestä historiastaan huolimatta SVV ja *Aikuiskasvatus* ovat pysyneet erillisinä foorumeina ja muodostuneet osittain kilpaileviksi foorumeiksi.

POPULISMISTA TIETEEN VASTUUSEEN

OKM edistää OECD:n ja Euroopan unionin avoimen tieteen tiekarttaa, jonka mukainen kansalaistiede osallistaisi tavalliset ihmiset tiedeperustaiseen innovaatioiden tuotantoon. *Aikuiskasvatuksen* päätoimittaja Heikki Silvennoinen (2017) arveli, että

> ”(a)voimesta tieteestä on tullut 2000-luvulla ei vain tiedepoliittinen vaan laajemminkin yhteiskuntapoliittinen tavoite [--] OECD:n ja Euroopan unionin suosituksia noudattaen hallitukset eri puolilla maailmaa näkevät, että avoin tiede avaa liiketoimintamahdollisuuksia ja vahvistaa kilpailukykyä sekä vauhdittaa talouskasvua [--] Kaikki data on saatava tuottamaan”.

Vapaan sivistystyön suunnasta ohjelmaa kiiteltiin:

> ”Avoimen tieteen ja tutkimuksen periaatteisiin kytkeytyy läheisesti kansalaisten aktiivinen rooli. Aikuisten aktiivinen osallisuus tutkimushankkeissa on aikuiskasvatustieteen potentiaalinen voimavara [--] Voisiko aikuiskasvatustiedekin olla nykyistä aktiivisemmin edistämässä kansalaistieteen toimintatapoja? [--] Avoimen tieteen ja tutkimuksen tiekartan (OKM 2014) mukaan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoite on saavutettu, kun muun muassa tieteen uskottavuus on vahvistunut kansalaisten näkökulmasta, tutkimustulosten levittäminen tiedeyhteisön ulkopuolelle on vakiintunutta toimintaa, avoin tieto on aidosti innovaatioiden raaka-ainetta ja tutkijat ovat yhä valmiimpia vastaamaan yhteiskunnallisiin kysymyksiin” (Tuomi 2017).

Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) ja opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) TKI-tiekartassa (VNK 2020) kansalaistieteen onnistumista mitataan tuottavuuden kasvulla. Tarkoittaisiko se vaikkapa *Big Datan* eli massadatan digitaalista keräämistä sivistyspalvelujen asiakkailta elinikäisten innovaattorien tuotannon tehostamiseksi?

Kansansivistysoppi ja SVV-ohjelma käynnistyivät avoimina ja itseään kyselevinä, edellinen kansallisvaltioyhteiskunnan kehkeytymättömyyden, jälkimmäinen sen itsestäänselvyyden oloissa. Molemmat tunnustivat tieteen, käytännön ja politiikan eriävät toimintalogiikat – ja tieteen erityisyyden sivistystyön itsereflektiivisenä osa-alueena. Koulutus- ja yliopistopoliittinen kilpailu ajoi niitä edunvalvonnan ja ryhmäkuntaisuuden suuntaan, jossa kansalaisuudesta ja sivistyksestä puhutaan muiden puolesta ja aihepiiri omitaan sivistystyön toimijoiksi tai tutkijoiksi julistautuneille. Kansalaisuutta ja tiedettä yleistajuistava kansalaistiedepolitiikka vääristää keskustelua aikuiskasvatustieteen vastuusta. Saksalaisen sosiologin Julian Müllerin (2015) tavoin yhteiskuntaa ja kansalaisuutta voi pitää toiminnallisina, määrittelyille avoimina kategorioina, joita jatkuvasti todellistetaan ja ylläpidetään. Kun ihmiskunnan ja muun maakansan olemassaolon kohtalonyhteyttä ei enää voi kiistää, yhteiskunnallistaminen ja kansalaistaminen edellyttävät kaikkien ihmisellisten ja ei-ihmisellisten olentojen huomioon ottamista.

Itsereflektiivinen yhteistutkimus sekä siihen integroituva koulutus ja kehittäminen vaativat myös institutionaalisia ratkaisuja. Tuottavuustavoitteiden sijasta resursseja tulisi suunnata yhteistyöhön yliopistojen ja aikuiskasvatuksen toteuttajien kesken sekä yhteistyötä mahdollistaviin sopimuksiin ja säädöksiin aikuiskasvattajien pätevöittämisestä ja toimenkuvista. Tämä edellyttää politiikantekijöiden, tutkijoiden ja käytännön vuoropuhelun ohella yhteisiä keskustelun ja toiminnan foorumeja (Teräsahde 2020).

ANJA HEIKKINEN

KT, FM, professori emerita
kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Tampereen yliopisto
https://orcid.org/0000-0002-7208-0797

JENNI PÄTÄRI

KM, väitöskirjatutkija
kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Tampereen yliopisto
https://orcid.org/0000-0002-4097-2029

KIRJALLISUUS

Aaltonen, R. (2010). Sivistyksellistä syvämuokkausta – oma yhdistys kokosi voimat. *Aikuiskasvatus*, 30(4), 244–246. https://doi.org/10.33336/aik.93890

Alanen, A. (1981). Vapaan sivistystyön praktisen teorian kehittymisestä. *Aikuiskasvatus*, 1(2), 54–59. https://doi.org/10.33336/aik.96183

Castrén, Z. (1919). Työväenopistojen sivistystehtävästä. Alustus työväenopistojen II edustajakokouksessa 9.6.1919.

Castrén, Z. (1924). Yliopisto ja vapaa kansansivistystyö. *Kansanvalistus ja kirjastolehti,* 5/1924, 217–228.

Euroopan unioni (2020). European Commission. A new ERA for Research and Innovation. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0628&from=EN

Harmaja, L. (1917). *Kansalaistietoja syventämään valtio- ja yhteiskuntatieteiden avulla*. Helsinki: Otava.

Harva, U. (1943). Kansansivistystyön tieteellinen tutkimus. *Kansanvalistus ja kirjastolehti,* 6/1943, 138–142.

Harva, U. (1948). *Kansansivistäjä*. YKK:n julkaisuja 4/1948. Helsinki: Otava.

Heikkinen, A. (2012). A-luokan aikuiskasvatustiedettä? *Aikuiskasvatus,* 32(1), 50–58. https://doi.org/10.33336/aik.93969

Heikkinen, A., Pätäri, J., Teräsahde, S. (2019). Disciplinary struggles in and between adult, vocational and general education. Teoksessa A. Heikkinen, J. Pätäri & G. Molzberger (toim.) *Disciplinary Struggles in Education*. Tampere: Tampere University Press, 83–115.

Heikkinen, A. & Teräsahde, S. (2011). *Aikuiskasvatus on tutkimuksen ja asiantuntemuksen arvoinen.* Tampere: Tampereen yliopiston kasvatustieteiden yksikkö.

Ikonen, R. (2021). Erään tieteenalan genealogiaa. *Aikuiskasvatus*, 41(1), 57–62. https://doi.org/10.33336/aik.107391

Johnsson, M. (1906). Mitä uusi aika vaatii kansanopetukseen nähden. *Valvoja*, 26(2), 109–122.

Kantasalmi, K. (2015.) Aikuiskasvatus ammattina ja kutsumuksena – Zachris Castrén ja Urpo Harva: Professionalismin mahdollisuudet ja rajat. K. Kantasalmi & M. Nest (toim.) *Valistajia, sivistäjiä,*

poliitikkoja ja asiantuntijoita. Tampere: Tampere University Press, 145–167.

Kauppinen, J. (1953). Kansansivistystyön tutkimus harhateillä. *Kansansivistys*, 1/1953, 1–2.

Mikkilä, T. (2010). *Paperitiikeri vai todellinen vaikuttaja? Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö 1969–2009*. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Müller, J. (2015). Bestimmbare Unbestimmtheiten. Skizze einer indeterministischen Soziologie. Paderborn: Wilhelm Fink.

OECD (2015). "Making Open Science a Reality". OECD Science, Technology and Industry Policy Papers, No 25. http://dx.doi.org/10.1787/5jrs2f963zs1-en

OKM (2014). *Tutkimuksen avoimuudella yllättäviä löytöjä ja luovaa oivaltamista: avoimen tieteen ja tutkimuksen tiekartta 2014–2017*. https://www.avointiede.fi/fi

Pätäri, J. (2019). Vapaan sivistystyön tutkimus ja akateeminen koulutus. J. Pätäri ym. (toim.). *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna*. Helsinki: Vapaa Sivistystyö & Sivistystyön Vapaus ja Vastuu, 216–235.

Pätäri, J., Teräsahde, S., Harju, A., Manninen, J., Heikkinen, A. (toim.) (2019). *Vapaa sivistystyö eilen, tänään, huomenna*. Helsinki: Vapaa Sivistystyö & Sivistystyön Vapaus ja Vastuu.

Salo, P. (2011). Maailma muuttui, muuttuiko aikuiskasvatus? *Aikuiskasvatus*, 31(1), 35–44. https://doi.org/10.33336/aik.93910

Silvennoinen, H. (2017). Tiede avoimeksi! *Aikuiskasvatus*, 37(2), 130. https://doi.org/10.33336/aik.88413

SVV (2011). Sivistystyön Vapaus ja Vastuu -yhteistyösopimus. http://www.vapausjavastuu.fi/tietopankki/hallintomateriaalit

SVV-toimintasuunnitelmat 2011–2014, 2015–2017, 2018–2019, 2020–2022. http://www.vapausjavastuu.fi/tietopankki/hallintomateriaalit

Teräsahde, S. (2020). Aikuiskasvatustoimijoiden mielikuvia tutkimuksen ja politiikanteon suhteesta ja vuorovaikutuksesta. *Aikuiskasvatus*, 40(4), 272–289. https://doi.org/10.33336/aik.100531

Tuomi, L. (2017). Tiede avautuu yhteiskuntaan. *Aikuiskasvatus*, 37(2), 130–134. https://doi.org/10.33336/aik.88414

Tuomisto, J. (2002). Kansansivistäjien kasvattamisesta konsulttien kouluttamiseen? Aikuiskasvatuksen kehitys yliopistollisena oppiaineena. *Aikuiskasvatus*, 22(4), 260–273. https://doi.org/10.33336/aik.93435

Tuomisto, J. (2014). Suunnittelukeskeisen aikuiskoulutuspolitiikan arkkitehdit: Aulis Alanen ja Veli Lehtinen. K. Kantasalmi & M. Nest (toim.) *Valistajia, sivistäjiä, poliitikkoja ja asiantuntijoita*. Tampere: Tampere University Press, 305–340.

VNK (2020). Valtioneuvoston kanslia. Kestävän ja kehittyvän yhteiskunnan ratkaisuja tuottava Suomi. https://minedu.fi/tki-tiekartta

Voionmaa, V. (1939). *Työväen sivistystyö II.* Työväen Sivistysliitto: Tampereen Työväen Kirjapaino, 3–16.

Voionmaa, V. (1942). *Vapaan kansansivistystyön keskusoppiaineesta. Kansansivistysopillisen yhdistyksen vuosikirja.* Helsinki: Kansansivistysopillinen Yhdistys, 51–59.

Vuorenrinne, T.I. (1942). *Alustus Kansansivistysopillisen Yhdistyksen perustavassa kokouksessa. Kansansivistysopillisen yhdistyksen vuosikirja*. Helsinki: Kansansivistysopillinen Yhdistys, 76–80.

1 Aktiivit olivat nuorsuomalaisia sosiaaliliberaaleja, sittemmin maltillisia sosiaalidemokraatteja. Ohjelman ilmaisi Mikael Soininen (Johnsson): "Mutta kehittyneempikin nuorukaisikä vaatii opinahjonsa, jossa kansalaismieli ja kansalaiskunto pääsee itsenäisemmin ja perusteellisemmin varttumaan. Nämä ahjot ovat meillä jo valmiit – nuo meille rakkaiksi käyneet kansanopistomme. Näistä ahjoista tulee lähteä niiden miesten ja naisten, jotka kansan syvien rivien lähimpinä luottamusmiehinä sitä johtavat taloudellisissa yrityksissä, kunnallisessa ja valtiollisessa elämässä ja ylipäänsä sen sekä aineellisessa että henkisessä työssä. Niiden on luotava se virkavallasta riippumaton, sivistynyt sääty, joka on kaikissa koettelemuksissa oleva kansan lähin tuki ja turva." (Johnsson 1906, 121).

TARJA LANG

Kansalaistieteellä viheliäisten ongelmien kimppuun

Kansalaistiedettä ja vapaata sivistystyötä yhdistää kansalaisten toiminta yhteisten päämäärien hyväksi. Kansalaistieteellä on mahdollisuuksia tukea aikuiskasvatustieteen tutkimusta.

”KANSALAISTIETEEN KUTSU” -katsauksessaan Anja Heikkinen ja Jenni Pätäri lähestyvät kansalaistieteen käsitettä kriittisesti. He liikkuvat kansalaisuuden ja vapaan sivistystyön tieteellistämisen ja historiallisen rakentumisen sekä aikuiskasvatustieteen muutoksen kentällä. ’Kansalaistieteessä’ maallikkotutkijat järjestelmällisesti edistävät tieteellistä tutkimusta keräämällä uutta aineistoa ja syventämällä jo olemassa olevaa tietoa. Siinä kansalaisen omaehtoinen aktiivisuus yhdistyy tutkimuksen edistämiseen.

TIEDE ON SIVISTYKSEN hyvä kumppani: kansalaiset suhtautuvat tieteeseen ja tieteellis-tekniseen kehitykseen myönteisesti. Joka kolmas vuosi julkaistava Tiedebarometri (2019) selvittää, onko tiedeyhteisö kansalaisten mielestä osaavaa sekä mikä asema tieteellä ja tutkimuksella ylipäätänsä on kansalaisten arvostuksissa ja asenteissa. Vuoden 2019 barometrin mukaan kansalaiset luottavat tiedeinstituutioiden autonomisiin huippututkijoiden verkostoihin ja mediassa näkyvästi esillä oleviin tieteenaloihin. Kansalaistieteestä sen sijaan haetaan apua kansalaisten heikkoon tieteelliseen lukutaitoon, ja sillä halutaan tukea koulutusjärjestelmän puutteellisuuksia. Suomen peruskoulun laskevat PISA-tulokset luonnontieteessä ja matematiikassa, erityisesti poikien osalta, ovat tekijöitä, johon kansalaistieteen digitaalisella kehityksellä pyritään vaikuttamaan (Kirjavainen & Pulkkinen 2017).

Covid-19-pandemia avasi tiedettä ja toi erityisesti luonnontieteellisen tutkimuksen merkityksen lähelle jokaista kansalaista. Pandemia räjähti käsiin, ja pelastus

Vapaa sivistystyö on revitty palasiksi palvelemaan kansalaisyhteiskunnassa kulloinkin tärkeänä pidettyä tehtävää.

löytyi tieteestä: rokotteen kehittäminen vakavaa tautia vastaan sekä sen mahdollisimman nopea testaus, valmistus ja käyttöönotto. Kun riittävän moni kansalainen olisi rokotettu, tauti ei pääsisi leviämään. Joulukuussa 2020, kun pandemian puhkeamisesta oli alle vuosi, testausvaiheessa ympäri maailmaa oli 54 erilaista rokotetta ja testauksen kliinisessä tutkimusvaiheessa oli 12 rokotetta. Lääkevalmistajista Pfizer/BioNTech ja Moderna ilmoittivat, että niiden rokotteet estävät noin 95 prosentin varmuudella Covid-19-taudin (Jong 2020).

Kun Tiedebarometri vuonna 2019, juuri ennen pandemian puhkeamista, kartoitti kansalaisten suhtautumista Suomessa annettaviin rokotteisiin, 95 prosenttia vastaajista piti rokotteita turvallisina ja tehokkaina. Samaan aikaan kansalaisten mielipiteet hajaantuivat: 32 prosenttia uskoi niiden haittavaikutuksiin ja 39 prosenttia piti niitä vaarallisina. Vähemmän koulutetut ja ikääntyneet kansalaiset kokivat, että rokotusten vaaroista ja haittavaikutuksista puhuttiin liian vähän.

Tiedebarometrin hypoteettinen kysymys kansalaisen asennoitumisesta rokotteeseen on nyt realisoitunut, ja jokainen ihminen on vakuutettava rokotuksen hyödyllisyydestä. Olisiko kansalaistieteellä ja vapaalla sivistystyöllä yhteinen sivistyksellinen intressi välittää ruohonjuuritason tieteellistä tietoa suurelle yleisölle rokotteiden merkityksestä ja vaikutuksesta? Voisiko kansalaisten tuki aktiivisessa tieteellisessä tietojen keruussa yli tieteenalojen välisten rajojen jarruttaa pandemian leviämistä?

VAPAALLA SIVISTYSTYÖLLÄ ja kansalaistieteellä on yhteisiä pyrkimyksiä: kansalaisten toiminta yhteisten päämäärien hyväksi (Koski 2006, 59; Tuomaala 2004, 63), objektiivinen tiedon muodostuminen poliittisen propagandan sijaan (Ollila 1993, 29–48), yhteiskunnallisesti vapaiden ja kansanvaltaisten kansalaisten kasvattaminen ja kansan pitäminen yhtenäisenä sivistyksen keinoin (Apo 1998, 83–128; Tuomaala 2004, 64–68; Lang 2011, 19–22).

Vaikka tieteellisen tutkimuksen on oltava tutkimusjohdettua, kansalaistiede tarjoaa oivan mahdollisuuden liittää tutkimus yhteiskuntaelämän kokonaisuuteen (vrt. Castren 1924). 2000-luvulla tapahtuneessa elinikäisen oppimisen transformaatiossa vapaan sivistystyön instituutiorakenteet on purettu, lainsäädännöllinen perustehtävä on muuttunut aiempaa valtio-ohjautuneemmaksi, aktiivinen tutkimustoiminta on paloiteltu osaksi kehittämishankkeita, ja vapaaseen sivistystyöhön erikoistuneiden aikuiskasvattajien pätevöityminen ja toimenkuvat on valjastettu sivistysjärjestelmässä uudenlaiseen käyttöön. Näyttää siltä, että vapaa sivistystyö on revitty palasiksi palvelemaan kansalaisyhteiskunnassa kulloinkin tärkeänä pidettyä tehtävää.

KANSALAISTIETEEN ESIINTULON taustalla vaikuttaa Teollisuus 4.0, neljäs teollinen vallankumous, joka on nostanut digitalisaation keinoksi osallistaa kansalaiset mukaan yhteiseen tiedon rakenteluun. Termi kuvaa kokonaisuutta, jonka esineiden internetiin pohjautuvat teknologiat, tekoäly, lisätty todellisuus, edistynyt analytiikka ja automaatio yhdessä muodostavat. Tärkein strateginen muutosajuri on globaali ilmastonmuutos, joka asettaa luonnontieteen tutkimuksen ja ihmisen elämän säilyttämisen maapallolla tutkimuksen keskiöön. Tässä keskustelussa myös aikuiskasvatustieteen tulisi olla mukana.

Esimerkki kansalaistieteen toimintatavoista on digitaalinen CS-Track-projekti, jossa on kehitetty CitieS-Health Toolkit havainnoimaan muutoksia ihmisen terveydessä. Sen tavoite on saada yhteisöt mukaan ratkaisemaan ongelmia ja toteuttamaan toimia, joilla maailmasta tulee parempi paikka elää. Työkalu pyrkii ohjaamaan ihmisiä tutkimaan ja määrittelemään omassa lähiyhteisössä vaikuttavia tärkeitä ympäristö- ja terveyskysymyksiä. Kansalaiset ohjataan tutkimuksen suunnitteluun ja ennakoivan tiedon keräämiseen.

Digitaalisuus tempaa mukaansa myös nuoret ja hyödyntää pelillisyyttä: Verkkopohjaisen ongelmanratkaisupeli Folditin tavoite on saada aikaan paras mahdollinen kolmiulotteinen muoto proteiinille. Pitkäketjuiset proteiinit eivät muodosta suoraa ketjua vaan mukautuvat eli laskostuvat tiettyyn muotoon. Samanlainen proteiini laskostuu aina samanlaiseksi. Pelissä hyödynnetään ihmisen ongelmanratkaisukyvykkyyttä. Parhaat tulokset päätyvät tutkijoiden analysoitaviksi kansainvälisen Critical Assessment of Protein Structure Prediction (CASP) -liikkeen kautta.

Olisiko vastaavissa esimerkeissä ideaa vapaan sivistystyön ja aikuiskasvatustieteen monitieteiselle tutkimusohjelmalle? Ihmisen oppiminen ja kansalaiseksi kasvaminen muuttuvassa maailmassa pysyy tärkeänä tutkimuskohteena, joka olisi liitettävä mukaan tieteellisen tutkimuksen keskiöön.

HEIKKINEN JA PÄTÄRI KYSYVÄT, soveltuisiko kansalaistiede-puhe tieteenaloihin, joiden kohteena ovat kansalaisuus ja kansalaiseksi määrittely. Hallitseva kansalaistieteen tutkimusalue on ympäristötieteet. Toisaalta julkisen tiedepoliittisen keskustelun keskiössä on pandemiavuoden ajan ollut rokotetutkimus, jonka tieltä muut tieteenalat ovat väistyneet. Kansalaistiede voisi hyvin soveltua tukemaan aikuiskasvatustieteen tutkimusta.

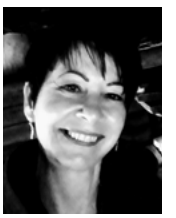
Varhaisista sivistysteoreetikoista professori Zachris Castrénia (1924) mukaillen vapaa kansansivistystyö ja eri tieteenalat hyötyvät vastavuoroisesta yhteistyöstä. Hänen mukaansa tieteellisen tutkimuksen ja korkeamman opetuksen tuli asettua johtamaan kansansivistäjien työtä sivistyksellisen yhteiskunnan luomisessa, mikä puolestaan integroisi erikoistuneita ja hajaantuneita tieteitä ja rakentaisi niissä kokonaisnäkemystä. Kansalaistieteen digitaalisilla työkaluilla olisi mahdollista havainnoida elinikäistä oppimista kouluasteelta toiselle ja tutkia informaalin ja nonformaalin oppimisen kehitystä yhä tarkemmin. Olisiko näin mahdollista toteuttaa kenttätutkimus, jolla kerätään aineistoa maahanmuuttajaopiskelijan kokemuksista ja havainnoista kansalaisuuden muodostumisesta ja identiteetin rakentumisesta uudessa kulttuuriympäristössä? Aikuiskasvatustieteen tutkimusaihioiden ja -tarpeiden määrä kansalaistieteessä on käytännössä rajaton.

KANSALAISTIEDE TUO TIETEEN tekemisen lähelle niitä, joilla ei ole tutkijan koulutusta tai tutkimuksen vaatimia erityistaitoja. Kansalaiset voisivat edistää tutkimusta keräämällä uutta aineistoa ja syventämällä olemassa olevaa tietoa. Kansalaistieteessä on sama timanttinen idea kuin vapaassa sivistystyössä: voit sivistää itseäsi, lisätä tietoja ja taitoja ilman pohjakoulutusta tai pääsyvaatimuksia. Tärkeintä on, että olet kiinnostunut ja motivoitunut osallistumaan toimintaan yhdessä muiden kiinnostuneiden kanssa.

Lisäksi oppilaitosten opetuksen ja toiminnan digitaalistaminen suoltaa valtavan määrän *Big Dataa*, jota voisi systemaattisesti analysoida. Kuinka aikuiskasvatustieteen tutkimus voisi hyödyntää oppilaitosten opetusalustoille syntyvää massatietoa: kuinka, missä, milloin ja mitä eritaustaiset opiskelijat opiskelevat? Kuinka tätä tietoa voisi tieteellisesti tutkia ja analysoida aikuisten elinikäistä opetusta kehitettäessä?

Suuren yleisön luottamus tieteen tekijöitä ja instituutioita kohtaan rakentaa tieteen tekemiselle vankan kivijalan. Tästä on syytä pitää yhteisesti kiinni. Kansalaistieteen avoimuudella ja käytön leviämisellä on kuitenkin paljon etuja kaikille tieteenaloille. Ongelma voi olla pikemminkin se, että kun kansalaiset ovat yhä koulutetumpia, heidät on vaikea vakuuttaa kansalaistieteen merkityksestä.

Tiedebarometrin analyysi toteaa (2019, 96–97): ”Koulutetuimpien kannoissa on kuultavissa kaikuja jonkinasteisesta ’tietämättömät älköön puuttuko’ -mentaliteetista. Riippuvuudessa voi nähdä yhtymäkohtia kansanvaltaisuus- ja asiantuntemusnäkökohtien yleisempäänkin hankaukseen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Vaikuttaa siltä, että tieteen tekijät haluavat pitää tutkimuksen omassa hallinnassaan, ja vain varauksella tarjota kansalaiselle mahdollisuuden tieteellisen tiedon kerääjäksi.”

TARJA LANG
FT, tutkimuspäällikkö
Omnia, Espoon seudun koulutuskuntayhtymä

LÄHTEET

Apo, S. (1998). Suomalaisuuden stigmatisoinnin tradition. Teoksessa P. Alasuutari & P. Ruuska (toim.) *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Vastapaino, 83–128.

Castrén, Z. (1924). Yliopisto ja vapaa kansansivistystyö. *Kansanvalistus ja kirjastolehti*, no 5, 217–228.

CitieS-Health`s Citizen Science toolkit. https://cstrack.eu/news/cities-healths-citizen-science-toolkit

Jong, E. (2020). How science beat the virus. And what it lost in the process. *The Atlantic*, 14.12.2020. Saatavissa: https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2021/01/science-covid-19-manhattan-project/617262

Kirjavainen, T. & Pulkkinen, J. (2017). *Pisa-tulokset heikentyneet huippuvuosista – kuinka paljon ja mistä se voisi johtua*? Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55549/1/ty32017kirjavainenpulkkinen.pdf

Koski, L. (2006). Kansansivistyksen kansaa etsimässä. Teoksessa J. Tuomisto & P. Salo (toim.). *Edistävä ja viihdyttävä aikuiskasvatus. Aulis Alanen aikuisopetuksen laatua etsimässä*. Tampere: Tampere University Press.

Lang, T. (2011). *Myyttisestä sankarirehtorista opistoäidiksi ja manageriksi. Sukupuolen näkökulma kansalais- ja työväenopiston johtajuuteen.* Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Manske, S. (2020). What are the predominant research areas in citizen science projects? Projektissa CS Track. Investigating Citizen Science. https://cstrack.eu/graphical-article/predominant-research-areas-citizen-science-projects

Miller, J. A., Khatib, F., Hammond, H., Cooper, S. & Horowitz, S. (2020). Introducing Foldit Education Model. *Nature Structural and Molecular Biology*, 27, 769–770.

Ollila, A. (1993). *Suomen kotien päivä valkenee… Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939.* Tampere: Suomen Historiallinen Seura.

Tiedebarometri 2019. (2020). Tieteen tiedotus ry. Yhdyskuntatutkimus Oy. Saatavissa: http://www.tieteentiedotus.fi/files/Tiedebarometri_2019.pdf

Tuomaala, S. (2004). *Työtätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SERJA TURUNEN

Yhteisenä tehtävänä alkuperäisen maailman näkyviin saattaminen

Ranskalainen fenomenologi Maurice Merleau-Ponty vaikuttui taidemaalarin tavasta kohdata ja tuoda näkyväksi maailma sellaisena kuin se alkuperäisessä havainnossa näyttäytyy. Saman alkuperäisen maailman äärellä työskentelevät myös filosofi, opettaja ja empiristi. Nykymaailman kiireessä ryntäämme usein turhan nopeasti piirtämään ilmiöille tiukkoja ääriviivoja ja hukkaamme maailman moniulotteisuutta sekä vaihtoehtoisia perspektiivejä.

”HÄN TARVITSI YHTEEN asetelmaan sata työrupeamaa [--]”. Näin alkaa yksi ranskalaisen filosofin Maurice Merleau-Pontyn (1908–1961) varhaisimmista julkaistuista kirjoituksista, *Cézannen epäilys.* (Merleau-Ponty 2012/1945, 113; *alk. Le Doute de Cézanne 1945.)* Tekstissään Merleau-Ponty maalailee esiin kuvataiteilija Paul Cézannen (1839–1906) omintakeisen henkilökohtaisen todellisuuden ja tekee samalla näkyväksi tämän intensiivisen tavan työskennellä sekä tuoda taiteellaan näkyviksi alkuperäisen maailman merkityksiä ja totuutta. (Heinämaa 2007; Hautamäki 1993; Taminiaux 1993, 278). Tekstin voi lukea paitsi taiteilijan henkilökuvana myös luonnostelevana filosofisena pohdintana, jossa yhdistyvät fenomenologinen havaintomaailma ja eksistenssifi-

Kokoelma Maurice Merleau-Pontyn filosofisista kirjoituksista julkaistiin suomeksi vuonna 2012. Taustalukemistona Paul Cézannen elämäkerta. Kuva: Serja Turunen.

losofian kysymys välttämättömyyden ja vapauden suhteesta. Missä määrin taiteilija voi vapautua aikansa esteettisistä näkemyksistä ja yhteiskunnallisista odotuksista, vapaasti havaintomaailmaa tutkivaksi ja sitä ilmaisevaksi yksilöksi? (Luoto 2012, 25–26.)

Samaa välttämättömyyden ja vapauden suhdetta voi pohtia opettajan ja tutkijan näkökulmista: missä määrin traditiot, olosuhteet ja odotukset määrittävät tutkijan ajankäyttöä, katsantoa ja työskentelytapaa?

AIHEPIIRIN TIETOINEN POHDINTA tuli itselleni ajankohtaiseksi toistakymmentä vuotta sitten, kun luokanopettajana aloittelin empiiristä tutkimusta oppilaideni taidemusiikin kuuntelukokemuksista. Arkityössäni olin kiinni peruskoulun käytänteissä, alkuperäisten havaintojen äärellä. Iltaisin ja viikonloppuisin yritin pystyttää kokemusten ymmärtämiselle jonkinlaista filosofista kehikkoa.

Sattumanvaraisissa etsinnöissäni olin törmännyt fenomenologisiin teksteihin ja tuntenut niitä kohtaan hengenheimolaisuutta. Ensimmäinen tienviitoittajani oli saksalainen filosofi Martin Heidegger (1889–1976), jonka ajatteluun sain tuntumaa Reijo Kupiaisen suomennoksesta *Oleminen ja aika* (2000; *alk. Sein und Zeit 1927)*. Suomentajan alaviitteet käsitepohdintoineen helpottivat filosofisen ajattelun haltuunottoa suuresti, sillä suunnistin fenomenologian maastoissa yksinomaan kirjoitetun tekstin varassa, vailla kontaktia eläviin fenomenologisiin tutkijoihin.

Lisensiaatin tutkielmani (2011) esitarkastajan Leena Hyvösen lausunto oli pääpiirteittäin rohkaiseva. Ihon alle tunkeutui kuitenkin tutkielman viitekehystä kriittisesti tarkasteleva kysymys: ”Miksi Heidegger, eikö Merleau-Ponty olisi ollut kohdallisempi?” Perusteenaan tarkastajalla oli havaintomaailman kehollinen ulottuvuus, jota en juurikaan ollut tutkielmassani käsitellyt. Hämmentyneenä ajatusrakennelmani ravistelusta tutkailin muutamia väitöskirjoja, joita oli rakennettu Merleau-Pontyn ajattelun varaan. Lähtökohtana tuntui olevan, ettei ole olemassa kehosta irrotettuja mieliä, joita tutkia. Voinko siis olettaa, ettei liikkumatta paikallaan musiikkia kuuntelevan henkilön kokemus olisi perustaltaan kehollinen?

Pyrkimys ottaa haltuun Merleau-Pontyn ajattelua tuotti uudenlaisen haasteen: suomennoksia ei tuntunut olevan juurikaan saatavilla. Aloittelin filosofin tuotantoon tutustumista tiiliskivimäisen pääteoksen englanninkielisestä käännöksestä *Phenomenology of Perception* (1962; alk. *Phénomonologie de la Perception, 1945)*. Käytin yhden työviikon suomentaakseni esipuhetta ja pyrkiäkseni sen kautta sisäistämään teoksen ydintä. Kun sitten löysin esipuheen valmiiksi suomennettuna verkosta, en tiennyt itkeäkö vai nauraa, niin kaukana se oli käännösyrityksestäni. Olin yrittänyt suomentaa tekstiä sana sanalta, eikä metodini tietenkään toiminut. Tekstin sanoma tuntui olevan piilossa kirjoitetun takana. Kuinka voisin lukea koko paksun teoksen ja ymmärtää toden teolla sen lukemattomat hienovaraiset ja metaforiset viestit, jos jo esipuheen ymmärtävä lukeminen oli näin ylivoimaista?

Eräänä talvisena lauantaina istahdin lempikahvilani nurkkapöytään laukussani *Mustekala*-kulttuurilehdestä tulostamani ohut suomenkielinen nippu. Irmeli Hautamäen suomennos *Cézannen epäily* oli julkaistu alun perin *Taide*-lehdessä. Kahvilan hälinä katosi ympäriltäni, kun teksti imaisi minut mukaansa. Loppuun päästyäni saatoin vain aloittaa alusta uudelleen, tällä kertaa reunahuomautuksia kirjoitellen. Havahduin kuplastani, kun tarjoilija ryki vieressäni. Ilta näkyi hämärtyneen ikkunan takana, kahvi kupissani oli kylmää ja kahvila tyhjentynyt ihmisistä. Hymyilin tarjoilijalle. Kutkuttava innostus oli vallannut mieleni. Vaikken ole kuvataiteilija, olin löytänyt tekstistä tarttumapintaa, mielekkään ja minulle sopivan tavan katsoa maailmaa.

Oli sattumaa, että olin tullut tulostaneeksi juuri kyseisen tekstin. Se ei enää ollut sattumaa, että tämä pieni kirjoitus myllersi ajatukseni sijoiltaan. Mitä filosofi halusi kertoa kuvaillessaan taiteilijan työskentelytapaa? Miten tekstiä tulisi tulkita? Mitä kokemustutkijan pitäisi tästä omaksua? Mikä on ihmisen suhde havaintomaailmaan? Vastauksia saadakseni tarvitsin lisää Merleau-Pontyn kirjoituksia suomennettuina, se oli selvää.

KOTIKAUPUNKINI KIRJAKAUPAN kapean filosofiahyllyn tyypillistä antia ovat *self help* -tyylinen kirjalli-

Käännösprosessi muistutti maalarin tapaa ottaa maisema haltuun.

suus ja joogaoppaat. En ollut vähääkään valmistautunut siihen ihmeeseen, joka minua hyllyssä odotti. Paksu, kaunis, pehmeäkantinen kirja oli otsikoitu yksinkertaisesti: *Maurice Merleau-Ponty. Filosofisia kirjoituksia (2012)*. Uunituore, painomusteelta tuoksuva kokoomateos oli kuin ihmeen kaupalla löytänyt tiensä pienen savolaisen kirjakaupan nurkkahyllyyn. Henkeä pidätellen vein aarteen kotiini ja uppouduin sen maailmaan.

Miika Luodon ja Tarja Roinilan toimittama ja suomentama kokoelma sisältää Merleau-Pontyn kahdeksan keskeistä kirjoitusta sekä filosofin ennen julkaisemattoman katsauksen tuotantoonsa. Valituista teksteistä koostuu kaunis kudelma, jonka osia voi lukea itsenäisinä esseinä tai kokonaisuutena. Suomennoksen arvo on mielestäni mittaamaton. Luoto filosofina ja Roinila kääntäjänä työskentelivät kokoelman parissa viisi vuotta. Teoksen aloittavat heidän ihastuttavat esipuheensa, jotka antavat paljon lukemisen ja ajattelun eväitä tottumattomalle Merleau-Pontyn lukijalle.

Roinila tekee ymmärrettäväksi haasteen, jonka kohtasin yrittäessäni kääntää *Havainnon fenomenologian* esipuhetta suomen kielelle. Hänkin lähti liikkeelle väärästä päästä, poimimalla käsitteitä ennen kuin oli oppinut kielen, johon ne kuuluivat. Yrityksen ja erehdyksen kautta Roinila ymmärsi, että kääntäjän on ensin kuulosteltava tekstiä kokonaisuutena, opittava juuri se kieli, jolla Merleau-Ponty asioita ilmaisee. Tekstin kanssa on seurusteltava, hellitettävä yrityksestä pilkkoa se osiin ja ottaa haltuun. Lopulta kääntäjä huomaa, kuinka vapautuu ilmaisemaan, kirjoittamaan itse, ajattelemaan yhdessä tekstin kanssa. (Roinila 2012, 38–39.) Yllättäen kykenin työnkuvauksen kautta katsomaan Cézanne-tekstiä uusin silmin. Käännösprosessi muistutti maalarin tapaa ottaa maisema haltuun, kuljeskella siinä, sysätä lopulta tieto syrjään ja maalata se, mikä havainnossa näyttäytyy.

Lukiessani *Cézannen epäilystä* kokoelman osana se ei enää tulkkiutunut niinkään taiteilijan työnkuvana vaan ennemminkin kurinalaisen filosofisen työskentelytavan fanfaarina. Teksti on kuvausta sekä taiteilijalle että filosofille tyypillisestä aistihavaintojen ja älyllisen pohdinnan yhdistämisestä kokonaiseksi prosessiksi. Fenomenologinen asenne edellyttää samankaltaista perusteellista maailman tutkimista kuin Cézannen taide tai Merleau-Pontyn filosofia. On hylättävä kulttuurissa periytyvät valmiit näkemisen tavat ja asetuttava spontaaniin kontaktiin alkuperäisen maailman kanssa. (Merleau-Ponty 2012/1945, 118, 126–130; Turunen 2014, 244–245.)

MERLEAU-PONTY KUVAA Cézannen perusteellista tapaa tutkia maailmaa, erityisesti luontoa, empiirisen tutkijan elkein. Taiteilija kuljeskeli kotinsa lähimaastoissa katsellen maisemaa eri perspektiiveistä, tehden havaintoja yksityiskohdista ja kokonaisuudesta, tunnustellen ja tutkaillen maaperää. Lopulta Cézanne asettui maalaamaan ja siirsi syrjään erittelevät huomionsa. Taiteilija antoi kätensä maalata sen, mitä äly oli alkuperäisestä havainnosta jäsentänyt. (Merleau-Ponty 2012/1945, 131.)

Taiteellisessa työskentelyssään Cézanne kyseenalaisti vallitsevia taidesuuntauksia ja vastusti kuvataiteen ”sääntöjä”, jotka estivät alkuperäistä luontoa tallentumasta taiteeseen. Niiden sijaan Cézanne painotti taiteilijan omaa älyä, jolla tuli olla oma optiikkansa aistihavainnon jäsentelemiseen valmiiksi teokseksi. Cézanne ei hylännyt perspektiivejä eikä taiteen ilmaisutapoja, muttei myöskään antanut niiden rajoittaa sitä, mitä ja miten hän taiteellaan ilmensi. (Merleau-Ponty 2012/1945, 118, 122–123.)

Myös fenomenologisen tutkijan pyrkimyksenä tulee olla pidättäytyminen kaikista oletuksista. Mikään valmis metodi, teoria, aiempi tutkimus tai muu sääntökokoelma ei voi olla ajattelun lähtökohta. Tutkija itse on metodi, jonka ei kuulu asettaa mitään erityisiä tieteellisiksi kutsuttuja metodeja itsensä ja tarkastelemansa alkuperäisen ilmiön väliin. Fenomenologiksi kasvaminen on avointa asennoitumista itseensä ja maailmaan, se on ihmisenä kypsymistä ja elämäntaidon karttumista. (Perttula 2012, 333.)

Cézannen epäilyn lähtökohta, teorian kyseenalaistaminen, on ollut haastavaa kasvatustieteen empiristille. Käyn yhä kipuilua siitä, mikä on teorian

asema tutkimuksessani. Tutkittavien ilmiöiden lukitseminen johonkin kehykseen on ääriviivan ennalta piirtämistä, ilmiön naulaamista sijoilleen ennen aikojaan. Se estää tutkijaa pitämästä katseensa avoimena, havainnoivana ja uutta luovana. Fenomenologin on kehitettävä itsessään alttiutta odottamattoman havaitsemiseen ja ratkaisemattoman hyväksymiseen (Heinämaa 2000, 57). On tehtävä lukuisia hahmotelmia, itse asiassa kaikki mahdolliset hahmotelmat, ja annettava maailmakuvan elää. Ääriviivoja emme saa hylätä, painotti Cézanne. Kun kärsivällisesti odotamme, älymme jäsentää ne paikoilleen. (Turunen 2014, 244–245; Merleau-Ponty 2012/1945, 126–130.)

MERLEAU-PONTYN FILOSOFIAAN on helpompi yhtyä omassa ajattelussaan kuin todellisessa, nopeasykkeisessä maailmassa. Me opettajat ja ihmistieteiden empiristit haluamme esittää kuulijoillemme ja lukijoillemme autenttisen maailman menneiden ja tulevien merkitysten kudelmana, johon me kaikki olevaiset olemme perustavanlaatuisesti kytkettyinä (ks. Merleau-Ponty 2000/1945, 181; Turunen 2014, 246.). Sen sijaan, että maalailisimme maailmaa näkyviin veto vedolta ja sitkeästi asemoisimme siihen itseämme ja toisiamme, sorrumme monesti pinnallisiin ja näennäisiin merkitysrakennelmiin. Hätiköintiin meitä ajavat nopea tiedon saatavuus ja tehokkaan tiedemaailman vaatimukset. Emmekö kuitenkin, ainakin salaa mielessämme, kaihoisasti kaipaa cézannemaisen omistautumisen mahdollisuutta?

Lisensiaatin työni tarkastajan kysymykseen, olisiko Merleau-Ponty tutkimuksiani ajatellen kohdallisempi kuin Heidegger, en osaa vastata. Filosofit täydentävät toisiaan antaessaan tutkijalle hitaan, pohdiskelevan ajattelun metodin. Heidegger kehottaa meitä vastustamaan kiirettä, jättämään maailman silleen ja avautumaan sen edessä. Meidän on jätettävä avoimeksi se, mitä odotamme. Näin tienoo hiljalleen avautuu edessämme ja päästää meidät sen olemukselliseksi osaksi. (Heidegger 2002/1959, 43–44, 51). Myöskään Merleau-Pontyn mielestä emme tietoisesti etsimällä pääse asioiden ytimeen. Emme löydä vastausta sieltä, missä ensimmäisenä olettaisimme sen olevan. Kun lakkaamme odottamasta ideoita, ne kumpuavat omista alkuperäisistä lähteistään. (Merleau-Ponty 2012/1950, 315.)

Tutkija-opettajalla on ainaisena seuralaisenaan kokemus omasta keskeneräisyydestä. Sitä oppii kutakuinkin sietämään, muttei koskaan täysin hyväksymään. Julkaisuun lähtevän käsikirjoituksen ajatuskehrä vasta hakee kirkastumistaan, luentosaliin astuvalla opettajalla on mielessään vasta alustava luonnos asiastaan.

Cézannen epäilys ei anna vastauksia siihen, kuinka ajan ottaminen, alkuperäisiin havaintoihin heittäytyminen ja viipyilevä, pohdiskeleva ajattelu olisivat työelämän vaatimusten edessä mahdollisia. Se osoittaa kuitenkin intensiivisyyden ideaalin, haaveen tutkijan vapaudesta. Vapaus on meissä itsessämme. Omassa pienessä mittakaavassamme meidän kunkin on sitä mahdollista toteuttaa.

SERJA TURUNEN
KT, yliopistonlehtori
kasvatustieteiden tiedekunta
Turun yliopisto, OKL Rauma
https://orcid.org/0000-0001-8435-1059

Klassikon paluu -sarjassa esitellään teoksia, jotka ovat olleet merkityksellisiä aikuiskasvatuksen tutkijoille ja ammattilaisille opinnoissa, tutkimuksessa ja työssä.

Hautamäki, I. (1993). Lukijalle. Suomentajan esipuhe käännökseen Cézannen epäily. *Taide 1/1993,* 33.

Heidegger, M. (2002/1959). *Silleen jättäminen.* 2. painos. Suom. R. Kupiainen. Filosofinen julkaisusarja. Tampere: Niin & Näin.

Heinämaa, S. (2007). Havainnon aistimellinen perusta ja taiteiden filosofiset tehtävät. *Tiede & Edistys, 32(3),* 177–183.

Heinämaa, S. (2000). Mitä on fenomenologia? Johdatus Phénomenologié de la Perception -teoksen esipuheeseen. *Tiede & Edistys*, 25 (3), 165–169.

Luoto, M. (2012). Ajattelun ote – Johdannoksi Merleau-Pontyn filosofiaan. Teoksessa M. Luoto & T. Roinila (toim. ja suom.) *Maurice Merleau-Ponty. Filosofisia kirjoituksia*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo, 9–33.

Merleau-Ponty, M. (2000/1945). Esipuhe Havainnon fenomenologiaan. Suom. A. Kauppinen. *Tiede & Edistys* 25 (3), 170–182.

Merleau-Ponty, M. (2012/1945). Cézannen epäilys. Suom. T. Roinila. Teoksessa M. Luoto & T. Roinila (toim.) *Merleau-Ponty. Filosofisia kirjoituksia*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo, 113–150.

Merleau-Ponty, M. (2012/1950). Epäsuora kieli ja hiljaisuuden äänet. Suom. T. Roinila. Teoksessa M. Luoto & T. Roinila (toim.) *Merleau-Ponty. Filosofisia kirjoituksia*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo, 257–354.

Perttula, J. (2012). Mikä tekee kokemuksen tutkimuksesta fenomenologista? – Fenomenologisen ajatteluni kehityspolkuja. Teoksessa L. Kiviniemi, K. Koivisto, T. Latomaa, M. Merilehto, P. Sandelin & T. Suorsa (toim.) *Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 278–292.

Roinila, T. (2012). Kielen oppimisen ihme. Teoksessa M. Luoto ja T. Roinila (toim. ja suom.) *Maurice Merleau-Ponty. Filosofisia kirjoituksia.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo, 35–58.

Taminiaux, J. (1993). The Thinker and Painter. Teoksessa G. A. Johnson & M. B. Smith (toim.) *The Merleau-Ponty Aesthetics Reader: Philosophy and Painting*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 278–292.

Turunen, S. (2014). Uusin silmin, avoimin mielin. Mitä kokemustutkija voi oppia taiteilijan tavasta katsoa maailmaa? Teoksessa K. Koivisto, J. Kukkola, T. Latomaa & P. Sandelin (toim.) *Kokemuksen tutkimus IV. Annan kokemukselle mahdollisuuden.* Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 234–249.

Matkalle minuun

Solnit, Rebecca (2020). Eksymisen kenttäopas. Suomentanut Pauliina Vanhatalo. Kustantamo S&S. 254 sivua.
Pollan, Michael (2018). Toinen luonto – puutarhurin oppivuodet. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Niin & Näin. 288 sivua.
Thoreau, Henry (2015). Kävelemisen taito. Suomentanut Markku Envall. Basam Books. 77 sivua.

IHMISET OVAT halki historian matkanneet. Matkanteolla on monenlaisia päämääriä: seikkailu suuntautuu itselle uuteen ja tuntemattomaan, vaeltaminen tutustuttaa ihmisen metsään ja villiin luontoon sekä sen kiertokulkuun. Matka voi suuntautua kaukaisen sijasta lähelle, esimerkiksi syvemmälle puutarhan olemukseen ja sen hoidon saloihin. Matkanteko, toteutui se millä tavalla vain, on aina myös ihmisen matkantekoa itseensä.

SUUREEN TUNTEMATTOMAAN

Rebecca Solnit (1961–) kuvaa *Eksymisen kenttäoppaassa* seikkailun ja eksymisen luonnetta sekä sivuaa itsetutkiskelun tematiikkaa.

> ”Minne sitten kesäisin ajoinkin, tapaamaan jotakuta, edistämään projektia, seikkailemaan tai kotiin, koko sosiaalinen elämäni oli takanani ja edessäni, ja yksinolon kauneus avoimella tiellä saattoi minut eräänlaiseen välitilaan. Se johdatti itsetutkiskeluun tavalla, johon tarvitaan ulkoilmaa, sillä sisäisyys ja ulkoinen maailma ovat nivoutuneita yhteen tiukemmin kuin tavallisesti ymmärretään” (s. 143)

Kirja on äärimmäisen henkilökohtainen kertomus Solnitin elämästä ja samalla filosofinen pohdinta elämästä ja sen tarkoituksesta. Kirja tuntuu itsessään välillä johdattavan lukijaa eksyksiin. Solnit nimittäin keskittää lukijan huomion vuorotellen faktoihin, musiikkiin, kertomuksiin, omakohtaiseen juutalaishistoriaansa ja amerikkalaisen kolonialismin historiaan – ja sitten palataan jälleen filosofisen pohdinnan ääreen hyödyntämällä kirjan jokaisen luvun välissä toistuvaa metaforista ’sinistä’.

Lukeminen nosti pintaan muistoja itselleni merkityksellisitä matkoista ja paikoista. Sen pureskeleminen kaikkine käänteineen otti aikansa, mutta kannatti. Kuvaukset nostivat mieleeni erityisesti tun-

Matka oli pituutensa ja fyysisyytensä vuoksi ulkoisen ja sisäisen maailman yhteentörmäys.

temuksia, joita koin matkustaessani junalla Venäjää halkovalla Trans-Siperian-radalla aina Siperian Baikaljärven ohi Ulan Uden kaupunkiin asti.

Pitkät ja raskaat junamatkat vaikuttivat minuun niin voimakkaasti, että tuntui kuluvan vuosia, ennen kuin todella osasin puhua matkasta ja sen herättäneistä kokemuksista: Kuinka ohitin pilkkopimeässä kahden metrin päästä pieneen häkkiin suljetun, sydäntäsärkevän surullisin silmin varustetun karhun. Miltä Baikaljärveä ympäröivät ja järven pinnasta heijastuvat vuoret näyttivät lumihuippuineen pienessä Livstjankan kylässä. Miten rohkeita, vallitsevaa poliittista ilmapiiriä kyseenalaistavia ihmisiä matkallani tapasin.

Matkasin kauemmaksi kotoa kuin koskaan aiemmin, ja tein sen maata pitkin siten, että ympäristön muutos ja eteen tulevat kaupungit muuttuivat aina vähän kerrallaan. Matka oli pituutensa ja fyysisyytensä vuoksi väistämättä ulkoisen ja sisäisen maailman yhteentörmäys – matka minuun itseeni.

Sen jälkeen, kun ekokriisin mittasuhteet iskivät tajuntaani vuonna 2017, fyysisen matkanteon – ainakin lentomatkailun – houkutus on vähentynyt huomattavasti. Siksi matkustus muutti merkitystään minulle. Se ei enää ollut ainoita rauhoittamiani paikkoja ja tiloja perinpohjaiseen itsereflektioon. Olin kiinnittänyt matkan itseeni, matkan minuun, matkustamiseen jonnekin kauemmas kotoa. Tiesin, että sen täytyi muuttua.

Solnit huomauttaa oivaltavasti, että ihminen voi kääntyä seikkailemaan tuntemattoman sijasta tuttuihin paikkoihin ja syventyä niihin yhä perusteellisemmin. Sen sijasta, että matkaisimme aina kauas, voimme matkata lähemmäs ja syvemmälle itseemme ja lähiympäristöömme.

PUUTARHAMATKAAJA

Kesti jonkin aikaa oivaltaa, että ollakseni todella kosketuksissa itseeni minun täytyi olla kosketuksissa maahan: saada upottaa sormeni multaan ja tuntea paljaan ruohon tuntu jalkapohjieni alla. Michael Pollanin (1955–) *Toinen luonto – puutarhurin oppivuodet* ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1991. Siinä hän esittää, että yksi parhaita mahdollisuuksia lähempään matkantekoon itseen ja ympäristöön tarjoutuu puutarhasta. Matka puutarhaan ja puutarhanhoitoon paljastaa poliittisen läsnäolon mitä epätodennäköisimmissä paikoissa, kuten nurmikon leikkaamisessa, sekä tarjoaa areenan luonnon ja kulttuurin välisen vastakkaisasettelun purkamiseen.

Teos kuvaa puutarhan filosofiaa oivaltavasti ja koskettavasti ja auttaa kyseenalaistamaan omaa suhdettamme luontoon ja yhteiskuntaan. Se muistuttaa, miten tärkeä on haastaa omaa ajattelua ja oppia näkemään toisin: vain katsomalla ympäristöämme uusin silmin voimme matkustaa myös sisäisesti pidemmälle, ympäristöämme säästäen ja luontoa vaalien.

On siis käynyt niin, että minustakin tuli tällainen ”puutarhamatkaaja”.

Pollan kommentoi teoksessaan useasti metsäfilosofian klassikko Henry Justin Thoreaun (1817–52) ajattelua. Erityisesti *Kävelemisen taito* tarjoaa oivalluksia ihmisen matkasta itseensä. Thoreau (s. 15) kirjoittaa nykyelämän haasteita resonoivasti: ”Ajatus jostakin työstä kiertää päätäni, enkä ole siellä missä ruumiini on – olen aistieni tavoittamattomissa. [--] Mitä tekemistä minulla on metsässä, jos ajattelen jotain muuta kuin metsää?”

Matkataksemme itseemme tai lähiympäristöömme tarvitsemme läsnäolemisen taitoa. Se edellyttää, että tarjoamme aivoillemme arjesta irtautumisen hetken – olkoon se sitten seikkailun tuoma jännitys ja hetken huuma tai puutarhanhoidon ja vaeltamisen tarjoama meditatiivinen tyyneys.

Kävelemisen taidon kaltaiset klassikot voivat tarjota lukijalleen paljon enemmän kuin äkkiarvaamalta olettaisi. Ne esittävät aikalaiskuvauksia, laajentavat ymmärrystämme menneestä ja auttavat jäsentelemään erilaisten ajatustapojen historiaa. Samalla ne auttavat tarkastelemaan kriittisesti omaa aikaamme

antamalla avaimia aikalaiskriittisyyteen. Kun klassikot palauttavat ihmisen peruskysymysten äärelle, on helpompi astua sivuun tavanomaisilta ajatusraiteilta ja katsoa esimerkiksi omaa teknis-taloudellista tehokkuutta painottavaa aikaamme hieman kriittisemmin. Klassikot auttavat meitä kysymään, mikä elämässä todella on tärkeää – ei vain tässä ajassa vaan koko elävän elämän kannalta.

KOHTI HYVÄÄ ELÄMÄÄ

Yksi keskeisimpiä kysymyksiä itsetutkistelussa on hyvän elämän olemus. Henry Justin Thoreau (s. 24–25) kuvaa moraalisesti kestävien valintojen olevan "oikea" tie, joka ohjaa sisäistä maailmaamme. Sitä on kuitenkin vaikea tavoittaa, koska moraalisesti kestävän tien valitseminen edellyttää sisäisten tienviittojen kirkastamista: kasvattaakseen itseään itsetutkiskelun avulla ihmisen on määriteltävä hyvän elämän ehdot itselleen ja luotava tienviittoja valinnoilleen.

Oletan Thoreaun viittaavan, ainakin epäsuorasti, myös Solnitin teoksen alkupuolella esiin tuotuun, antiikista juontuvaan Menonin paradoksiin. Sofisti Menon kysyy filosofi Platonilta: "Miten aiot löytää jotakin, minkä olemus on sinulle täysin tuntematon?" Kysymys on keskeinen, kun ihminen matkaa tutkimaan itseään – miten matkaamme tuntemattomaan itseemme?

Menonin paradoksi seuraa itsetutkiskelun ongelmana. Solnit näkee itsetutkiskelun ihmisten ja paikkojen avulla jäsentyväksi ymmärrykseksi itsestä ja tavaksi kasvaa ihmisenä. Pollania mukaillen itsetutkiskelu edellyttää kykyä arvioida kriittisesti valtavirtaisia ajattelutapoja. Thoreau taas vannoo vaeltamisen nimeen: ihmisen on päästävä kauas, jotta hän voisi päästä itsensä lähelle.

Kasvamisen tie matkalle itseemme, matkalle minuun, löytyy jostain kaikille näille kirjailijoille ja ajattelijoille yhteisestä tarttumapinnasta: filosofiasta ja sen päivittäisestä harjoittamisesta. Solnitia, Pollania ja Thoreauta mukaillen voimme löytää itse oman tapamme pysähtyä tarkkailemaan itseämme ja ajatuksiamme meille luontaisella tavalla. Olennaista on kuitenkin lähteä liikkeelle tavalla tai toisella – kohti Menonin paradoksia, vaikka meillä eikä Platonilla ollut siihen tyhjentäviä vastauksia. Juuri siksi matka itsemme voi tuntua kaikista matkoista pelottavimmalta, mutta samalla se on niistä antoisin.

JOHANNA KALLIO
KM, apurahatutkija
kasvatustieteen ja kulttuurin tiedekunta
Tampereen yliopisto
https://orcid.org/0000-0002-2820-5177

Kasvatusteoria ja itsekasvatus nykyisyyden kritiikkinä

Antti Saari (2021). Kasvatusteoria antiikista nykypäivään. Gaudeamus. 232 sivua.

KUN KASVATUSTA ja koulutusta on tuotteistettu, jotta saadaan tuottoa sijoitetulle pääomalle, on kysyttävä tuon toiminnan kasvatusteoreettista mielekkyyttä. Suomalaisessa koulutuspolitiikassa on otettu mallia amerikkalaisesta tavasta arvottaa oppiaineita ja tieteitä sen mukaan, miten ne auttavat edistämään teknologiaa ja pärjäämään kapitalismin ehdoilla toimivilla markkinoilla. Koululaisilta on siten viety mahdollisuus oppia huolettomina, lukiolaiset on paineistettu pärjäämään valikoiduissa oppiaineissa, ja yliopisto-opiskelijoiden odotetaan muodostavan vuolas täsmäkoulutettujen asiantuntijoiden virta työelämään. Aikuisopiskelua pidetään vain työelämätaitojen päivittämisenä.

Samaan aikaan – ja saman välineellisen ajattelun vuoksi – kuva tulevaisuudesta on hirvittävä. Kilpailutetut lapset ja nuoret joutuvat katsomaan tulevaisuuteen, joka sisältää luontokadon ja ilmastomuutoksen vuoksi katastrofin katastrofin perään. Ihmiset ahdistuvat, masentuvat ja jättäytyvät järjestelmän ulkopuolelle.

Kasvatuksen ja koulutuksen tuotteistamisen sijaan tarvitaan sekä nykyisen kasvatusajattelun kritiikkiä että keskustelua tulevaisuuden kasvatuksen periaatteista. Jotta voisimme ymmärtäen muuttaa tuhoisaa toimintaamme, meillä täytyy olla mahdollisuus tarkastella etäältä nykyistä ajatteluamme, käsityksiämme ja niiden perusteita. Usein kasvatus ja koulutus käsitetään ratkaisuksi johonkin rajattuun ongelmaan. Kasvatuksesta olisi kuitenkin syytä keskustella laajasti ja perusteellisesti, jotta koulutuspolitiikka ei olisi yksiulotteista ja tempoilevaa. Keskustelun laatuun vaikuttaa olennaisesti kasvatusteorian tuntemus.

KOKOAVALLE ESITYKSELLE ON TARVETTA

Tutkija Antti Saaren teos täyttää suomenkielisen tietokirjallisuuden aukkoa, sillä kasvatusteoriaa kokoavasti käsitteleviä ajantasaisia teoksia ei liikaa ole. Otsikon kuvaama aikajänne on aavistuksen mahtipontinen, kun ottaa huomioon, että pariin sataan sivuun on puristettu valikoidusti eri aikojen kasvatusfilosofian ja -teorian käsittelyä. Kirjoittajakin tosin toteaa teoksen esipuheessa, että ”jotain jää aina kirjaamatta ylös".

Nimestään huolimatta kirja ei kuitenkaan pyri kattamaan kasvatusajattelun kehittymistä kokonaisuudessaan, se vain on jäsennetty ajallisesti ja sen lukeminen synnyttää historiallisen käsityksen kasvatusajattelun muuttumisesta ja pysyvyydestä.

Erityisesti ensimmäistä kertaa kasvatusteoriaan perehtyvä saa yleiskäsityksen aiheesta. Kirja perustuu Saaren pitämiin luentoihin kasvatusteorian keskeisistä kysymyksistä, mikä selittänee varsin onnistuneen eläväistä tekstiä. Rivien välistä lukien voi aavistaa, kuinka kärsivällisyytensä rajoja koetellen kirjoittaja saattaa käytännön ja hyödyn latistamat opiskelijat teorian vapauttavaan todellisuuteen.

Teoriaa pidetään usein harmaana, mutta kirjoittajan kielikuvan mukaan se johtuu vain siitä, että teoria on sekoitus useita eri värejä. Teoksen värit tulevat teemojen lisäksi ajallisesti värittyneiksi antiikista luostarilaitokseen, uudelta ajalta moderniin ja viime vuosisadalta nykyaikaan. Saari tavoittaa onnistuneen hermeneuttisesti kulloisenkin kasvatusteorian perustan sitomalla sen esimerkiksi erilaisiin käsityksiin ihmisestä ja vapaudesta.

Kasvatusteorioissa tuotetaan käsityksiä ihmisestä, kasvatuksen päämääristä, kasvatusmenetelmistä ja etiikasta.

AINEKSIA NYKYISYYDEN KRITIIKKIIN

Lukijalle tulee selväksi, että nykyisyyden kritiikki on mahdollista, kun tarkastelee historiallisia käsityksiä kasvatuksesta ja koulutuksesta. Kasvatusteorioissa tuotetaan käsityksiä ihmisestä, kasvatuksen päämääristä, kasvatusmenetelmistä ja etiikasta. Suomen viimeaikainen koulutuspolitiikka on korostanut voimakkaasti tehokkuutta ja teknologiaa, ja samalla on pyritty nopeaan päätöksentekoon. Esimerkiksi korkeakoulujen valintakriteerien muuttaminen korostaa koulutuksen välineellisyyttä, sillä ylioppilastutkinnon oppiaineiden pisteitetään arvosanat eri tavoin. Muutoksen jälkeen pitkän matematiikan *laudatur* antaa eniten pisteitä ja lyö täten laudalta historian *laudaturin* antaman pistemäärän. Historian opintoihin pyrkivän ”kannattaakin” panostaa lukiossa pitkään matematiikkaan eikä historiaan, uskontoon tai filosofiaan. Lukija saa välineitä jäsentää pisteitysesimerkin kaltaista koulutuspolitiikkaa.

Kirjoittaja tuo esiin, kuinka 1900-luvun loppupuolella alkoi yleistyä näkemys koulusta jälkeen jääneenä ja yhteiskunnasta irrallisena paikkana, jossa opittiin hyödyttömiä asioita. Koulut täytyi valjastaa kilpailukyvyn eli elinkeinoelämän palvelukseen: uusliberalistisella kielellä ilmaisten ”rakenteet piti räjäyttää”. Koulutuksen ja tieteen välineellistämisestä vakuuttuneina tehtiin yliopistouudistuksia, joissa korostuivat toiseksi viimeistä huutoa olevat iskulauseet koulutuksen ”tuotteistamisesta”, ”innostamisesta” ja ”leikistä”. Tosiasiassa yliopistojen autonomista päätöksentekojärjestelmää romutettiin, ja tieteentekijöiden asemaa heikennettiin. Koulutusjärjestelmän muutos edustaa koulutuksen menetelmällisyyttä ja teknologisointia painottavaa kasvatusteoriaa. Muutoksissa koulutusjärjestelmä on ajautunut inhimillisyyden kriisiin, joka kriittisen kasvatusteorian mukaan välttämättä seuraa koulutuksen ja kasvatuksen välineellistämisestä.

VÄLINEELLISTÄMISEN TUHOISA TIE

Historiallisen näkökulman lisäksi kirjassa käsitellään itsekasvatuksen teemaa. Lukijalle avautuu näin henkilökohtainenkin kysymys suhteessa kasvatusajatteluun. Ihmisyksilö voi stoalaisittain pyrkiä vapauteen riippumattomuutena ulkoisista tekijöistä. Hänen on kyettävä ottamaan etäisyyttä arkipäisestä ja tavallisesta elämäntavasta. Yhtäältä on mahdollista vetäytyä ajattelemaan sitä, mikä on omassa vaikutuspiirissä ja siten keskittyä oman mielentilaan vaikuttamiseen. Toisaalta vapauden voi käsittää siten, että ihminen voi olla vapaa ainoastaan tiedostamalla yhteiskunnan valtarakenteet ja määrittämällä itsensä toisin kuin mitä koulujärjestelmä tekee.

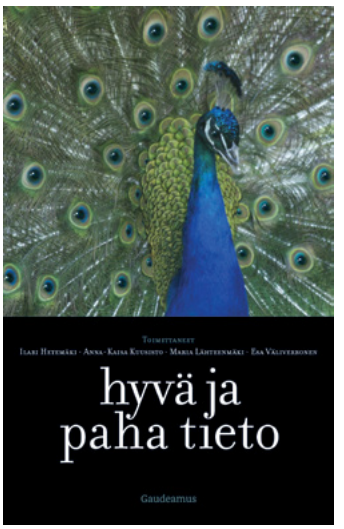
Kasvatusteoria antiikista nykypäivään on hyvin ja asiantuntevasti kirjoitettu teos, jolle itsestään selvästi on paikka kasvatustieteen opinnoissa. Lisäksi sen soisi saavan laajalti lukijoita opettajista, koulutusjohtajiin ja itseään sivistäviin opiskelijoihin. Toisin kuin oppimisen vallankumouksia tehtailevat olettavat, kasvatus ja koulutus ovat monimutkaisia ja moniin erilaisiin inhimillisyyden alueisiin kietoutuneita ilmiöitä. Niiden alistaminen vain jonkin inhimillisen toiminnan osa-alueen palvelijaksi johtaa inhimilliseen kärsimykseen, joka taas estää sen, mitä välineellistämisellä tavoiteltiin.

Tietoisuus kasvatusteorioista avaa mahdollisuuksia ymmärtää inhimillisen todellisuuden monimutkaisuutta. Historiaa luotaava teos on siten nykyisyydenkin kritiikkiä.

OLLI-JUKKA JOKISAARI
FT, lukion lehtori
Turun Suomalaisen Yhteiskoulun lukio
https://orcid.org/0000-0002-4112-2448

Hyvää ja pahaa tietoa

Ilari Hetemäki, Anna-Kaisa Kuusisto, Maria Lähteenmäki & Esa Väliverronen (toim.) (2021). Hyvä ja paha tieto. Gaudeamus. 304 sivua.

RAAMATUNKERTOMUKSESSA hyvän ja pahan tiedon puusta samoin kuin antiikin Prometheus-myytissä ja myöhemmässä Faust-tarinassa pohditaan, onko tietäminen ihmiselle ylipäätään hyväksi. Jo antiikin aikana ja keskiaikaisissa kansantarinoissa kerrottiin sielunsa paholaiselle myyneestä miehestä. Myöhempi Faust-aihe pohjautuu historiallisen henkilön, vuonna 1540 kuolleen okkultistin ja astrologin, tohtori Johann Faustin elämään. Aihetta kyltymättömän tiedonjanon hinnasta hyödynsivät kirjailijat Christopher Marlowe, Johann Wolfgang von Goethe, Thomas Mann sekä useat säveltäjät.

Akateemikko Georg Henrik von Wright (1916–2003) kritisoi länsimaista kyltymätöntä teknologista kulttuuria ja varoitti kasvihuoneilmiöstä jo 1980-luvun puolivälissä. Tieto on valtaa suhteessa toisiin ihmisiin, mutta myös luontoon. *Hyvä ja paha tieto* -teoksessa von Wrightistä kirjoittaa Bernt Österman ja Faust-aiheesta H. K. Riikonen.

Tieteen päivien esityksiin pohjautuva julkaisu sisältää 18 eri alojen artikkelia ja 22 niin sanottua kainalojuttua, teemoihin linkittyvää lyhyttä kirjoitusta. Kirjan ensimmäisessä osassa ”Vaiettu ja vaikea tieto” tarkastellaan moniaineksisesti ”tietoa, järkeä, yhteiskunnan järjestymistä, elettyjä kokemuksia ja oppimista erilaisissa ajallisissa ja tilallisissa yhteyksissä”. Toinen osa ”Tutkittu tieto mediassa ja päätöksenteossa” tarjoaa näkemyksiä tieteellisen tiedon julkisen esittämisen areenoista ja tutkimustiedon merkityksestä yhteiskuntaa ohjaavien päätösten taustalla. Kolmannessa osassa ”Tieto tulevaisuudesta” pohditaan digitaalisten paikannus- ja algoritmiteknologioiden sovellusten eettisyyttä ja planeetan elinkelpoisuuden ja luonnon monimuotoisuuden kysymyksiä.

HILJAISUUDEN KULTTUURI

Lasten ruumiillinen kuritus kiellettiin rikosoikeudellisena rangaistuksena vuonna 1943, lastenkodeissa 1950-luvulla ja koulukodeissa vuonna 1965, mutta vanhempien oikeus kurittaa lastaan poistui vasta vuonna 1985. Professori Pirjo Markkola kuvaa auttamisen ja tukemisen kääntöpuolta, lastensuojelun epäonnistumisten historiaa, jota Suomi selvitti viimeisenä Pohjoismaana. Lastensuojelun menneisyysselvityksen mukaan väkivalta oli usein rakenteellista, ja lasten oli vaikea hahmottaa, mistä heitä milloinkin rangaistiin. On viitteitä siitä, että ainakin osa ongelmista oli aikanaan viranomaisten tiedossa. Väkivaltaa kokeneille esitettiin vuonna 2016 valtiovallan anteeksipyyntö.

Dosentti Eerika Koskinen-Koivisto kirjoittaa toiseen maailmansotaan kytkeytyvästä hiljaisuuden kulttuurista. Puhumattomuutta synnyttää paitsi selviytymisen pakko, myös vakaumus, että menneet unohtamalla on mahdollisuus päästä eteenpäin. Lasten on pitänyt kannatella kovia kokeneita vanhempiaan. Sotalapset joutuivat häpeämään taustaansa Ruotsiin ja jälleen takaisin Suomeen siirtyessään.

Ruotsissa lasten tilannetta ei helpottanut maassa laajalle levinnyt käsitys siitä, että suomalaiset olivat useiden muiden ryhmien ohella alempaa rodullista aineista kuin puhdasta arjalaisuutta edustavat ruotsalaiset. Vuoden 1918 sisällissodan jälkitunnelmissa suomenruotsalainen lääkäri ja kansanedustaja Georg von Wendt varoitti sekarotuisuuden pohjustavan bolševismia. Tätä synkkää historiaa valaisee kirjassa historioitsija Meri-Arni Kauttu.

Moninaisuus tekee tieteellisestä tiedosta parempaa.

KASVATUSTIETO

Suomen koulutuspoliittinen linja on pitkään poikennut talousjärjestö OECD:n suosittelemasta suoraviivaisesta uusliberalismista, mutta huolenaiheitakin on. Valtion osuus perusopetuksen järjestämiskustannuksista oli 1990-luvun lopulla 60 prosenttia, sittemmin se on puolittunut. Pulkkinen katsoo, että oppivelvollisuusiän nostaminen ilman tutkimusta voi lisätä syrjäytymistä ja kärjistää muita ongelmia. Ammatillisen koulutuksen resurssit ovat romahtaneet, ja lukiot ovat kaventuneet kirjoituksiin valmistaviksi hikipajoiksi. Lukio antaa liian vähän vapautta, ammatillinen koulutus liian vähän tukea.

Kasvatusfilosofi Gert Biestan mukaan koulun ei tulisi olla oppilas- tai opetussuunnitelmakeskeinen vaan maailmakeskeinen. Koulujärjestelmän uudistukset eivät ole perustuneet tutkimustietoon tai kasvatusfilosofiaan. Emeritaprofessori Liisa Keltikangas-Järvisen mukaan osa lapsista putoaa alisuoriutujiksi uudenaikaisessa kouluympäristössä, jota ylistetään siitä, että ”ei enää tunnista tulleensa kouluun”. Vaihtuvat opettajat ja oppilasryhmät jättävät oppilaan ilman tukea.

TIEDE JA ASIANTUNTIJATIETO

Professori Esa Väliverrosen mukaan ei voi suoraan väittää, että koronakriisi olisi lisännyt luottamusta tieteeseen ja asiantuntijoihin. Kun asiantuntijuus rakentuu modernissa yhteiskunnassa tieteen ja instituutioiden varaan, myöhäismodernissa yhteiskunnassa näitä kyseenalaistetaan jatkuvasti. Vaikka tukeutuminen yhteiskunnan instituutioihin kriisioloissa yleisesti lisääntyy, samalla tiedettä politisoidaan ja asiantuntijatietoa korvataan salaliittoteorioilla. Asiantuntijan statukseen voi riittää hyvä itsensä brändääminen. Tutkimuksen keinoin todennettuja faktoja tärkeämpää on hyvin esitetty tarina.

Kun uutta tietoa on kriisioloissa saatava nopeasti, ilmestyy suuria määriä ennakkojulkaisuja, preprinttejä, jotka eivät vielä ole käyneet läpi tieteellistä vertaisarviointia. Puheet asiantuntijuuden kuolemasta ovat Väliverrosen mukaan kuitenkin liioiteltuja.

Talouspoliittisessa keskustelussa esitetään tutkimuspohjaisina totuuksina väitteitä, zombiajatuksia, joiden yhteys tutkimukseen on aikaa sitten katkennut. Tiede ei professori Petri Ylikosken mukaan ole ideologioista vapaata, koska keskustelu tieteen yhteiskunnallisesta tehtävästä on ideologista. Sen sijaan, että haaveilemme ideologiavapaasta tieteestä, tulisi pohtia, kuinka ideologioita käsitellään tieteessä. Ylikoski pitää epistemologisesti kiinnostavana ajatuksena sitä, että moninaisuus tekee tieteellisestä tiedosta parempaa ja luotettavampaa.

KIMALAISTEN ÄLYKKYYS

Vaikka kirjan nimi, *Hyvä ja paha tieto*, johdattaa lukijan ajatuksen eri alojen eettisiin kysymyksiin, etiikkaa ei teoksessa kovinkaan paljon käsitellä lukuun ottamatta yksittäisiä mainintoja esimerkiksi genomihankkeista ja algoritmisovelluksista kerrottaessa.

Tähtitieteen tutkija Marianna Ridderstadin mukaan tiede, uskonto ja politiikka ovat suurimman osan historiaansa olleet yhtä ja samaa käytännön elämän tarpeiden muokkaamaa maailmankuvaa. Aineellisen ja aineettoman, yksilön ja yhteisön, julkisen ja yksityisen sekä vallan ja voimattomuuden rajat ovat olleet joustavammat kuin nykyisin. Lukija jää toivomaan enemmänkin tiedonarkeologista pohdintaa siitä, mitä kaikkea hyvä ja paha tieto on ollut historian eri vaiheissa.

Kirjan loppuosan artikkeleista voi kyllä päätellä, että tämän ajan paha tieto on muiden selän taakse piiloutuvaa, väärällä tavalla ihmiskeskeistä, luontoa välineellistävää ja monimuotoisuutta ymmärtämätöntä. Merentutkija Otto Latvan mukaan luonto muuttui 1500–1600-lukujen vaihteessa materiaksi, jota oli helppo riistää. Eläimistä tuli toiminnan kohteita ja riistaa. 1700-luvulla Carl von Linnén kattava luokittelujärjestelmä vahvisti käsitystä luonnon historiattomuudesta evoluutioteoriasta huolimatta. Kuluneiden

viiden vuosikymmenen aikana olemme onnistuneet hävittämään noin seitsemän kymmenestä maailmassa eläneestä nisäkkäästä, linnusta, matelijasta, sammakkoeläimestä ja kalasta. Yli kolmannes maapallon maapinta-alasta on valjastettu lihan tuotantoon. Vastuunsiirto voi estää organisaatioita kehittämästä toimintaansa nykyistä ympäristöystävällisemmäksi, mitä voi professori Janne S. Kotiahon mukaan nimittää EMMI-ilmiöksi: ”En minä, mutta muut”.

Professori Arto O. Salonen pitää huolenpitoa eettisenä kysymyksenä. Ilman toisen asemaan asettumista myötätuntoista suhdetta ei synny. Emme esimerkiksi osaa pitää sosiaalisesti oppivia kimalaisia älykkäinä niiden seesaminsiemenen kokoisten aivojen vuoksi kuten eläintieteen dosentti Olli Loukola sanoo.

JUSSI ONNISMAA

FT, dosentti, työnohjaaja-kouluttaja, tietokirjailija

LISÄÄ AIHEESTA

Onnismaa, J. (2020). ”Filosofi isolla F:llä, vaikka asuukin Suomessa”: Johan Strang & Thomas Wallgren (toim.) Georg Henrik von Wright, modernin ajan ajattelija. Suom. Timo Soukola. Gaudeamus 2020. 349 sivua. *Aikuiskasvatus*, 40(2), 152–153. https://doi.org/10.33336/aik.95457

Sukella digiarkistoon

Aikuiskasvatus-tiedelehti on digitoitu koko julkaisuhistorialtaan, vuodesta 1981 lähtien. Kaikki numerot ovat ilmaiseksi luettavissa Journal.fi-palvelussa.

TEKSTI: MIRVA HEIKKILÄ
KUVA: PÄIVI RASIN ARKISTO

”Ikäihmisten ohjausta ja oppimista on Suomessa tutkittu yllättävänkin vähän”

Rovaniemeläinen kasvatustieteen apulaisprofessori **Päivi Rasi**, 52, innoittuu opettamisesta ja kävelemisestä. Kumpikin on ehtymätön tutkimusideoiden lähde.

MINUSTA TULI TUTKIJA oikeastaan jo opiskeluaikanani Tampereen yliopistossa 1990-luvulla. Opiskelin sosiaalipsykologiaa, psykologiaa, sosiologiaa ja aikuiskasvatusta, ja yliopistomaailma tuntui omaltani. Pääsin kirjoittamaan gradustani artikkelin Gaudeamuksen kirjaan *Naiset ja ikääntyminen*, mikä sekin jälkikäteen ajateltuna oli urani kannalta merkittävä kokemus.

Valmistumiseni tiimoilla työskentelin kuusi vuotta aikuisten opetus- ja ohjaustehtävissä avoimessa yliopistossa, kansanopistossa, aikuislukiossa ja urheiluseurassa. Opetin suurella innolla yliopistossa opiskelemiani tieteenaloja ja kaikenlaista muutakin, mukaan lukien rullaluistelua ja tiffanytöitä. Kiinnostukseni opetuksen ja oppimisen tieteellisiin kysymyksiin lisääntyi entisestään. Erityisesti intoani lisäsi työskentely Rovaniemen aikuislukiossa, jonka silloinen rehtori Marjatta Rautiainen kehitti edelläkävijänä määrätietoisesti verkko-opetusta ja kannusti tutkimusperustaisuuteen.

2000-luvun alussa pääsin töihin Lapin yliopiston Mediapedagogiikkakeskukseen (MPK). Sen tutkimus- ja kehittämishankkeissa väittelin kasvatustieteen tohtoriksi ja kasvoin tutkijaksi. Aikuiskasvatuksen alan väitöskirjani käsitteli digitaalisia videoita ja videotuottamista osana opetusta ja oppimista. Työskentelen edelleen samassa yksikössä, joka nykyisin tunnetaan Media Education Hubina. Tutkimustyön monipuolisuus, vaativuus ja luovuus innostavat yhä. Ihan parasta on, kun aineistosta alkaa pitkällisen työskentelyn jälkeen hahmottua tuloksia, sanottavaa maailmalle.

Mediakasvatuksen tutkija Päivi Rasi osoittaa tuoreessa sosiaalipsykologian väitöstutkimuksessaan, että ikääntyneet asemoidaan puutteellisten taitojensa ja rajallisen internetin käyttökokemuksensa takia digitalisaation marginaaliin.

JOS EN TUTKISI, toimisin opetus- ja kehittämistehtävissä. Vaikka lähdin opetustöihin sattumalta, en näe muita vaihtoehtoja. Olen opettanut lähes 25 vuotta,

Tutkijan yhteiskunnallinen vastuu on antaa arvoa muille tutkijoille ja eri alojen toimijoille.

alkuaikoina enemmän, nykyään selvästi vähemmän. Aina se on kuitenkin tuntunut pääosin luontevalta, innostavalta ja palkitsevalta – oppimiskokemukselta itsellenikin. Kehittämishankkeet selkeine tavoitteineen ja aikatauluineen ovat myös aina innostaneet.

AIKUISKASVATUSTIEDETTÄ TARVITAAN YHTEISKUNNASSA lisäämään ymmärrystä aikuisista ja ikäihmisistä osana yhteiskuntaa – niin oppimisen, osallisuuden kuin hyvinvoinninkin näkökulmista. Lisäksi aikuiskasvatustiedettä tarvitaan, jotta osallistujille voidaan tarjota yhdenvertaisesti ohjausta ja tukea oppimiseen heille merkityksellisissä asioissa. Näen tulevaisuudessa tärkeänä ikäihmisten oppimisen ja osallisuuden kysymykset, erityisesti digitalisaation näkökulmasta. Ikäihmisten ohjausta ja oppimista on Suomessa tutkittu yllättävänkin vähän.

PARAIKAA TUTKIN ikäihmisten medialukutaitoja ja digitaalista osaamista ja niitä koskevan ohjauksen kysymyksiä. Tutkimukseni kytkeytyy sekä aikuiskasvatukseen että mediakasvatukseen. Sain juuri painosta toisen väitöskirjani, joka on sosiaalipsykologian alalta. Selvitin, kuinka ikäihmisten suhteet internetiin rakentuvat sosiaalisesti Suomen harvaan asutuimmilla alueilla Lapissa, Kainuussa ja Pohjois-Pohjanmaalla. Päätulokseni on, että ikäihmiset asemoidaan puutteellisten taitojensa, rajallisen internetin käyttönsä tai käyttämättömyytensä takia digitalisaation marginaaliin.

NOJAAN TUTKIMUSTYÖSSÄNI TEORIOIHIN, joiden keskiössä ovat ihmisten tulkinnat todellisuudesta ja merkitykset, joita he ilmiöille ja tapahtumille antavat. Oppimisen tutkimuksessa olen hyödyntänyt muun muassa mielekkään oppimisen näkökulmia siten kuin etenkin David Ausubel ja David Jonassen ovat niitä kehitelleet. Sosiaalipsykologiassa olen nojannut tulkinnalliseen sosiaaliseen konstruktionismiin, kuten Serge Moscovicin sosiaalisten representaatioiden teoriaan.

SEURAAVAKSI HALUAN jatkaa tutkimusta ikäihmisten medialukutaidoista ja oppimisesta. Olen suunnitellut panostavani siihen jäljellä olevan työurani. Aihepiiri tuntuu mielekkäältä, sillä samanaikaisesti ikäännyn itsekin.

KOLLEGOILTANI SAAN valtavasti tukea tutkimustyöhöni: vinkkejä tulevista rahoitushauista, hyvistä julkaisuista tai työtä helpottavista sovelluksista. He mallintavat tutkijan taitoja, heiltä voi oppia. Kollegat tukevat vaikeissa paikoissa, kuten kielteisten rahoituspäätösten äärellä. Tutkijan työ on hyvinkin yhteisöllistä, julkaisuja kirjoitetaan pääosin yhdessä. Alkuajoista kollegaverkostoni ovat kansainvälistyneet huimasti.

KUN EN TUTKI, pyöritän arkea kahden tyttären lähivanhempana. Vietän aikaani pääosin heidän ja avopuolisoni kanssa, joka vie minut rock'n'rollin maailmaan. Liikuntaharrastuksista voi todeta, että muut menevät ja tulevat, mutta kävely pysyy. Usein tutkimusideat syntyvät kävellessä.

Klassikko, johon palaan

Edesmenneen sosiaalipsykologian professorin Antti Eskolan tuotantoon palaan aika ajoin. Erityisesti teos *Vuorovaikutus, muutos, merkitys* (Tammi 1982) herätti aikanaan kiinnostukseni merkitysten tutkimiseen. Minulla oli myös kunnia olla yksi Antin ohjattavista Tampereen yliopistossa.

Sarja vie aikuiskasvatuksen tutkijan arkeen ja verkostoihin. Sen tuottaa Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura.

JANI PULKKI

Ekososiaalinen hyve-etiikka

Artikkelissa muotoillaan ekososiaalista hyve-etiikkaa, jonka ytimessä ovat elävien olentojen suhteet ja hyvän elämän mahdollistaminen monilajisesti. Ekososiaalisen ajattelun ekofeministinen ydin on siinä, että ihmisen sosiaalisen maailman ongelmat, kuten eriarvoisuus, sortava vallankäyttö ja tunnekylmät käyttösuhteet, toistuvat tavoissamme kohdella muita eläviä olentoja. Ekososiaalisen hyve-etiikan muotoilu sisältää vaikutteita 1) ekososiaalisen ajattelusta ja -sivistyksestä, 2) ympäristöhyve-etiikasta ja 3) ekofeminismistä. Tarkastelen lisäksi esimerkillisyyshyve-etiikkaa käytännöllisenä ekososiaalisten hyveiden kasvatuksen tapana. Määrittelen ekososiaalisen hyve-etiikan kasvatuksellisesti kiinnostavaksi etiikan tutkimuksen alaksi, joka tarkastelee ekologis-sosiaalisissa yhteyksissä tarvittavia elämää edistäviä hyveitä, kuten keskinäisriippuvuuksien tajua, huolenpitoa ja käytännöllistä järkeä. Ekososiaalisia hyveitä onkin arvioitava suhteessa ihmisten ja muiden elävien olentojen hyvinvointiin. Pelkän ihmiskeskeisyyden sijaan maan elonyhteisöön suuntautuvan hyveellisyyden oppiminen tarjoaa lähestymistavan ekokriisien ratkaisemiseen.

Asiasanat: ekofeminismi, hyve-etiikka, kasvatusfilosofia, sivistys. ympäristökasvatus

Aikuiskasvatus 41(2), 102

JANI PULKKI

Ecosocial virtue ethics

In an era of eco-crises, ecosocial virtue ethics is needed in order to direct education towards an ecologically sustainable way of life. In the article, I formulate ecosocial virtue ethics, at the core of which are the relationships between living beings and good life. The eco-feminist core of ecosocial thinking is that the problems of the human social world, such as inequality, oppressive use of power, and emotionally cold and utilizing relationships, are repeated in our way of treating other living beings. The ecosocial virtue ethics is influenced by 1) ecosocial thinking and ecosocial Bildung, 2) environmental virtue ethics, and 3) ecofeminism. I also examine the exemplarist virtue ethics as a practical way of educating on ecosocial virtues. I define ecosocial virtue ethics as an educationally interesting field of research in ethics, examining the life-promoting virtues that are needed in ecological-social contexts, such as sense of interdependence, caring, and practical common sense. Ecosocial virtues must be assessed in relation to the well-being of humans and other living beings. Learning virtues that focus on life on earth, offers us a perspective on solving eco-crises.

Keywords: Bildung, ecofeminism, environmental education, general knowledge, philosophy of education, virtue ethics

Aikuiskasvatus 41(2), 102

ERJA LAAKKONEN

Kohtuullinen kasvattaja – kohtuus vaarassa -liike ekososiaalisen sivistyksen tuottajana

Perinteisen järjestötoiminnan rinnalle on muodostunut uudenlaista liikehdintää, ei-hierarkkisesti organisoitunutta kansalaistoimintaa. Pohjois-Karjalassa toimiva Kohtuus vaarassa -kansalaisliike on verkosto, joka tavoittelee kulutuskeskeisen ajattelun- ja elämäntavan muutosta. Se järjestää muun muassa seminaareja, keskustelutilaisuuksia ja retkiä. Ryhmä on valtakunnallisen kohtuusliikehdinnän alullepanija. Tarkastelen ryhmää ekososiaalisena sivistäjänä. Tulkinta pohjautuu kestävyystutkijoiden Arto O. Salosen ja Marjatta Bardyn jaotteluun ekososiaalisen sivistyksen piirteistä. Sen pohjalta analysoin seitsemän aktiivin haastatteluja teorialähtöisellä laadullisella analyysilla: hain aineistosta vastuullisuuden, kohtuullisuuden ja ihmistenvälisyyden kuvauksia. Tausta-aineistona ovat liikkeen julkaisut ja osallistuva havainnointi. Tulosten mukaan Kohtuus vaarassa -ryhmässä vastuullisuus ymmärretään laajana, koko elonkehää koskevana huolenpitona. Liikkeen ytimessä oleva kohtuullisuus on kulutuskriittisyyttä, hankkimista tarpeen mukaan. Luonnonvarojen käytön tulee olla kohtuuden rajoissa. Ihmistenvälisyys on keskeistä, ja kasvokkaisia tapaamisia arvostetaan. Kohtuus vaarassa -toimijat välittävät ekososiaalisen sivistyksen sanomaa paitsi luentojen ja muiden yleisötapahtumien avulla myös arkisissa kohtaamisissaan kuten tavatessaan ystäviään.

Asiasanat: ekososiaalinen sivistys, kansalaistoiminta, kohtuusliike, yhteiskunnalliset liikkeet

Aikuiskasvatus 41(2), 113

ERJA LAAKKONEN

Moderate educator – moderation movement "Kohtuus vaarassa" as a producer of ecosocial Bildung

Alongside traditional organizational activities, new kind of civic movements have emerged, with non-hierarchical organization. In North Karelia, the network "Kohtuus vaarassa" ('moderation at risk') is a movement for moderate living, aiming for a change away from consumption-oriented thinking and lifestyle.

It organizes seminars, discussion events and excursions, among other things. The group was the initiator of the nationwide "Kohtuus" (moderation) -movement in Finland. In the article, I examine the group as an educator of ecosocial Bildung. The interpretation is based on the characteristics of Ecosocial Bildung as introduced by sustainability researchers Arto O. Salonen and Marjatta Bardy. Utilizing it, I analyzed the interviews of seven active members with a theory-based qualitative analysis: I search for descriptions of responsibility, moderation, and interpersonality. As background material, I used the movement's publications and participatory observation. According to the results, within "Kohtuus vaarassa" movement responsibility is understood as a broad concern and care for the whole biosphere. Moderation, the core of the movement, is understood as a critical attitude towards consumption, and making acquisitions on an as-needed basis only. The use of natural resources must be kept within reasonable limits. Interpersonal contacts are central, and face-to-face meetings are appreciated. Members of "Kohtuus vaarassa" convey the message of ecosocial Bildung not only through lectures and other public events but also through their everyday encounters, such as when meeting friends.

Keywords: civil society movements, civic activism, degrowth, ecosocial Bildung, moderation movement

Aikuiskasvatus 41(2), 113

MINNA SANTAOJA

Ampiaisten valepesien virkkaus monilajisen yhteiselon tunnusteluna

Elämä on perustavalla tavalla monilajinen kudelma, jonka keskinäisriippuvuuksia ekologinen hätätila korostaa. Ihmisen aikaansaaman ekologisen kriisin seurauksena elämän epävarmuudesta on tullut kaikkea elämää koskeva jaettu tila. Tilanteessa tarvitaan uudenlaisia tietämisen tapoja, joiden avulla voidaan rakentaa mahdollisuuksia monilajiselle kukoistukselle. Ampiaiset ovat kiusallisiksi koettuja kumppaneita, joiden kanssa joudumme tulemaan toimeen muun muassa kaupungeissa. Tilallisen neuvottelun välineiksi valmistetaan muun muassa ampiaisten valepesiä, estämään ampiaisten pesintä ei-toivotussa paikassa. Virkatut valepesät toimivat monimerkityksisinä rajakohteina, jotka ovat mediassa avanneet mahdollisuuden ampiaistiedon välittämiselle. Tarkastelen virkkaamista monilajisen yhteiselon tunnustelun tapana. Aineistoni koostuu sähköisen median aineistosta, lehtiartikkeleista ja autoetnografiasta. Valeampiaispesien virkkaus näyttäytyy erilaisena tarkasteltaessa sitä käsityön lopputuotteen tai tekemisen prosessin näkökulmasta. Käsityö voi toimia monilajista ymmärrystä ja etiikkaa luovana tietämisen käytäntönä ja huolenpitona.

Asiasanat: ampiaiset, autoetnografia, käsityö (toiminta), käsityöt, monilajisuus, rajaobjekti, rinnakkaiselo

Aikuiskasvatus 41(2), 127

MINNA SANTAOJA

Crocheting wasps' nests – cultivating attentiveness for multispecies cohabitation

Life is fundamentally a multispecies weaving whose interdependencies are highlighted by the ecological emergency. In this man-made ecological crisis, precariousness has become a shared situation for all life. New means of knowledge generation are needed to create opportunities for multispecies flourishing. Wasps are species often perceived as awkward companions, but we are sharing living environments with them, nevertheless. As a means of spatial negotiation, fake wasp nests are crafted, to prevent wasps from nesting in unwanted locations. Crocheted fake nests work as boundary objects with multiple meanings, giving an opportunity to present different information on wasps in the media. In this article, I explore crocheting as a means of cultivating multispecies attentiveness and understanding. Research data consist of electronic media texts, newspaper articles, and autoethnography. Crocheting wasps' nests allows for different understandings whether analyzed as a process of making, or as an object resulting from it. Handcrafting may serve as a knowledge practice that helps to develop multispecies understanding and ethics.

Keywords: autoethnography, boundary object, coexistence, handcrafting, handicrafts, multispecies studies, Vespidae, wasps

Aikuiskasvatus 41(2), 127

Translation: Esko Clarke Sario

Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura (ATS) tiedottaa

OSALLISTU TAPAHTUMIIN

Media Education Conference MEC 2021
Aika ja järjestäjä: 28. syyskuuta–1. lokakuuta, Lapin yliopisto, Media Education Hub
Teema: media education in autumn colors
Lue lisää: www.ulapland.fi/MEC2021

Aikuiskasvatuksen Tutkimuspäivät
Aika ja paikka: 10.–11. helmikuuta 2022, Tampereen yliopisto, Tampere
Järjestäjät: ATS ja Tampereen yliopisto
Teema: jatkuva aikuiskasvatus
Yhteiskunnan murrokset ovat usein myös aikuiskasvatuskäytäntöjen ja -tutkimuksen käännekohtia, joissa jatkuvuus kyseenalaistetaan. Pandemian poikkeusolot ovat konkretisoineet globaaleja uhkia ja merkinneet arjen kulun katkosta yksilöllisellä, yhteisöllisellä ja yhteiskunnallisella tasolla.

- Miten aikuisten kasvua ja oppimista luotaava tutkimus tarttuu ja on tarttunut tämänkaltaisiin katkoksiin?
- Missä on nähtävissä jatkuvuutta, missä murroksia?
- Tuottaako aikuiskasvatustutkimus tietoa, joka uudelleen sanoittaa sivistyksen, kasvatuksen, koulutuksen ja oppimisen tehtäviä paikallisissa ja globaaleissa yhteisöissä?
- Osoittaako tutkimus murroskohtia ja kanavoiko aikuiskasvatuksen toimijoiden huolen kaikkien elonyhteisöjen jatkuvuudesta?
- Voiko jatkuvaa oppimista tutkia yksilön muutosvalmiutta laajempana ilmiönä – aikuiskasvatuksellisena ymmärryksenä, jolla tulevaisuuden kiperiä kysymyksiä jäsennetään ja pyritään ratkomaan?

Kutsumme osallistujia yliopistoista, tutkimuslaitoksista, ammattikorkeakouluista ja muista asiantuntija-yhteisöistä keskustelemaan.
Lue lisää: events.tuni.fi/aitu2022

Sosiaalipolitiikan päivät
Aika ja järjestäjä: 10.–11. helmikuuta 2022, Tampereen yliopisto
Teema: jatkuva aikuiskasvatus
Lue lisää: events.tuni.fi/aitu2022

LIITY JÄSENEKSI

Tiedeseuran jäseneksi voi liittyä jokainen aikuiskasvatuksesta kiinnostunut, alalla toimiva tai tutkimusseuran toiminnasta kiinnostunut henkilö tai yhteisö.

Lue lisää: www.aikuiskasvatuksentutkimusseura.fi/jasenyys

TULE MUKAAN

Osallistu keskusteluun somessa
- www.facebook.com/aikuiskasvatuksentutkimusseura
- twitter.com/aikuiskasvatus

ATS on vuonna 1940 perustettu tieteellinen yhdistys, joka kehittää alan kansallista ja kansainvälistä tieteellistä tutkimusta, osallistuu alan tiede- ja koulutuspolitiikkaan sekä vahvistaa vuoropuhelua tutkijoiden, käytännön toimijoiden ja politiikantekijöiden välillä.
aikuiskasvatuksentutkimusseura.fi

. 3511

Milloin on aikaa lukea? Aina!

Aina-verkkomedia

- Kriittistä ajattelua ja tutkittua tietoa.
- Syväluotaava juttupaketti kuukausittain.
- Ajaton ja ajassa kiinni.

Median tärkein arvo on sivistys.

AINA

www.ainamedia.fi

Kustantaja: KVS